INA BOUDIER-BAKKER

HET SPIEGELTJE

AMSTERDAM — P. N. VAN KAMPEN & ZOON

325

Emil de Groot

HET SPIEGELTJE

Van INA BOUDIER—BAKKER verschenen mede bij dezelfde uitgevers:

MACHTEN, 3e druk.
HET BELOOFDE LAND, 5e druk.
WAT KOMEN ZAL, 4e druk.
KINDEREN, 4e druk.
GRENZEN, 2e druk.
ARMOEDE, 7e druk.
BLOESEM, 2e druk.
EEN DORRE PLANT, 3e druk.
DE ONGEWETEN DINGEN, 2e druk.

INA BOUDIER—BAKKER

HET SPIEGELTJE

ZESDE DRUK

Tot wij, als in een klaren spiegel schouwend, eindelijk bekennen ons heimelijkst en sterkste leven, dat ons drijft langs ongewilde en ongeweten wegen.

AMSTERDAM
P. N. VAN KAMPEN & ZOON

EERSTE BOEK

HOOFDSTUK I

IN DE STAMPVOLLE KLEINE ZAAL VAN HET Concertgebouw had Marianne Roske haar laatste lied gezongen: Alte Liebe van Brahms. En na het oogenblik stilte, waarin de groote vrouwestem nog uit te schallen scheen, daverde plots geestdriftig het handgeklap op; het publiek verhief zich — bravo's klonken...

In het gelaat der zangeres, matblank onder het donkere haar, glimlachte even voldaan de fijne mond — om een succes, dat haar, nu zij voor 't eerst sinds langen tijd weer hier in het land zong, warmer en spontaner dan vroeger omving.

En in die voldaanheid, doorbrekend onder haar achteloosheid-van-houding-en-gebaar, die pose was — de pose van heel haar lenige, gracieus tengere verschijning — zwierf even haar blik naar waar haar familie zat: haar vader met haar oudste zuster Jeanne — en wat verder naar achteren haar zwager Koen Martins met haar zuster Lize . . .

Ze glimlachte voller bij het applaus, dat aanhouden blééf, haar telkens terugriep, terwijl bloemstukken werden aangedragen . . . en haar gezicht, dat den ganschen avond zijn wat stugge geslotenheid niet verloren had, bloeide op, verjeugdigde, werd plotseling bekorend in dien lach — tot zij zich neerzette aan den vleugel en zichzelf begeleidend als toegiftje zong: L'heureux Vagabond van Bruneau.

— — — — — — — — — — — — —

Met Van der Stoor, den pianist die haar begeleid had, kwam Marianne uit de solistenkamer, waar een oogenblik de menschen zich hadden verdrongen — goede kennissen, maar meest kunstvrienden — haar oude leeraar De Voogt, die stralend tegen haar had staan knikken . . . Nu, uit dien

roes, lag opeens de grijze leege gang vreemd verlaten er koud voor haar, en zij haastte naar het rijtuig, waarin zi Jeanne wachtende wist. Haar vader liep; die kon niet ir een rijtuig zitten, hield het langzaam sjokken door de Amsterdamsche straten niet uit. En Koen en Lize waren natuurlijk al weg; Koen niet meer te houden na zoo'n concert dat hij verfoeide en haatte.

Even, terwijl ze pratend van Van der Stoor afschei nam, woei de avond-wind haar in het gezicht; en zij voeld dien, na de wintersche concertzaal-atmosfeer, plotseling al een verrassing, lente-achtig frisch en zuiver. Ze keek op — de lucht was bewolkt — en ze bedacht, dat het morger Palm-Zondag was . . . .

Een vroege Paschen — maar toch voorjaar. Jeanne boo zich in het rijtuig naar haar toe, en in den lantaarnschij zag Marianne het zachte gezicht van haar zuster innig verheugd. „Wat was je bizonder bij stem, ik heb je haas nooit zoo gehoord; Gerard zei het ook nog bij 't uitgaan . . ."

„O ja, ik zag hem."

„En Lies . . ."

„Wat vond Lies?"

„*Erg* goed."

Marianna leunde zwijgend terug. Ze zag Koen en Liz zitten: hij merkbaar verveeld, vervuld van andere dingen Maar toch aan het eind, met den schijn van een glimlac om haar succes . . .

Ze bedacht nu weer hoe dit wel héél warm en volkome was geweest; het leek werkelijk op de geestdrift in he buitenland, de Hollanders waren zoo koel, zoo moeilijk lo te krijgen, geneerden zich altijd voor elkaar. Ze was ir Holland nerveuser als zij moest optreden dan ooit in Berlijn De beklemming hier van al je oude kennissen, die j taxeeren, in de kleine stad die Amsterdam toch altijd bléé in dat opzicht . . .

Ze schrikte op, door 't stilstaan van het rijtuig; en voo Jeanne liep ze lenig en vlug het huis binnen aan de Sarphati-Kade, waar zij gewoond hadden sinds haar vader kolone was. En Marianne, toen zij de gang inkwam, waar laa brandend de lantaarn aan den koperen ketting hing, von zich vreemd na dezen concert-avond, opeens terug in haa en haar zusters jonge-meisjesleven, alsof zij van een ba thuiskwam, en daarboven Jeanne zou vinden, even uit haa bed gewipt om te hooren . . . Jeanne was altijd zoo'i nachtwandelaarster . . .

Ja, hier veranderde door de jaren niets; nadat Lies getrouwd was, zijzelf uitgevlogen, vond zij bij iederen terugkeer alles hetzelfde . . . Dat wonderlijk thuis, waar moeder jong gestorven, niet meer dan een vage herinnering was, Jeanne zoo goed en kwaad het ging al jong alles regeerde, Lies en zij, de kleintjes, er zorgeloos leefden, en haar vader met luide stem den heelen dag zijn onberekenbare invallen verkondigde. Dat huishouden berucht om zijn wanordelijkheid en slordigheid, en tegelijk gezocht en algemeen geliefd om zijn aartsvaderlijke gezelligheid en gastvrijheid bij de jonge officieren, die er zich allen thuis voelden. Later, na haar vaders pensioeneering waren Marianne's conservatoriumvrienden er even welkom geweest: „had," zooals Lize zei, „het leger het veld geruimd voor de kunst."

— — — — — — — — — — — — — —

Binnen, in de voorkamer, vond Marianne haar vader voor den haard geschoven — knappe krasse man, die zijn zeventig jaren droeg alsof hij nauwelijks zestig was, en met zijn vluggen, altijd roerigen geest, zijn tallooze liefhebberijen en grillen Jeanne den heelen dag als een verwend kind in touw hield.

Hij keek op toen Marianne binnenkwam, lang, slank in haar avondmantel, monsterde haar met een glimlach.

„Wel meisje, jij kunt tevreden zijn, dunkt me."

„En wij óók," zei Jeanne blij.

Hij knikte — schoof makkelijker in zijn stoel. Daniël Roske bezat niet veel vaderlijke eigenschappen, en wanneer Marianne geen succes had gehad in haar loopbaan als zangeres, zou haar teleurstelling niet veel anders in hem hebben gewekt dan den wrevel, om het stumperig figuur dat hij zelf sloeg als vader van zoo'n dochter. Nu — vond hij Marianne een kranig kind, dat er zich toch maar doorgeslagen had . . .

„Jane, wat heb je nu voor lekkers? We mogen wel eindelijk eens wat hebben — ik zit hier zeker al een uur op jullie te wachten!"

„Dadelijk vader — een beetje geduld!"

Jeanne belde, praatte een oogenblik in de achterkamer zacht met het meisje. Zij was een klein donker vrouwtje, met een placide gezichtje, waaraan het zwarte haar, de ietwat scheefstaande oogen iets Japaneesch gaven — kinderlijk tenger en met een eigenaardige distinctie in haar zelf-verzonnen japonnetjes die niemand had kunnen dragen behalve zij; en terwijl ze bedrijvig heen en weer liep, praatte ze

telkens korte zinnetjes tegen Marianne, die stil in haar sto
lag. Nu onder het lamplicht, de opwinding verdwenen, tro
een slappe vermoeidheid haar zooeven nog levendig gezicht
weg met onjeugdige lijnen om oogen en mond. En Jeann
bedacht, terwijl zij zorgde, Rika wenken gaf voor het klein
soupertje, dat Marianne dezen keer voortdurend die mathei
had in haar gezicht, haar manieren.

Sinds Lize getrouwd was, ging Jeanne's zorgend denke
het meest uit naar Marianne, het zusje, dat „haar kind
was gebleven. Als Marianne thuis kwam van haar tournée
liet zij zich door Jeanne naloopen en bederven; met ha
vader streed zij één strijd over zijn frissche-lucht-manie. Z
stierf van kou als ze bij hem zat, en stookte uit wraak c
haar kamer tot de meubels barstten. En hij kibbelde m
haar tot in het oneindige, om haar dan eensklaps tot zi
bondgenoot te maken, wanneer hij haar noodig had om t
Jeanne zijn zin door te drijven. En tusschen die beide
leefde Jeanne met onvergelijkelijke goedmoedigheid doc
plooiend en schikkend om het haar twee verwende kindere
naar den zin te maken — geduldig en met nimmer b
zwijkende opgeruimdheid haar vaders grillen verdragen
's Zomers tijden weg om te zeilen, in den herfst om
jagen, hield hij zijn dochters soms een week lang in onzeke
heid waar hij was, en of hij nog leefde. Om 's winters st
van rheumatiek zijn hardingssysteem in praktijk te brenge
zijn koudwaterkuren en luchtbaden, waarvoor het heele hu
op stelten werd gezet.

Het was Jeanne, die onvervaard alles met hem uithiel
die begraven in plaids en sjaals, haar voeten in een voete
zak, haar handen in een mof, met een tevreden gezicht
bij hem kon zitten en hem voorlezen, terwijl de wind l
45° Fahrenheit door de kamer blies — die nooit haar goe
humeur verloor bij den veeleischenden ouden man, ma
ook onverstoorbaar hem kon làten razen als het te dwa
tegen alle redelijkheid inging. Het was Jeanne, die de hu
was, als Lize radeloos geen uitweg meer zag in de b
slommeringen van haar druk huishouden. — Jeanne, d
nooit gebukt ging onder eenige moeilijkheid, maar ze ee
voudig scheen te kunnen negeeren en vergeten.

„Hebt u Lize nog gesproken?" vroeg Marianne aan ha
vader.

„Ja even, bij het uitgaan. Ik had haar mee willen hebbe
maar natuurlijk haar heer en meester..." Hij zweeg, tror
melde driftig op de stoelleuningen.

„'t Werd ook veel te laat voor Lies, zij zag er al moe uit," zei Marianne; maar terwijl zij deed alsof zij den boozen blik van haar vader niet opmerkte, dacht zij: „Waarom trek ik partij voor Koen — ik had Lies graag hier gehad om na te praten..."

De heer Roske, humeurig, zweeg. Lize, die het meest geleek op haar moeder, met haar zonnigheid, haar vleiende aanhankelijkheid, was altijd zijn lieveling geweest. Nu, sinds hij met Martins, zijn schoonzoon, hoogloopende onaangenaamheden had gehad, na hem ronduit te hebben verweten dat hij Lize afbeulde — kwam *hij* niet meer bij Lize aan huis. Martins had het hem nooit vergeven, en de heetgebakerde oude man haatte zijn schoonzoon, en nam het zijn dochters zeer kwalijk, dat zij niet óók in onmiddellijke vijandschap met Koen waren gaan leven.

Hij kwam pas weer in een betere stemming toen Jeanne hen beiden riep in de achterkamer.

Boven op haar oude kamer stond Marianne voor den spiegel haar haren te borstelen. En zij dacht, als zij het zich nog niet bewust was geweest, zou haar eigen gezicht het haar gezegd hebben: hoe toch ook deze avond haar niet vervuld had met de oude vroegere blijdschap, die was als champagne.

Neen — onder het naar huis rijden al, en daareven met vader en Jeanne, had haar bekropen, wat zij dezen heelen winter had leeren vreezen als haar ergsten vijand: 't helder weten, dat dit leven, eenmaal verkoren als het eenige begeerenswaard, een leegte liet. Opeens na een warm succes — 's morgens wakker liggend in bed — op een diner onder geanimeerd gesprek — rijdend naar een concert — midden in den verslindendsten roezemoes van een tournée: het wegvallen van alles als in een afgrond voor het ontredderend besef: „Moet ik zóó leven tot ik oud ben..."

Ze kon voor een poos met geweld het verdringen door zich geheel te verdiepen in een nieuw werk, dat haar meesleepte in de vroegere geestdrift — onder alles wist zij het altijd. En den laatsten winter te Berlijn, toen het haar afmatte in een fatale onverschilligheid, had ze Schüller aangemoedigd, den Duitschen violist, die haar al den heelen vorigen winter het hof maakte. Tot hij haar vroeg. Toen had zij geweten: zij kòn niet. Neen, dat was het óók niet — hoe had zij zoo blind kunnen zijn te denken dat dáár haar redding lag.

Plotseling had zij terugverlangd naar Holland, naar huis. Bewust verlangd, misschien voor 't eerst van haar leven. En vroeger dan noodzakelijk was voor haar concerten in Amsterdam en Den Haag kwam zij, onverwacht bijna, thuis.

Als een vlucht was het geweest...

Maar 't weerzien, 't zich terugvinden in het oude, bekende, had na den eersten roes der thuiskomst slechts sterker doen terugkeeren die alles verwinnende matheid, het alles ontwrichtend gevoel: dat niets meer vermocht haar echte vreugde en voldoening te geven.

Ze liet zich vallen voor het nog flauw brandend haardje in haar eigen ouden stoel, het hoofd gesteund op de handen.

Wàt was het dan — wàt. Dat als een ziekte in haar geslopen was en voortkankerde. Zij wist, zoolang zij terug kon denken, had zij dit nooit gekend. Zij was de jongste thuis, drie jaar verschillend met Lize en vijf met Jeanne; en tusschen die beiden: Lize, met haar zonnige vroolijkheid, die het leven dóórdanste, met haar dwaasheden, haar snel en heftig verdriet en even spoedig vergeten — Jeanne, wie het stil en voortdurend zorgen in immer kalme opgewektheid de eenige levensbehoefte scheen — was zij geweest stil, tevreden, droomerig-zacht kind, blij als ze maar ongestoord haar leventje van fantasie kon leiden. Op de muziekschool was al jong haar stem als iets bizonders opgemerkt, en langzaam maar onuitroeibaar had zich het beeld van haar toekomst in haar gevormd:

Naar het buitenland — een groote zangeres worden.

Na haar eind-examen op 't conservatorium had zij een aanzoek gekregen van een veel ouderen man — 't was langs haar gegaan zonder eenige beroering. Zonder overweging had zij het kortweg verworpen. De gedachte aan trouwen lag haar zóó ver! Haar zang, het verlangen op te treden, beheerschte al haar denken en voelen, was haar eenige illusie.

In Frankfort had zij een tijdlang les genomen en in Berlijn was haar eerste optreden, nadat zij in Holland slechts een paar maal op concerten gezongen had, een succes geweest. Zij scheen jonger dan haar jaren, en er ging een eigenaardige bekoring uit van het onbedorven frissche kind, dat met de groote donkere stem van een vrouw, in onbewuste levens-intuïtie de diepste gevoelens ontroerend door haar zang kon weergeven. En in die jaren was alles wat zij ondernam haar gelukt, waren de engagementen elkaar opgevolgd, en de roem stond al heel gauw in haar jonge leven als iets dat van zelf sprak.

Zij had ernstig en hard gewerkt met niets ontziienden ijver. Haar verschijning had het kinderlijke, dat zij lang mocht behouden, de laatste paar jaren in het vermoeiend reizen en trekken verloren; wisselend voor het losse, gracieus achtelooze, dat haar een nieuwe bekoring verleende. De hulde die haar te beurt viel nam zij aan als iets dat haar toekwam, maar geen der mannen, met wien zij meer of minder intiem was geweest, hadden ooit iets diepers in haar gewekt.

Wàt was het dan — zij had toch succes als weinigen, en bereikt wat van jong kind af haar als ideaal voor oogen had gestaan. Haar stem — vanavond nog had De Voogt het haar verzekerd, — won steeds nog aan glans en volumen.

Haar gedachten stokten. Opeens moest zij denken, aan wat de oude Van Maren, de zoolang om zijn juist en scherp oordeel gevreesde kunst-criticus, die haar altijd een goede vriend was gebleven, zeide, toen hij haar dezen winter in Berlijn had gehoord. Zij was hem tegengekomen, en samen opwandelend, vroeg zij hem naar zijn oordeel.

„Ja mijn kind — je stem is mooi . . ." hij had een poos gezwegen . . . „Maar je hart zingt niet."

Nu nog zag zij zich naast hem loopen, strak, bleek, gekwetst en in de war door dit onverhoedsch oordeel van een landgenoot, waar de buitenlandsche bladen unaniem haar voordracht roemden — zag zij den grooten grijzen kop met de vurige oogen naar haar toegewend — hoorde zij de indringende stem: „Je zingt op 't oogenblik, omdat je nu eenmaal zangeres bent en je engagementen hebt te vervullen. Maar niet omdat je niet anders kùnt. En daarom is het niet goed — en dat heb jij zelf gisteravond toen we mekaar aankeken wel gevoeld."

Ze schudde het hoofd, in een wanhoop. „Neen — niet-waar — mijn kunst is mijn leven!"

Hij was voor haar blijven staan en zij had zijn blik op haar voelen rusten met een zachtheid, die haar dieper kwetste dan een scherpe opmerking had kunnen doen.

„Neen, neen mijn kind — dat *is* je leven *niet*. Het is je instrument. En dat geeft pas den vollen, zuiveren klank, als het leven in de snaren grijpt."

„En vroeger — vroeger vondt u wèl goed mijn zang."

„Ja — toen je nog zoo heel jong was. Toen zong je al die dingen ook zonder de doorleefdheid; maar toen zong je ze met de heele levensverwachting, de levenszekerheid in je ziel. Nu — heb je de zekerheid verloren, en de ver-

wachting heeft je moe gemaakt. Neem het een ouden ma niet kwalijk mijn kind — maar ik ken de vrouwen. E sinds ik niet meer schrijf over de kunst, zie ik meer va de kunstenaars."

Zij was driftig geworden bijna, in een verzet tegen zij woorden, die haar neerdrukten als lood. Maar voor zij genegen ernstigen blik bedaarde zij.

„Zing alleen wat je voelt, wat je zingen mòet. Al he andere is valsch en ernaast. Als je bitter bent, zing da de onvoldaanheid van je hart — en als je gelukkig bent zing het geluk. Dat is het eenige . . ."

„Marianne dan toch: ben je er nu nòg niet in?"

Jeanne, nog tengerder, een kind haast in haar kimono het stemmig Japaneezengezicht één bezorgde vraag, slipt binnen.

„*Is* er iets? Was je zelf niet tevreden?"

Marianne veerde op, sloeg haar armen om Jeanne's hals

„Welneen er is niets — wat kan er zijn! Ik was te lu om naar bed te gaan, dat is alles . . . Maar nu *jij* er bent" — ze schopte lachend haar slofjes uit, liet zich plotseling i bed vallen — „stop me nu maar meteen lekker in."

Jeanne bukte zich over haar heen voor een nachtku stopte moederlijk de dekens in. Dan, nadat zij het nachtlampj had opgestoken, het zorgzaam zóó plaatsend, dat het lich in de kamer viel en toch de slaapstèr niet hinderen kon, . . draaide ze een oogenblik, stond als door een gedacht gevangen, stil te staren, midden in de even verlichte kame

„Jane!"

De stem van haar vader galmde luid door het slapende huis

„Hè, wat kan vader toch een leven maken midden i den nacht!" riep Marianne geprikkeld uit haar bed.

Jeanne repte zich de gang in.

„Jane — de hond heeft mijn pantoffels weer weggesleept — ik zoek me mal!"

„Stil vader, denk een beetje om de andere menschen ik zal ze wel vinden."

Zonder licht, zeker van haar weg, tripte Jeanne de tra af, de gang door, naar den inspringenden hoek waar d hondemand stond. Iets donkers dook piepend en snuiven op, een zachte kop zocht haar gezicht, terwijl ze met ee glimlach neerknielde, zoekend tastte naast het warme hon denlijf.

„Ben je nu heelemaal dwaas, Tommy, de pantoffels va den baas?"

Dan liet ze den slaperigen hond, die nog zacht brommend zich maar noode zijn speelgoed ontnemen liet, weer omkantelen — sloop de trap op.

„Hier vader, en zet nu niet wéér het huis op stelten — u hebt nog drie andere paren in uw kast."

„Daar kan die vervloekte teen niet in — je moet me morgen masseeren, Jane . . ."

„Goed vader, maar ga nu asjeblieft slapen."

HOOFDSTUK II

DEN VOLGENDEN ZONDAGMORGEN—VROEG, om nog wat aan Lize te hebben eer zij met Nico, haar oudste neefje naar de Mattheus-Passion ging — belde Marianne aan bij de Martinsen; en terwijl ze wachtte voor het groote oude grachtenhuis waar zij zich altijd beklemd voelde als in een haar vijandige wereld, stond ze te staren in een soort kregel verzet naar het glanzige witte bord, waarop met kloeke duidelijke letters stond: K. N. Martins — Notaris.

De deur ging open, en haar zwager, met Juno, die springend en blaffend uitschoot, stond voor haar.

„Zoo? dat is al vroeg bezoek! Ben je zoo matineus na al de emoties en vermoeienissen van gisteravond?"

Ze lachte even — wat meisjesachtig verlegen; haar gewone aplomb verloren tegenover de gedachte, dat hij niet graag haar hier zag.

„Màg ik zoo vroeg niet komen?"

Hij lachte in zijn baard, gewonnen door haar half coquet, half verlegen doen, dat hem aan Lize herinnerde. En hij vond, dat ze er lief uitzag . . .

„Ga maar gauw naar Lize," zei hij, „ze is in den tuin — 't is zomer vandaag . . ."

Ze slipte snel en lenig langs hem naar binnen, terwijl hij naar de lucht keek.

„Zóó wou ik 't," lachte ze, „*ik* binnen, en *jij* buiten."

Hij lachte terug, ging met een korten groet de stoep af.

Vlug liep Marianne de lange gang door — wist zich fleurig met haar nieuwen voorjaarshoed . . .

„Koen is eigenlijk een tiran," dacht ze, terwijl ze even tegen het gangraam leunde en uitkeek in den tuin — „daar waren Jeannetje en Kootje — en daar Con — Lize zat zeker in de waranda — ja, Koen was een tiran en hij

mocht hààr niet. Omdat ze zong — daarom alleen ...?

Ze trok even met de smalle schouders alsof ze iets van zic afschudde, bedacht dan tevreden hoe de ochtendbladen een stemmig van lof waren — om je familie konden je die dinge het meest schelen! — trippelde de trap af naar de tuinkamer . .

In de waranda vond zij Lize, met zes-jarig Jeannetje b zich, die op haar schoot de pop aankleedde, — in ee hopeloozen rommel van speelgoed, serviesjes, poppekleere terwijl vlak voor de waranda achterlijk driejarig Kootj dat nog niet praatte of liep, doelloos vormpjes met zan vulde en weer uitgoot.

„Hà!"

Met een kreet van blijdschap was Lize opgesprongen zoodra ze Marianne's stap in de kamer hoorde, en m beide haar kleine handen al het poppengedoe tegen zic aandrukkend, liep zij, zonder op Jeannetjes verontwaardig protest te letten, haar zuster tegemoet.

„Leuk, dat je er al bent! Kom gauw hier zitten en ve tel nog van gisteravond. — Wie heb je allemaal gesproker Heb je de ochtendbladen gelezen?"

„Ja," zei Marianne alleen. — „Hè wat zit je hier hee lijk — dag Con," ze bukte zich, streek den kleinen tengere jongen, die genegen naar haar toekwam, langs zijn wan tilde dan Jeannetje op, die aanhalig haar armpjes om Mar anne's hals sloeg.

„Zoo kinderen, ik ben blij, dat ik hier eindelijk we eens ben — waar zijn de anderen?"

„Niek en Fré natuurlijk samen zoek."

Marianne lachte, knikte tegen Barta, de veertigjari kindermeid, die jaloersch op iedere vreemde, stug haar gro teruggaf — het dadelijk opstandig gillend Kootje naar bi nen droeg voor het bad ...

Het was nu een oogenblik heel rustig en de beide zuste naast elkaar in de waranda, praatten over den avond . wie er allemaal waren — 't was wel vol geweest — v wie had Marianne die theerozen — en wie had ze n gesproken in de solistenkamer — had ze gezien dat De Raadts er ook waren? — wat had De Voogt gezeg vond hij haar stem nog mooier geworden?

Lize babbelde, vroeg in één adem door. In het blan teere gezicht, waarlangs het blonde haar krulde zoo will en weelderig als bij een kind, glansden de groote oogen gespannen belangstelling, verhoogde een levendige blos evenals bij Marianne spoedig vermoeide trekken.

Zondagochtend liet zij onverstoord alles zijn gang gaan, in 't veilig besef, dat dan niets op tijd hoefde te zijn: geen kinderen die naar school moesten, geen ontbijt of koffiedrinken dat op vijf minuten luisterde... De Zondag, dat was het rustpunt in den zes dagen langen wedloop met al de puzzles en moeilijkheden van haar druk huishouden. En ze genoot van Marianne's bijzijn — die bracht eens een heel andere sfeer met zich mede.

Een luid rumoer in de kamer sloeg opeens door hun stillen praat: een hooge, driftige kinderstem en Barta's boos en heftig spreken er tegen in. En Marianne omziende, ontwaarde op den achtergrond blonde Fré, Nico's tweelingzusje, hinkend op een blooten voet en zich woedend verdedigend tegen Barta, die vergeefs poogde haar van het tooneel weg te sleuren.

„Ik heb een half uur staan gillen om kousen en niemand hoorde me! Door allemaal steken mijn teenen!" — verweet Fré in 't wilde.

„'t Goed is héél, ik had alles klaargezet; mevrouw, waar hebt u 't dan gelaten?" kwam Barta de waranda instuiven.

Lize bezon zich — hemel ja, ze had den heelen stapel gisteravond toen ze zich kleeden ging weggezet, — maar waàr — o ja op de kinderkamer, en vanmorgen glad vergeten alles uit te deelen. En weg holde ze met Fré naar boven.

Marianne, alleen gebleven, moest lachen. Het was hier bij Lies het huishouden van Jan Steen, zooals vroeger bij hen — en ze had het niet slechter kunnen treffen dan met Koen, die pijnlijk was gesteld op orde en regelmaat. Gelukkig dat hij dat kabaal van Fré zooeven niet gehoord had!

Binnen dekte Barta de tafel. Martins was de kamer ingekomen — zijn blik viel op een geschonden schaaltje van het oude servies met gouden rand, dat nog uit zijn ouderlijk huis stamde.

Driftig wendde hij zich naar Lize.

„Weet je dat er nu weer zoo'n schaaltje stuk is?"

Ze keek — tergend onverschillig, gekrenkt door zijn toon.

„O dat — ja."

„Hoe kòmt toch altijd alles stuk!"

„Juno is er tegenop gesprongen."

Ze zei den eersten leugen, die haar voor den mond kwam, om er maar af te zijn. Hij kende dat, en zijn drift schoot uit om haar zorgeloosheid, — waar zij wist hoe hij aan dat serviesje gehecht was — om haar makkelijk liegen, terwijl

zij daar stond als een ondeugend kind, in haar blouse en korten rok, met haar verlegen jonge gezicht, en nauwelijks verbeten lachje om den mond.

Slechts 't bijzijn van Marianne en de kinderen weerhield hem tegen haar uit te vallen. Hij beet diep in zijn lip, geheel verborgen in den kroezenden vollen baard, maar voor zijn oogen sloeg ze de hare neer, en haar lachje bestierf.

„Hij is kwaad..." dacht ze; en plotseling neergeslagen haar pretstemming van daareven met Marianne, liep ze driftig doelloos den tuin in. „Kon *zij* 't helpen van dat schaaltje! En lieve hemel, zoo'n ding was toch de heele wereld niet. Ze had er gisteren die harde chocola op willen doorhakken, toen was 't gebarsten, maar ze zou wel oppassen dat aan Koen te vertellen! Hij was ook in een zuinigheids-periode en snoepen kon hij niet uitstaan. Gisteren had hij al gebromd, dat het geld haar door de vingers liep. Ja, wist *zij* 't, waar altijd dat ellendige geld bleef. Ze had niet eens een nieuwen hoed genomen, haar ouden laten opknappen. En ze kon er nog niet eens lekker over zeuren, want Koen zou dadelijk zien dat die hoed haar zóó veel aardiger stond. 't Heette altijd dat ze geen overleg had — wat wàs overleg? Ze wist alleen, dat alle geld tòch dadelijk weer weg was — hoe je ook je hoofd ermee brak."

„Moeder, tante Marianne en Niek moeten vroeg weg," kwam Fré haar op zij.

„Ook dàt nog!" Ze herinnerde zich nu opeens dat die twee naar de Mattheus-Passion zouden gaan — en haastig ging ze naar binnen, waar Barta de koffietafel al gedekt had, om boterhammen te snijden.

Ze vond er Nico, die soezig voor zich uit starend, bleek als altijd, door de kamer slenterde, terwijl Fré, met een boek op haar schoot, onrustig telkens spiedde naar de klok. Lize, door haar verstoorde stemming heen, moest even lachen nu ze naar haar tweeling, haar oudsten, keek; allebei zoo mager, met hun strooblond haar, dat bij Fré gelukkig krulde. Net twee jonge vogels, met hun felle oogen, en grooten mond in de fijn besneden smalle gezichten. En altijd waren ze onafscheidelijk, één vereenigde màcht, waar zelfs *zij*, Lize, nooit tusschen kwam. In het groote drukke gezin was van heel jong af, de sterke, impulsieve Fré opgekomen voor het stugge stille broertje, voor hem handelend, over hem wakend met een onbezweken ijver en trouw, die haast geen plaats gunden aan eenige andere genegenheid in haar hart. Terwijl Nico's egoïste, weinig naar genegenheid vragende, weinig

genegenheid gevende natuur ook, aan Fré verknocht was als aan degene, die hij noodig had voor alles, die altijd voor hem klaar stond, die hij alles toevertrouwde van het eenige wat in staat was hem in vuur te doen komen: de muziek. En den geheelen morgen al waren hun beider gedachten, hun beider streven slechts gericht op dit éêne: De Mattheus-Passion, en dat Niek vròeg genoeg weg zou komen. Tot de komst van tante Marianne op dit punt een geruststelling bleek . . . . Maar moeder en tante Marianne waren aan 't praten gegaan en nu scheen tòch weer niemand er aan te denken!

Koen was naar buiten geloopen — zijn drift koelde in 't genot dat altijd zijn tuin hem gaf, die op dezen April-morgen frisch en fleurig te stoven lag als midden in den zomer. In het grasveldje voor de waranda geurden de muurbloemen en de door het lang-gure weer late Maartsche viooltjes; tusschen de arabis waren de rose tulpen al haast verbloeid en tegen den keukenmuur liepen de rozen uit. Verwonderlijk zooals die waren opgeschoten, maar hij was de laatste dagen ook haast niet hier geweest — 't was overdruk op kantoor en De Lange, z'n oudste candidaat, ziek . . . Hè, zoo'n Zondag!

De Zondag stond voor Martins als een baken aan 't eind van de week — dien hield hij open, als 't eenigszins kon, voor zijn liefhebberijen, zijn tuin. 's Middags ging hij naar Artis — de eenige uitgang waar hij van hield, om zijn groote belangstelling en plezier in dieren, en hij was er op gesteld, dat Lize en de kinderen meegingen. En Lize, hoewel ze het Zondagspubliek vreeselijk vond, een bezoeking ook de lange vermoeiende reis erheen, ging om hèm. 't Waren tochten, die bij de kinderen allen éénzelfde herinnering lieten: dringen om in stampvolle trams te komen, en dan buitenop staan, stijf gepropt tusschen groote menschen, met slechts één begeerte, één doel: net zoo lang wurmen tot je aan den kant stondt. Dan in Artis, 's winters in de zaal chocolade, 's zomers kogelfleschjes en limonade, gemors, hollen en vliegen om andere tafeltjes, muziek, standjes van vader, lijdelijk lachend toezien van moeder.

Martins, in zijn tuin, verheugde zich op den middag. Hij begreep niet Lize's weerzin voor het Zondagspubliek. Ouderwets eenvoudig gebleven in zijn genoegen, zoowel als in zijn strikt eerlijke rechtschapenheid, was met den harden trots van zijn heerschzuchtige natuur, welke groote teederheden angstvallig in zich verborg, in hem de minachting

voor de meening der menschen van den man, die in zaken zijn naam weet onkreukbaar — die geabsorbeerd in overstelpend druk werken, ook geen tijd heeft zich ooit in anderer meening te verdiepen; en in haast kinderlijken eenvoud genoot hij wat voor hèm nu plezier was.

Hij liep langs zijn rozenstruiken, overwoog: zou hij de fuchsia's al buiten brengen — in Mei krijgen we nog vorst. Juno, de setter, vlak achter hem aan, bij iedere halte zich lui uitstrekkend in de zon, om verveeld, zijn ooren schuddend weer op te rijzen, zoodra zijn meester verder ging. Hij gaapte kregel, maar wou tòch mee, want telkens zei de baas een woordje . . .

Marianne, stil en alleen nu in de waranda, achter haar in de kamer het kindergeroes, Lize's stem . . . zat het aan te kijken. Koen was altijd bizonder aardig met kleine kinderen en dieren, moest ze denken in een geprikkeldheid, die zij in zich voelde groeien van minuut tot minuut; het wonderlijk onbehagelijk gevoel dat haar altijd bekroop in zijn bijzijn was vandaag sterker dan ooit. Het dwaze, onbegrijpelijke, èn ontzettend irriteerende, dat zij, die nooit verlegen was, hier haar gewone natuurlijke losheid voelde verstijven. Dat er altijd gebleven was — sinds het oogenblik, dat zij half een kind nog, schuw en onwillig haar hand uit de zijne had losgetrokken toen voor 't eerst zij hem als zwager begroette — in al die jaren, terwijl zij zich gevierd en gezocht in de wereld bewoog, één plek, dit huis, waar zij haar zekerheid verloor en al haar wereldsche gemakkelijkheid; waar zij zich niet meer voelen kòn de groote zangeres, maar als een begenadigd kind zat aan de tafel van een man, die haar niet zàg. Een gewone man, die niets voelde of begreep van alles, waarnaar zij als haar ideaal gestreefd had van kind af, waarvoor zij altijd als een godsgeschenk dankbaar was geweest: haar stem, haar zang, en die met zijn sarcastische kleinachting voor wat zij met al haar energie en hard werken veroverd had, haar vaardigen vluggen geest dof en dood maakte.

Alsof hij haar blik voelde, keek hij plotseling op, maar meteen had zij haar oogen al afgewend, zag hij haar lachend praten met Nico, terwijl ze spelend Jeannetje op haar schoot trok.

En opeens nu herinnerde hij zich: dàarom kwam Marianne — om Nico te halen voor dat concert. Dus die ging liever zijn mooien middag in een duffe zaal verknoeien, inplaats van in Artis belangwekkende, aardige dingen te zien.

Toen Nico hem was komen vragen, haperend en met een kleur van angst en onderdrukte verrukking, of hij alsjeblieft mee mocht naar de Mattheus-Passion, had Koen kort maar niet onvriendelijk gezegd: „Nu, ga jij maar — als dat dan zóó heerlijk is." En de jongen had zich meteen met een blijde onverschilligheid uit de voeten gemaakt. Nu sloeg de onwil in hem op, om dat ingrijpen van zijn schoonzuster in *zijn* gezin, terwijl zij zijn tegenzin kende voor die muziekbevlieging, welke hem, zoo jong als Nico nog was, nù al telkens strijd kostte. Lize stijfde hem, en nu weer Marianne, allemaal Roske-kuren. Maar hij duldde het niet in zijn huis! 't Was nog kinderspel, maar als het ooit ernst dreigde te worden, zou hij metéén er een eind aan maken voor goed.

„Hé, wat 's dat?" onderbrak hij zelf zijn overdenkingen, plotseling stilstaand achter in den tuin voor een versch omgespit hoekje grond, met een paar violenplanten.

„Vader!" 't klonk als een angstkreet, en omziende zag hij Con aanhollen, kleine tengere jongen van tien, donkerder van haar en oogen dan een der anderen, met een kleur van schrik op zijn bruin gezichtje.

„Wat is er?"

„Dat 's *mijn* tuintje! ik bedoel — ik mag er in zaaien van moeder — omdat er toch niets stond — en nu zal ik — ga ik — als ik zaad heb — en die violen heb ik al van moeder..."

Koen keek het jongetje aan, dat verlegen hakkelde onder zijn scherpen blik. Hij dacht, hij had Con nog nooit zoo enthousiast gezien; 't leek altijd zoo'n saai kereltje, zoo weinig leven zat erin — maar hij kòn dan toch wel in actie komen!

„Zoo," zei hij, „nu het is best," en zijn hand lag een oogenblik op den kleinen schouder, „maar je moet 't netjes houden hoor, ik wil er geen wildernis zien" — en toen Con meteen weer schichtigblij wegdraafde: „och, 't was geen kwaad ventje, maar zoo saai! Lies vloog hem aan, als hij dat zei!"

Hij keek om, bemerkte dat ze naar hem stond te kijken — en zijn booze bui trok weg.

Wat zag ze er nog jong uit vandaag — wàs dat dan ook een moeder van al die kinderen!

Hij stapte Marianne voorbij, die met de drie kinderen in de waranda druk zat te praten en te lachen, en in de nu leege kamer pakte hij haar bij haar kin, keerde haar gezicht naar zich toe.

Ze pruilde dóór, toen ze de vergeving las in zijn quasi bestraffende oogen.

„Kan *ik* 't helpen dat jij een hond hebt?"

Hij negeerde de brutale onderstreeping van haar jokken met een zoen: „rakker!" En ze ontglipte hem, de ondeugende oogen schuilend onder de lange wimpers, tra-la-la-de meteen vroolijk een wijsje, terwijl ze haastig de stoelen aan schoof. — Voor hèm was ze het kind gebleven, dat hij, zeventien jaar ouder dan zij, tegen alle verstandsredeneering in, na den dood van zijn eerste vrouw getrouwd had: blij met een liefkoozing, hunkerend naar zijn zoen — in onbesuisd verzet tegen hem uitvallend, en tegelijk al verlangend naar zijn vergeving; haar buien en grillen, haar leugens en knoeierijtjes, waarmee zij wel wist hem voortdurend te hinderen, toch nooit trachtend te veranderen om zijnentwil, alleen bij een buitengewonen woede-uitval van zijn kant voor een oogenblik zich naar hem plooiend — in de sterke intuïtie dat dit alles, wat hij bewust in haar laakte, onbewust hem, op welke manier dan ook, aan haar bond.

Nu — 't was voorbij zijn boosheid — en voor 't oogenblik vond ze Artis weer te overkomen. Zèlfs dat Richard, — Koen's volwassen zoon uit zijn eerste huwelijk — kwam eten, iets wat haar altijd irriteerde, kon zij voor 't oogenblik licht tellen. Toen zij, net achttien jaar, met Koen trouwde, was de jongen pas zeven, en het was altijd goed gegaan tusschen hen, ofschoon zij, in haar onbedrevenheid, den vroegwijzen knaap meer een gezellige kameraad was geweest dan een moeder. Maar in latere jaren, met haar eigen klein goedje om zich heen, was de jongen, branie-achtig en verwaand, haar gaan prikkelen — was de hautaine manier, waarop hij blijken liet hoe hij de onordelijkheid van haar huishouden opmerkte en erom lachte, haar tenslotte tot een uitputtende irritatie geworden. En 't was haar een groote verlichting geweest toen Richard, nadat hij van de Handelsschool was gekomen, geplaatst werd op een bank in Rotterdam. Nu at hij dikwijls Zondags thuis — en haar jaloezie kon moeilijk verkroppen de duidelijke vreugde, waarmee Koen dien oudsten jongen altijd inhaalde.

„Komen jullie?"

Lize — in 't voorbijgaan Jeannetje betrappend, die op haar teenen zich rekkend, met haar garnalenvingertjes krenten pikte uit het Zondagsche krentenbrood om aan de poes te voeren — kwam in de waranda — haar oogen zochten

Con — terwijl Barta Kootje binnendroeg, zoo uit het bad, met nog vochtige krulletjes.

„Kootje! Kootje! dag Kootje!" riepen de kinderen, maar hij bleef soezig rondkijken, tot hij plotseling met een kreet zijn handjes uitstak naar zijn vader.

Martins' gezicht werd zacht.

„Geef hem eens hier," zei hij, en Marianne zag het wel, met hoe groote teederheid in 't voorzichtig gebaar van zijn handen hij het kind overnam; en eventjes glimlachte hij stil voor zich heen, toen Kootje in zijn baard greep.

„Conny!" riep Lize, voor den tweeden keer, terwijl de andere kinderen al gezeten waren. En toen hij aan kwam rennen, warm, gejacht, duwde ze hem gauw stil op den stoel naast zich.

„Ben je laat!" fluisterde ze.

Hij keek even naar haar op, dan snel over de tafel heen naar zijn vader, of die 't gemerkt had; maar die had geen aandacht voor hem; zijn breede bruine hand over Kootjes bolletje strijkend, zat hij stil voor zich uit te kijken, de zware wenkbrauwen gefronst. De hond legde den kop op zijn knie, met bedelende oogen de hand volgend, die geen liefkoozing voor hem over had op 't oogenblik.

Con zuchtte verademend, schoof wat dieper op zijn stoel.

Een oogenblik was er stilte na al het geroezemoes; Lize nam nu Kootje over, had haar handen vol met hem, want altijd wou hij zijn bord pap omkeeren of de melk over zijn bekertje heenblazen, en inmiddels vlogen haar oogen rond, knikte ze eens tegen den een, had een grap tegen den ander . . .

Marianne hier in het fleurig familie-leven, waarnaar zij terugverlangd had ginds in Berlijn, voelde haar stemming van den vorigen avond terugkeeren, en zwaarder in zich zinken. En terwijl zij naar haar zuster keek, die juist ongemerkt een boterham van Con's bordje op het hare schoof, ruilde voor een „krent", dacht: „Lize, onwetend, bij toeval waarschijnlijk, had gegrepen en gekregen wat haar natuur, zwak en heel aanhankelijk, vroeg: niet zoo'n gevoeligen, lieven artistieken zachten jongen met stemmingen, gelukzaligheden, melancholieën — een, die vereerde — maar een gewonen krachtigen man, die zelfbewust met vierkante schouders door het leven ging — een man, die een vrouw vàsthield . . . Toch, hààr irriteerde die bazigheid . . ." Zij keek op, ving Koens oogen, die scherp beschouwend naar haar over blikten.

„Wat kan ze verschillend zijn," dacht hij, zijn belang-

stelling even vastgehouden, omdat hij toch altijd haar vond, niettegenstaande al zijn ergernissen om haar aanstellerijen ... een aardig meisje, met veel charme... Maar wat beduidde nu weer ineens dat slap-onverschillige zooals zij daar zat na het druk gespeel en gebabbel met de kinderen daareven, plotseling geheel zonder deelname — och de reactie na al de ongezonde opgewondenheid van zoo'n avond — ze was natuurlijk doodaf.

„Jij mag wel eens vroeg naar bed gaan vanavond meisje, je ziet er moe uit," zei hij, „als je mijn dochter was, stopte ik je om zeven uur onder de wol."

Ze keek hem vol aan, glimlachend, ineens opveerend onder zijn scherts, zooals Lize dat ook kon. En ze verweerde zich: „Wat dacht hij, dat ze dáár niet tegen kon — ze was veel grooter vermoeienissen gewend — maar hier in Holland stond ze altijd dadelijk onder appél — van Jeanne — nu ook al van hèm?"

„Hièr hoor je, en hier wordt je behandeld als goed voor je is," glimlachte hij.

Als een visoen, zoo ver en zoo vreemd trok het leven in Berlijn aan haar geest voorbij.

„Ach ik hoor eigenlijk nergens meer," zei ze half onwillekeurig.

Maar hij hield het voor een van haar artistieke aanstellerijen — als hij alleen met haar was geweest, had hij willen zeggen: „Lááť dat toch — daar ben je immers veel te goed voor" — nu zweeg hij in ergernis.

„Vader, meneer Versteeg heeft gisteren gezegd, dat Niek de beste was van de heele pianoklas, en hij is er nog maar zoo kort op!" schoot Fré onverwacht uit, en ze keek uitdagend, vijandig bijna, in 't rond.

„Mooi hoor," bromde Koen in zijn baard, „'t is prachtig; ik wou dat je al dien ijver maar eens aan je schoolwerk gaf, daar zou je mij meer pleizier mee doen."

„'t Is geen ijver, 't is talent," troefde Fré.

„Als jij brutaal bent, ga je meteen van tafel," beet Martins haar toe.

Ze kreeg een vurig kleurtje van schrik, maar haar oogen keken onvervaard.

Nico had niets gezegd; even bij Fré's ongevraagde mededeeling had hij een kleur gekregen; nu, bleek als te voren, at hij door, zijn oogen op zijn bord.

Koen keek naar hen beiden, en in zijn hart moest hij lachen. „Malle spreeuwen, die twee."

Stil als een muis had Con 't zitten aanhooren, een groote belangstelling glanzend in zijn donkere oogen. Niek leek hem opeens nu zoo voornaam — de beste in piano! Op school had hij dat ontzag voor zijn ouder broertje nooit, want Niek was twee keer blijven zitten, en scheelde nu maar één klas met hem. En Con wist best, dat hij véél beter was op school dan Niek. Als Fré hem niet met alles hielp, de helft voor hem maakte, zou hij er nooit komen.

In 't groote gezin voelde de kleine jongen zich veel alleen. Fré en Niek waren altijd samen, aan de kleintjes had hij niets. En Rick keek nooit naar hem om. En Rick was ook altijd zoo met vader, en dàt vooral maakte dat hij zijn grooten stiefbroer heel ver van zich voelde. Dat die, ook toen hij nog thuis was, zoo van alles tegen vader zat te vertellen, en dat vader naar hem luisterde! Dat leek hem nog het wonderlijkst van alles. Want soms, als *hij* zoo graag iets wou vertellen, kon hij ineens niet meer als vader hem aankeek, dan kon hij zijn woorden niet meer vinden en zei twee, drie keer hetzelfde — en dan zag hij al aan vaders gezicht, dat die maar dééd alsof hij het ook iets bizonders vond.

Lize legde haar hand op zijn hals, omdat hij zat te soezen, nog niet klaar was. Hij schrok, gelukkig onder haar liefkoozing, en lachte eventjes naar haar op onder zijn lange wimpers. Moeder was, zooals de kinderen zeiden: „Con's vriendinnetje."

Koen met een knipoogje wenkte Jeannetje — en terwijl ze aanhalig naast hem drong, stak hij een stukje sinaasappel in het gretig happende mondje.

„Krullemietje . . . daàr!"

Ze bleef bij hem staan, haar hoofdje tegen zijn arm, tevreden rondkijkend in het veilig besef, op 't oogenblik geen kwaad bij hem te kunnen doen — en zijn hand ging liefkoozend door haar krullen.

Lize zag het, en als altijd stemde het haar tevreden, als ze hem een van háár kinderen zag aanhalen.. 't Was de jaloezie, die altijd wakker in haar broeide: op zijn eerste vrouw Clara, op den grooten jongen uit zijn eerste huwelijk — jaloezie, die onmiddellijk opstak als hij uitvoer tegen een van háár kiekens. Waarom was hij nu weer zoo hatelijk tegen Nico — nog altijd kon hij het niet verzetten, dat de jongen tòch op de muziekschool gekomen was. En dat had *zij* toch maar klaar gespeeld! Zij was het die op aandringen van Fré naar den leeraar van de solfègeklas was gegaan,

die haar raadde den buitengewoon muzikalen jongen piano-les te laten geven.

't Was een lange harde strijd geweest met Koen. Hij voelde niet voor muziek, vond alle artisten kerels om op te schieten. En 't was vrij wat beter als de jongen, die toch al niet sterk was en amper mee kon op school, zijn krachten aan zijn schoolwerk besteedde, en in zijn vrijen tijd gezondheid opdeed met sport in de frissche lucht. *Hij* zou wel oppassen dat hij die dwaasheid niet in de hand ging werken!

Maar Lize had niet losgelaten. Zij, met haar lakse, zorgelooze natuur, die altijd instinctief den makkelijksten weg zocht, kon soms in onbuigbare hardnekkigheid zich klampen aan iets waarop zij haar hart had gezet, strijdend met alle eerlijke en oneerlijke middelen om haar doel te bereiken — en zij *wilde* Niek op de muziekschool hebben, nu Koen Rick juist een reisje had toegestaan. Zij had pal gestaan tegen Koens driftbuien, als zij, overprikkeld door haar jaloezie, zelf heftig tegen hem was uitgevallen. Tot onverwacht, op een avond, toen zij met hoofdpijn naar bed was gegaan — totaal afgetobd door den langen duur van den strijd, dien zij niet voorzien had — Koen bij haar boven was gekomen, waar zij lag te huilen van zenuwachtigheid en van verlangen dat het nu maar uit zou zijn...

„Is dat nu allemaal om die les?" had hij gezegd en toen, over haar heen gebogen: „Maak je nu maar niet langer zoo overstuur — ik zal 't dan eens een jaar met hem probeeren."

Later tegen Nico had hij erbij gevoegd: op voorwaarde dat zijn schoolwerk nummer één bleef en geen getingel op de piano als hij in de kamer was. Nico, dolgelukkig, had nauwelijks luisterend, alles beloofd; maar sinds de eerste vreugde gesleten was, irriteerde hem merkbaar dat eindelijk alles van zijn piano-studie als een halve misdaad in het geheim moest geschieden.

Marianne wenkte Nico. „Kom Niek, wij moeten gaan." Meteen stond de jongen al naast zijn stoel en Marianne zei Lize, de kinderen goedendag, deed alsof ze Koens stroefheid niet opmerkte terwijl hij met haar meeliep om haar uit te laten.

Omdat zij een der kinderen weglokte van hem naar vijandelijk terrein... begreep ze.

Binnen was een stilte gevallen. Lize zuchtte: nu *zij* naar Artis, ze ging liever in haar bed liggen! en zij verbood kortaf Jeannetje die zat te knoeien...

Koen keek even op bij haar toon — maar zijn gedachten

bleven bij Nico. Het kwetste hem, dat zoo eigenmachtig de jongen kon gaan waarheen zijn hart hem trok — dat was *niet* met hèm.

„Nù al," dacht hij, „verbeeldt hij zich zijn vader niet meer noodig te hebben, gaat hij zijn eigen weg."

Hij ging dadelijk na de koffie den tuin weer in, met Kootje op zijn arm, Jeannetje aan zijn andere hand; als iets van de anderen hem hinderde, waren zijn kleintjes de eenige uitverkorenen. Lize glipte naar boven, liet de koffietafel voor Barta. Zoo, gelukkig, uit het bereik van Barta's stem, vooral van Barta's stap; die hield met haar humeur gelijken tred! Het bleef Lize een voortdurend probleem, hoe iemand zóó zacht, èn zoo zwaar kon loopen. Een fluweelen zool, die tegelijk wist te dreunen in zijn rusteloosheid, zoodat het haar, Lize, als een geweten voortjoeg.

Maar ze liet zich niet jagen, ze moest even hier boven stil zitten bekomen, vóór ze in zon en menschenvolte kon gaan. Barta zou de kinderen wel helpen als ze iets noodig hadden. Barta blééf een gemak, maar tegelijk een steen op haar pad. Ze had haar gekregen toen de tweeling een half jaar was, en sinds dien had ze om beurten het jongste kind verzorgd — nauwgezet, vertrouwbaar tot in het uiterste, maar onverschillig. Tot Kootje kwam, en zij zich aan dit kind hechtte met een jaloerschen voorkeur, welke aanleiding gaf tot de heftigste scènes als iemand zich verstoutte haar iets uit de hand te nemen wat Kootje betrof. Alleen van Koen duldde zij het. Voor Lize had zij een geringschattende, immer wrokkende toegevendheid. Lize dacht dikwijls; van Barta's gezicht las zij den heelen dag de lange lijst van al haar tekortkomingen.

Ja, nu moest zij zich gaan aankleeden, er hielp niets aan. Op 't portaal hoorde ze Fré al draven kribbend met Jeannetje — tusschen die twee ging het nooit — dan Cons krabbeltikje aan haar deur: „Komt u moeder?"

„Ja! ik kom, ik kom!" Gejaagd holde ze heen en weer — Koen werd tureluursch als hij moest wachten — ze trok haar nieuwe zomerpakje aan, dat was een troost, — oh die hoed stond er echt leuk bij — Fré, laat kijken hoe je eruit ziet, . . . Kind!" Lize zette Fré's hoed recht, trok haar jurk af, trachtte tevergeefs eenige bevalligheid te krijgen in Fré's ongegeneerd jongensachtige verschijning. „Och dot!" Ze moest even Jeannetje kussen, die zoo allerliefst daar stond in haar blauw manteltje en wit hoedje en de aardige kousenbeentjes — in Jeannetje stak zoo klein als ze was, nù al

een nufje — aan Fré viel nooit eer te behalen. „Nu jongens, gauw naar beneden!" Ze greep Cons mager klauwtje, draafde met hem het portaal over, de trap af... in de gang liep Koen al wachtend heen en weer.

„Gaan we of gaan we niet?" riep hij ongeduldig, maar zijn gezicht helderde geheel op, toen kant en klaar alles tegelijk van de trappen stoof, hij bij de voordeur zijn legertje, frisch en fleurig, monsterde.

't Was op het Leidsche Plein een ware inval; met hun luidruchtigheid vulden ze de heele tram. Martins duwde Con bij Lize en de meisjes binnen, niet vermoedend hoe al den heelen morgen Cons vurige hoop was geweest buitenop te mogen staan bij vader. En benijdend liet hij geen oog van het achterbalcon, lette gespannen op, of er niemand afging. Eindelijk bij de Hoogesluis kwam er ruimte, en Con als een muis glipte naar buiten met even-triomfantelijk omzien naar Lize, die blij knikte.

„Hè, wat ging je lekker met den wind in je gezicht. Wat stond hij nù fijn vlak tegen het hek — die dikke vent duwde hem gewoon plat — stiekem afduwen... nu een heel eind hàrd tot de volgende halte! — wat zag je de steenen onder je wegvliegen..."

Voor Con vooral was de Artis-gang één onvermengd genot, hij had nog geen hoogere aspiraties zooals Niek, en geneerde zich niet voor den „optocht" zooals Rick al heel gauw gedaan had. Hij genoot alleen, van begin tot eind.

In Artis toch ging zijn fantasie, die heel sterk maar schuw verborgen in hem leefde, uit naar al die vreemde dieren en de verre landen waar ze vandaan kwamen. Hij zag den ijsbeer op 't onafzienbare ijsveld; en op heete zomerdagen, als hij op huilen af van de warmte waar hij niet tegen kon, uit school kwam, en alles uitgooide wat hem hinderde, moest hij opeens zelf-kwellend denken aan den ongelukkigen ijsbeer, die nu nèt kou zoo lekker vond, en maar moest blijven zwoegen in zijn zwaren pels...

Maar van al zulke gedachten wist niemand behalve Lize. Koen vermoedde niet het genot en de vurige belangstelling, waarmee het kleine kereltje, dat zoo zwijgend naast hem voortstapte, naar hem luisterde. Hij vermoedde niet, terwijl hij soms opeens iets zei om Con uit zijn gewaande sufheid te wekken, hoe zich al dien tijd in den geest van het kind de kleurrijkste tooneelen afspeelden en zijn woorden begeleidden.

„Hij is de intelligentste van allemaal!" placht Lize te zeggen. Dan lachte Koen een stillen glimlach, die zijn ongeloof niet verborg.

„Lies zag een valk in haar uiltje."

't Was in de Plantage, dat zij den ouden heer Roske ontmoetten. Hij liep vlug, zijn nog altijd slanke figuur, kaarsrecht; en bleef voor hen staan, spot tintelend in zijn donkere oogen.

„Wel, wèl," hij keek het gezelschap rond — „mag ik zoo vrij zijn te vragen, waar gaat de tocht heen? Of ik meen te doorgronden..."

Hij lachte nu opeens vrij uit tegen Lize, met een opmerkzamen blik over haar vermoeid gezicht. Koen kookte al lang. Hij kon dien toon van zijn schoonvader niet zetten, en het maakte hem half dol, dat die zijn Artis-liefde durfde bespotten. Zonder groet bijna, keek hij hem barsch recht in 't gezicht.

Maar Roske zag alleen de kinderen, beantwoordde hun vroolijken, toegenegen knik. Een hartelijke teedere grootvader was hij niet, maar hij amuseerde hen altijd.

„Hé, waar is de andere helft?" vroeg hij aan Fré.

„Naar de Mattheus-Passion met tante Marianne immers?" raffelde ze trotsch-blij.

Hij keek Lize aan. „En toen kon hij niet mee naar Artis," mijmerde hij — „niet-naar-*Artis!*"

„Ja, u is jaloersch, u wou wàt graag als u maar lid was —" plaagde Lize terug.

Hij lachte vroolijk, wuifde met zijn hand.

„Inderdaad — voor mij niet weggelegd — de zure druif! Het spijt me — om de wilde beesten! De wilde beesten aan tafeltjes, aan groen geverfde tafeltjes met roode limonade — èn advocaatjes — vooràl! Adieu — adieu!"

Hij nam met gracelijk diep gebaar zijn hoed af, week een paar passen terug, de schare monsterend, en wandelde weg, glimlachend in de zomerzon.

Hij had geen woord tegen Koen gezegd — maar zijn haat barstte in hem uit eer hij vijf passen verder was. „Hij maakt Lize dood," dacht hij — „met zijn Artis, en dat wijf in huis, die Barta."

„Wat meende grootvader met wilde beesten aan tafeltjes?" vroeg Con zacht aan Lize.

Ze lachte om zijn gezicht, één en al oog van verbazing. „Zoo maar — een aardigheidje."

Hij zag van haar naar zijn vader, die nòg woedend keek, en geloofde niet, al kon hij onmogelijk bedenken wat 't dan wèl was...

Maar ze gingen nu juist Artis binnen, en meteen kwam het eigenaardig feestelijk gevoel over Con, dat hij altijd kreeg hier: de mooie groene laan, waar op dien eersten zomerschen dag de papegaaien al schommelden — in de verte leeuwengebrul, geschreeuw van de pauwen — als die maar pronken wilden! — er was zóóveel te zien, en alles moest hij nog hebben! 't Bracht een glans van vreugde over zijn stil gezichtje, alleen 't ging hem alles te gauw! Hij had wel bij ieder dier een heelen tijd willen blijven staan; maar al die wenschen en verlangens gingen in 't algemeen belang verloren. Toch, de wandeling door Artis behield voor ieder der kinderen nog immer een groote aantrekkelijkheid; 't was vader, die er het aardige aan gaf. Hij had onder de dieren *zijn* speciale lievelingen en kennissen, en hij wist zooveel wonderlijke dingen van ze te vertellen, dat zelfs Niek geboeid kon luisteren — en Fré, haar dwarse buien vergeten, hing aan zijn arm om met heel haar ziel van zijn verhalen te genieten.

Martins liep met Fré en Jeannetje vooruit; hij dacht er aan hoe graag hij zoo in vroeger jaren met Rick gegaan was. De menschen hadden naar den mooien jongen gekeken, en hijzelf dacht toen al: „Ja, om zijn gezicht alleen zou Rick door de wereld komen."

Hij was zichzelf niet bewust, hoe diep altijd in hem de overtuiging geworteld had: met Rick kàn niets verkeerd gaan — zoo glad en gemakkelijk was bij hem alles verloopen wat bij de kinderen uit zijn tweede huwelijk altijd stormen en scènes kostte...

Jeannetje trok hem naar de apen, daar wilde zij altijd het eerst heen — doch ze was niet te bewegen zelf een nootje in zoo'n bedelend apenhandje te leggen. Griezelend keek ze hoe vader het deed, maar Con en zij schrikten om het hardst toen plotseling een groote grijnzende aap, bonzend en rukkend tegen de tralies opvloog.

De leeuwen en tijgers — daar moesten ze altijd allemaal lang naar kijken. Goedige groote poesen leken het zoo, maar als ze eens even brulden, dan begreep je ineens wel hoè kwaad ze toch eigenlijk waren. Een speciale lieveling van Fré was het waschbeertje, dat dadelijk ging opzitten voor een beschuitje, de verbaasde kop heen en weer bungelend.

De vogelgalerij, zooveel vogels in allemaal kooien boven

en naast elkaar, kon geen der Martinsjes iets schelen. Ze liepen er door, om bij de slangen en kaaimannen te komen; hoe onbewegelijk ook, werkten die sterk op hun verbeelding, doordat vader daar altijd zulke prachtige verhalen van wist te doen.

Maar de groote vijver, dat was iets, waar Con wel uren naar had kunnen kijken — hij kwam net met zijn hoofd boven het brugleuninkje uit — al die vogels met hun mooie veeren — kijk in dien krommen boom was een nest — en de pelikanen met hun gekke wijde bekken...

Fré was doorgeloopen naar de pinguïns. „De burgemeestertjes staan voor hun huis!" riep ze.

Toen ze nog klein waren, had Martins hun verteld, de pinguïns waren de burgemeesters van den vogelvijver — zie je, ze wonen ook in een huis apart, en ze hebben groote witte beffen voor, pas gestreken voor den zondag...

„Véél te gauw, véél te gauw ging het voorbij!" jammerde het in Con. „Er was bij elk beest zooveel te denken, heele verhalen — maar je moest altijd weer doorloopen, eer je met één klaar was..."

Ze kwamen langs de bisons, die maar hun matige belangstelling wekten, langs de ibissen en andere steltloopertjes. Langen tijd had geen der kinderen willen begrijpen, dat een ooievaar altijd maar zoo klein was.

Een ooievaar, die was toch zoo groot, dat je er hoog tegen op moest zien? dit leek maar een klein beestje — maar de ibissen, die zoo bij troepen aan den Nijl stonden, als bij ons de musschen....

En dat daar in Afrika olifanten bij elkaar leefden in kudden, en dat die dan soms met z'n allen aan 't hollen gingen, gewoon dwars door 'n bosch heenbraken, en heele boomen omver liepen en vertrapten, zooals wij een grasje...

Van de olifanten waren ze nooit weg te krijgen.

„Gaan we nog even naar dien in 't hok?" bedelde Con.

„O, dat 's die kwaje," zei Fré — „die mag nooit buiten."

Con liep al vooruit en in het nauwe duistere hok waarvoor hij iederen keer weer opnieuw zijn griezel moest overwinnen, bleef hij een oogenblik stil voor den kolossalen olifant, die somber, onbewegelijk bijna, vlak voor de ijzeren staven stond. Dan moedig stak hij zijn mager pootje naar voren, met het van huis bewaarde biscuitje.

De olifant roerde niet, slingerde slechts met zijn zwaren snuit, toen Con het eindelijk in het hok gooide.

„Ik weet wel — ik weet — ik weet waarom hij zoo kwaad

— hij *is* niet kwaad — maar 't is omdat hij er niet uit mag!" hakkelde hij tegen Lize, nog erger stotterend dan anders omdat hij voelde dat vader naar hem luisterde. Hij werd vuurrood van opwinding en narigheid, dat hij 't er niet uit kon krijgen wat hij toch zoo goed had bedacht thuis: van dat 't wèl een lief beest was, maar ze moesten hem in een groote kooi doen, en dan zoo op een boot naar Afrika en hem dan midden in een bosch vrijlaten — maar hoe kwamen zulke mannen ineens weg — dadelijk maar in een boom zeker — nee dat gaf niet eens, die haalde hij omver — in een vliegmachine mocht je wél, of in een luchtballon.....

Hij kreeg tranen in zijn heete oogen toen Lize langs zijn wang streek, en keek naar zijn vader, die vlak voor de tralies zacht als met een mensch praatte tegen den grooten olifant — en hij zag hoe het dier verstandig stil te luisteren scheen, de ooren nerveus bewoog.

„O!" Een zucht ontsnapte Con, en hij drong geboeid vlak naast zijn vader....

Maar Jeannetje trok vreesachtig aan Koens hand. „Vader — een jong olifantje — is dàt toch wel een beetje klein?"

„Neen, ook niet eens — zoowat als een ezel."

Hij glimlachte naar haar beduusd gezichtje. „Wat 'n dotje — zoo had Fré ook vroeger bij hem gestaan, nu was ze dikwijls een lastige, onhandelbare duvel — maar wat was dàt ook een snoezig blond spiegje geweest."

En toen ze weer buiten waren dacht hij aan zijn andere kleintje, Kootje, die daar nu maar met Barta thuiszat. Hij liep een heele poos zwijgend voor zich uit te zien, zijn gezicht betrokken, tot hij opeens zich omkeerde naar Lize:

„Den eersten mooien zondagochtend ga ik zèlf eens met Kootje hierheen; dan neem ik Barta en den wagen mee; hij zal zoo'n plezier hebben in de marmotjes."

Ze knikte en kwam dicht naast hem — in het kinderlijk jaloersch verlangen, dat hij nu weer eens met haàr zou praten! Ze werd al bleeker en bleeker; als ze zoo lang moest loopen, en kijken naar dingen die haar niet schelen konden, kreeg ze een gevoel, of langzaam al het bloed uit haar hoofd wegdroop... Nu, in een zachte, dankbare verteedering dat Koen ineens om Kootje had gedacht, veerde ze weer op, zagen haar groote oogen met een innige glanzing hem aan. En ze zei wat liefs tegen Con, die getrokken door twee magneten, met moeite zich telkens losscheurde van vaders verhalen, om trouw als hij was, eventjes naar

zijn moeder over te loopen en haar te zeggen, hòe prettig 't was en of *zij* 't óók prettig vond...

En aan haar bewegelijken geest — nu ze, zooals altijd op zulke wandelingen, die *zij* alleen niet genoot, verlaten zich voelde — dreef even voorbij hoe zij, verlangd had naar dit laatste kind, Kootje. Nog ééns de wieg daar in den kamerhoek, nog eens zoo'n klein hulpeloos diertje op je schoot. — In een periode, dat Koen het heel druk had, haar minder aandacht en tijd dan ooit kon geven, en Richard haar absoluut ontgroeide, terwijl zij zich bovendien niet opgewassen voelde, tegen al de ingewikkelde moeielijkheden, waar haar eigen viertal haar in sleepte — had zich haar verlangen geklampt aan nog ééns zoo'n kleintje, dat van haàr alleen was, en niet meer van haar eischte dan zij geven kon — dat zij als een spelletje kon verzorgen zonder iets anders behoeven te doen, en meteen haar voor alle verzuim een natuurlijke verontschuldiging zou zijn.

Langer dan een der anderen was Kootje haar baby gebleven, doordat hij achterlijk was. Maar ach, 't zou best terechtkomen, zij kon er zich zoo bezorgd niet over maken als Koen, al kwam alles bij hem nu wat later en langzamer. Maar Koen, dat wist zij, had voor Kootje een liefde, geheel verschillend van die voor de andere kinderen. Het was Kootjes volslagen hulpelooze afhankelijkheid, die hem ontwapende. De ouderen weerden zich onder zijn dikwijls onzacht bestuur, hadden een eigen wil, verdedigden hun belangen, streden tegen hem op. Kootje, die zijn eigen wil en wenschen nooit kon doen gelden, voelde hij weerloos aan zich overgeleverd. Voor geen der kinderen wikte of woog hij zijn woorden en daden — impulsief, zonder aarzeling, besliste hij kortweg zóó als hij het goed dacht: bij Kootje's geringste belangen: een stuk speelgoed, een uitgang... overlegde hij bijna angstvallig, bang hem in iets te kort te doen.

Voor Kootje slonk in een oogwenk zijn hevigste drift, voor Kootje duldde hij als hij cliënten had, lawaai in de gang. Wanneer zij gewild hadden, als hun Kootje niet van de beginne af als iets heiligs, onschendbaars was voorgehouden, zouden de kinderen ontelbare malen het broertje als schild voor hun zonden kunnen gebruikt hebben.

Ze kwamen langs de roofvogels, de arenden, de gieren, die melancholiek op hun stok zaten te staren — achter de knippende doffe oogen broeiend het verlangen naar vrijheid... moord. En de kinderen vonden ook deze altijd

niet groot genoeg naar hun verbeelding — uit verhalen wist je toch, hoe zoo'n gier met een kind in zijn klauwen de lucht invloog! Maar Koen zei, 't kwam omdat je van zoo'n vogel de vlucht nooit zag — als hij zijn ontzaggelijke vlerken eens uitsloeg...

Ze keken aandachtiger, probeerden 't zich voor te stellen, bléven teleurgesteld. Nu de nijlpaarden nog; als die maar boven wilden komen, anders was 't narigheid, niet dan een paar bruine ruggen boven water. Meestal gaf vader den oppasser wat. — En dan de zeeleeuwen, dàt was de apotheose om die van boven neer te zien springen.

Terug was er dan niet zooveel bizonders meer — alleen de pauwen, als die pronken wilden...

Fré was langzamerhand stiller geworden — anders liep ze altijd met Niek, nu was ze ongedurig dan naast Lize, dan naast Koen — dàn alleen... Met haar helder verstand nam ze alles in zich op wat Koen vertelde — als hij naar haar keek zag hij altijd in haar klare luisterende oogen. Maar onderwijl moest zij telkens denken hoe Niek het zou hebben, en tegen haar gewoonte in, verlangde ze dat het tijd zou zijn om naar huis te gaan.

Eenmaal over het eendenbrugje terug in de menschenvolte bij de muziektent begon het probleem: een tafeltje zoeken!

En ze voelden opeens allen tegelijk dat ze dorst hadden.

„Hoe vindt je 't hier?" vroeg Koen.

„Best," verzuchtte Lize zonder voorkeur, dankbaar dat zij zat. Hij keek haar aan, ving den knik van haar nu waswit gezicht.

„Ben je zoo moe?" vroeg hij berouwvol — „hebben we te lang geloopen?"

„Neen," schudde ze, haar moed dadelijk opveerend onder zijn hartelijkheid — én bij 't weten: ze hoefde niet meer te loopen, straks met de tram naar huis.

Meteen kon ze weer lachen ook — begreep ze zelf niet meer, hoe ze daareven bij de zeeleeuwen wel had kunnen huilen, omdat zij 't allemaal zoo prettig vonden, en zij alleen zoo náár...

Toen Lize, na zich opzettelijk langzaam verkleed te hebben de tuinkamer binnenkwam vond zij er de kinderen, wat plagerig druk om Rick, haar stiefzoon; en zóó als zij de

deur opendeed, prikkelde haar al de hautaine toon waarop hij wat met hen babbelde...

Hij kwam haar tegemoet, lange jongen van even twintig, glimlachend, overtuigd van zijn knap uiterlijk.

„Mamaatje." — hij bukte zich, gaf haar uit gewoonte een kus — „daar ben ik weer — ik was al bang dat ik te laat was..."

„Waar kom je vandaan?" Maar zij luisterde niet naar zijn antwoord, bedacht opeens, dat ze de doos pralines, die ze voor Koen altijd verstopte in haar linnenkast, omdat hij niet velen kon dat ze snoepte, op tafel had laten staan. En midden in zijn verhaal rende zij weg.

Rick deed alsof hij het niet merkte. Sinds hij het huis uit was, in Rotterdam op kamers woonde, voelde hij zich ontgroeid aan alles hier, vond hij het een rommel thuis, en die hoop broertjes en zusjes achter hem, al dat grut, belachelijk voor zich, zoo goed als voor zijn vader. Hij was te oneenvoudig om er plezier in te hebben, te egoïst in al zijn betrekkelijke goedhartigheid om belang in hen te stellen.

Toch ontzag hij zijn tweede moeder, bij ondervinding wetend, hoe zij door geen branieachtigheid zich liet intimideeren. Zij was in zijn kinderjaren een kameraadje voor hem geweest, dat bijdehand over hem baasde maar niet bij machte bleef hem eenige leiding te geven. En den laatsten tijd verkoelde hun verhouding hoe langer hoe meer, voelde hij wel haar jaloersche geprikkeldheid, en stelde er de geringschattende hooghartigheid van zijn leeftijd tegenover.

't Was bij zessen en iedereen aan tafel gezeten, toen Nico, opgewonden, rood en gejacht kwam aanvliegen.

„'t Was zoo laat uit!" zei hij ademloos op zijn stoel schuivend.

„'t Zou ook jammer geweest zijn, als je voor 't eind was weggegaan," merkte Koen droog op.

„Ik heb aan geen tijd gedàcht!" zei de jongen, en zijn heele gezicht, gewoonlijk zoo wrevel-vermoeid, straalde nu van een groote, heerlijke aandoening. Hij vergat te eten, zat zonder iets om zich heen te zien of te hooren, voor zich te kijken, nog innerlijk geheel verdiept in de muziek. Fré moest hem aanstooten.

Rick zag het. „Het toekomstig genie in de familie," spotte hij.

„Dat ben jij dan niet!" bitste Fré onmiddellijk. Hij lachte, vond dat kattige ding nogal vermakelijk — en ging door met vertellen van De Lange Prinsen, een nieuwen vriend

van hem, ook op de Bank, met wien hij mee was geweest naar hun buiten bij Lochem. Met de Paaschdagen was hij er weer gevraagd... En hij hing een kleurig, fleurig tafreel op van de heele omgeving, zoodat Lize, onwillekeurig meegesleept, geboeid luisterde; ze vroeg bizonderheden, dacht: Rick, als hij zoo geanimeerd was, kon toch wel gezellig zijn... Jeannetje trok aan haar mouw.

„Hoef ik 't niet op te eten?" fluisterde ze.

„Jawel — kom, 't gaat best."

„U eet ook niet," pruilde 't kind...

„Sst..." Lize fronste in schrik, verschoof snel de beschuttende waterkaraf voor haar bord. „Die pralines..."

Koen keek uit in den tuin. Nu kwamen weer de mooie heldere avonden, als hij zoo graag na den heelen dag opgesloten te zijn geweest in zijn kantoor, een loopje maakte, de grachten langs of naar het Vondelpark.

„Ga je straks een eindje mee om?" vroeg hij Rick.

„O ja dat 's best."

Hij bedacht, dat hij dan zijn vader zou moeten zeggen, hoe hij weer niet toegekomen was met zijn maandgeld — nu hij in die club was van De Lange Prinsen, Maresius en die anderen, kon hij zoo krap niet meer toe — en vader zou toch ook niet willen, dat hij niet behoorlijk mee kon doen...

De kinderen waren het gewend Rick alleen met vader te zien uitgaan. Met een van hen gebeurde dit maar zelden; en die enkele keeren bleven in hun geheugen gegrift. Zoo had hij éëns bij een hevigen storm, Niek en Fré zelf naar school gebracht, omdat hij hen alleen niet vertrouwde. Barta had Con moeten brengen.

Nu nog stond vast en scherp als een prentje in hun herinnering, hoe ze gegaan waren in dien vreeselijken wind, vader stevig een arm om ieder kind — en hoe aardig vader toen geweest was. Ze hadden loopen schateren en ook wel zich trotsch gevoeld tegenover de andere kinderen.

En eenmaal toen het had geijzeld, was Con bij het glijden op de gracht gevallen. Zijn neus bloedde en hij had zijn voorhoofd geschaafd.

Toen ineens had hij zich voelen oppakken, en vaders stem gehoord: „Stil maar, 't is niets, kom maar gauw mee." En op kantoor had vader hem gezet in zijn eigen stoel, en hem afgewasschen zoo zacht en vlug, en onderwijl grappig tegen hem gepraat: „dat hij nu net die clown bij Carré was van laatst, ook zoo rood en wit, maar bij hem zat er nog

zwart tusschen, dat was nòg mooier," tot hij over zijn schrik heen was gaan lachen. Huilen had hij toch óók niet gedaan, dat bedacht hij later nog met voldoening. Dat was Cons avontuur met vader.

Na het eten terwijl Rick in den tuin een sigaret rookte, de kinderen weggestoven waren, liep Koen met Kootje op zijn arm langs de miniatuurtjes aan den wand. Dat was het spelletje van alle avonden. Na het eten moesten eerst de gouden poppetjes op het hoekkastje dansen en dan zonder eenige scrupules werden eerbiedwaardige voorouders, hooggebefte ooms en neven aangeduid als: dat 's hollebollegijs, dat 's zwarte Piet... dàt... en Kootje, pikte, met onvast vingertje naar ieder bijbehoorend beeld, werd dan kraaiend van pret hoog boven vaders hoofd gezwaaid, terwijl Juno goedig meedraafde en Bontje, op de punt van het buffet, met een hoogen staart, wantrouwend toekeek....

Dien avond, toen Koen nog even op zijn kantoor zat te werken, kwam Lize vóór zij naar bed ging bij hem.

„'t Is onnatuurlijk warm," zei ze, „en de sterren staan zoo helder... had Rick nog wat bijzonders? Hij moest zeker weer geld hebben?"

Hij kende dat van haar. Haar altijd wakkere jaloezie rustte niet vóór zij alles wist, van wat er tusschen Rick en hem verhandeld was. 't Wilde er niet dadelijk bij hem uit, wat hem tòch hinderde: dat Rick alweer geld gevraagd had — zoo los weg of 't vanzelf sprak; maar erom liegen, waar hij háár altijd verkwisting verweet, kon hij met zijn strikte eerlijkheid niet.

„Och," zei hij, „laat hem maar eens een beetje plezier nog hebben. Hij is nog jong..."

Ze vroeg niet verder, maar ging ook niet weg. Dralend hing ze tegen zijn schrijftafel.

„Heb je nog wat op je hart?" vroeg hij.

„Waarom was je weer zoo hatelijk tegen Niek?" verweet ze plotseling — „altijd ben je naar tegen de kinderen van mij."

Ze overdreef willens en wetens — oververmoeid van den langen, warmen dag, en kribbig als iederen Zondag wanneer Rick er geweest was.

„Dàt is niet waar." Hij dacht even na — „Neen dat is niet waar."

Hij wist het zelf niet dat hij soms onredelijk kon zijn, want meestal zat de ergernis niet diep bij hem, was slechts een onwillekeurige uiting van zijn prikkelbaarheid. Terwijl hij raasde over het eeuwig lawaai in huis van de kinderen, kon

hij er geen missen. Hij voer uit tegen Fré om haar brutale opstandigheid, maar als ze één dag van huis was, vond hij 't leeg en stil. Hij schold op Nico om die ellendige muziek, maar hij kon niet velen als de jongen hem daarna uit den weg liep. Hij vond Con tot zijn eigen voortdurende ergernis een saaie pier, maar toen zijn zuster eens hetzelfde zei, had zij weken lang geen goed bij hem kunnen doen. Hij mocht schijnbaar en haast onwillekeurig Rick altijd hebben voorgetrokken, — misschien omdat de jongen zijn moeder miste en hij wist in Lize aan Clara's kind geen echte moeder te hebben weergegeven — in zijn hart gloeide een trotsche liefde voor die andere vijf jonge kinderen, was hij onmiddellijk gevoelig gekrenkt als vrienden of kennissen niet de noodige belangstelling in hen toonden.

„Moet ik alles over mijn kant laten gaan?" ging hij voort, „ik wou dat hij een liefhebberij had, waar ik wat voor voelen kon! Ik tob er over, méér dan jij weet, dat de jongen op school niet voortkomt. Zijn laatste rapport zit me nog dwars."

„Bij Con waardeer je toch ook nooit, dat hij goed leert," mokte ze door.

„Je schijnt grieven tegen me te hebben," zei hij. „Heb je me ooit iets hooren zeggen tegen Fré of Con over hun leeren? Dat is in orde, dat weet ik."

„Waarom kan Niek, als hij zooveel aanleg heeft niet doorgaan voor piano?" vroeg ze opeens.

Hij werd rood van drift, sloeg op de tafel.

„Omdat *ik* dat niet *wil*. Die vervloekte nonsens die jullie hem in zijn hoofd gepraat hebben, zàl er uit! En als het me nog langer verveelt, neem ik hem van de muziekschool af! Nu weet je het."

Haar oogen trilden even bij zijn uitval; ze stond een oogenblik, keerde zich dan om.

„Goedenacht."

Hij keek naar haar koppig afgewend gezicht, dat hem aan Niek deed denken, toen trok hij haar aan haar hand naar zich toe.

„Wat denk jè nu wel?" vroeg hij quasi barsch.

„Wat doet er dat toe, je luistert naar mij toch niet."

Hij lachte. „Neen, luisteren .... zoodra je eens verstandig wordt, maar zóó?, ..." Hij dwong haar dichter tot zich neer, kuste haar. „Ga nu maar gauw slapen, je bent doodmoe, dat is het."

Ze bleef een oogenblik stil tegen hem aan. Al wat haar

opgezweept had in jaloersche geprikkeldheid den langen dag, dreef weg; in haar moeheid tenslotte tevreden met zijn arm om haar heen, zijn zoen op haar mond.

Koen kwam niet dadelijk weer tot werken. Zoo zelden was hij alleen, pas 's avonds laat kon hij rustig over de dingen denken.

Toch, dit harde onverpoosde werken was hem een levensbehoefte. Hij had een groote praktijk, en de heele toewijding van zijn scherpen geest, zijn hart gaf hij daaraan. Hij kon niet losjes de menschen afschepen met een halven raad; voor degenen die bij hem kwamen, was hij een nauwgezette raadsman. En zoo deed zijn door de jaren verkregen roep als uiterst vertrouwbaar notaris hem algemeen geëerd zijn, al behield hij om zijn oploopendheid den naam van een lastigen kerel.

Hij wist dit, maar het kon hem niet schelen — om anderer meening had hij zich nooit bekommerd. En hij leefde zijn leven besloten tusschen zijn werk en zijn gezin, kwam weinig in de wereld.

Hij hield niet van uitgaan of menschen zien, en geen tijd ook bleef hem over, waar hij behalve zijn gewone praktijk nog altijd tallooze bemoeiïngen had, waarvan niemand wist — belangen van kleine burgerluiden wier zaken hij behartigde, voor wie de groote zachtheid, die onder zijn schijnbare ruwheid school, zich vaker en makkelijker deed kennen dan aan zijn eigen gezin; wijl dit in het nauwst verkeer en zijn diepste genegenheid bezittend, ook zijn fijngevoeligheid voortdurend prikkelde en kwetste.

„Lies zag er teer uit den laatsten tijd," dacht hij — „en ze holde ook maar door: nu Marianne hier was, natuurlijk iederen middag die twee uit — dan op 't nippertje thuis voor 't eten, hij kende dat; van zorg geen sprake. Als ze Barta niet hadden? . . . . maar die kon niet alles."

Tegenwoordig moest hij dikwijls denken aan zijn ouderlijk huis, hoe keurig en geregeld het daar ging onder het beheer van zijn moeder — als hij dan zag hoe hier alles maar zoo'n beetje zeilde! En altijd meer geld kostte. Nu Rick weer — enfin — 't zou Clara's wensch ook geweest zijn, dat de jongen onbekrompen kon leven — hij mocht hèm niet laten lijden onder zijn andere kinderen. Lize wou die dingen niet begrijpen; maar ook over hùn kinderen kon ze nooit redelijk zijn. Hij was misschien streng en ouderwetsch in zijn opvattingen — maar Lies moest hij wel vasthouden, net als de kinderen

— die hadden dat ongebreidelde van haar. Buigen voor den wil van den vader, als iets dat van zelf sprak, zoo iets bestond niet hier in huis. En Lies bracht het er niet in — integendeel. Ze huilde als hij kwaad was, maar ze stribbelde eeuwig tegen, spande met de kinderen samen in kleine oneerlijkheden, kleine knoeierijen tegen hem. Dat voelde ze niet — een leugentje had ze rap bij de hand, vond 't kleingeestig en overdreven streng van hem, dat hij zich daar zoo over kon opwinden. Lies bleef een kind, in alles. Zoo leefde zij ook absoluut buiten zijn werk, als iets, dat haar in de verste verte niet raakte. In 't begin van de week had hij haar verteld, dat Biggel, zijn oude loopknecht, gestorven was met een laatste verzoek aan hem, een oogje op zijn kleinzoon te houden — hij zou het nu eens met den jongen op kantoor probeeren. En gisteren vroeg zij hem verbaasd: „Hé, heb je een nieuwen jongen op kantoor?" „Dat heb ik je immers verteld," had hij gezegd — „onthoud de dingen dan toch eens!"

Met groote oogen had ze opgekeken. „Waarom moet ik dat onthòuden? Dat is toch *kantoor*!"

Indertijd had zijn moeder het onverantwoordelijk genoemd, dat hij na een vrouw als Clara, zoo bezadigd en verstandig, een onbesuisd kind van even achttien trouwde. Ja — misschien . . .

Zijn eerste korte huwelijk was gelijkmatig vergaan, met Clara, een stille zelfbewuste vrouw, weinig hartstochtelijk, maar in wier rustige liefde zijn zoo makkelijk opjagende heftigheid bezonk. Toch was er iets in hem onvoldaan gebleven al die jaren; hij had het geweten toen hij na drie jaren weduwnaar te zijn geweest, Lize Roske leerde kennen, die met een onstuimige openhartigheid haar genegenheid toonde aan hem, den zooveel ouderen man. Toen was een warmte in hem opgevlamd, met het besef, dat hij dit nooit gekend had; een begeerte om dat vurige, sprankelende leven aan zich te binden, het zijne te weten.

Later had hij weer dat andere, eerdere leven met klaarder oogen leeren zien, zag hij het nù dikwijls als een zeldzaam rustigen, helderen tijd. Maar aan den anderen kant, Lize's gebrek aan ernst, aan overleg, haar kinderlijk onverstand, dat haar altijd op verkeerde dingen deed aansturen, haar slordige zorgeloosheid, — dit alles, wat hem bij zijn dikwijls overstelpend werk, hard tegen haar kon doen zijn — dàt juist besloot tegelijk haar aantrekkelijkheid in zich: het nog altijd onverwelkte, jonge, haar wat pruilerige, veeleischende

maar zoo bekorend lieve aanhankelijkheid, hare dankbare blijdschap om kleinigheden, haar kinderlijke dwaasheid waar geen ernst blijvend vat op had. En dan — had ze hem niet vijf kinderen gegeven — had zij niet zijn bestaan rijk gemaakt en vol van nieuw jong leven met haar zoo verlangend aan hem gegeven bloeiende jeugd — hij, een man van zeven-en-dertig met een leven achter zich al.

Maar onverstandig! Zooals nu weer over Nico — en dan maar altijd denken, dat hij minder hield van haar kinderen. Of hij tijd had voor zulke haarkloverijen! Hij hield van al zijn kinderen evenveel. Dat hij blij was als Rick kwam, natuurlijk! Wat zag hij den jongen tegenwoordig.. 't veranderde tòch, als een kind 't huis uitging — vroeger kwam Rick met alles bij hem; nu, hoe hij ook voortdurend trachtte in Rick's leven te blijven, hij voelde, op sommige punten ontsnapte hij hem. Daarom hechtte hij er zoo aan, dat de jongen op vaste tijden thuiskwam, niet vervreemde — den band met hen allen blééf voelen.

HOOFDSTUK III

MARIANNE LIEP LANGZAAM DE GRACHTEN af, om een bezoek te gaan brengen bij Gusta De Raadt, Koens zuster. Als meisje, toen De Raadt nog rechter was, kwam zij er veel. Nu sinds een toenemende doofheid hem in zijn carrière gestuit had, was 't huis stil geworden, bleven nog slechts enkele goede vrienden komen.

Marianne meed de zon. Zij was altijd loom van dit vroege warme weer, dat zoo afmattend op haar viel na den drukken vollen winter; en terwijl ze een oogenblik bij Liberty stil stond, met even opfleurende belangstelling keek naar de uitgestalde zomerhoeden, dacht ze wat ze met haar zomer doen zou. Weer ergens gaan zitten, uitrusten — hier in 't land — buitenland — hemel, wat was dat allemaal vervelend ....

Een stem schrikte haar op.

„Zoo heel alleen uit — zonder zusjes?"

Ze keek om, zag Gerard, den eenigen zoon van de De Raadts, naast zich staan — en ze lachte verheugd.

„Hè wat prettig — ik liep me net zoo te vervelen."

„Wat 'n makkelijk leventje," schertste hij in een blijdschap om haar gulle hartelijkheid. „Niets te hoeven doen dan je te vervelen!"

„Nu ja, en dan ben ik ook nog op weg naar je moeder."

Zwijgend stapte hij een oogenblik naast haar voort, lange jonge man van acht-en-twintig; en nu luisterend naar haar meteen opveerenden luchtigen praat, week geheel de hautaine geslotenheid, die zijn gladgeschoren gezicht tot een strak masker maken kon.

„Ik had al 's avonds eens willen komen, maar ik was bang je lastig te zijn. Lize zei, je was de vorige week niet heelemaal in orde."

„Jij bent me nooit lastig — ik ben altijd blij als ik je zie."

Hij keek haar een oogenblik recht in de oogen. Hij was 't gewend haar zulke dingen te hooren zeggen, en geloofde wel, dat zij 't meende — maar zonder eenigen dieperen grond. Het was Marianne's charme voor alle mannen, met wien ze verkeerde; het openlijk toonen van een genegenheid, die altijd weer onverschillig dreigde te vervagen en toch boeien bleef in zijn warmte èn onzekerheid.

Hij kende Marianne sinds zijn ooms tweede huwelijk. Zij waren van gelijken leeftijd, en tijdens zijn studentenjaren, in het toen nog vroolijke en druk bezochte huis, was een kameraadschap tusschen hen beiden ontstaan en gebleven, had hij haar vertrouwen gehad meer dan een ander. Toch, tot op zekere hoogte altijd, want ook dat ontsnapte hem plotseling weer in hare onberekenbare bewegelijkheid van stemmingen. Dan stond hij opeens tegenover een muur, wist zij hem schijnbaar onbewust maar inderdaad verbluffend berekenend buiten te sluiten.

De laatste twee jaren, nu hij na volbrachte studie assistent was, bleek haar bijzijn hem iets geworden, waar hij op leven ging. Liep hij meer dan vroeger in Marianne's vacantie 's avonds aan bij Koen en Lize in de hoop haar daar te vinden, en het vervulde hem met een stil geluk, samen met haar naar huis te wandelen. Dan in het praten over oude tijden, het samen ophalen van herinneringen uit die vroolijke jaren, zij stil luisterend naar zijn bekende stem, die in zijn eigenaardige intonatie iets bekorend teeders hebben kon, dacht hij: zou zij ooit willen? Beteekende werkelijk haar liefheid, haar blijdschap als zij hem zag, iets meer dan wat zij aan een ieder gaf...

Toen hij afscheid van haar nam, zag zij in zijn gezicht iets, dat haar de oogen deed afwenden...

„Waarom doe ik zoo tegen hem," dacht zij in weifeling..., „Als ik toch weer niet wil"....

Op de Leidsche gracht, waar een ongezellige, kille stilte al in de smettelooze gang op haar viel, vond Marianne in de achtersuite, die door de zware gordijnen maar nauwelijks het schaarsche licht van een binnenplaats ving, Gusta De Raadt alleen. En deze, alsof zij haar gisteren voor 't laatst gezien had, ontving haar met een omslachtig relaas van huishoudelijke teleurstellingen.

Marianne hoorde het aan.

„Ik kwam Gerard juist tegen," zei ze terloops in een pauze.

„Zoo?" Gusta's aandacht werd voor het eerst gevangen, en haar oogen, vermoeid kleingetrokken, gingen onderzoekend naar Marianne op. Zij wist het wel, dat Gerard al lang veel werk maakte van Marianne; maar zij hoopte, al vond zij Marianne wel lief, dat het toch niets worden zou. Wat moest er bij zoo'n meisje van het huishouden terecht komen!

Het zou iets worden als bij Koen, en voor zoo'n lot hoopte zij, zou haar jongen gespaard blijven. Een schande, zooals die kinderen rondliepen met kapotte kousen, en slordige kleeren. En alles even duur en fijn, — Lize kocht maar — in een week was het afgeslonsd.

Marianne voelde wel Gusta's onwil en peilde den grond. Zij wist, hoe Gusta Lize laakte in alles, en hoe Lize achter Koens rug — want in een familiezwak hield hij zijn eenige zuster hoog — met de kinderen spotte over „Gus", haar zelfs den langen uu-klank niet gunnend.

Gusta, spits-bleek het vermoeid voornaam gezicht, liep onbelangstellend heen over Marianne's concerten — wijdde uit: Zij had geen tijd om uit te gaan. Als een vrouw in dezen tijd, nu de dienstboden zoo slecht waren, behoorlijk haar plicht wilde doen en alles nagaan, bleef er geen tijd meer voor futiliteiten. En Marianne, makkelijk elegant in haar stoel tegenover Gusta's rechte figuur, luisterende met de rustige achteloosheid die vrouwen zoo irriteeren kon, zag: de pijnlijk ordelijke kamers, waar geen boek, geen naaidoosje de aanwezigheid van een levend wezen verried — en waar het, Marianne rilde even bij de herinnering, in den winter nooit behoorlijk warm was.

Gusta's woordenstroom werd gestuit door het binnenkomen van De Raadt, en Marianne dadelijk oplichtend, ging hem hartelijk tegemoet.

„Kom jij nog eens hier?" zei hij, zijn lange figuur naar haar toegebogen met zijn klanklooze stem van doove, „dat is heel vriendelijk van je, want *ik* kan niet meer naar jou komen luisteren."

Zij herinnerde zich, hoe ze hem nog verleden jaar bij haar laatste concert op de voorste rij had zien zitten, luisterend met de grootste inspanning blijkbaar, een smartelijke ontgoocheling in zijn fijnen bleeken kop. Hij wende nooit aan het gebrek, dat hem in zijn carrière gestuit had, hem nu thuishield in dagenlang gedwongen samenzijn met een vrouw, die hem kwelde en vermoeide met de onberekenbaarheid van haar slechte zenuwen, en zijn stille, rustbehoevende natuur door haar nabijheid geweld aandeed. Zij kende het leven van dit paar menschen, na de vroegere drukke jaren van veel uitgaan en ontvangen, thans op elkaar aangewezen in een kluizenaarsbestaan.

En daartusschen leefde Gerard, met tact Gusta beteugelend in haar drift, in haar jaloezie van moederliefde, die hem niet gunde aan zijn vader, wien hij zich in aard en aanleg verwant voelde.

Marianne tegenover hen beiden, dacht aan de vroegere, vroolijke jaren, toen zij een zorgeloos kind, hier menigen blijden avond had doorgebracht. En in een weemoed om zich zelf vond zij den weg terug tot deze oude vrienden, kreeg zij met een enkele vraag De Raadt aan het praten, zorg dragend te luisteren zonder hem te vermoeien door onderbreken; en zij ging vriendelijk in op Gusta's praat, die, nu de klachten over het huishouden van haar hart waren, toegankelijker werd, en sprak over Gerard, vroeg naar Marianne's leven .... En deze vertelde met duidelijke zachte stem van Berlijn, menschen die De Raadt kende...

Toen zij opstond zei Gusta:

„'t Is lief van je, dat je ons niet vergeet, we zien zoo zelden meer de oude vrienden."

Ze had tranen in de oogen, die in hun soms plotselinge scherpte Marianne aan Koen herinnerden. Door haar lastige dwarsheid heen, waarmede zij haar man en zoon het leven in huis vergalde, voelde zij zichzelf ongelukkig vereenzaamd, verdorde zij zonder de kracht of bewustheid te hebben te trachten zich ook maar eenigszins in te toomen.

Toen Marianne weer buiten kwam, hing een zware onweerslucht boven de even groenende boomen. — Zij liep snel om thuis te komen.

Nu nog regen ook. Ze kon per slot niet tegen dit leven in ouden, engen kring. En zij had het toch gewild, daar in Berlijn... Ach, zooveel had zij gewild den laatsten tijd, en altijd weer bleek het, dat zij had misgegrepen...

Dicht bij huis zag ze Lize op de stoep staan — die lachte toen zij aankwam, wees op een pakje, dat zij in de hand droeg.

„Een blouse! ik moest 'm jullie even laten kijken, maar ik blijf niet lang, er komt onweer!"

Marianne look op, om het onverwacht plezier Lize te zien; samen kwamen ze het huis in.

„Hè," snoof Lize begeerig tegen Jeanne — „rijsttafel?"

„Ja kindje, ga binnen, vader is daar — je krijgt gauw een bordje."

In een blazenden tocht, die Lize's haren opwoei, zat de heer Roske voor zijn bureau en stak blij zijn gespierde hand naar haar uit.

„Zoo — laat me je eens bekijken — goed?"

Ze lachte.

„Vàder dan toch! Wat ziet u eruit! Wat hebt u uitgevoerd?"

„Gezeild. Maar dat's geen antwoord. Je bent smalletjes."

„Hè nietwaar!" stampte ze ongeduldig.

Een rimpel trok boven haar kleinen neus. Haar vader zweeg. Een poos geleden had hij eens gezegd, dat Koen haar niet genoeg ontzag. Toen was Lize veertien dagen boos weggebleven, en de koppige oude man, die het huis van zijn schoonzoon niet meer verkoos te betreden — „'t zou hem een beroerte kosten als hij hem toevallig tegenkwam" — had dagenlang op de gracht geschilderd om Lize te pakken te krijgen. Eindelijk hadden ze vrede gesloten, maar na dien tijd paste de vader op.

„Hier Lieske, een lekker hapje."

„Wèl zalig Jane, maar kind ik word ziek — ik had net clandestien vruchtenijs op. Ik was met Dora Vermeer."

„Dan eet je thuis maar niet, en 't ziek worden komt toch pas vanavond," lachte Jeanne.

En Lize, lui op de bank, snoepte — met één oog naar de klok: „Koen . . . Barta. Nu jullie kijken naar mijn blouse."

Marianne had 't pakje al los, hield het lila voiletje bewonderend op. „Beeldig Lies."

„Maar ellendig duur," kreunde het van de bank.

„Dàt komt later," zei Jeanne ook hier en schepte aandachtig nog een extra lekker hapje op Lize's bord.

„Blij, dat jullie 'm mooi vinden, ik kon 't niet laten, 't is zóó mijn kleur!" Ze gleed van de bank — „nu vlieg ik — hemel 't onweert al! — dag vader. Jane wel bedankt — Marian." Ze rende de deur uit.

Marianne liet haar uit.

„Kom je overmorgenavond bij me?" vroeg Lize al op de stoep.

„Is Koen dan uit?" zei Marianne onverschillig opstarend in de zware lucht.

„Ja, hij heeft veiling."

„Goed ja — ik zal zien..."

Marianne sloot de deur; en langzaam met moede voeten liep ze terug de lange gang.

HOOFDSTUK IV

KOEN HAD VOOR DE ZOMERMAANDEN EEN villa gehuurd in Zandvoort. Den heelen winter al wist hij, was er door Lize en de kinderen op gevlast, deze vacantie eens naar zee te mogen in plaats van naar Gelderland. En hij neigde er te eerder toe, wijl hij dan iederen dag kon heen en weer reizen, zelf geen vacantie behoefde te nemen. Hij kòn niet tegen dat nietsdoen, zoo'n veertien dagen lang. Na twee dagen verveelde hij zich al.

Toen hij Lize ermee verraste op een avond, het haar vertelde op zijn korte manier, die altijd zijn verlegenheid moest verbergen wanneer hij iemand een plezier deed, was ze hem in zoo onstuimige blijdschap om zijn hals gevlogen, zoo kinderlijk verheugd dankbaar, dat 't hem ontroerde, en hij plotseling begreep, hoe broodnoodig zij die afwisseling had na den langen winter met het zware huishouden, dat te veel was voor haar geringe krachten.

Naarmate de vacantie naderde, groeide als ieder jaar in het Martinsen-huis de opgewondenheid en drukte. Koffers werden van den zolder gesleept, kleeren uitgezocht en uitgelegd, en de kinderen kwamen met de onmogelijkste dingen aandragen, die opeens onontbeerlijk bleken en mee moesten. Vooral Fré kwam belast en beladen met de heterogeenste zaken naar beneden; vóór alles Loekie, haar pop, waar ze niet meer mee speelde, maar die ze toch altijd nog stilletjes meenam als ze in de vacanties van huis ging. Niek had alleen zijn stapeltje muziekboeken.

Con liep den heelen dag achter moeder aan, blij als hij met iets kon helpen, en Jeannetje zat zoet temidden van een hoop lappen vol ijver al haar poppen op te tuigen, alleen uitbarstend in een oorverdoovend gegil wanneer Juno

speelsch met een of ander pronkstuk aan den haal ging.
En in den tuin, onbewust van al die emotie, scharrelde stilletjes in zijn zandhoop, Kootje. Zijn garnalenvingertjes vulden en keerden doelloos de vormpjes, terwijl zijn mondje zachte geluidjes prevelde.

Lize zelf was als altijd het blijdste kind van allen; hoewel die halve verhuizing haar uitputte, hoorden de kinderen haar den heelen dag zacht voor zich heen zingen van plezier. Onverdroten sleepte zij haar op dit punt al bizonder onwillige telgen mee naar alle mogelijke winkels om pakken, jurken, hoeden, laarzen te koopen, en vergat in huis àlles, tot woede van Barta, en kon er baldadig om lachen. — Zij preste Jeanne en Marianne om mee inkoopen te doen, tot zij op een oogenblik duizelend niets meer zàg door 't eindeloos gedrentel in winkels, en moest dan met thee en taartjes weer bijgebracht worden. Ze haalde zich telkens een standje op den hals van Koen, omdat tenslotte geen één kamer meer ordelijk was, ze overal goed liet slingeren, dat ze dan later radeloos zocht. En Barta kon ziedend naar boven stuiven, omdat ze niet wist hoe nog klaar te komen. Meneer was de eenige verstandige in huis, want mevrouw, mevroûw! die ging dood op haar gemak op den grond zitten tusschen vier half gepakte koffers, om Juno een grasgroen lint aan te passen voor de feestelijke gelegenheid, of de poes krenten te voeren tot troost, omdat die niet mee mocht — en keek verder naar niets.

Tusschen al die drukte waren nog de kinderen vol van hun komende rapporten. Fré borg zich al weken lang iederen avond met Nico op, om hem zijn repetities in te pompen. 't Was altijd een moment met schroom verbeid, als de rapporten aan vader moesten worden getoond: maar zelfs Niek had ditmaal een dragelijk rapport, en vader had hem vriendelijk gezegd: „Kijk, dat is nu eens knap, dat heb je mooi opgehaald."

En ziende, dat Con een negen voor taal had, vroeg hij: „Moet jij een professor in taal worden?" De kleine jongen, nooit recht wetend, of hij een grap van vader tegen hèm wel voor goede munt kon aanvaarden, had blij verlegen nee-ja-nee geknikt.

Koen, Lize's verontwaardigde oogen ontmoetend, zei een paar vriendelijke woorden na, klopte hem op den schouder, trok dan Fré aan een krul naar zich toe, die heelemaal haar eigen rapport was vergeten, in de agitatie wat vader van Niek zou zeggen...

't Was een overstelpende drukte, toen op den eersten vacantiedag de kinderen met Koen naar Zandvoort trokken, Lize was met Barta en Marie vooruitgegaan, en had Kootje meegenomen. Dadelijk begon de dolle tocht door het huis om alles te onderzoeken uit ieder raam te kijken wat je daàr nu weer zag... „Moeder waar slaap *ik*?" „Moeder hoort u eens, dat is toch *mijn* kamertje, he?" „O zeg, ik lig vlak bij het raam, als ik in bed lig kan ik gewoon de zee zien!"

En daar tusschen door draafde Juno blaffend heen en weer, telkens Jeannetje van de been springend, die dan weer overeind gezet moest worden en rijkelijk getroost...

Vergeefs trachtte Lize voor den avond eenige orde te krijgen in den chaos; ze had vooruit niets overdacht of geregeld en nu duizelde het haar, gewend aan haar eigen ruim huis, in de wat bekrompen villa met al die kamertjes boven. Fré sliep bij Jeannetje; 't was te hopen dat zij niet al te erg zouden kibbelen. Ze besloot Kootje bij zich te nemen, maar dat gaf een storm bij Barta. „Wàt! *zij* niet bij 't lieve kind? *Zij* niet bij Kootje? Mocht zij er niet meer voor zorgen, had zij soms iets niet goed gedaan, dan ging ze net zoo lief meteen terug naar de stad!"

Ze was wit van drift, en Lize voorziende, dat Barta's slecht humeur haar den heelen zomer zou vergallen, besloot het kabinetje beneden, dat zij voor naai- en -rommelkamertje had willen houden, aan Barta en Kootje af te staan.

Barta kalmeerde onmiddellijk. Ze torste alles alleen naar beneden; het paste toen het stond als een legkaart in elkaar. Zelfs van haar kastje deed ze afstand, na het voor den neus der andere meid met drie sleutels gesloten te hebben. En wrong zich, zoodra Kootje in zijn bedje lag, met haar stoel tusschen de waschtafel en het raam, met haar voeten op haar „eigen" stoof, breiende alsof haar leven er van afhing.

En dat was dien avond tenminste één rustige plek in huis. Want de jongens, wier ledikanten niet waren aangekomen, zouden dien nacht met hun bed op den grond slapen, wat eindelooze rol-en-afgooi-partijen gaf. Fré voelde zich diep verongelijkt, dat ze óók niet op den grond mocht slapen, waarom Niek wèl en zij niet! Tot Lize haar geduld verloor en haar de kamer uitzette. En Fré huilend, liep woedend storm tegen Niek die haar uitlachte en haar tot overmaat van ramp over zijn been liet vallen — schaafde haar kin aan de deur — tot Koen op 't spektakel aankwam, en tranen ziende, haar meenam naar de slaapkamer, daar afwaschte en troostte. „Zoo, en nu niet meer zoo wild op den laten

avond." Fré kwam als een lammetje weer met hem binnen, waar Lize wel wijselijk zweeg over 't geval.

Het werd nu het echte zomerleven.

's Morgens ging Koen al vroeg naar de stad. Lize stond gelijk met hem op, ontbeet voor de gezelligheid met hem. En dit rustig uurtje — zoo totaal anders dan het ontbijt thuis, met roezende kinderen, vermaningen van lessen, waarschuwingen om niet te laat te komen, gejacht, gevlieg, de helft vergeten — proefde hij iederen dag weer als een genot. De waranda-deuren stonden wijd-open, gaven uitzicht op de kalme, blauwe zee; en tegen hem Lize, babbelend vol kleine grappen, hem bedienend. En hij vertelde haar allerlei uit de stad, van Gusta en Gerard, van kennissen, van Marianne soms en van Jeanne, 't huis, den tuin — ze hoorde het aan, maar 't drong niet tot haar door. Het leek haar wonderlijk ver, en ze hield het liefst ook maar ver weg, uit dit kalm bestaan, dat in zijn zorgeloosheid haar gelukkig maakte.

Meestal bracht zij Koen naar de tram; dan teruggekeerd vond zij Barta zorgend voor het verder ontbijt, de kamer vol van vroolijke drukke kinders, die Barta's onverschillige ooren tuiten deden.

„Vindt je de zee niet zalig?" had Fré eens geroepen; en 't antwoord was:

„De zee? Welnee, wat maal ik daarom!"

„Waàr maalt Barta om?" dacht Lize met een lach. „Ja — om Kootje." Heele dagen nu bemoeide zij zich uitsluitend met hèm, alles wat Kootje betrof was voor Barta belangwekkend, en Lize voelde hoe de meid, jaloersch, haar bijna met geweld van 't kind trachtte te verdringen, iedere gelegenheid benutte om zich van hem meester te maken.

Na 't ontbijt trokken de kinderen naar 't strand om te baden of te spelen. En Lize, wanneer ze niet mee baadde, verdroomde uren in haar stoel, vlak aan zee. „*Dit* is leven" — dacht ze, als een poes genietend van de zon. „Niet dat eeuwig jachten en vliegen en toch nooit klaar komen thuis. Je werdt er oud en dof van, afgejakkerd als in een tredmolen — hier voelde je je weer mensch." En Koen zag met voldoening haar wangen zich ronden, de van vermoeidheid scherpe lijnen om neus en mond vervlakken, haar blanke teint opbloeien in een gezond zachten blos, de oogen groot en glanzend — zag haar hier, waar geen ergernis om huiselijke tekortkomingen hem prikkelde, zooals hij haar ééns begeerd had; iederen dag frisch en jong en vol dwaasheid —

een kind onder haar kinderen. Hier ook, haar oogen dwalend over de zee, die in zijn rusteloosheid juist haar fladderende natuur tot rust bracht, kwam zij een enkelen keer tot denken over de kinderen — zag zij zonder veel bewust redeneeren, elk zuiver in zijn eigenaardigheden.... hoe zouden ze allemaal opgroeien — dat kon je je niet begrijpen — dat Niek en Con groote mannen zouden zijn — haar kleine Con! — en zij hun moeder....

Er trok zich iets schuchter in haar samen bij die gedachte, en onwillekeurig boog zij zich om haar badstoel, zocht haar twee kleintjes: Kootje in zijn kuil en Jeannetje, een poppetje met haar rood jurkje en bloote beentjes boven op een berg, ijverig zwoegend met haar schop, dat haar krullen voor haar oogen dansten.... Ze zuchtte even op, als bevrijd, dook lui weer in haar stoel, zich nog veilig voelend....

Maar vooral 's avonds na het eten, dat vroolijk verliep, met al die verbruinde blijde kindergezichten, als zij met Koen alleen in de donkere waranda zat, terwijl daar beneden de zee ruischte, zwart en ver, — vervluchtigde alle gedachte aan het werkelijk leven met zijn moeite en zorg tot niets. Wist ze alleen maar in een rustig geluk hem naast zich zitten, zijn groote gebaarde kop rustig starend, — vond ze zich rijk onder zijn meerdere teederheid, die ze van alle dingen het slechtst kon ontberen, na zoovele jaren nog altijd begeerig zocht in zijn oogen, in de klank van zijn stem, de aanraking van zijn hand...

Koen ook was tevreden. Rick had gezegd, een week te willen komen logeeren; het deed hem plezier, dat de jongen dit uit zichzelf bedacht had. En aan zijn legertje in Zandvoort kon hij denken, met een warm voldaan gevoel temidden van het drukke overdagsleven in stad. In huis bleef hij zoo kort mogelijk. Alleen in de tuinkamer zat hij soms. Hij hield van dit vertrek in tegenstelling met de voorkamer boven, waar hij een hekel aan had, maar die door Lize werd verkozen, omdat zij daar zoo gezellig uitkijken kon. Nu, als hij liep door de stille kamers, de leege portalen boven, waar Bontje hem overal nadraafde en klagelijk miauwend langs zijn beenen streek, gaf al die verlatenheid hem een kille sensatie van schier bijgeloovige vrees. Alleen in den tuin zorgde hij — ook voor Cons tuintje. En hij had den plotselingen inval er een dahlia in over te zetten, die de jongen als verrassing bij zijn thuiskomst vinden zou.

Het ergst miste hij Kootje en dadelijk na het eten nam hij Kootje op zijn arm en wandelde met hem naar buiten.

De tocht ging naar een klein cafétje waar in de waranda een muziek-automaat stond. Daar mocht Kootje zelf met zijn onredzame vingertjes een stuiver in de sleuf tobben, en dan verrukt, zijn armpje vast om Koens hals geslagen, het gezichtje tegen zijn wang, luisterde hij vol aandacht tot het deuntje uit was, dwong dan dadelijk om nog een . . . nòg een . . .

De menschen van het cafétje, een bejaarde man en vrouw werden dit dagelijksch bezoek gewend, en er ontstond een soort vriendschap tusschen hen en „den meneer met dat jongetje."

Niemand anders waagde het ooit er met Kootje heen te gaan, zelfs Barta niet, hoe Kootje ook als hij in de buurt van 't cafétje kwam, huilde en dwong.

HOOFDSTUK V

IN DE STAD WAS HET VOOR DE MEISJES ROSKE stil geworden na den exodus der Martinsen — en Jeanne, gewend dat Marianne meestal in het voorjaar al vol zomerplannen stak, zag nu verwonderd de loome onverschilligheid, waarmee Marianne hier haar dagen bleef verdroomen. Telkens vormde zij een plan — maar het bleef erbij — bleek na een paar dagen verworpen.

's Avonds kwam Gerard de Raadt dikwijls oploopen. Dan bleef hij zitten praten, in de schemerkamer die uitzicht gaf op den kleinen besloten stadstuin — en Marianne op zijn verzoek, zong soms — maar nooit lang. En ook dezen avond was zij voor de piano blijven zitten staren; moest ze denken, dat weer een zomer kwam en weer een winter, en een weerzin, een walg bijna, dien ze zichzelf niet durfde toegeven en bekennen, kroop in haar op. Ze kòn niet wéér zoo'n winter beginnen — soms dacht zij, ze zou wenschen eens heel ziek te worden — en maar doodstil te liggen heele dagen in een ziekenhuis — van iedereen af, van 't heele leven af... niet hoeven denken, niets hoeven willen — je maar laten gaan...

Opeens wekte haar Gerards stem, kleurde even de teederheid van toon, die ze wèl onderscheidde, haar grijze doffe stemming. En terug in den kring, luisterde ze naar wat Jeanne en Gerard samen praatten, hoorde ze hem zeggen hoe hij het liefst dokter zou zijn op een dorp; daar toch leefde je met de menschen mee, kende hun individueele nooden —

kon je meer voor je patiënten zijn dan in een groote stad, waar het meerendeel vreemden voor je bleef...

Marianne luisterend, zag zijn hoofd donker in dèn vallenden schemer telkens even naar haar toegewend — en zij wist, dat hij dit alles zei voor haàr, zocht en verlangde, dat zij iets mee zou zeggen, hem begrijpen.

Maar ze kòn niet. Ze voelde het op zich aandrijven, zekerder en onontkoombaar, toen hij opstaande haar groette met zijn handdruk, terwijl zijn oogen ernstig vroegen, vorschten. En boven op haar kamer, waar het verre straatgerucht van de gracht door het open raam binnendrong, dacht zij — dat zij — het doen zou — omdat hij haar nader was dan een dier anderen...

In bed met de handen boven het hoofd gevouwen lag zij te denken. Zou zoo haar leven nu toch eindelijk ook zijn, — het leven van alle vrouwen, dat zij zoo lang verworpen, niet geacht had... — Maar was het *dit*? Als zij eens eenmaal in zich verwinnen kon de vreemde matheid, die alles onverschillig en grauw maakte — als zij het eens duidelijk voor zichzelf uitrafelen kon òf zij Gerard liefhad — wèrkelijk... of...

Toen alles in huis al stil was, slipte Jeanne nog even bij haar binnen.

„Kindje — wat is er, slaap je niet?"

„Neen... Jane, ik dacht..."

„Wàt dacht je?"

„Ik" — ze kwam plotseling overeind. „Ik moet eruit — ik verga hier — Jane, laten we naar Zandvoort gaan — daar zijn Lies en de kinderen."

„Wou je dàt? Doe dat dan — maar ik niet — ik kan niet weg, als vader thuisblijft — en die wil niet."

Een ongeduld als dikwijls om deze zelfopoffering, die haar, onbegrepen in zijn hardnekkigheid, irriteerde, vloog in Marianne op.

„Altijd vader! Hij maakt misbruik van jouw toegevendheid — mag je dan nooit je eigen leven leiden?"

„Nu goedennacht kindje," Jeanne boog zich over haar.

„Wat is het nu ineens?" Marianne hield Jeanne vast, maar in het donker ontging haar het nerveus knippen van Jeanne's oogen, terwijl de fijne mond wrong.

„Denk er nog eens over."

Er kwam geen antwoord, alleen de deur sloot zacht. Maar Marianne, terwijl zij zich weer liet vallen, slaakte een zucht van verlichting; haar plotseling besluit had voor een oogenblik alles in haar opgeklaard.

Ze zou zitten — daar aan 't strand — met de zee en de wijde lucht om haar — en kijken naar spelende kinderen — ze zou er hebben het volle licht en de zon — en heel die mist, die grijze zwaarte zou uit haar wegtrekken...

Den dag daarna al was zij gegaan om kamers te zoeken — had iets naar haar zin gevonden op den Boulevard — en in het begin van de volgende week trok zij weg met Jeanne, die haar hielp zich inrichten, den dag bij haar bleef, meteen om Lize en de kinderen eens te zien.

Maar 's middags toen Jeanne klaar stond om te vertrekken, een grijze regenlucht melancholiek druilde in de vreemde kamer, kon Marianne haar bijna niet laten gaan.

„Jane, vindt je me geen ellendeling? Geen egoïst, dat ik niet bij jou blijf?"

„Welneen — en je komt toch weer terug — wat heb je er nu aan om daar in Amsterdam te zitten..."

„O maar jij —" snikte Marianne bijna — „zal je dikwijls komen Jane?"

„Ja heel dikwijls — kind, wat hèb je toch tegenwoordig, dat je zoo bent?"

„Niets — ik weet 't niet —" lach-snikte Marianne — „ik kan alles niet meer uithouden —"

„Neen," zei Jeanne peinzend — in haar kalm Japanneezengezichtje staarden een oogenblik de donkere oogen fel en hevig — dan kuste zij, moederlijk teeder het zusje — haar kind, dat het moeielijk had, maar dat *zij* niet helpen kon...

Alle dagen nu zat Marianne met Lize en de kinderen aan het strand, en langzaam, in deze omgeving, frisch en vroolijk, helderde haar eigen stemming op; niet denken wilde zij, slechts meeleven dit fleurige zomerleven; baden, luieren, wandelen, spelen met de kinderen. En in den vroegen ochtend kon zij loopen uren langs het strand, waar geen wandelaars meer waren, ze niets om zich had dan de zee, lucht en duinen, en de krijschende meeuwen boven haar hoofd.

Het werkte in haar als een bevrijding — al het oude wintersch getob viel weg. Ze dacht nog maar niet aan het seizoen, haar engagementen, liet zich drijven op deze zorgeloosheid, waaruit ze met geweld wegduwde alles wat haar daar in storen kwam. Blank en zeker lag de dag voor haar met zijn zich immer herhalende kleine gebeurtenissen — en dat Koen niet kon komen was een rust, al ging het den laatsten tijd beter tusschen hen. Dikwijls vond Koen, als hij thuis kwam, Marianne medegetroond van het strand — zat

zij aan den maaltijd tusschen de kinderen alsof zij er hoorde en liet zich als een grap door hem meebedillen; toch bleef er iets in zijn eigenaardigheden, dat haar opeens onzeker en stil kon maken. Maar op andere tijden weer voelde zij zich verlost van allen druk, frisch, jong en onbezorgd vroolijk als niet in langen tijd; zwoeg zij mee aan een vesting tegen de al aandreunende zee met de kinderen, die zich prettig bang aan haar vastklampten: „Tante, tante! daar komt hij!" Dan, terwijl de zeewind woei door haar kleeren, de zon brandde op haar gezicht, wist zij zich slank en sterk daar staan, en een geluk, onbegrepen en ondoorvorscht brak in haar uit....

Eenmaal was er de vloed gekomen, verrassend, overstelpend in een groote golf, die plots de heele vesting overspoelde — de kinderen op bloote beenen sprongen eraf, kletterden lachend en gillend door het water, dat hoog blééf, op het strand toe — hadden een langen noodkreet om Marianne die nog daar stond, wanhopig, in haar witte kousen en schoenen, aan alle kanten in het water. Toen, terwijl zij kordaat het besluit vatte in 's hemelsnaam er maar dóór te waden, kwam de tweede kreet over 't strand: „Vader gaat tante Marianne halen!" zag zij Koen lachend door 't water plassen op haar toe.

Onbegrepen impulsief week zij snel terug, maar tegelijk al omvatte hij haar, licht en sterk, voelde zij zich als een kind door hem opgetild en gedragen door 't water... En in een vreemden, bangen schroom voor het donkere mannengezicht zoo vlak boven haar — dat zij zàg, terwijl haar oogen schuw ontweken... was zij vlak op 't strand, zoo haastig dat nog haar voeten even 't water raakten, uit zijn armen gegleden, liep ze een oogenblik blind voort met troebele nietsziende oogen en bonzend hart. Lize riep iets — ze lachte, maar begreep niet... vluchtte in haar stoel als in een verschansing. Maar toen Fré, 't niet òp kunnende, 's avonds nog nagenoot:

„O tante, als ik toch denk, hoe u daar stondt!" viel Marianne driftig uit: „Ja! nu weten we 't wel!" zoodat 't kind beduusd zweeg.

Marianne voor het eerst in dezen tijd zag Lize dag aan dag in haar gezin, zag in een groeiende verbazing dat niets ontziende zorgloos voortleven naar eigen aard en wenschen. Meer nog dan thuis offerde Lize hier alles voor de gezelligheid en de pret. Maar even voelde ze de banden van het huishouden

losser, of ze liet ook meteen alle zorg varen, gaf zich geheel aan de kinderen en liet de rest aan Barta over. Dat haar naaiwerk làg, de kapotte kousen zich ophoopten, ze wilde er maar niet aan denken, stopte alles weg in de diepe la van de ouderwetsche chiffonnière om er niet aan herinnerd te worden. En als ze ineens voor een onvermijdelijke catastrofe stond, een der kinderen doornat thuiskwam en er geen heel ondergoed of toonbare kous meer was, sloot ze ijlings een verbond met het rillende slachtoffer om niets aan Barta te zeggen of aan vader als die thuis was, rende naar het dorp en kocht wat ze noodig had. „Als Koen zooveel verdiende, dat ze naar buiten konden gaan, hoefde *zij* ook niet zuinig te zijn." En bang als een haas, maar innerlijk genietend van 't verboden avontuur, sloop zij door de achterdeur het huis weer in, om triomfantelijk haar buit op de kinderkamer uit te stallen. Geen der kinderen zou haar ooit verraden hebben; ze zouden desnoods drijfnat met schoenen en al in bed gekropen zijn, alleen om 't plezier het later aan moeder te kunnen vertellen en er haar om te zien lachen.

Op een middag toen Marianne de tafel zag dekken met een tafellaken, dat al de heele week Koen's ergernis gewekt had, zei zij:

„Lies, denk aan een ander tafellaken."

Het ontsnapte haar. Nog vóór ze Lize met een kleur tot in haar hals had zien opkijken, dacht ze: „Wat doe ik, wat gaat het mij aan," in een plotselinge zwakke vrees voor Lize's wel kinderlijke boosheid, maar die te kwetsen verstond — had ze een onwillekeurig gebaar om te weerhouden wat al losbrak:

„*Ik* doe wat ik goedvind in mijn huis. Jij hoeft niet te denken, dat je beter weet dan ik wat Koen wil."

Marianne had zich omgewend. „Ik ga thuis eten," zei ze koel. Maar terwijl ze het schelpjespad afliep, had ze moeite niet te weenen, in een onbegrepen diepe gekrenktheid. En toen Lize 's avonds bij haar op kwam loopen, losjes te babbelen zat, maar duidelijk met den wensch naar verzoening, blééf Marianne stroef, koel, in een wrok, die haar zèlf door Lize's van ouds bekende onbesuisdheid niet gewettigd scheen.

Dien avond zat zij nog laat aan Jeanne te schrijven.

„Wanneer verschijn je weer eens?" vroeg ze.. Ze poosde, de pen boven het papier — schreef dan snel: „Komt Gerard dikwijls? misschien kunnen jullie samen eens hier eten — spreek een dag met hem af..."

Maar toen een paar dagen later Jeanne met Gerard gekomen was, zij met hen drieën dineerden en Marianne Gerards oogen voortdurend op zich voelde, met dien sterken, glanzenden blik — rees opnieuw de ontevredenheid in haar, dat zijzèlf nu toch het zorgeloos blij verglijden der dagen hier had verstoord.

Waaròm had zij dit gewild? Nu voelde zij met Gerards bijzijn den ganschen troebel der besluiteloosheid en onvoldaanheid der laatste weken in Amsterdam weer op zich aan dringen.

Een koelheid uit verzet, verwon langzaam in haar stem en blik de hartelijkheid, waarmee ze hem had verwelkomd. En ze merkte op: hij scheen het niet te achten, praatte door even rustig genoegelijk causeerend. Het wrokte in haar als een ontbering, dat dit niet eens vermocht haar te prikkelen — slechts in een matheid, die zij niet kon overmeesteren, haar deed verlangen naar zijn vertrek.

Opeens boog hij zich naar haar over: „Is Marianne moe!" vroeg hij. Ze glimlachte onbewust om de liefkoozende zachtheid in zijn stem maar tegelijk dacht zij met iets van verachting: „Alsof lichamelijke moeheid het eenige kon zijn..."

Hij zag de snelle wisseling in haar bewegelijk gelaat, en zijn verliefdheid deed hem denken: wat een vrouw zij zou zijn, teeder en gevoelig, en immer verrassend....

Alleen in haar stille kamer nadat Jeanne en Gerard vertrokken waren, bleef druilend in Marianne naknagen een vaag zelfverwijt, hoe zij het in haar hand had gehad dezen avond heel anders te doen verloopen. En toch was het haar onmogelijk geweest, door iets, dat haar als in klemmen hield gevangen.

Maar eer zij insliep, diep en zwaar als na een langen, vermoeienden dag, drong zich naar boven het besef van een leegte, die er geweest was.... nu zij gemist had wat haar iederen avond een gewoonte was geworden: nog een uurtje met Lize en Koen samen te zijn...

De kinderen mochten om beurten een logétje hebben. 't Eerst kreeg Niek een vriend, Karel de Groot, die sinds kort op de Prinsengracht naast hen was komen wonen. Eenig kind thuis, opgegroeid tusschen een zieken ouden vader en een veel jongere moeder, voelde de jongen zich als in een andere wereld temidden van het vroolijke Martinsengezin, en hij genoot iedere kleinigheid als een bizonder en blij gebeuren. 't Was Karel, die het eerst 's middags kwam

aanhollen voor de thee, en met een zielsvergenoegd gezicht te wachten zat op het wonder van gezelligheid, dat „mevrouw" wist te tooveren. Lize, haar twee kleintjes bij haar in haar stoel gekropen, de andere met Marianne om haar heen, voor een uitstalling van thee en allerlei lekkers, genoot dit zelf intens; en haar zonnigheid ging als een koestering over den zachten donkeren jongen, die als een oosterling zat tusschen haar vijftal — zelfs Con blankte naast hem op — en zij gaf hem in haar hart een plaatsje tusschen haar eigen kinders.

Langzaam aan kwam Karel los over „thuis; vertelde hij van zijn vader, die al zoo oud was, en altijd ziek, verlamd, — en meest door hèm geholpen moest. Ma was niet sterk genoeg om 't alleen te doen — daarom, hij had eerst niet goed geweten of hij wel gaan kon..."

Zoo praatte hij bezadigd, ouwelijk — opeens terug in het zorgenvol thuis, en de Martinsjes keken met half-lacherige, half uit-het-veld geslagen gezichten naar hun vrindje, dat zoo wijs praatte over allerlei, waar zij nog nooit aan gedàcht hadden. Vooral: *een vader dien je moest helpen*, dat was iets, onvereenigbaar met hun eigen ervaringen. En alleen Con, in stilte, voelde zijn hartje opengaan — dacht, dat hij wel zoo voor moeder zou zorgen als zij ziek was.

Tusschen Fré en Karel ging het bij uitzondering goed. Fré verachtte en versmaadde vriendinnen, wilde er beslist geen te logeeren hebben, maar Karel mocht ze graag. Hij was een soort vadertje over haar, en Fré, dit niet gewend — Niek liet zich altijd door haàr bedienen — vond het eerst raar, toen prettig, zóó dat Nico zich verongelijk begon te voelen.

Op een avond, toen Fré naar Niek toekwam, die alleen langs het strand liep te slenteren, keerde hij kwaad om.

„Wat heb je?" vroeg ze verbaasd.

„Niets."

„Waarom doe je dan zoo gek?"

„Toe ruk uit!" riep hij ineens woedend. „Ga naar Karel!"

„Dat's idioot!" zei ze, verstomd stilstaand. Maar hij liep haar bijna omver, en keek niet meer naar haar om.

De vlugge tranen kwamen op bij Fré.

„Jou lamme nare jongen!" schold ze, stikkend van drift. „Als ik ooit weer goed op jou word..."

Thuis wisten ze het binnen het uur. Fré was de waranda ingestoven met roodbehuilde oogen, na een poos kwam Nico landerig aansloffen. Hij zei niets, ging met zijn rug naar iedereen toe, op het terrasrandje zitten.

De anderen lachten, verwachtten spoedig de verzoening; maar toen den heelen volgenden dag Niek in zijn onredelijke boosheid volhardde, Fré bleek en neerslachtig rondhing, trok iedereen openlijk partij voor Fré. Want Fré kon alles braveeren, behalve oneenigheid met Nico.

Koen, dadelijk verzacht voor zijn dochtertje nu ze zoo getemd en stil was, maakte grapjes met haar aan tafel. Van Niek nam niemand notitie.

En Nico begon zich rampzalig te voelen. Toen den derden avond Koen met de jongens een strandwandeling ging maken zonder hem te waarschuwen, voelde hij zich zoo ellendig en van iedereen verguisd, dat hij baloorig op zijn bed ging liggen huilen.

Fré, die niemand vond, kwam bij Lize.

„Waar zijn de jongens?"

„Langs 't strand met vader — behalve Niek."

„Waarom hij niet?"

„Ze wilden hem niet mee hebben."

„Wàt gemeen!"

Ze was alles vergeten, holde naar boven.

Zóó als Niek haar zag, keerde hij zijn gezicht naar den muur, maar hij begreep dat alles weer goed was.

„Ga je mee?" vroeg ze.

Hij stond op, een beetje nederig — en zwijgend steeds liepen ze naast elkaar 't huis uit, de trappen af naar 't strand. 't Was vloed, ze moesten baggeren en tobben door het mulle zand, tot ze het opeens allebei uitschaterden, toen Niek in een kuil viel, Fré meetrok.

Niemand zag hen thuiskomen, doch opeens zong Fré's stem in de gang; en bij de thee zaten ze naast elkaar of er niets gebeurd was.

Maar tusschen Karel en Niek werd het dien zomer nooit heelemaal meer goed, en Niek was de eenige, wien het niet speet toen Karel wegging.

Zelfs Lize zag, en Fré ondervond het dagelijks meer: Niek werd langzamerhand onrustig en prikkelbaar. Wel kon hij soms vol dolle pret zijn óók — en Koen, als hij hem met bloote beenen boven op een vesting zag staan, schreeuwend en lachend, bedacht verheugd, dat hij toch ook wel een echte wilde jongen was.

Hij en Fré waren hier iets dikker geworden, en hadden mèt veel sproeten ook een verbrande kleur veroverd, wat hen er minder vogelachtig deed uitzien. Maar dan thuis kon hij nauwelijks een kwartier later, kribbig op huilen af, voor

de piano zitten, om na een oogenblik woedend weg te loopen: „Ik kàn hier ook niet spelen, 't is altijd en eeuwig zoo'n lawaai."

En Fré, fijner en dieper dan Lize, doorvoelde: Er was hier voor Niek een leegte, die niets vermocht te vullen. In alle vacanties was dat zoo geweest, en het werd ieder jaar erger. Ze fluisterde met tante Marianne, tot deze bedacht Niek bij haàr te laten spelen — en de jongen sloeg gretig toe, zat soms uren nu in Marianne's kamer te fantaseeren en te spelen.

Lize hoewel zorgdragend om het voor Koen verborgen te houden, kon toch niet best velen dat Niek zoo dikwijls naar Marianne trok. En tot overmaat van ramp kwam Richard onverwacht uit de lucht vallen met de mededeeling, dat hij een week dacht te blijven logeeren.

Marianne had hem de laatste jaren weinig of niet gezien; en nu hij daar zat, tegenover haar en Lize, pratend op zijn luchtige hautaine manier verwarde het haar licht, zonder dat ze begreep waarom: zoo'n volwassen jongen, ook een kind van Koen — gek, ze had hem zich nooit anders gedacht dan vader van die jonge kinderen...

Richard kende de zuster van zijn stiefmoeder eigenlijk alleen als Marianne Roske, en voor zijn jongensgeest was er een aureool om haar als van reizende diva, in 't buitenland gevierd. Haar nu hier te zien huiselijk en gewoon met hen allen, was van een groote bekoring en verrassing tegelijk — al vond hij haar met jongensoogen niet mooi, alleen heel gracieus. En het was een allerplezierigste afwisseling in het wel wat eentonig vermaak, avond aan avond te zitten in een bekrompen villa vol kinderen.

Met tegenzin was hij weggegaan uit Lochem. Heerlijk was was het er — dàt was eerst leven! Daàr op dat groote buiten voelde hij zich pas thuis en gelukkig — hij kòn nu eenmaal niet tegen de zuinigheid van zijn vader, en al die broertjes en zusjes. Rijk zijn, dat was het eenige, geld uit kunnen geven zonder bij iederen gulden te hoeven denken: kan het wel....

Hij zat na te soezen, verloren in zijn herinneringen van de vorige week. Toch, bij Carl en zijn ouders liet hij nooit merken, in hoe hooge mate hij die weelde aanbad. Hij sprak over zijn ouders, over thuis, luchtig, wist met aangeboren handigheid aan alles een amusante tint te geven. En niemand had vermoed, hoe de adoratie van deze omgeving sloop als een gif in de ziel van den schijnbaar onverschillig-vroolijken jongen.

Plotseling klonk Martins' stem in de gang, blij-verrast: „Is Rick thuis?" — dan zijn snelle stap .... Lachend stond Richard voor hem, schudden ze samen handen — gingen hun vragen over en weer ....

In de waranda was Lize weggeloopen. Een zakdoekje, mokkend neergegooid in den rieten stoel, fladderde als een zeiltje ....

Alléén zat er Marianne, de oogen groot starend in het felle licht .... Daarbinnen gingen de stemmen — die van Koen vertrouwelijk blij, de jongen vroolijk nonchalant — met een tintje wrevel soms opeens ...

Marianne's oor ving het.

„Wat hééft hij dien jongen gemist," dacht ze ....

HOOFDSTUK VI

TERWIJL CON STILLETJES ZIJN GANG GING, vooral veel wandelde met Lize, brandde in hem de groote stille vreugde om *zijn* vrindje, dat nu gauw komen mocht; maar hij borg zijn ongeduldige blijdschap in zichzelf, sprak er alleen soms tegen zijn moeder van.

Het was een vriendschap, wortelend in zijn klein-kinderjaren, toen Con en het jongetje van den timmerman Willemsen uit de Spiegelstraat, samen speelden op de gracht. En thuis begreep niemand de zonderlinge voorkeur, waarmee de fijne schrandere Con dien plompen, stompen, weinig aantrekkelijken jongen bleef aanhangen.

Koen en Lize hadden het gelaten, overtuigd dat mettertijd de weinig gewenschte vriendschap wel luwen zou. Maar Con hield vast; en Koen, die „trouw" respecteerde, ontzag bij uitzondering Con hierin, al maakte het hem lichtelijk kriegel toch. Omdat in zijn hart hij niet geloofde wat Niek, die 't weten kon, beweerde: dat Con bepaald heel getapt was op school, best andere vriendjes kon krijgen.

Den ochtend toen Jan eindelijk komen zou, zagen de anderen hem wel drie kwartier te vroeg naar de tram gaan, hard stappend op zijn dunne beentjes, zijn klein bruin gezichtje stralend van geluk.

Om elf uur stond hij weer voor hen — vergezeld van Jan in een spikkel-fantasiepakje met platliggend wit kraagje en rood slipdasje — een witgelint stroohoedje aan een zwart koordje, dat kronkelende om een knoop van zijn modeplaat-

jasje — Jan met een rond blozend gezicht, waterig blauwe oogen, wipneus en slecht verzorgden mond. Lize, dit aanziende met onmiskenbaren schrik, zàg meteen dit jongetje opgegroeid: verwaand klerkje of onderwijzertje dom in alles behalve in wat hij voor zijn nauw doorzwoegde examens had moeten leeren.

Con was gelukkig. Al zag Lize medelijdend dat hij een vuurroode kleur kreeg, toen dien eersten dag aan tafel Jan al zijn eten tot een onoogelijk bordvol door elkaar prakte; Niek en Frè en zelfs Jeannetje zaten stil te gniffelen, en slechts een driftig verbiedende wenk van Lize hield hen in bedwang.

Con trok dan ook maar dadelijk met Jan weg, die aanmerkelijk opgelucht nu pas zijn gewone jongensachtigheid hervond. En ze speelden weer al de spelletje-van-hèn-samen — fantasieën van Con — die Jan gewillig uitvoerde.

Dit was het groote geheim van Con's gehechtheid aan zijn vriend: Jan vertrouwde hij door bekendheid van jaren, als de gehoorzame machine, die al wat zijn innerlijk leven betrof, en waarvan hij zelfs zijn moeder in schuwe geslotenheid geen deelgenoot kon maken, voor hem uitvoerde en gestalte gaf.

De week met Jan was ongestoord bijna ten einde, toen op een middag Con op het laatste nippertje aan tafel sloop, en ongewoon stil op zijn stoel zat. Tot opeens Lize hem met een walging in zijn gezicht zijn bord zag terugschuiven, zijn vork neerleggen...

„Ben je niet goed? Ga dan van tafel," fluisterde zij haastig naar hem overgebogen.

Hij gleed gedwee van zijn stoel, sloop kleintjes met haar mee de kamer uit — in de gang leunde hij groenbleek tegen den muur.

Zij ging op de bank zitten, trok hem koesterend in haar armen tegen zich aan.

„Wat is het mijn schat, wat heb je?"

Toen, zijn hoofd stijf gedrongen tegen haar borst, bracht hij uit:

„Ik wil geen vleesch, ik kan niet eten — ik heb gezien dat ze een koe doodmaakten — ik zag hem gaan, en hij was zoo mooi — ik heb 'm nog over zijn neus geaaid..."

Hij beefde over zijn heele lijf.

„Hij kéék nog," snikte hij troosteloos — „ik wil nooit meer vleesch eten — en u ook niet — u ook niet..."

„Had 'r dan niet naar gekeken!" schreide ze bijna met hem mee.

„Ik kon 't niet laten..."
De kamerdeur ging, Martins kwam naar buiten.
„Wat is er met 'm?" vroeg hij bezorgd, „hij is toch niet ziek?"
Ze vertelde hem.
„Geen wonder," zei hij verruimd, en zijn hand streek bemoedigend over Cons hoofd — „daar zou ik ook niet tegen kunnen."
Ze was hem dankbaar dat hij 't zoo opnam. Zacht vroeg ze Con:
„Wil je 't niet nog eens probeeren? Als ik je vleesch dan wegneem?..."
Hij knikte, ging weer met hen naar binnen — at den verderen maaltijd met moeite als een plicht — doodongelukkig.
Lize keek naar Jan: die was met smaak aan zijn tweede portie. Een verontwaardiging vloog in haar op tegen dien dikken welgedanen jongen, als ze keek van hem naar Cons afgetobd gezichtje. En dadelijk na het eten was ze Koen vóór, nam *zij* Jan apart, en verbood hem met driftige woorden ooit weer met Con naar zulke dingen te gaan kijken, wat hij, geheel onthutst door haar ongewonen toon, grif beloofde.
Koen scheen het geval vergeten, maar den volgenden dag aan tafel, zei Con zacht, zijn bord teruggevend:
„Ik geen vleesch, moeder."
Koen had het gehoord.
„Kom, kom," zei hij ongeduldig — die narigheid is nu al lang weer geleden. Waar moet zoo'n magere stumper als jij dan van groeien en sterk worden?"
Maar de jongen, dóór zijn onoverwinnelijken schroom voor zijn vader, hield bevend vol.
„Ik kan 't heusch niet — nee, ik kan niet."
„Je zùlt! En dadelijk!" gebood Koen, driftig wordend.
't Kind nam een hap — werd vuurrood, toen bleek — 't was hem onmogelijk het door te slikken.
„Als hij nu toch niet kàn!" riep Fré verontwaardigd naar Koen.
Hij gooide in zijn drift zijn servet naar haar hoofd — tegelijk holde Con de kamer uit.
Martins ziedde — slechts met geweld hield hij zich in. Hij keek Lize's kant niet uit, wilde niet zien, hoe ze bleek, de oogen groot van verwijt, voor haar bord zat en evenmin at.
Na tafel, zóó als ze met hem alleen was, barstte ze uit:
„Hij mòcht niet zoo tegen Con doen — hij begreep niet Cons overgevoeligheid!"

„Neen," zei hij — „*ik* begrijp nooit wat."
Ze had verwacht, dat hij tegen haar uit zou razen; tegen zijn stille bitterheid kon zij nooit op.
„Hij wordt er ziek van!" overdreef ze.
Hij schokte zijn schouders met een verachtelijk grimas.
„Als hij achttien jaar is en tuberculeus of de hemel weet wàt, door gebrek aan behoorlijke voeding, help jij hem dàn? Ik wil en ik zal dien nonsens den kop inknijpen. Het ontbrak er nog maar aan, dat ik hier in mijn huis, aan die nieuwerwetsche ziekelijkheden en abnormaliteiten voet gaf. Maar het zou ook wel een wonder zijn, als jij ooit aan mijn zij stondt in iets wat de kinderen betrof!"
„Laat hem dan eens een week vrij..."
„O neen. Dan verzint hij over een week, dat hij op bloote voeten moet loopen, grient hij en wordt misselijk als hij kousen en schoenen ziet."
Hij keerde zich om, nam Kootje op zijn arm en liep met hem naar buiten.
Aan Marianne vertelden Lize en de kinderen het geval den volgenden dag. Marianne hoorde het zwijgend aan.
„Was Rick er bij?" vroeg ze toen ze later met Fré alleen aan 't strand liep.
„Neen tante, waarom?" verwonderde zich het kind.
„Neen waarom — het deed er eigenlijk ook niet toe." Ze keek over de zee, hoorde weer het tintje ironie in de stem van den jongen — dien middag in de kamer met Koen — ironie en wrevel.
En door deze heele scène, die ze zag en hoorde alsof zij er zelf bij was, dacht zij, hoe morgenavond Gerard zou komen. Koen had hem Zaterdag en Zondag gevraagd, daar Rick in stad bleef.
Was zij blij? Ze had een koelheid haar gelaat en stem voelen verstrakken, toen Lize nieuwsgierig uitvorschend het haar vertelde, als een verrassing. Een koelheid uit onmiddellijke recalcitrantie. En tòch, na dien laatsten avond had zij dikwijls verlangd naar hem, waarom dan kon zij niet velen, had haar diep-in beleedigd deze vriendelijkheid van Koen en Lize? Ja omdat — anderen meenden te weten, wat haarzelf vaag en nevelig bleef. En ver ook leek Gerard haar dikwijls, vèrder dan alles hier — de kinderen, Lize's heele gezin — wat toch aan háár leven niet raakte. Hoe was zij zoo geworden, zoo besluiteloos, onzeker, zóó de willige prooi van iedere nieuwe oppervlakkige genegenheid? Dit samenzijn, het was aardig en vroolijk geweest, zoo frisch

en ongerept — over een paar weken verwoei het, verloor zij het — in 't najaar, als het oude leven opnieuw begon...
Koen, wat vroeger uit stad gekomen, zag haar aanwandelen, Jeannetje aan haar hand. Ze bukte over naar het kind, dat geheimzinnig smoezelend haar gezichtje hief aan Marianne's oor — als meermalen trof hem de sterke gelijkenis tusschen die twee.

En hij dacht, of het wáár was, wat Lize meende te weten van haar en Gerard... Nu, 't was te hopen — een beste jongen — maar 't bleef de vraag nog of zij wilde — wie begrijpt er ooit de grillen van een vrouw!

Ze voelde zijn oogen, zag zijn gezicht, wat betrokken, alweer over haar wegstaren. En ze dacht, 't geval met Con hinderde hem tòch... Aan tafel zou je 't hebben! Eigenlijk niet verkwikkelijk om daarbij te zijn — ze kon beter naar huis gaan, vond wel een voorwendsel....

Maar ze vond het *niet*, het voorwendsel — ze bleef in een loomheid met de kinderen tot Lize riep....

Zóó aan tafel barstte de bom los. Stelde Martins Con kortweg voor de keus; vleesch eten of naar boven en den heelen zondag op zijn kamertje blijven. En toen de jongen met een star hulpeloos gezicht neen bleef schudden, stuurde hij hem meteen van tafel.

Zonder een woord gleed Con van zijn stoel; maar bij de deur zagen zijn oogen voor het eerst met een diepen wrok naar zijn vader. Vader, die hem dwingen wou tot wat hij zoo vreeselijk vond — die hem zijn zondag afnam, zijn laatsten dag met Jan....

Een oogenblik viel er een stilte — toen kletterde een vork, vloog Lize, haar stoel in de haast omgooiend, Con achterna.

Koen werd donkerrood.

„Wil je hier blijven!" donderde hij, niet achtend Marianne, de kinderen. Even wankelde ze op haar voeten, in haar overspanning gestriemd door zijn daverende stem — gehoorzaamde ze bijna instinctmatig. Dan, wist ze daar achter zich Marianne, en met een snik half verzet half berouw, sloeg ze de deur dicht. „Wèg, naar boven — naar bed — van alles af!"

Een woede trilde in Martins. Een oogenblik wilde hij haar na, haar dwingen als een kind dadelijk terug te komen.... maar hij ging weer zitten — had hij Còn kunnen dwingen?...

Marianne hielp de kinderen, die verschrikt doodstil zaten, geen woord waagden. Haar hart bonsde — ze had Koens

gezicht gezien, waarmee hij den blik van Con ontmoette. Toen hij opkeek, zag hij haar oogen strak gespannen op zich gericht. Hij wendde de zijne af, gehinderd, gekwetst bijna in zijn overgevoeligheid die geen medeweten van anderen verdragen of dulden kon.

Zij voelde het als een terechtwijzing....

Dadelijk na het eten schoof hij zijn stoel terug, stond op. En zij vond het woord niet dat er was in den nevel van haar denken — het woord van begrijpen waar zij om worstelde.... Hij riep den hond, liep langs haar heen naar buiten.

Een oogenblik stond zij — innerlijk verkrompen in de oude verlammende schuwheid, die haar handen deed beven, terwijl haar mond in smaling wrong. Boven hoorde zij stemmen — Lize? Ze waren zeker bij Con. Haar oogen donkerden — iemand riep haar naam. „Neen!" Ze deed als hoorde ze niet, liep de waranda af, den tuin uit....

De avond was koel aan haar gloeiende wangen. Even naar huis een manteltje halen — en dan ging ze langzaam den boulevard af, Gerard tegemoet. Hij moest toch iemand vinden als hij kwam....

. . . .

Fré en Niek, onmiddellijk solidair in 't gevaar, waren dadelijk na het eten op hun teenen naar boven gehold, om Con te bemoedigen en te troosten. Fré met een handvol pruimen inderhaast weggekaapt van 't buffet. En ze waren 't er over ééns, 't was kranig van Con, om zóó vol te houden.

't Deed Con goed; toch, hier boven alleen op zijn kamertje, richtte zich hard en vast de overtuiging in hem op, dat hij goed had gedaan — dat 't slecht was een lief beest dood te maken. Maar hij zag het geval niet dóór — het was hem één onoverkomelijke zwarte narigheid, die hem in al zijn zenuwen deed trillen....

En hij voelde bovendien nog als een verdriet apart: met Jan kon hij er niet over praten. Jan vatte het niet; had gegrinnikt en botweg verklaard, dat beesten er waren om door de menschen te worden opgegeten...

Toen had Con niets meer gezegd. En nu hoopte hij alleen maar, dat Jan niet bij hem boven zou komen...

Het gebeurde ook niet. Jan, houterig, zich beklemd voelend in dit familiedrama, waarin hij zijn rol niet goed begreep, maakte zich na het eten zoo gauw mogelijk uit de voeten, zocht zijn heil bij een paar kennisjes van een naburige villa.

. . . .

Het was bij half negen toen Marianne op den boulevard Gerard zag aankomen. Ze was hem tegemoet geloopen zonder er verder over te denken, maar plotseling, nu ze de bijna ongeloovige blijdschap over haar komst in zijn gezicht zag, besefte zij zelf, hoe het ook iets buitengewoons wàs, dat zij hier liep, als verlangend naar zijn komst...

„Wat een verrassing!" zei hij, en zijn oogen glansden groot en donker in de hare — vroegen wat zijn mond niet aandurfde; of wèrkelijk om hèm...

Zij antwoordde niet — had haar glimlach, die beloofde... ontweek...

„Je vindt niemand thuis," zei ze.

„Laten we even mijn valies aanreiken en dan wat langs het strand gaan loopen."

„Goed."

Langs de trappen daalden ze naar het strand.

Het was een grijze, doodstille avond — flauwtjes brak de zee in den ebbenden golfslag op het zand. De bank lag geheel droog — daarheen gingen ze.

„Ben je altijd den heelen dag aan 't strand?" vroeg hij Hij zag haar recht en slank naast zich gaan, vond haar mooier geworden in deze weken.

„Meest wel, met Lies en de kinderen," antwoordde zij, en opeens vertelde ze hem de scène van dien middag. En terwijl zij sprak, gaf 't haar een weldadig gevoel, zoo vertrouwelijk, gewoon-weg met hèm daarover te kunnen praten. Ja, dat was het, wat haar meer trok in hem dan in al die anderen: hij stond met haar in denzelfden levenskring, kende alles van haar...

Hij luisterde aandachtig. „Ja oom kan die dingen niet velen, hij begrijpt ze niet in een kind," zei hij. Ze zweeg. „Oom," dacht ze...

„'t Zou waarschijnlijk Con niet eens hinderen dat vegetariën..." zwikte ze om.

„Neen — och neen," zei hij wat sloom, zijn gedachten niet bij 't geval.

Ze ervoer het in een plotseling heftige geprikkeldheid: „Daar hadt je 't weer, wat zij zoo dikwijls dacht; hij was goedhartig maar niet fijn, niet scherp...

Hij zag verwonderd een kleur stijgen in haar gezicht.

„Dus dan moet zoo'n kind maar dadelijk zijn zin hebben?"

„Wel hemel!" Hij stond stil in verbazing — „En je hadt zoo'n medelijden met Con?"

Ze stampvoette: „Heb ik dat dan nu niet? Ik wou alleen

dat jij Koen tot rede bracht! Con mag morgen niet uit om zijn koppigheid, dat wordt een heele bedorven Zondag."

„O ik zal er wel eens over praten." Ze schopte een kwal opzij, lachte tegelijk. Hij lachte ook. Hij had haar nog nooit zoo gezien, maar hij vond haar dubbel lief.

„Hou je zooveel van dat kereltje, van Con?" vroeg hij goedig. En hij dacht: „Wat kan ze in vuur komen, als ze van iemand houdt." —

„Ja" — wilde ze zeggen; maar terwijl haar oogen rustten in de zijne, trok zich iets in haar terug — wist zij . . . dat het daàrom niet was. Waarom dan — zij wilde het niet weten, ze drong het met geweld terug in den mist van haar denken, die er altijd was tegenwoordig . . .

„Nu — ik beloof je, ik zal Con's advocaat zijn, hè?"

„Ja, ja . . ." weerde ze, ongeduldig al. Dan glimlachte ze als in moeheid na een groote spanning, liep langzaam naast hem de trappen op naar boven.

In de waranda zat Koen. Hij begroette Gerard hartelijk, maar zijn gezicht bleef bewolkt, hoe hij zich dwong tot opgewekt praten.

Marianne keek in de kamer of Lize er was . . . Ze vond alleen Barta bezig met thee zetten.

„Mevrouw is naar bed," zei de meid norsch.

De kinderen kwamen binnen goedennacht zeggen; Koen trok Jeannetje naar zich toe.

„Wat is dat, poppetje? Jij óók nog op?"

Ze drong tegen hem aan, met betraande pruiloogen, over haar slaap heen; ze had niet naar bed gewild zonder nachtzoen van vader. Hij tilde haar op zijn schoot, troostend — beloofde, hij zou haar nog even komen instoppen . . .

„Brengt tante Marianne me dan naar bed?"

„Kom maar!" Marianne bukte zich al, nam uit zijn handen het kind, dat zich aan haar hals nestelde, droeg het mollige, slaperige vrachtje in haar armen naar boven als een baby.

Als verklaring van de zonderlinge ontvangst begon Koen tegen zijn gewoonte in zelf over Con. En Gerard, met steeds Marianne's gezicht voor oogen, raadde: „Niet dwingen; heusch, bij zoo'n afkeer richtte je met forceeren niets uit, deedt meer kwaad dan goed. 't Was toch geen onwil, geen gewoon ondeugend verzet. Maar eens een poos niet op letten, zijn gang laten gaan, goed voeden op een andere manier — later zou hij er van zelf wel weer om vragen . . ."

Marianne terug van Jeannetje, hoorde hem pleiten, met een rustige, ernstige overtuiging — „wat had hij toch veel

aardigs — zooals hij nu praatte..." Een warm gevoel voor hem steeg in haar, dat ze bijna dankbaar onderging.

Koen zei niet veel; een bitterheid van onmacht was in hem, zooals telkens den laatsten tijd na een strijd met een zijner kinderen, waarin hij dwong door gezag, maar met het na-kwellend besef, dat iets hem 'te sterk bleef, hem ontsnapte: alles wat hem zoo vreemd was, zoo ver van hem afstond — de muziek bij Nico, nu dit weer met Con. Hij mocht zeggen, dat hij het niet dulde in zijn huis — het had er zich al lang geworteld, en hij vermocht niet het uit te roeien — evenmin als hij ooit bij machte was geweest *iets* in Lize te veranderen...

Maar als Gerard zei, dat het geen kwaad kon, forceeren het slechts erger maakte — Gerard was een verstandige kerel, dien hij vertrouwde... in 's hemels naam dan, anders was 't morgen den heelen dag bij Lies troosteloos verdriet — ze begreep niet, dat 't bij hèm ging om de gezondheid van den jongen. — 't Was *zijn* kind toch ook! Maar tot denken aan hèm kwam ze nooit toe.

Hij keek op, vond Marianne naast zich.

„Ga je nog even bij Jeannetje?"

„Ligt ze erin? Hij stond op en ging naar boven.

Beneden bleven Marianne en Gerard alleen.

„Ben je tevreden over me? Heb ik Con gered?" lachte hij.

Ze was naast hem gaan zitten, en zag hem aan, haar oogen donker. Ze dacht niet aan Con — ze dacht... dat ze van Gerard hield — weer hoorde ze zijn kalme stem, zoo begrijpend verstandig — en hoe zij langzaam Koens gezicht had zien ontspannen... Ja goed en verstandig was Gerard — een man, waar een vrouw gelukkig mee moèst zijn...

— — — — — — — — — — — — — —

Boven lag Lize wakker te wachten. Koen was niet bij haar gekomen, al had zij hem gehoord op 't kamertje bij Jeannette en gehóópt... Maar hij ging weer naar beneden. O, o wat een Zondagmorgen! Arme Con boven, en Koen zoo woedend.... 't Was Marianne's schuld! Als die er niet bij gezeten had — Marianne, die laatst al zich had bemoeid met dat tafellaken — dan had ze 't niet gedaan. Nu moèst ze! Ziek van ellende, van berouw, van verdrièt om Con, van een barstende hoofdpijn, eindelijk, was ze in bed gekropen, de eenige veilige wijkplaats — Con aan zijn lot overlatende.

Maar toen zij Koen eindelijk hoorde komen — ze had gevreesd, hij kon van kwaadheid wel den heelen nacht

beneden blijven zitten — hield ze zich slapende, half bang, half koppig. Hij keek in 't bed, zag een roerlooze gedaante, begraven onder de dekens; voorzichtig trok hij het laken wat af....

„Ik heb er met Gerard over gesproken," zei hij haar slaap negeerend — „en die is van meening dat we in dit geval maar niet moeten forceeren bij Con."

Ze sloeg ineens haar oogen wijd helder open, vergat de komedie.

„Mag hij dan uit?" vroeg ze meteen.

Bijna had hij gelachen.

„Ja," zei hij kort, zich afkeerend.

Toen Con in den heel vroegen morgenschemer al wakker werd — in zijn onrustigen slaap was blijven spoken de narigheid om den verloren Zondag — werd zijn vakerig oog getrokken naar iets wits, dat scheen te zweven boven den stoel, waarop zijn goed lag.

t Leek een vlindertje....

Maar toen hij verwonderd overeind zat, om beter te zien, bleek 't een klein afgescheurd vodje papier, aan een lange speld geprikt op zijn kous.

Je mag uit, stond er gekrabbeld.

HOOFDSTUK VII

ZONNIG EN HELDER STOND ER DE MORGEN in het Martinsen-huis na al de stormen van den Zaterdag. Marianne, nooit heel matineus, kwam pas tegen de koffie; ze vond Gerard spelend met de jongens — Fré die dol op hem was, hangend aan zijn arm. Toen hij Marianne zag, maakte hij met een sprong zich vrij uit het kluwen kinderen, kwam haar snel tegemoet.

Marianne zag wat bleek; terwijl zij kalm vriendelijk praatte met Gerard, overschouwden haar oogen snel het tooneel: alles gewoon — Lies zonder een wolkje weer, Con rondloopend met Jan of geen onheil zijn Zondag bedreigd had — Koen blij, die straf niet te hoeven handhaven.... het was dwaas je ooit iets van anderen aan te trekken — zelf waren ze 't vergeten, terwijl je nog tobde erover... Hè, eigenlijk vervelend, om den heelen dag met de kinderen te moeten optrekken — ze wou nu vanmiddag eens alleen met

Gerard gaan wandelen, niet altijd die familie-vreugd erbij!

Aan de koffie helderde haar stemming op. Gerard naast haar praatte geanimeerd en los vroolijk — eenmaal zag ze Koens oogen gaan van haar naar Gerard — waarom hadden ze hen tweeën zoo naast elkaar gezet, of 't niet anders kòn, dacht ze onmiddellijk geprikkeld; màar haar wrevel vervloeide en ze kon weer denken met die haarzelf verwonderende dankbaarheid, hoe Gerards *zorg* en aandacht haar toch lief waren, en zij ze nemen kon als iets dat haar nu voortaan toebehooren ging... En zij knikte tegen Con, die blij terugknikte, zich veilig geborgen wetend als in geen dagen; hij merkte wel, vader keek met opzet zijn kant niet uit, toen *hij* geen ham kreeg op zijn boterham. Gek, net toen alles zoo vreeselijk naar leek, was het ineens allemaal goed gekomen. Alleen — heel jammer dat Jan morgen weg ging vond hij het niet meer...

Marianne en Gerard waren langzaam het strand afgeloopen — nu zaten zij tegen het duin aan, dat hier eenzaam en stil van menschen was. En hij ging voort te praten, dat hij maar eerst nog een poos assistent bleef, nog niet dadelijk zich wilde vestigen — tenzij er zich iets goeds mocht voordoen op een mooi dorp... hij bleef ook liever nù nog een poos in Amsterdam...

Zij zat stil te staren in de zilte zeelucht — ze wist wat hij nu verder zeggen ging, en ze voelde zich niet blozen, haar hart niet sneller kloppen — niet méér dan bij Schüler — of dien ander... en toch wist zij, dat zij dit gewild, het gedréven had.

„Ik weet wel," begon hij eindelijk weer, haperend en minder zeker nu zij zoo stil bleef — en hij dacht met een pijn van niet begrijpen aan den vorigen avond, toen zij zoo warm was geweest, hij in haar oogen eindelijk had meenen te zien, wat hem thans weer plotseling even onbereikbaar leek als weken te voren... Gisteravond was zij een meisje geweest, belangstellend en levend in dingen die hij meevoelen kon — nu was zij weer Marianne Roske, die zoo ver buiten hun aller levenskring stond, ook al schéén zij zich voor een poos te voegen...

„Ik weet wel," begon hij weer, „wat ik je ga vragen is misschien nog onverwacht voor je — ik begrijp ook wel wat een verandering, wat een omkeer 't in je leven geven moet — maar ik heb ook geen leven meer als ik 't je niet eindelijk gezegd heb. Ik hou al zoo lang van je — ik kan die onzekerheid niet meer verdragen..."

Nog altijd zei ze niets; ze was iets bleeker geworden. — In een geprikkeldheid hoorde ze na zijn woorden: „... wat een omkeer 't in je leven geven moet..." Moèt? — hij dacht zich geen oogenblik de mogelijkheid, dat zij zou willen blijven zingen... Verlangde ze dat dan? Neen — misschien — maar hij had 't moeten begrijpen — de fijnheid om het te zèggen tenminste... Haar heele leven van de laatste jaren trok aan haar geest voorbij — jaren van schittering, succes... Alleen die laatste slappe tijd vol onbevredigdheid... Ach, hoe kon ze zoo onredelijk zijn — die immers had haar gedreven — ze wilde toch... ze wilde toch ruilen dat alles tegen het andere. Ze wist, vroeger had ze vast gedacht: voor een vrouw die werkelijk iets beteekende als kunstenares bestond het spooksel oud-worden niet. In den laatsten tijd had ze die beveiliging niet meer gevoeld — al wàs ze heel jong voor haar acht-en-twintig jaren. Toch, nu 't voor haar stond... aarzelde ze... en ze voelde die aarzeling zelf als een wanhoop — ze voelde zich ontzinken wat zij gisteravond stellig en rustig-veilig had meenen te weten. Ze had in zijn armen kunnen vallen en smeeken: „maak dat ik je weer liefheb — want wat moet ik nu —"

Ze wendde haar gezicht naar hem toe, zag hem voor 't eerst vol aan.

„O Gerard," zei ze, en haar stem brak — „ik weet wel, ik heb 't gewild — werkelijk — en nu..."

Hij was bleek geworden.

„En nu?" vroeg hij gesmoord, en greep haar hand.

Ze snikte haast in een wanhoop om zichzelf en hem.

„Ik weet niet — laàt me nog — laat ik het nog rustig heelemaal indenken — morgen — morgen zal ik je zeggen..."

Hij had geen moed meer voor een weerwoord, zoo diep sneed de teleurstelling in hem om zijn illusie, waaraan toch te halsstarriger zich zijn hoop klampte.

„Kom," zei ze opstaand.

Langzaam, zwijgend liepen ze terug, naar boven. Ze dachten beiden aan den vorigen avond.

. . . .

„Blijf je heusch niet eten?" vroeg Lize, toen Gerard afscheid kwam nemen.

„Neen, ik kan werkelijk niet." Hij deed zelfs geen moeite om zijn ellendige stemming te verbergen.

„Heb je hem bedankt?" vroeg Lize scherp, toen hij weg was.

„Neen," zei Marianne even kort.

Ze had 't uit kunnen snikken van radeloosheid en verzet: omdat zij allen het de natuurlijkste zaak van de wereld vonden dat zij Gerard nam...

Maar aan tafel, schertste en lachte ze opgewonden met de kinderen, met Rick, die flirtte op zijn behaagzieke manier als een meisje... Hij sloeg een gloeienden toast op Marianne vol dwaze grappen, met fijn woordenspel tevens haar eerend. Koen, vroolijk, meegesleept door Rick's handige welbespraaktheid, hief zijn glas, hartelijk — de kinderen zaten te luisteren, vonden 't een prachtige middag. En Marianne lachte, làchte met brandende wangen tot de tranen in haar oogen stonden.

„Ik word negen-en-twintig," dacht zij.

HOOFDSTUK VIII

NAAR GEWOONTE BRACHT DE HEELE FAMILIE Maandag het logétje naar de tram. Con had niet, als bij het komen, verlangd met Jan alleen te zijn. Hij voelde ook onbewust wat hij nog niet begréép toen hij Jan nakeek, die terwijl de tram wegreed, nog verlegen met den hoed stond te zwaaien. Dit zoo vurig verlangd dagenlang samen zijn had de verhouding met Jan volslagen uitgeput. Het verlangen eens alles àf te spelen, waar zij anders altijd in bleven steken, was bevredigd. 't Had geen nieuw verlangen gewekt, slechts leegten gelaten. Het was een harde ondervinding voor zijn trouwe ziel, die er iets schandelijks in vond een vriend te laten schieten. En toen Lize hem aanzag, zooals hij met een doodernstig gezicht plichtmatig stond te wuiven, tot de tram om de bocht verdwenen was, — dan met een uitdrukking, half ontgoocheling half verlichting zich omkeerde en zwijgend naast haar voortliep, begreep ze dat hij een groote teleurstelling verbeet.

Ze trok zijn arm door den hare, en terwijl ze zoo samen voortliepen de dorpsstraat door, dacht ze:

„Hij moet meteen een pretje hebben."

Ze keerde zich om naar de drie anderen:

„Zeg jongens, een heel eind hollen langs 't strand? dan tracteer ik jullie terug bij Andrejewitch."

't Gaf een krijgsgegil — in een lange rij renden zij naar beneden — baggerden tegen den fellen noodwester in door 't mulle vloedzand. Tot op een „keert!" van Lize, ze omzwaaiden, met den wind in hun rug terugvlogen...

Daar boven bij Andrejewitch was het een inval van frissche gezichten, gejoel en gelach.
„IJs en taartjes," bestelde Lize zorgeloos, en ze lachte baldadig om haar eigen verkwisting. Ze zat er, de kinderen om haar heen, met groote stralende oogen, verlost van alle zorg: Koens boosheid over, Con gered, en dat nare jongetje weg — en voor Kootje zouden ze frambozenkoekjes meenemen, dat vond hij zoo zalig.
Con ook genoot. Het was niet jammer, dat Jan weg was — wel goed eigenlijk — en ze waren allemaal zoo aardig tegen hem... en hij lachte mee met de anderen om moeders grappen... om haar toomlooze dwaasheid... Ze waren dòl op haar — die moeder toch!
„Een fijne middag!" verzuchtte Fré.
„Nòu!" kwam zelfs Niek met een soort enthousiasme.

Wilde zij — wilde zij niet — Marianne wist het niet; het was alsof iets haar terugtrok met ijzeren hand. Dien heelen dag bleef zij thuis..., tobde... Dan, het denken moe, zat zij voor de piano, zong... een paar gedempte tonen — liet weer los. Ze wilde, wilde hem niet missen — en toch kon zij niet besluiten.
Na het eten eindelijk, ging zij naar de Martinsen. Ze vond er alleen Koen met de kinderen, klaar om naar het strand te gaan. Lize was naar Haarlem.
„Ga je mee met ons?" vroeg hij.
Ze knikte; na den langen eenzaam doorgetobden dag was het haar een verlossing met hen allen te zijn.
De kinderen in 't begin zwermden om haar heen. Maar een loomheid was in haar leden en ongemerkt liepen al gauw Koen en zij samen achteraan.
De zee was kalm, de lucht hoog boven hun hoofden. Zij liepen tusschen de stoelen door, waar nu vele badgasten zaten in den zeldzaam warmen avond.
„Kijk, daar gaat Marianne Roske," zei iemand.
Zij ving het op, dacht of Koen het zou gehoord hebben. Dan ergerde hij zich, dat wist ze, hij hield niet van vrouwen die aan den weg timmerden. Maar tegelijk, door die evengeprikkeldheid heen, wist zij zich in een voldoening daar naast hem gaan, rank en frisch....
Fré stond met heftige gebaren hen te wenken, naar een kwal, een bizonder mooie, diep paars, geheel ongeschonden.
„Kan je 't opeten?" vroeg Jeannetje, en ze verborg verlegen haar gezichtje tegen Koens mouw toen ze allemaal

oplachten. Hij hield haar bij zich en ze bleef beduusd naast hem loopen, terwijl hij verder vertelde van kwallen en andere zeedieren, Fré aan zijn arm hing, Niek vlak voor zijn voeten achteruit liep om geen woord te verliezen. Con meedraafde aan den kant, geen oog van Koens gezicht af. En Marianne, terwijl zij daar stil voortliep en hoorde de kinderstemmen als van kwetterende jonge vogels tegen die eene milde, diepe vaderlijke stem in, voelde in een wonderlijke berustiging voor het eerst den nevel in zich opklaren.... Ja dit — een eigen gezin, kinderen — kinderen die om je dringen in genegen aanhankelijkheid. Met Gerard zou zij dit hebben. Wat haar deed aarzelen, haar terughield in de vrees dat zij hem niet genoeg lief had, zij wist het nu, het was een dwaling. Zoo'n hemelbestormende, al het andere te-niet-doende liefde, dàt was het niet. Maar bestond dat! Zijzelf had die liefde gezongen in honderd verklankingen... maar het bleef een dichterlijke illusie. Het leven, het werkelijke leven eischte en gaf ook wat anders. Vanavond voor 't eerst wist zij haar gevoel voor Gerard warm en diep — al was zij niet verliefd.... en het dreef haar, het drong haar, naar wat zij wist tòch haar eenige bestemming. Met hèm, Gerard, keerde zij uit het roezige wijde wereldleven terug in den ouden levenskring, die opeens haar weer vastgegrepen had en teruggetrokken.

Zij ademde diep op als in een bevrijding, keerde haar gelaat naar Koen.

„Wat is het?" glimlachte hij — „je ziet er uit, of je ineens tot een besluit gekomen bent."

Ze kreeg een schok, alsof ze onwillekeurig terugtrok. Maar meteen in begeerigen angst herwon ze.

„Dat ben ik ook," zei ze.

Hij liep een poos zwijgend naast haar voort.

„Ze ziet er lief uit," dacht hij. „Zij is hier zoo jong en vroolijk. Toch Gerard?"

Dienzelfden avond schreef Marianne aan Gerard, in welovérwogen, rustig neergezette woorden — zonder teederheid, dit voelde ze in even-aarzeling, toen ze na hem overgelezen te hebben den brief sloot. En den volgenden avond, zoodra hij zich vrij kon maken, kwam hij — stralend.

„O kind — lieveling," zei hij, haar aan zich klemmend, en steeds opnieuw verrukt haar aanziend...

„Ben je... gelukkig?" vroeg ze en haar oogen groot en vochtig zagen hem aan.

Hij klemde haar vaster, in een ontroering die hem belette te spreken — hij kuste haar — haar wangen, haar haren — haar mond... en zij borg haar hoofd aan zijn borst, in een verlichting die tegelijk in zijn wrangheid haar weenen deed.

Dien avond kwam zij nog laat binnen bij Lize en Koen.
„Ik kom jullie even vertellen," zei ze — haar adem ging kort — „ik ben geëngageerd met Gerard."
Lize sprong op.
„O — eindelijk toch." Ze sloeg haar armen om Marianne's hals, kuste haar — begon toen te lachen:
„Nu wordt Gus je schoonmoeder!"
Marianne glimlachte werktuigelijk mee...
Ze was zich bewust, dat ze wachtte... en ze hoorde Lize's stem, die doorpraatte — vroeg — veraf.
Toen zag zij Koen opstaan en naar haar toekomen. Hij nam haar hand en zij voelde die liggen als een gevangen angstige vogel in zijn warmen sterken greep.
„Daar ben ik blij om," zei hij — „ik hoop dat het voor jullie beider geluk zal zijn."
Haar hand trok in de zijne — ze had een vreemd leeg gevoel in haar hoofd — een doffe gewaarwording alsof zij iets verloor dat haar eigendom was geweest...
Zonder te weten maakte ze een beweging van weggaan...
„Blijf je niet?" vroeg Lize.
„Neen — ik kwam dit maar even zeggen."
Ze steunde zich tegen de tafel — ze zag doodsbleek.
„Ik ben nog nooit zoo moe geweest," zei ze.
Dien nacht sliep ze droomenloos en zwaar.

HOOFDSTUK IX

IN HET MOOIE KALME NAJAAR, DAT OP DEN vroolijken zomer volgde, scheen alles in het Martinsenhuis makkelijker en vlotter te loopen dan te voren. Lize was wat beter opgewassen tegen de dagelijksche vermoeienissen, dacht Koen tevreden; en zijn kleintjes, hoe diè waren aangekomen! Kootje, al bleef hij teer, stond wat vaster op de wankele pootjes... en Jeannetje leek een moriaantje. Toch goed, dat zij nog niet naar school ging — pas na de Paaschvacantie. Ze was zoo erg jong, en niet heel sterk — ze moest nog maar wat thuis vertroeteld worden. Alleen zou nu twee keer in de week een juffrouw haar komen

onderwijzen in de moeielijke kunsten van lezen, schrijven en rekenen, wat in het vooruitzicht al overvloedig tranen gekost had.

Het eigen thuis ook leek hun allen nu weer heerlijk ruim en onbekrompen na het wekenlang verblijf in de wat kleine villa — en Con, verrukt, vond er zijn tuintje, met het wonder van een mooie rose dahlia.

Verbaasd, ontzet bijna, had hij er naar staan kijken op dien eersten zondagmorgen, nadat zij den vorigen avond bij donker waren thuisgekomen —, was toen met een gestotterd verhaal bij Lize komen binnenhollen.

„Van vader zeker," zei ze, even verrast als hij — even blij.

„Vàder ? ?" Langzaam was hij de gang in gedrenteld, verward in verwondering, blijdschap en ongeloof.

Toch, de blijdschap bleek het sterkst en die verlevendigde zijn heele gezicht, toen hij omslachtig den deurknop omdraaiend in Koen's kamer binnenstapte.

„Vader is . . . is . . . ik heb . . . heb een dahlia . . . gevonden . . . is die van u ?"

Hortend en stootend kwam het eruit. Koen zag de half-ongeloovig blijde oogen, en hij moest opeens denken hoe wrokkend onwillig dit kind hem voor een paar weken in Zandvoort had aangekeken.

„Ja —" zei hij, en zijn hand lag zwaar op den kleinen schouder, „vindt je 'm mooi ? dat doet me plezier. Van 't najaar gaat de knol in den kelder tot 't voorjaar . . ."

„Ja vader —"

Even bleef Con weifelend staan — toen, onzeker van stap, trok hij haastig af.

„Schuw als een wezel," dacht Koen ongeduldig en spijtig tegelijk. Het hakerde in hem, dat er toch een manier moest zijn om den jongen wat opener, vertrouwelijker te maken — hij voelde het, en toch, hij kon het niet. Het hokte onmiddellijk van weerskanten, zoodra zij even elkaar naderden.

Hij stond stil te staren in den zonnigen tuin. De zomer voorbij. Hij was blij geweest gisteren dat hij ze allen weer thuis had eindelijk ! En toch — wat hem nu hinderde, had hij het eigenlijk niet met allemaal ? Had hij ooit het gevoel dat Lies hem begreep, naast hem stond ? En de tweeling — was daar ook niet dadelijk de stroefheid, het terugtrekken, zoodra hij even zijn inzicht gelden liet ? Die kwestie met Con van den zomer had méér bij hem nagelaten dan de enkele ergernis te hebben moeten toegeven aan wat hij verkeerd achtte . . .

Cons hart bonsde nog toen hij weer beneden kwam. Hij dacht aan Rick: hoe die, toen hij nog thuis was, altijd maar zoo bij vader binnenliep en heele tijden daar kon blijven praten. En Jeannetje ook, die toch nog maar zoo klein was... Hoe ging dat dan — en wat zouden ze dan zeggen... hij zou niet weten wàt...

In het stille huis op de Sarphatikade vergleden voor Marianne na de eerste drukte van haar engagement, de zoele, zware Octoberdagen vreemd als in een droom. In den kleinen besloten stadstuin zat zij werkeloos tijden lang, toegevend aan een groote innerlijke matheid — een tevredenheid tevens, maar die tot geluk niet kon groeien. Sinds zij weer terug was in het oude huis waar Jeanne ontroerd-blij haar ontvangen had, haar vader zijn voldoening over haar verloving niet verborg — waar zij gehoopt had ook de oude kinderlijke blijheid in deze nieuwe levensphase te hervinden, bleef in haar wegen als een druk, dien ze niet vermocht af te schudden, de bewustheid: dat zij tot nog toe door alle vermeende wereldwijsheid heen, de illusie van 't geluk ongerept bewaard had. Alle verstandsredeneering had niet kunnen verwoesten de verwachting van een liefde zoo overweldigend, dat daarbij al 't andere in 't niet zonk.

En zij wist, het was *dit* niet. Kwam het doordat zij al acht-en-twintig was, kon je dat andere, alles vervoerende, slechts hebben op je achttiende of twintigste jaar? En had dus het leven dit onherroepelijk onvervuld in haar gelaten? Het moest wel zoo zijn. Zij had Gerard toch niet willen of kunnen missen. Was dat niet het bewijs dat ze hem liefhad, meer dan zij zelf kon beredeneeren? Ach, je zag de dingen nu zonder verblinding — een man, zooals hij werkelijk was. Maar dat juist gaf een waarborg. Je wist kalm en zeker, dat was de man naast wien je leven veilig en rustig zou vergaan...

Dit alles stond zoo verzekerd, zoo vol van willige overgave in haar, — waarom dan wilde nooit die mist uit haar denken en voelen optrekken? Een poos, in Zandvoort, was het beter geweest. Nu lag onder dien grauwen druk weer alles wat haar een vreugde had moeten zijn geknot en verlamd. Misschien — als zij er weer eens toe kon komen te studeeren — te zingen. Zij wist wel, — al had zij in haar apathie dezen zomer slechts enkele concerten aangenomen — zij zou er toch nooit geheel afstand van kunnen doen; en Gerard begreep haar daarin. Dat was het ook waarmede hij

in deze enkele weken haar zoò moeilijk te winnen vertrouwen veroverd had.

Toen zij pas terug was, had Jeanne eens gezegd: Wat een ander leven zal dit voor je worden! Maar Marianne had zich opgewonnen:

„Natuurlijk, iedere vrouw die trouwt, krijgt een totaal ander leven. Maar ik zal toch veel blijven zingen. Ik denk juist, dat ik nu veel beter zingen zal dan vroeger — heel anders."

Het drong zich meteen in haar naar boven, dat zij dit zeide als een phrase, een machinale herhaling van anderer woorden. Maar 't verzwond weer voor haar geest, zonder dat zij moeite deed zichzelf te doordringen.

Uiterlijk scheen een groote kalmte haar vroegere wisselvalligheid van stemming te hebben vervangen maar innerlijk was zij gevoeliger dan ooit — en zij onderscheidde scherp en onmiddellijk de verbazing over haar engagement, die bij vrienden en kennissen onder het hartelijk betoon zich niet volkomen liet verbergen. Doch moeielijker dan dit, dan eenige verwondering of afkeuring, verdroeg zij den bijval en de verheuging van haar naaste omgeving. Die prikkelde haar onbegrepen maar duldeloos — en soms dacht zij: het was, of hun aller vreugde en voldoening haar vermogen om zich gelukkig te voelen, dooddrukte!

Op een morgen toen zij met Lize gewinkeld had, zei Jeanne:

„Kijk, die bloemen heeft Gerard gestuurd voor je — wat bederft hij je..."

Marianne liep er heen — late gele rozen, die ze gisteren, toen ze samen wandelden, zoo bewonderd had. Ze nam ze in haar handen, hield ze even tegen haar gezicht... Maar meteen wist zij, dat zij dit niet deed uit spontanen drang, slechts gewild; en in een drift om de eigen onzuiverheid dacht ze: waarom ben ik hier dan niet blijer mee — zoò als ik altijd gedacht heb, dat een meisje met een geschenk van den man dien ze liefheeft, moest zijn... En zij miste die eigen blijdschap in een wrokkende ontmoediging, alsof iets dat haar toekwam als een recht, haar onthouden werd.

Alléén bezocht zij in deze dagen weinig de Martinsen. Slechts met Gerard ging zij — 's avonds. En daar, mèt hem, in den woeligen kinderkring, waar ook het vriendje Karel uit het stille bedrukte burenhuis zijn troost zocht, en er dicht bij Lize geschoven zijn deel had aan alles als een der eigen kinderen, — zonk eindelijk na den langen herfstzwaren dag, de loomte weg uit haar denken. Kon opeens bij het stille

zitten in deze oud-bekende rommelige huiskamer, als Lize na het aftrekken der kinderen moe en teertjes op de bank lag, Koen en Gerard praatten, met soms een glimlach, een schertsend woord naar haar, — het geluk in haar doorbreken, hervond zij plotseling hier haar oude vroolijkheid, die haar dagenlang begeven had in vreemde, vermoeide dofheid...

Dan, bij 't naar huis gaan, waar Koen tot de voordeur hen begeleidde, zijn stem op de stille gracht in den afscheidsgroet hen naklonk — was nòg die lichte opgewondenheid in haar, welke haar nu tegen Gerard kon doen babbelen over allerlei: hun toekomst, hun leven samen als hij eens gevestigd was...

En Gerard onderging verrast en verblijd deze stemming, die hoewel wat verwarrend in zijn onverhoedschen keer, hem meesleepte en betooverde.

„Je bent toch zoo'n kind van stemmingen," zei hij eens, haar arm teeder tegen zich aandrukkend.

Ze vlijde zich dicht tegen hem aan.

„Heb je last van me?" glimlachte ze.

„Last? Hoe zou dat kunnen? 't Verrast me juist altijd weer als een nieuwtje. 't Is altijd anders dan ik verwacht."

Ze zweeg — het trok door haar heen in een plotseling hartstochtelijk ongeduld, dat hij maar niet besefte, met hoe groote moeheid zij ernaar smachten kon zóó door hem vastgehouden te worden, tot die eeuwig wisselende stemming, welke hem zoo verrukte, zich gestild in haar neerlegde. En zij zich voelen kon bij hem veilig-rustig en nederig als een kind...

Maar haar verstand vocht er onmiddellijk verwoed tegen in. Waarom kon zij Gerard niet nemen zooals hij was? Zou zij meesterschap kunnen verdragen van een man — dat scheen alles prachtig in theorie, maar wee de praktijk!

— — — — — — — — — — — — —

Na zulke avonden kon Gerard naar huis wandelen in een licht-gelukkige stemming. Soms leek hem zijn verloving een droom, zoo ongedacht en verrukkend van gebeuren. In zijn leven van kalmen op huiselijkheid gestelden jongen, was immer de illusie geweest van een zachte, lieve vrouw, een rustig gezellig thuis. En als een verraad, zoo onnaspeurlijk, maar tegelijk zóó indringend dat het er geworteld zat eer hij het zich bewust werd, was er ontstaan en gegroeid zijn gevoel voor Marianne.

In Leo de Raadt, toen Gerard hem zijn verloving vertelde, was een verwondering geweest — een zorg haast om twee

jonge menschen, zóó verschillend. Gerard, door en door braaf en eerlijk maar niet scherp van geest, noch van gevoel, opgegroeid en gebleven in hun besloten kring — en dat meisje, zoo wisselend, zoo licht beroerd, met een hun allen vreemd en schitterend leven achter zich reeds. Toch, zijn hart van man vond haar te bekoorlijk, te aantrekkelijk om niet verheugd te zijn met dit schoondochtertje, wier bijzijn hem in dezen korten tijd reeds een onverhoopte vreugde was geworden. Gusta kon nog altijd zich niet verzoenen met Gerards keuze, in de onbewuste jaloezie van vrouw, die niet de kunst verstaan heeft om zichzelf in evenwicht en afwisseling van plicht en genoegen te vrijwaren voor vroegtijdige verwelking — en luchtte haar bitterheid op zulke moderne vrouwen, die maar onbezorgd er op los konden leven, hun huishouden verslonsen. Dan hoorde Gerard haar aan, haar weerleggend op zijn stille manier, die nooit naliet haar te kalmeeren — al voelde zij in den laatsten tijd met de gescherptheid harer zenuwen een onverschilligheid in hem... Maar hij zag, terwijl hij haar als een zieke spaarde, zijn kinderjaren onder een moeder, die er zich op liet voorstaan een echte degelijke huisvrouw te zijn; hij zag zichzelf in dat ongezellige thuis waar altijd gewerkt werd en abnormale netheidszin iederen modderstap, iederen kras tot een misdaad verhief; hij zag zichzelf met zijn vader het huis uitloopen, troost zoekend bij elkaar, nadat hij al vroeg geleerd had liever de ontbering aan vriendjes te verdragen, dan zich te moeten schamen tegenover hen voor zijn moeders humeur... En hij dacht: Marianne verstond de kunst het gezellig te maken, zoo goed als Jeanne en Lize. Hij merkte zelf niet, hoe terwijl hij betoogde het natuurlijk te vinden dat Marianne zingen bleef, zijn gedachten, zijn hoop bleven hangen aan wat hij in haar had meenen op te merken aan huiselijke deugden...

Zij bleven ook veel thuis in de langzaam verwinterende avonden, besloten herinnering aan den dag met zijn immer zich herhalende, slechts in kleinigheden afwijkende gebeurtenissen, waarin zich scherp teekende het verglijden der weken; hun middagwandeling, in den nazomer voleind nog bij dalende zon, nu reeds begonnen in grijzen, aandruilenden schemer — de stovende zonneplek op de vensterbank àl vroeger verlaten door Tommy, en verongelijkt verruild voor den koesterenden nooit teleurstellenden haard... Dan, op een guren ochtend de plotse verschijning der Martins-kinderen in win-

tersche bontjes en duffeltjes, met een lamentabel omhoog gehouden winterpink van Jeannetje — en een beroering en bereddering van den heer Roske, Jeanne najagend om zijn pels dien hij nooit aantrok.

Twee of driemaal in de week at Gerard bij de Roskes. Na het eten, als Jeanne nog redderde in de eetkamer, de heer Roske zijn avondwandelingetje deed met Tom, bleven de gelieven in de achterkamer op de bank naast den haard een poos alleen. Gerard, zijn arm om Marianne's schouder, dacht hoe dit mooie meisje, dat zoo rank en vlug naast hem kon loopen zijn vrouw zou zijn — en hij trok haar hoofd tegen zich aan in liefkoozende blijde verteedering, met een kus, een verliefd gefluisterd woord... Maar Marianne in zijn armen, uitziende in de vredige kamer, waar Jeanne aan de tafel het fijne hoofd boog over haar naaiwerk, had een plots beklemmenden angst, alsof zij, die allen zoo gelukkig dachten, dezen vrede en dat argeloos vertrouwen zou moeten verstoren en vernielen. En zoo fel werd haar bijwijlen deze obsessie, dat zij bijna kreunde, en vaster zich nestelde in Gerards omhelzing, zoekend beschutting bij hem tegen zichzelf.

Dan plots was er een bons tegen de deur die wijd openvloog, schoot Tom blaffend binnen gevolgd door haar vader — en de heele kamer kilde in de meegevoerde frissche kou. En Marianne, huiverend opgeschrikt, kleumde rillend bij het vuur, zéér bleek...

Na de thee vroeg Gerard haar meestal te zingen. Dan zocht Marianne de liefdeliederen, die in hartstochtelijke overtuiging het eindeloos heil der liefde verkondden... Zij zong, met wèl even het oude behagen in haar volle weeke stem, maar tegelijk was er het weten: zij had ze vroeger beter gezongen, vuriger, meesleepender dan nu het eigen verlangen haar opzweepte tot eigen begoocheling. Alsof, wijl alle werkelijkheid beneden de nauw bewuste maar nooit geloofde illusie bleek, ook de verklanking dier illusie tot noodeloozen leugen werd.

Ze ontstelde van de gedachte, alsof ze in een afgrond stortte — en plotseling zonder overgang zochten haar koude, bevende handen op de toetsen de rust van een oude vergeten melodie — zonder een enkele herinnering..

Zoo dreven voorbij November, grauw en onverbroken lang — dan December met Sint-Niklaas en zijn wilde kindervreugd in het Martinsenhuis. Dagenlang verzon Jeanne surprises en verzen, en Marianne voor 't eerst sinds jaren

dit feest weer meelevend, hielp de groote pakken maken, die allemaal geheimzinnig verdwenen naar de Prinsengracht. De heer Roske klaagde en bromde dat hij te kort kwam, dat aan hèm niet meer werd gedacht, maar Jeanne lachte, draafde van boven naar beneden, vroeg op en laat naar bed. En Marianne als zij haar zuster zoo vond, met heldere oogen opziend van een welgeslaagde verrassing, een kleurtje van inspanning op het zedig Japaneezengezichtje, kon verwonderd bedenken hoe het zorgen voor anderen Jeanne's onzelfzuchtige ziel volkomen scheen te vervullen. Schéén.... want zelfs zij had dit punt nooit wagen aan te roeren tegenover Jeanne, evenals zij zichzelf angstvallig verborg. Per slot, wat wisten zij van elkaar, zij zusters met hun toch wederzijds groote liefde? Behalve zusters uit één gezin bleven zij toch in de eerste plaats vròuwen, die hun diepste innerlijk nooit een ander konden toevertrouwen. Hoe zou het ook mogelijk zijn — dingen die je zelf nauwelijks verstondt...

Tegen de Kerstdagen trok de heer Roske, zooals sinds jaren gewoonte was, met zijn ouden vriend Van de Casteele naar Gelderland om te jagen en samen in genoegelijk vrijgezellen-bestaan vroegere vroolijke tijden te herdenken. Jeanne werd voor den eersten Kerstdag bij de Martinsen geheel geännexeerd en Marianne at bij de De Raadts, nadat zij en Gerard 's middags samen naar het Concertgebouw waren geweest. Een lichte, blijde stemming leefde in Marianne dezen ganschen dag. Eerst had zij met Gerard alleen koffie gedronken, en zij hadden teeder en hoopvol gepraat over hun toekomst; in het Concertgebouw dan hadden zij vele kennissen gesproken. En Marianne, glimlachend met haar wat indolente, gracieuse achteloosheid, had er zich gevoeld behagelijk omringd en gekoesterd in de adoratie van het oude leven, met het half weemoedig, half voldaan weten, dat zij toch vrijwillig dit alles wat haar zoo lief was, opgeven ging...

Aan tafel, bij de De Raadts, voelde zij in een behaagzucht, hoe die vele vereering door Gerard zoo vlak naast haar meegeleefd haar nog aantrekkelijker had gemaakt in zijn oog. En zij tobde en zon niet dezen dag, wilde zich nergens in verdiepen — zij genoot in haar eigen coquetterie, wist zich voldaan mooi vandaag, de aangebeden geliefde van een man dien zij verkoren had uit alle anderen, van wien zij hield... En zij was heel lief voor De Raadt, interesseerde zich voor zijn cacteeën, vond telkens het bemiddelend verzachtend woord, als Gusta hatelijk uitviel...

Na het eten gingen zij even naar de Prinsengracht, met een boek voor Lize, haar door De Raadt beloofd.

Luid lawaai van kinderstemmen kwam hun al in de gang tegemoet. In de eetkamer om de groote tafel vonden zij er op dezen Kerstavond Koen en Lize met Jeanne en al de kinderen, Karel incluis, aan het ganzeborden.

„Storen wij?"

Marianne's oogen knipten als tegen een fel licht. Zij zag er in één wemeling van druk bewegen de kinderen in spanning over de tafel hangend, wàt vader gooien zou — Koen lachend, de dobbelsteenen in zijn gesloten hand. Dan plots bij hun onverwachte verschijning roesden de stemmen dooreen: „Gezellig, blijven jullie? Tante doet u mee? Gerard toe, naast mij..."

Gerard bijna liet zich overhalen, willig gevangen in de pret. Zijn blik zocht Marianne, maar ze ontweek met een driftige hoofdwending. Een heftige geprikkeldheid vloog in haar op bij dit fleurig familietafreel, dat haar raakte ergens in haar diepste, geheimste gevoelsvezelen. En zij weerde af, opzettelijk bits, met een schel lachje:

„Ganzeborden? O hemel neen, dat moet je van mij niet verwachten!"

Over de kinderhoofden keek Koen haar aan. Hij fronste, en een rood steeg langzaam in zijn gezicht.

„Als jullie blijven willen, moet je ook meedoen —" zei hij kortaf — „anders..."

Met moeite hield hij het scherpe woord terug dat hem naar de lippen drong in een gekwetstheid om de eigen vreugde, toen hij haar stem gehoord had in de gang, en verwacht, dat zij hier zitten zou met hen allen en het prettig vinden....

Marianne hield zijn blik uit; ze lachte, geleund tegen de deur — wist zich hier staan in zijn oog als een storend element — wist met haar stem, haar lach, haar gezicht hem te hinderen en te prikkelen. En ze kòn niet anders, ze moèst!

„Neen, laten we het genoegen niet bederven! Wij gaan verder — kom!" Ze werd bleek onder haar woorden, wenkte Gerard — met een grap tegen Lize, de kinderen — vergat Koen te groeten, en liep de gang alweer in.

Meteéén hoorde ze de dobbelsteenen vallen, de kinderstemmen juichend opschallen.

Gerard naast haar, zei lachend:

„Daar konden ze ons best missen."

Ze gaf geen antwoord — haar handen balden zich in

haar mof. Heel de dag zonk weg, met zijn bevrediging, zijn moeizaam veroverde rust van geluk. „O —" dacht ze in een snik — „een kind te zijn — op zoo'n Kerstavond — en niets dan dat..."

HOOFDSTUK X

OPEEN ZATERDAGMIDDAG IN JANUARI KWAM Fré bedrukt boven op de voorkamer waar Lize zat met Jeannetje.

„Niek is ziek — hij is zoo naar, zegt hij."

„Niek?"

Lize sprong op, liep met Fré naar beneden. In de huiskamer vond ze Nico voor de piano hangend, zijn hoofd in zijn arm.

„Zoo'n hoofdpijn, en mijn keel," klaagde hij op haar vragen. Toen, zijn wrevele, lichtgeraakte natuur dadelijk in opstand tegen deze nieuwe hindernis:

„Ik wil tòch studeeren, laat me nu gaan." Hij ging stram voor de piano zitten, maar na een oogenblik verslapte zijn spel, tastten zijn vingers futloos over de toetsen. En ineens begon hij te snikken. „'t Gaat niet," kreunde hij, „moeder, ik wil naar bed."

Ze nam hem mee naar boven, weinig minder verschrikt dan Fré, nu hij zoo ziek en hulpeloos zich aan haar klampte — Niek, die altijd zoo stug zijn eigen weg ging. Gedwee liet hij zich door haar uitkleeden en in bed stoppen.

Dien nacht tobden Lize en Koen met Nico op. Hij had hooge koorts met benauwde droomen en zij moesten om beurten naast hem zitten en zijn hand vasthouden.

Vroeg in den ochtend al belde Koen Termolen op, zijn onrust nog vergroot, doordat Barta hem met een betrokken gezicht opwachtte:

„Kootje had ook koorts, was niets goed." Koen, dadelijk angstig bij ziekte, die hij weinig gewend was in zijn huis, wachtte in spanning op Termolen; en in de verlichting om zijn komst vergat hij zelfs zijn antipathie tegen den man, dien hij een paskwil vond om zijn geaffecteerde correctheid, maar tegen wiens koele beslistheid hij toch niet op kon.

Termolen constateerde roodvonk bij Niek èn bij Kootje; hij vroeg naar de andere kinderen — die schoolden in de tuinkamer bijeen als verschrikte schapen, bang voor 't ongewone terwijl hij in hun kelen keek.

„Allemaal nog goed; ze moeten maar zoo gauw mogelijk het huis uit."

't Gaf een consternatie, niet te dempen door zijn dorre zakelijke tegenwoordigheid. Hij liep meteen weer de gang in, gevolgd door Koen; en de kinderen, in de war op dezen raren Zondagochtend — moeder hadden ze heelemaal nog niet gezien — drongen om Barta met honderd vragen:

„Waar moesten ze dan heen? toch niet naar tante Gusta?" — Maar Barta, alléén bezorgd om Kootje, weerde ongeduldig af: „Meneer zou 't wel zeggen..."

Want Lize had absoluut haar hoofd verloren van puren schrik drie kinderen tegelijk uit huis te moeten missen; ze zat te schreien op den grond voor Nieks bed en hield haar ooren toe, om de jammerklachten niet te hooren, die van 't portaal naar haar opstegen. Maar toen Koen aan de deur kwam met de mededeeling, dat hij getelefoneerd had met Gusta, die Fré en Con wilde nemen, sprong ze op:

„En Jeannetje dan?"

„Ja —" hij poogde onwillig — „ik zal vragen of Jeanne die neemt."

Hij dacht, terwijl hij opzettelijk hààr niet noemde, hoe dol Marianne van den zomer op Jeannetje was; maar hij wist tegelijk, zonder er zich rekenschap van te geven, dat na dien laatsten Kerstavond hij 't kind slechts noodgedwongen dáár heenzond...

„Waarom niet alle drie bij Jeanne? — dan zouden ze 't prettig hebben!" verweet Lize. „Waarom Con en Fré, die stakkerds bij dat ellendige mensch, die Gus..."

Ze zag bleek en overspannen door al de onverwachte moeielijkheden die ze niet dóórzag, niet áán kon ook.

„Kom," zei hij zijn ergernis bedwingend, ziende hoe moe ze was. „Wees nu eens redelijk; Gusta zal heel goed..." Maar ze luisterde niet meer; midden in zijn woorden liep ze weg in machtelooze drift. En haar hart brak bijna toen ze plotseling door 't kabinetje Con aangeslopen zag, alles trotseerend om bij haar te komen.

„Dàt was het ergste — Con!"

„Is 't waar dat we weg moeten?" bibberde hij — „waar naar toe dan?"

„Je mag alle dagen komen," ontweek ze in een poging tot troost, even rampzalig als hij — „en dan praten we toch op de stoep. Toe ga nu maar weg, je màg hier niet zijn..."

Hij deed een manhafte poging om flink te zijn. Even keek

hij nog of ze hem niet zou aanhalen, maar de deur ging langzaam treurig dicht, en opeens stapte hij weg op zijn dunne beentjes.

„Waar naar toe, —" dacht hij verloren.

Beneden hoorde hij zijn vaders stem tegen Barta, — met kloppend hart bleef hij staan luisteren. Nu ging vader in 't kantoor; schichtig als een muis slipte hij de trap af.

„O, ben je daar," zei Barta, toen hij de gang in kwam, „jullie gaan naar tante Gus — Fré en jij." Maar Fré bij die aankondiging, verstijfde eerst van schrik, toen gillend vloog ze naar boven, naar moeder: of dat wààr was! of dàt waar was!!

Zij bonsde met haar twee vuisten op de slaapkamerdeur, maar die bleef stoïcynisch gesloten.

„Laat me er in!" gilde Fré, — ik *wil* niet naar Gus, ik ga dood bij Gus, ik wil niet naar dat akelige mensch — ik wil hier gezellig bij jullie blijven — jullie allemaal — en ik — ik..."

't Werd zoo'n spektakel, dat Koen beneden het hoorde en naar boven kwam vliegen, en Fré oorzaak ziende van al 't rumoer, haar driftig door elkaar schudde.

„Wat ben je toch een lastig spook van een kind!" — maar ze sloeg van zich af om niets meer gevend, en werd eindelijk desperaat door hem naar beneden gesleept, in de tuinkamer, waar Con, bleek en rillend, te rampzalig door 't vonnis „naar Gus" om iets uit te richten, de scène gadesloeg.

„Ik *wil* niet," snikte Fré — „ik kan niet..."

„Je gaat, en je zorgt over een uur dat je klaar bent, ik zal jullie zelf brengen."

„Moeder, o moeder, —" dacht Con radeloos.

Dreunend sloeg Koen de deur achter zich dicht. Boven aan de trap stuitte hij op Jeannetje, die daar gemoedelijk al haar poppen in feestgewaad stak. Zijn drift zakte opeens. Hij pakte haar op, hield haar liefkoozend in zijn armen.

„Moet je nu ook weg, poppetje?" zei hij week — „ga je nu van me weg?"

Jeannetje spartelde ongeduldig.

„Ik moet ze nog allemaal aankleeden!" riep ze, hem met beide handen afduwend. — „Ze mogen allemaal mee — dòl..."

Hij zette met een glimlach haar neer, keek dan even om den hoek der kinderkamer naar Kootje.

„Dat Kootje nu ook ziek was! Goddank, dat hij hem ten minste thuis hield — hij zou geen oogenblik rust gehad hebben..."

Hij dacht aan die andere twee, Fré en Con, en aan Lize's verwijt, en hij trok even de schouders op, half kregel half in spijt.

— — — — — — — — — — — — — —

Op de Sarphatikade legde Jeanne de telefoon neer, kwam ontbutst de achterkamer in bij Marianne, die er op dezen zonnigen Zondagmorgen voor de piano zat.

„Koen belde op. Verbeeld je. Niek en Kootje hebben roodvonk — nu vraagt hij of wij Jeannejte willen nemen zoolang — de andere twee gaan naar Gusta."

Marianne zag haar strak aan; haar vingers speelden machinaal door.

„Ik ga haar meteen maar halen — ik vind 't wel heerlijk om 't kind hier te hebben — wat 'n schrik voor hen opeens!" Jeanne spoedde zich weg — en terwijl zij zich aankleedde, zich verdiepend in deze plotselinge zorg voor Lize en Koen, dacht zij, dat zij den laatsten tijd makkelijker verdriet kon meeleven dan geluk...

Marianne had niets gezegd. Alleen gebleven, zat zij stil — een zucht golfde op in haar borst, en nauw bewust liepen haar op eens de warme tranen over haar gezicht... in een droefheid, die zij in haar diepste innerlijk weerstrevend ervoer als een zegening....

Toen Koen een uur later beneden kwam in de tuinkamer — Jeannetje was al door Jeanne gehaald — vond hij er Con en Fré zwijgend op hem wachten. Met z'n drieën gingen ze de straat op. Koen was in een slechte stemming. Ziekte was hij niet gewend, maakte hem dadelijk ongerust, en nu, het heele huis in de war, alles uit den regel — en dan kwam nog zoo'n balsturig kind het je noodeloos lastig vallen...

Hij keek eens van terzij naar haar, zooals ze naast hem voortliep, met strakke lippen, de neergeslagen oogleden rood, het gezichtje na de opwinding hoekig mager.

En hij kreeg berouw, dat hij zoo bar was geweest. Ja maar dat kind kon hem ook dol maken! Hij zocht om wat vriendelijks te zeggen, in zijn hart vond hij het toch zèlf miserabel deze twee zoo lang te moeten missen... maar wat 'n stugge kinderen allebei — kijk ze daar nu naast hem loopen zonder boe of ba — zulke dingen had hij met Rick nooit gehad — en met Jeannetje ook niet...

De ontvangst op de Leidsche Gracht viel mee. Oom Leo kwam thuis en Gerard — dat was een groote troost — en

tante Gus deed heel vriendelijk. Maar tòch, 't blééf angstig-vreemd dat ze nu hun goed moesten afdoen en hier *blijven* — hier, waar ze altijd maar even kwamen aanhollen, om zoo gauw mogelijk weer weg te wezen.

Stil zaten ze naast elkaar op dien vreemden winterochtend — bedrukt uitkijkend door de hooge ramen van de achterkamer op die binnenplaats waar Con altijd een heimelijken griezel voor had. De groote menschen praatten wat met elkaar in den hoek bij de canapé. Maar 't duurde niet lang, of Koen stond alweer op. „Ik ga maar weer naar huis," zei hij rusteloos, „zoolang je niet weet hoe alles loopt... nu jongens..."

Ze stonden meteen naast hem, alle grieven vergeten. Ze dachten alleen, hoe vader, 't eenige van thuis, wegging. En rampzalig liepen ze, ieder een hand vasthoudend, de gang met hem mee tot aan de voordeur.

„Nu," hij bukte zich, kuste ze allebei, „hou jullie maar bràaf; als jullie naar school gaat, schel dan maar even aan — dan kom ik wel aan de deur, en vertel jullie hoe 't gaat... hoor?"

„Ja vader."

Ze hingen een oogenblik aan hem, hun armen om zijn hals, hun gezichten tegen het zijne. Toen stil, verslagen, stonden ze hem na te kijken.

Op de brug keek hij nog eens om en wuifde. „Teer en bleek allebei," dacht hij — „verbeeld je dat zij óók ziek werden, dan had ik ze niet eens thuis."

Met een zwaar hart liep hij naar huis.

Het werd een tijd, dien Lize later terugzag als een geheel aparte periode in haar leven.

Het was de eerste paar dagen verdriet om 't gemis van de gezonde kinderen — maar heel gauw een rust in 't besef dat er niets van haar verlangd werd dan de twee zieken verzorgen. Het was een nieuw spelletje, dat haar meteen van alle andere zorg onthief, van alle verzuim vrijsprak. En toen na de eerste week Niek te beteren begon, genoot ze bovendien met een jaloersche voldoening van zijn aanhankelijkheid, die het geen oogenblik buiten haar zonnige opgewektheid kon stellen. Ze had Niek nooit gehad, hem altijd aan Fré moeten afstaan — nu was hij eens echt en heelemaal alleen van haar. Dit ook was een andere dan de stugge humeurige jongen, die in huis zijn eigen gang ging, haar niet nòodig had. En zij praatten samen honderd uit,

vooral op dat rustigst uurtje van den dag, tusschen vijf en zes, als Barta weg was om voor het eten der zieke kinderen te zorgen. Dan wist Lize, terwijl zij in 't vallend duister zat te kijken naar de kale takken der boomen tegen de paarse winterlucht, tot in den kamerhoek de gele schijn van den lantaarn-voor-'t-huis over het behangsel speelde: nù pas kwam Niek los. Hij kon alleen maar praten in 't donker — over zijn lessen, zijn piano-spelen, en hoe vreeselijk hij het toch op school vond. Hij kòn nooit zijn aandacht houden bij dat nare rekenen of die ellendige aardrijkskunde — hij probeerde 't heusch wel, maar dikwijls hoorde hij heele stukken muziek in zijn hoofd, en dan wist hij niets meer van wat er in de klas gebeurde. En De Jong, die aardrijkskunde gaf, pestte hem, liet hem altijd voor de blinde kaart komen — als hij er dan voor stond kon hij niets uit mekaar houden.... Laatst was de directeur erbij geweest toen De Jong wel gezien had dat hij weer „weg" was, hem expres voor de kaart had laten komen — hij had niets geweten, 't warrelde voor zijn oogen. De directeur had hem bij zich geroepen — hij dacht voor een standje, maar 't was meegevallen. Meneer had 'm gevraagd hoe hij zoo kwam — en toen had hij het ineens en voor 't eerst heelemaal kunnen zeggen. Meneer was zoo aardig geweest, had een heelen tijd met hem gepraat — hij had ook wel eens geprobeerd 't aan vader uit te leggen, maar die werd meteen driftig, wou nooit van die dingen hooren ...

Als Koen boven kwam, speelde hij met Kootje, liet de gouden poppetjes dansen — en hij vertelde van de anderen, ze maakten het allemaal best, nergens klachten. Maar Lize met verachtelijk neusje luisterde onwillig: Cor en Fré moèsten 't naar vinden bij Gus — en ze wachtte weer elken morgen vol ongeduld, dat ze zich alle drie even lieten kijken.

Om half negen was er dan een schel fluitje — en aan den wallekant stonden ze alle drie te wuiven. Dikwijls ook was Karel erbij. Dan ging Lize even naar beneden, en babbelde met hen op de stoep — en haastig afgeraffeld, maar toch in kleurige bizonderheden kreeg ze de verhalen over Gus — ...

En op immer varieerende tijden stond de heer Roske voor het Martinsenhuis in zijn wijde pelerinejas en grooten slappen hoed het Preislied uit de Meistersinger te fluiten, tot barstende ergernis van Koen, die hem vanuit zijn kantoor in zijn hart voor bandiet schold. Hij stond er, onverstoorbaar de benedenramen negeerend, op te kijken of Lize hem hoorde ...

Niek, in zijn bed, werd dol als het bekende wijsje klonk, en jachtte moeder om te gaan, want dan kwam ze altijd met zooveel leuke verhalen terug.

En Lize al de trappen weer af om met hem te praten. Hij had altijd allerlei malle verhalen over de kinderen die niemand anders wist — en hij bracht de fijnste bonbons mee voor Lize, zich aldus wrekend op Koen, wiens afkeer van al dat gesnoep hij kende...

Toch van veel, wat Fré en Con samen aan ijselijke avonturen beleefden bij Gus, hoorde Lize niets. Maar die twee waren in dezen tijd van gezamenlijken nood verknocht geraakt en vonden troost in elkaar. Fré, wie het beschermen in 't bloed zat, gaf nu ze Nico miste, al haar zorg en toewijding aan het jonger broertje; en Con, verrast, onderging dit als iets ongewoon prettigs, en was niet zoo ongelukkig zonder moeder als hij eerst gedacht had. Want als hij uit school kwam, vond hij altijd Fré met haar nooit verflauwende belangstelling in zijn lotgevallen, met haar scherp kinderbegrip voor zijn kinderbelang.

Met dat al, 't bleef náár bij Gus! De Martinsjes, losgelaten door Lize, en daar tegenover gewend aan Koens streng regime, konden nooit gepraat over hun zonden velen. Bij vader zat je een oogenblik in een donderwolk, maar meestal dreef dat ook weer gauw voorbij; en dàt was dan ook vader, en hoorde er nu eenmaal bij. Maar hier werden eindeloos hun fouten beredeneerd, uitgevezeld en aan alle kanten bekeken.

Oh, die scherpe kleine oogen van Gus, die elke tekortkoming, elk vergrijp doorvorschten en onthielden.

„Hoe weet ze dàt nu weer!" stonden Fré en Con telkens radeloos tegenover elkaar. Ze smachtten letterlijk in deze altijd pijnlijk ordelijke kamers — waar geen kind, ook geen hond en geen poes en geen vogel was, niets dan de altijd druk bezige tante, die regéérde — naar het verloren paradijs van de wanorde thuis. Waar moeder stil de boterhammen van je bord op 't hare schoof als je geen trek had, of je glas melk handig verdonkermaande, als je ervan griezelde... waar moeder op den grond kon zitten, half huilend half lachend om 't lawaai en den rommel, en Bontje en Juno evengoed personen waren als de menschen — waar zelfs vaders strengheid hun nu slechts natuurlijk en goed leek.

Daar was alleen Gerard, en vooral Fré klampte zich aan hem als aan haar eenig heil. Hij bedierf en vertroetelde haar zooveel hij kon als hij thuis was, en Fré's moeielijke, altijd

weerstrevende natuur hechtte zich met een bijna nederige dankbaarheid aan den grooten neef.

Voor Con ook was Gerard vriendelijk, vond hem een best ventje, hoewel wat langdradig. Maar de kleine jongen met zijn fijn gevoel, onderscheidde scherp, dat Gerards groote genegenheid uitging naar Fré en niet naar hem, en trotsch-schuw trok hij zich terug.

Als ze maar even konden, vluchtten ze naar de Sarphatikade. Daar was altijd wat lekkers te halen, daar lieten ze zich vertroetelen en stortten er hun heele hart vol grieven over Gus uit. En ze benijdden Jeannetje, die daar fleurig zich bederven liet, niets scheen te missen. De eenige treurigheid was geweest, dat ze den stapel akelige boekjes en schriften mee had zien verhuizen naar de Sarphatikade — en dat de juffrouw haar ook hier had weten te vinden. Maar overigens taterde den heelen dag haar hoog stemmetje door het huis, zochten en vonden haar nieuwsgierige voetjes het spoor van grootvader en de tantes. En Jeanne merkte verheugd, hoe sinds Jeannetjes komst, Marianne vroolijk kon zijn als vroeger, hoe onvermoeid ze voor het kind immer tijd had. Zij kon, zóó van een lange wandeling met Gerard thuis, het kind het eene verhaaltje na het andere voorlezen, of verstoppertje en krijgertje spelen in de gang — en in eindeloos geduld tobde zij met Jeannetje de spel-lesjes door en richtte het onbenullige handje bij het schrijven der geheimzinnige letters, met een kus, een liefkoozing voor iederen ternauwernood geslaagden hanepoot. Dikwijls ook ging zij met Gerard en de drie kinderen naar buiten, en zij deden spelletjes die zelfs Fré wild genoeg waren. Dan, als zij Gerard zag draven en hollen met zijn jong sterk lichaam, de kinderen in genegenheid aan hem hangen, viel een verruiming over haar, alsof zij frissche lucht inademde na maanden lang in een benauwd vertrek te hebben gesleten — wist zij, zooals zij het dien eenen avond in Zandvoort geweten had:

Dit was het. Zij had zuiver gevoeld en goed gekozen — dit was dè normale gezonde weg, dien het leven haar opdrong.

Maar de mooie dagen waren weer voorbij, en op lange donkere middagen, als de regen kletterend tegen de ruiten sloeg, Jeanne door vader op zijn kamer geprest werd om voor te lezen, zat Marianne met de Martinsjes voor den haard, Jeannetje op haar schoot — in een verlangen, om zich geheel met de kinderen te omringen. En ze aanhoorde hun verhalen over „thuis", nu door de gedwongen scheiding vermooid in hun verbeelding — en wàt ze allemaal zouden doen als ze weer

thuis waren — en hoe prettig dìt was — en hoe mooi dàt...

Marianne zat te luisteren met een troebele glanzing in haar wijde donkere oogen. Ze wilde denken, als op die zonnige middagen buiten, hoe later — Gerard en zij — in hùn huis... Maar de gedachte, de voorstelling ontgleed haar onbewust, en met de verhalen der kinderen mee kon zij alleen maar zien de tuinkamer in het Martinsenhuis — de gang — de trappen... en Koen... Koen lachend — boos — in angst...

Tot zij opschrikte. Wáár was zij geweest — als had zij ange tijden geleefd een ander leven dan het hare...

HOOFDSTUK XI

OP EEN MIDDAG TOEN DE ROSKES NOG aan de koffie zaten, verschenen onverwacht Fré en Con. Ze zagen kleumerig en koud, werden dadelijk door Jeanne bij den haard gehaald om zich te warmen.

„Wat zijn jullie vroeg, kinders! is er wat?"

„Kootje is zoo erg ziek," zeiden ze als uit één mond.

„Kootje? Je meent Nico..."

„Néen Kootje! Ineens. Vader zegt 't zelf — hij heeft longontsteking."

Ze zaten stil-ontsteld. Jeanne, terwijl ze haastig melk warmde, overwoog wat zij zou kunnen doen. Wat was dàt voor ellende, nu om Niek juist alle zorg overwonnen scheen! De heer Roske, opgestaan, gaf in de voorkamer zijn hart lucht dat 't Koens schuld wel zou zijn — bij zóó'n kerel moèst iedereen wel dood gaan!

„Stil vader, denk om de kinderen!" zei Jeanne strak. Ze keek om naar Marianne — die was de kamer uitgegaan. Dan: „Blijf jullie maar hier, kinderen! Wat doe jullie dáar op de Leidsche gracht! 't Is toch Woensdag."

Nog onder den indruk van vaders ernstig gezicht toen hij het hun vertelde, loken ze toch op in 't gezellig vooruitzicht hier te mogen blijven. En na de koffie, ieder met een boek, tante Marianne bij hen, voelden ze zich heelemaal vertroost — begon de schrik om thuis, die hen zich bij Gus angstig uitgestooten deed voelen, alweer ver en onwaarschijnlijk te lijken.

„Ik ga er even heen," zei Jeanne. „Ga je mee?"

„Neen," antwoordde Marianne. „Er moet toch iemand bij de kinderen blijven."

Jeanne ontmoette Koen juist voor 't huis. Hij liep even met haar op en neer, vertelde: „Kootje was al een paar dagen hangerig. Nu eergisteravond had hij opeens een hooge koorts gekregen, en gisteren constateerde Termolen longontsteking. Hij had het hun nog maar niet gezegd, 't liet zich in 't begin zoo erg niet aanzien..."

„Ziet Termolen gevaar?"

„Eerst niet — maar nu... 't kind is hard ziek."

Hij zweeg even, starend, schokte de schouders op. „Je kan met dien kerel, dien Termolen, niet praten — 't is, dat hij zoo knap heet te zijn, anders... *ik* vind 't een miserable vent om bij je te hebben als je in ongerustheid bent, maar Lies kan nogal met hem opschieten." Jeanne begreep: Koen, ouderwets, verlangde in een dokter meteen een vertrouwden huisvriend, zooals de oude Van den Berg geweest was. Termolen, correct, koel, op een afstand, kortaf in zijn overdrukke praktijk, beantwoordde niets aan dit ideaal. Van 't begin af had Koen hem niet kunnen zetten.

Ze zei een paar hartelijke woorden, maar zag wel, hij luisterde nauwelijks, ging meteen het huis weer in.

Het jongste bediendetje liep hem voor de voeten, week schuw uit toen hij den ongeduldigen hoofdruk zag. Hij liep de trap op, voorbij het kabinetje waarheen ze dezen ochtend vroeg Niek met bed en al verhuisd hadden, om 't Kootje zoo rustig mogelijk te geven.

„Wie gáát daar?" hoorde hij Nico klagelijk roepen.

Hij kwam in de deur staan.

De jongen hing mismoedig in zijn zwakte en behoefte aan vertroeteling over den bedrand. Nu zijn gezicht de aanvulling der kussens miste, zag Koen hoe smal het was geworden.

„Ik lig aldoor alléén! En moeder komt heelemaal niet. Mag de tusschendeur niet op een kiertje, dat ik toch iemand zie?"

„Ik zal 'm aanzetten; beloof je me dan dat je er stil onder blijft?"

Lize had zijn stem gehoord; ze kwam hem tegemoet, zoo bleek en verschrikt, dat hij haar tegen zich aantrok.

„Termolen zegt — hij vindt — ik geloof..."

Ze barstte in snikken uit; dit heel erge opeens verbijsterde haar, en alléén gebleven na Termolens vertrek, was de angst haar te machtig geworden.

De vorige dagen had ze niet den ernst van Kootjes ziekte doorzien — nu het eindelijk tot haar doordrong, klampte ze zich alleen nog maar aan Termolen, hoopte en verwachtte

alles van hèm. Als hij binnentrippelde — een stugge afwerende hoogheid in het gladgeschoren geelbleek gelaat met de koude porcelein-blauwe oogen, in heel zijn kleine magere rechte figuur — was zijn tot in het verwijfde verzorgde persoonlijkheid in alles het tegenbeeld van den goedronden, hartelijken Van den Berg, die de kinderen klein gekend had, en vaderlijker bij Lize kon zitten dan ooit haar eigen vader had gedaan. Maar Lize, dacht Koen verwonderd, scheen dit alles niet te hinderen. En Termolen, stroef, op 't onvriendelijke af, ontdooide tegenover Lize's kinderlijke onbevangenheid, die zijn stugheid niet achtte, door zijn strakke hoogheid niet was te intimideeren, slechts met een roerend vertrouwen zich aan hem overgaf. En als hij tegen háár praatte, kreeg zijn stem een zacht-geduldigen klank. Hij, modedokter, naar de oogen gezien door de meeste vrouwen, zag scherp onderscheidend dat zijn zeldzame zachtheid die bij kinderen teederheid werd, door Lize werd aanvaard als iets heel gewoons. Dien morgen, in haar verbijsterden angst, zònder hersenen, vergat ze telkens wat hij gezegd had, liet hem voortdurend herhalen. En hij, in zulke gevallen gewend weg te loopen, *wilde* hier geduld hebben, herhaalde, trachtend haar aandacht te binden.

Dan, in zijn rijtuig zàg hij: boven de ziekenkamer met het teere vrouwtje, dat eerst in niet begrijpende zorgeloosheid, nu in verbijsterden angst het een om het ander vergat — en daarnaast áltijd die meid — als een rechter! De meid, strak, vijandig, die geen voorschrift vergat of verwarde; die het altijd beter wist dan de moeder, en een manier had om de moeder te verdringen bij de zorg voor het kind.

Koen was bij het bedje gaan zitten, keek naar het onrustige kind, dat hoogrood, met open mondje te hijgen lag. Maar even flauwtjes deed Kootje de oogjes open, toen Koen over hem heen gebogen, zacht zijn naam vleide — naar de gouden poppetjes keek hij niet meer — en het slappe handje liet den krachteloos gegrepen vinger weer los.

Het duizelde hem. Opeens zag hij: 't leven zonder Kootje, aan wiens zwakke hulpeloosheid zijn angstige liefde met duizend zorgen voor de toekomst gehangen had, en nog zich klampte. Stom zat hij te staren.

„God — o God —" dacht hij in wanhoop.

Er werd geklopt. Barta kwam zacht naar hem toe.

„Er is iemand voor u mijnheer."

Toen stond hij op, liep de kamer uit, met voeten zwaar

van angst. Joosten zijn oudste candidaat, wien hij alles kon overlaten, was nog altijd ziek.

Om half vijf klonk het belletje van de kinderen. Hij had juist niemand, ging zelf naar voren — vond er Fré en Con:

„Dag vader — hoe is 't met Kootje?"

„Nog hetzelfde," zei hij stil.

„Komt moeder niet beneden?"

„Neen, moeder kan niet van Kootje weg."

Ze stonden voor hem met honderd vragen in hun oogen, op hun lippen, die er toch tegenover zijn stroeven ernst niet uit wilden. Zij stonden in den kouden wintermiddag huiverend en bleek voor de stoep en keken de lange gang in met hunkerend heimwee.

„Hebt u — hoofdpijn vader?" vroeg Fré, zoekend naar een woord voor 't ongewone in vaders gezicht.

„Ik ben vannacht op geweest," zei hij.

„Den héélen nacht? En moeder?"

„Om beurten."

Ze zwegen onthutst door 't vreemde, 't erge — 't belangwekkend-aantrekkelijke toch ook, dat hun kinderfantasie prikkelde: een héélen nacht mogen opblijven...

„Blijf maar niet te lang staan, 't is guur —" zei Martins en zijn vermoeide oogen overzagen hen allebei. „Kom morgenochtend vóór school nog maar eens hooren."

Hij knikte en ze trokken gedwee af. Hij zag ze oversteken naar den wallekant, daar een oogenblik naar boven kijken of moeder niet kwam, om te wuiven... maar 't raam bleef leeg; verslagen liepen ze eindelijk door.

— — — — — — — — — — — — —

Boven tobden Lize en Barta den dag door met het onrustig woelende kind. Kootje was zieker, lusteloozer dan dien ochtend, liet zich slap helpen met een enkel kreuntje.

„'t Is een veertje," zei Barta, toen ze hem opbeurde in haar sterke handen, en haar stem brak.

Lize zei niets. Ze snikte zacht van angst, met het brandende wangetje tegen haar gezicht. „Wat moeten we beginnen als hij èrger wordt..." En onophoudelijk ging de kantoorbel — nog steeds kon Koen niet boven komen.

In het kabinetje riep Nico, luid zich beklagend:

„Komt er nu nooit iemand bij *mij!*"

„Hè die nare jongen!" viel Barta gedempt uit — „hij hindert 't arme lieve kind, dat schrikt er van!"

Lize op haar teenen, vloog naar 't kabinetje „Sst — wat is er?"

Hij werd in eens stil toen hij haar gezicht zag. „Niets —" fluisterde hij beschaamd — „ik lig zoo alleen — is Kootje nog niet beter?" Hij rekte zich uit om een glimp van 't andere bed te zien.

Ze schudde 't hoofd, op haar lippen bijtend om zich goed te houden.

„Wil Barta wat bij je komen zitten?"

„Neè!" weerde hij kribbig.

Ze lachte even met een schadnw van haar gewone vroolijkheid; en de jongen een beetje getroost, greep weer naar 't boek, dat hij van vader voor zijn ziek-zijn gekregen had.

Toen Koen eindelijk boven kwam, drong hij er op aan dat Lize nu zou gaan liggen. Hij zag, ze kon haast niet meer op de been blijven — en ze gaf toe. „Al slaap ik tòch niet...." zei ze.

't Gaf hem een soort van rust, boven te kunnen blijven. Terwijl hij zat naast het bedje in de stille ziekenkamer, waar het gedempte licht schemerig de omtrekken vervaagde, en hij ten minste wat doen kon voor Kootje: het dekentje aftrekken, het heete kussentje keeren, een grijpend handje vasthouden.... brak voor 't eerst dien dag de strakke gespannenheid in zijn hoofd, neigde zijn lichaam verslappend tot rust.

En in hem rees de gedachte, die hem zoo menigmaal gekweld had: wàt er van Kootje moest worden, als hij nooit heelemaal werd als de anderen. Financieel kon hij zijn toekomst verzekeren, maar wie van de kinderen zou de toewijding bezitten om voor een ongelukkigen broer te zorgen als Lize en hij er niet meer waren. Aan vreemden zou hij tenslotte overgeleverd zijn...

Hij wist, hij had deze zorg allééN gedragen. Lize kon er zich nooit indenken. En dikwijls was de wensch in hem geweèst, zoo vurig en krachtig dat het haast een gebed werd: als ik maar niet hoef heen te gaan vóór hem, met de gedachte dat ik hem achterlaat...

En nu — nu zag hij, hoe tegenstrijdig het diepste innerlijk van een mensch was met zijn bewuste wenschen: nu hoopte en vroeg hij maar één ding: zijn Kootje te mogen houden. Je kon 't ergste niet aanvaarden op een tijd, dat 't nog niet noodig was...

Hij keek naar Lize; zij was toch meteen ingeslapen. Teer en bleek met diepe schaduwen onder de oogen lag haar gezicht op het kussen. Soms snikte ze als een kind in haar slaap. En terwijl langzaam de wijzer de uren verwees, zat

hij te luisteren in de stilte van het nachtelijk huis; het leek hem eindeloos lang geleden, dat het vervuld was van lachende kinderstemmen, en dravende kindervoeten, van gezond en vroolijk leven.

Even over eenen schrok hij op; er werd aan de tusschendeur gerammeld, en voor de kier verscheen bleek en bevend Nico.

„Wat gebeurt er toch, ik zie aldoor licht!"

Koen liep ontsteld naar hem toe. Hij pakte den grooten jongen op, droeg hem als een klein kind in bed terug. En terwijl hij hem zorgvuldig instopte, vroeg hij bezorgd:

„Ben je koud geworden? Ben je er lang uit?"

„Ik ben niet koud," half-huilde de jongen, geschrikt uit zijn slaap — „maar ik zag licht en alles is zoo akelig."

De lenige, magere jongensvingers werkten zich onder het dek uit, omklemden zijn hand. En hij bleef bezorgd ook om dezen jongen van hem, een poos naast 't bed zitten, praatte kalmeerend, tot hij zag, dat Niek opnieuw indutte. Toen sloop hij zacht naar de kamer terug.

Tot om half vijf het kind stikkend opkuchte, Lize wakker schrikkend het bed uitvloog, en hij nog een paar uur ging rusten.

De morgen, maar weinig oplichtend onder een grauwe sneeuwlucht hing grijs en druilig in het stille huis, toen Koen beneden kwam. Hij ontbeet nauwelijks in de ongezellige koude kamer, ging meteen naar kantoor, waar hij Joosten teruggekeerd vond, met een benepen gezicht om zijn kwalen en den kouden wind. Koen toonde geen belangstelling, begon kortaf onmiddellijk zaken te bespreken. Om twaalf uur moest hij voor een boedelscheiding aan 't kantongerecht in Hilversum zijn. Het was een geval, dat hij aan geen collega kon overdragen: de belangen van menschen wier vertrouwde hij jarenlang was geweest, wier omstandigheden hem alleen bekend waren. Van tijd tot tijd in den ochtend kon hij een oogenblik naar boven, zat naast het bedje — een slap bleek handje in zijn hand. Het leek, of 't kind rustiger werd...

Termolen was er al vroeg geweest; hij zou 's avonds terugkomen, had op Lize's bange vragen 't antwoord ontweken. Maar terwijl hij neergebogen het zieke kind beluisterde, ving zijn snelle blik de verbijsterde uitdrukking dier groote oogen; en zijn gedachten, toen hij naar beneden liep, verwijlden even zorgvol bij de moeder als bij het kind.

In de gang, terwijl hij met Martins sprak, kwam Barta hem achterop.

„Zegt u me alsjeblieft, hoe 't ermee is . . . met 't kind — *ik* heb 'm altijd bij me gehad . . ." hijgde ze.

Termolen's koude oogen bleven strak. „Het is zooals ik tegen mevrouw zei — nog hetzelfde."

Ze zag hem aan, en voelde in vrouwelijke intuïtie, dat hij haàr de waarheid niet zei, om Lize te sparen. Een haat vertrok haar gezicht, terwijl ze zonder een woord meer van hem wegliep.

„Zij is zoo trouw, en buitengewoon aan 't kind gehecht —" gaf Koen een verklaring.

Termolen negeerde 't geval.

„Dag meneer Martins," zei hij effen, trippelde de deur uit.

— — — — — — — — — — — — — —

Met een zwaar hart was Koen Lize komen goedendag zeggen.

„Wanneer kom je terug?" vroeg ze bang.

„Ik hoop om vier uur uiterlijk. Mocht er iets zijn, telefoneer dan om Termolen."

Ze knikte. Een oogenblik stonden ze naast elkaar op Kootje neer te zien, die rustig lag.

„Hij is veel kalmer," zei hij. Eventjes wilde de hoop in hem leven, maar toen hij de onmiddellijke verlichting in haar gezicht zag, bezweek zijn hart.

Langzaam kropen de uren. De felle oostenwind beukte de ramen, voerde soms een enkele sneeuwvlok mee.

Lize keek ernaar, dan weer naar Kootje.

„Koen vond toch ook dat hij beter was. Zijn adem ging nog wel erg kort, maar hij had toch zeker geen koorts meer, hij had niet zoo'n kleur . . ." Als nu straks Termolen kwam en hij zei eens dat het gevaar voorbij was . . . en als er dan morgen sneeuw lag en de kinderen konden pret hebben . . . — O, en zij mocht er dan hier naar zitten kijken, zònder dien angst — en alles zou weer voorbij zijn!"

Een zucht brak in haar borst; zij aaide zacht een stil wit handje dat uit de deken gekropen was, stopte het voorzichtig weer onder. En ze sloeg geen acht op Barta, die sinds vanmorgen niet meer van de kamer week, zag niet hoe het gezicht der meid verkrompen scheen van angst . . .

De vroege schemer begon te vallen. Lize was naar Niek gegaan, had een poosje bij hem gepraat. — Toen hij terug kwam in de kamer dacht zij in een verademing:

„Nu zou Koen gauw thuis komen —"

Nog altijd lag Kootje zoo stil . . .

„Steek je de lamp vast aan — en 't licht bij Niek ook — die ligt zoo in 't donker."

Ze wendde zich om naar Barta; de meid gaf geen antwoord, boog zich langs haar heen in gespannen aandacht over het zieke kind, dat daar lag, roerloos, en haast doorzichtig wit — bukte dan plotseling dieper, in een siddering . . .

„Meneer ! !"

Met een gesmoord geluid, dof en schor als een noodkreet, stortte ze de kamer uit. Bij de trap stuitte ze op Koen, die juist boven kwam.

„'t Kind . . . 't kind !"

„Bel den dokter op !"

Hij vloog 't portaal over, naar de slaapkamer. Lize was bij het bedje op haar knieën gevallen.

„O wat is dàt — wat is dat ?" stamelde ze zinneloos. Haar sidderende hand tastte onder 't dekentje naar Kootjes voetjes — zij waren koud — de beentjes koud tegen de warme kruik. Ze zocht een handje . . . Dan met een kreun keerde ze zich naar Koen, klemde zich aan hem vast met machtelooze vingers.

„Och" — kermde ze — „oh . . ."

Hij hield haar òp in zijn armen, terwijl hij in wanhoop heenboog over 't kind. In zijn baard liepen de tranen — hij staarde met verwrongen mond.

Uit 't kleine lichaam gleed langzaam het leven weg. 't Trilde nog in een even-trekkend handje . . . beefde in de geloken oogleden . . .

Eindelijk . . . een zuchtje.

HOOFDSTUK XII

IN DEN AVOND KWAM DE BOODSCHAP OP DE Leidsche gracht.

Leo verstond het niet, tot Gusta, bleek en zenuwachtig verschrikt, het hem hard toeriep . . . Hij ontstelde, hief afwerend zijn hand op.

„Moet je zulke dingen zoo uitschreeuwen? Kan je dat niet anders zeggen?"

Hij stond op, een weerzin in z'n fijnen, bleeken kop, ging de kamer uit.

Gusta begon te schreien, vond onder haar tranen door meteen verwijten tegen Lize: „'t Kan niet anders, die kinderen

waren allemaal verwaarloosd, geen van allen doorvoed, zóó als ze iets ernstigs kregen, waren ze weg ook. 't Was ergerlijk — een mensch als Lize moest geen moeder mogen zijn, de kinderen werden maar dupe..."

„Kom moeder, moeder," suste Gerard. „Wees nu eens kalm, en houd uw gedachten bij 't oogenblik. Zult u de kinderen niet wakker maken? Morgen is vroeg genoeg. Ik ga nog even naar Marianne."

Ze knikte.

„Och ja, ga maar," zei ze dof, opeens inzinkend.

„Ik ben gauw terug," beloofde hij nog.

Ze zei niets meer. Alleen zat ze stil te staren, de handen slap in den schoot, een oude vroeg verlepte vrouw. In al de onbeheerschtheid van haar zieke zenuwen was er het eene dat zij nooit verried: de immer knagende pijn om haar eenig vroeg-gestorven dochtertje, welke haar plotseling bij 't bericht van Kootjes sterven had opgezweept in een onbegrepen jaloersche woede tegen die andere vrouw!

De tranen liepen stil en ongemerkt over haar wangen.

„Een dochter, daar zou ze meer aan gehad hebben, die zou haar begrepen hebben. Want Gerard... had Marianne, waar hij liever was dan bij zijn moeder...

Gerard op straat, dacht over Kootje.

„Och voor 't kind zelf, een stumper! Maar hoe dol waren ze op hem, oom vooral. Zoo iets zag je meer. Nu moesten morgenochtend die twee arme kleine sprinkhanen bij hem thuis 't ook weten. *Hij* zou 't ze wel moeten vertellen — lam, zoo iets was vrouwenwerk, maar aan zijn moeder kon hij die dingen nu eenmaal niet overlaten..."

Bij de Roske's heerschte groote verslagenheid. Jeanne zat er zwijgend bedroefd, de oude man ongewoon stil; hij wist niet dat hij heel veel om 't kereltje gegeven had, bemoeide er zich ook haast nooit mee maar nu 't weg was, vond hij 't ellendig. En hij dacht, alle grieven vergeten:

Hij ging er morgen zelf heen...

Marianne kwam binnen, ze begon te schreien toen ze Gerard zag.

„O," snikte ze — „o wat vreeselijk."

„Willen we er morgen samen even heen?" vroeg hij zacht.

„Neèn!" schrok ze heftig.

Hij trok haar liefkoozend tegen zich aan.

„Wat heb je, schat? Je ziet zoo bleek ineens — vindt je het zoo naar van Kootje?"

„Och natuurlijk," zei ze gejaagd in een snik, — „en jullie moeten me niet willen dwingen erheen te gaan — ik kàn er niet tegen."

Gerard liet haar, met een blik naar Jeanne die hem beduidde niet aan te dringen. Maar innerlijk verwonderde hij zich: Marianne kon wèl tegen die dingen, was juist dan altijd zoo kalm, zoo hartelijk — maar ze scheen zenuwachtig den laatsten tijd.

Dien nacht schrikte Marianne half wakker uit een ongeweten droom, waarvan alleen haar bleef: Koens gezicht in smart verwrongen voor zich uit starend.

„O ik kan niet — ik kan niet —" kreunde ze hardop.

Toen van haar eigen stem ontwaakte ze opeens helder. Ze voelde haar gezicht nat van tranen. Wat wás er — o ja gisteravond — Kootje — die ellende ... wat had zij toch gedroomd ... Zij schoof de haren terug van haar gloeiend gezicht — lag lang te staren in het donker ...

„Vanmiddag kwam Gerard — Gerard zoo goed en zacht met zijn groote liefde — ze verlangde altijd naar hem ..."

Zoodra Gerard den volgenden morgen Fré en Con op het portaal hoorde, kwam hij zijn kamer uit.

„Gaan jullie al naar beneden?"

„Ja, we moeten naar huis, hooren hoe 't met Kootje is" — zei Fré ongeduldig doorloopend.

Hij hield haar tegen. „Ga eerst eens even mee naar mijn kamer —"

„Waarom — dan wordt het te laat —"

Het klopte in zijn keel; 't was véél moeilijker dan hij het zich voorgesteld had — hoe moest hij het hun aan 't verstand brengen! En alleen de gedachte, dat zijn moeder er tusschen zou kunnen komen in onberaden tactloosheid, dreef hem.

„Neen — 't wordt niet te laat," zei hij, en duwde hen zacht voor zich uit 't portaal over naar zijn kamer.

En opeens nu kon hij het. Hij ging zitten, trok ze allebei voor zich; en zoo, in elk van zijn groote handen een koude kinderhand, vertelde hij eenvoudig weg dat Kootje hoe langer hoe zieker geworden was. Vader en moeder hadden hem aldoor opgepast, maar hij kon niet beter worden ...

„Hij poosde even, zag dat ze niet begrepen.

Hij kon niet meer beter worden, hij was te ziek," herhaalde hij — „en toen is hij vannacht ingeslapen."

Ze staarden, bleeker, met trekkende lippen.

„Begrijp jullie?" vroeg hij zacht.
Ze knikten, schudden, de vraag niet wagende.
„Is Kootje..." stokte Fré schor.
„Hij is niet meer wakker geworden," vond hij eindelijk, en meteen greep hij het kind, dat groenbleek plotseling omduizelde.
„Kom hier, kom hier — zoo —"... hij trok haar op zijn knie tegen zich aan —„ bedaar nu maar — hier," hij trok Con dichter, die bevend hem stond aan te kijken — „kom jij er ook maar bij — zóó." En hij knikte Con bemoedigend tóe, keek dan bezorgd naar Fré, die stil met haar gezicht tegen zijn jas lag.
„Geef eens wat water,"wees hij Con; en toen het jongetje, 't boordevolle glas morsend bij iederen stap in zijn schokkende hand, 't hem reikte, liet hij haar drinken, zag hoe haar tanden tegen 't glas klapperden.
Eindelijk stond hij op, zette haar neer in zijn stoel.
„Ze moeten maar eens samen alleen zijn," dacht hij, — „ze weten 't nu goddank," en hij zuchtte verlicht op. Bij de deur zei hij:
„Jullie hoeven niet naar school, jongens!"
Ze knikten verwezen, bleven een poos stom, roerloos zitten, zooals hij ze verlaten had.
't Feit drong nog niet tot hun begrip door. Het sterkste verdriet bij allebei was: dat ze nu niet naar huis mochten. Vooral Con bleef het nevelig, alleen overheerschte in hem een groot verlangen naar zijn moeder.
En Fré dacht vreemd aan Nico, alsof hij een ander geworden was, nu hij *dit* had bijgewoond.
Plotseling stond Fré op.
„We moeten naar huis."
Con knikte overtuigd.
Ze liepen samen naar beneden, kwamen stil de kamer in. Gusta kwam naar hen toe, kuste hen zwijgend met tranen in de oogen. En ze maakte geen tegenwerping toen Fré na twee reepen voor haar boterham bleef zitten, Con wanhopig neen schudde voor zijn glas melk — geen der Martinsjes kon eten als ze zenuwachtig waren — liet ze op een wenk van Gerard wegtrekken.
Tegen den scherpen wind in, stapten ze de grachten af. Al van verre keken ze uit naar het huis.
„De gordijnen zijn neer op kantoor, zie je wel?" fluisterde Fré ontdaan — „en boven..."
Beklemd stonden ze een oogenblik 't eigen huis aan te

zien — toen vreesachtig als bij een vreemde, belden zij.

„Mevrouw," zei Marie, binnenkomend waar Lize met Nico bezig was — „daar zijn de kinderen."

Het woord sprong als een pijn op in Lize's hart — wekte haar uit de strakke dofheid, waarin ze den ganschen morgen roerloos en zonder een traan bijna gezeten had. De kinderen! Sleepend, zoo ongewoon aan haar vluggen lichten tred, vond ze den weg naar beneden. Op de trap kwam zij Barta tegen, maar ze merkte het niet. In haar geest voltrok zich voortdurend en telkens opnieuw als een vreeselijk visioen, wat den vorigen avond haar wanhopige bevende handen hadden verricht: ze waschte Kootje met zijn eigen sponsje, zijn gezichtje, zijn halsje onder de koud bezweete haartjes — trok het kleine lichaampje het schoone nachtponnetje aan. En dan nam Koen hem op, en legde hem weer op zijn eigen bedje, dat hij op de kinderkamer had gezet. En daár lag het nu, waar alles was van de kinderen — ze nog speelgoed van hemzelf had opgeraapt.... daar lag zijn doorzichtig broos kopje vredig, of hij sliep....

Een snik hijgde in haar keel; op wankele voeten liep ze de gang door naar de voordeur.

Boven sloop de meid als een dief de kamer in, stond er een oogenblik stil, als verwezen. Hier — was 't geweest... Haar handen gingen naar haar hoofd, dat zoo vreemd deed van.... Ze wist niet precies meer... Er waren zooveel nachten geweest, dat zij maar rechtop in bed had zitten luisteren, niet durfde gaan slapen.... En toen gisteren.... ze wist nu nog alleen maar, dat ze voorover op den grond lag, en dat ze probeerden haar handen los te maken van Kootjes bedje.... meneer en de dokter.... En dat meneer haar toen had weggebracht. — „Barta," zei meneer, — „kom." Toen had ze meneer's gezicht gezien, en toen was ze meegegaan. Meneer was heel goed voor haar geweest...

Beneden wachtten de kinderen op de stoep. Maar toen ze Lize zagen, — moeder die àltijd lachen kon, zoo bedroefd en ongelukkig — kwamen opeens en voor het eerst ook hun tranen.

En tegelijk wilden ze naar binnen. Maar ze week ontsteld terug.

„Neen, neen, kinderen, ik kom zóó van Niek — als jullie ook ziek worden, weet ik geen raad..."

Ze schreide nu zelf als een kind met haar hoofd tegen de deurpost.

„Waarom heb jullie Jeannetje niet meegebracht?" vroeg ze opeens in verwijt.
Ze trokken schuldbewust de schouders op. „Vergeten," mompelde Con.
„Ik dacht, dat ze nog te klein was," zei Fré.
Op dit oogenblik kwam Koen het kantoor uit; en nu zagen ze in een nieuwe beklemming vaders gezicht ook zooals ze 't nooit gezien hadden — en dat was haast nog erger dan moeders huilen.
„Zoo kinderen, zijn jullie daar?"
„Ja vader," zeiden ze schuw.
Hij keek hen aan, toen zei hij:
„Dat we nu niet allemaal bij elkaar kunnen zijn hè?"
Hun tranen kwamen opnieuw om zijn vreemde zachtheid, waarin ze een echo hoorden van hun eigen heimwee.
Hij had het gevoel, dat hij erover moest spreken tegen hen. Worstelend tegen zijn natuurlijke geslotenheid in, vond hij moeielijk en hortend de woorden:
„Hij ligt in zijn bedje, Kootje — net als anders wanneer hij sliep; zoo moeten jullie je hem maar voorstellen."
Ze durfden niets vragen.
„Blijf maar niet langer staan," zei Lize — „'t is koud. Heb jij geen bontje Fré?" en ze keek ongerust naar 't dunne blanke halsje, dat spichtig uit den open mantel stak.
„Verloren," zei Fré afwezig.
„Ga dan een das koopen, heb je geld?"
„Ja, ik wel" — zei Con.

Van 't winkeltje waar ze gezamenlijk een blauwe das uitzochten, door Con zorgzaam in Fré's mantel gepropt, liepen ze nu hard om warm te worden. „We gaan naar de tantes," zei Fré — en Con knikte; Gerard was lief voor hen geweest, maar hun hart trok naar 't andere, 't vertrouwd-bekende huis en naar 't zusje, dat hetzelfde beleefde als zij.
„Zou Niek nu Kootje nog wèl hebben gezien—" peinsde Fré.
„Laatst is Jo Roos zijn zusje gestorven, die heeft 'r toen wèl gezien," vertelde Con.
„En wat zei die, hoe zag ze eruit?"
„Weet ik niet, heb ik toen niet gevraagd," zei 't jongetje spijtig.
Ze zwegen weer, liepen naast elkaar voort, vreemd denkend aan 't broertje, dat hun altijd als iets heiligs, onschendbaars was voorgehouden, een andere plaats had ingenomen dan zij allen. Heel anders ook dan Jeannetje, al waren die

twee samen de kleintjes geweest. En 't was geen groot verdriet dat zij voelden om zijn gemis, meer een huiverenden, vagen schrik om 't erge dat over „thuis" was gekomen.

— — — — — — — — — — — — — —

Bij de tantes en grootvader waren zij gebleven, nadat tante Jeanne had getelefoneerd naar de Leidsche gracht. Ze vonden er Jeannetje wel stilletjes en wat onder den indruk, maar de twee anderen dachten onmiddellijk: „Jeannetje begreep er niets van," en de even doorgebroken hartelijkheid van Fré verstierf meteen weer.

Jeannetje, met een treklip, hoorde hen gedempt vertellen van vader en moeder — Kootje — had 't besef, als een klein kind er buiten gehouden te worden, al kwam Con ook telkens naar haar toe, en nam haar handje in zijn beenige jongenshand. En als een verlept bloemetje onder al de droefheid die ze niet meeleefde, maar die haar kil in de schaduw zette, liet ze haar hoofdje hangen, pruilde met groote donkere treur-oogen op Marianne's schoot.

Con en Fré voelde zich wel even vertroost hier — en wat nog nooit gebeurd was, 's middags ging grootvader met hen wandelen, kocht een groote doos fondants voor hen in de Galerij. En dat was wel eventjes leuk — maar het beste was tenslotte toch nog, toen tante Marianne hen tegen het eten terug bracht, zij ieder aan een arm liepen te praten over thuis en Kootje. En opziende, vonden zij tante Marianne's gezicht heel bleek, de oogen soms alsof zij schreide — maar dat wás niet zoo...

Oom Leo aan tafel als altijd zacht en vriendelijk vroèg tot hun groote verlichting niets, want 't was naar, zoo hard er over te moeten praten, en te herhalen als oom niet verstond — hij knikte alleen maar telkens eens goedig tegen hen, en tante Gus ook zei niet veel, sprak met Gerard...

Maar dien avond, toen Con iets later dan Fré naar boven ging, en voorbij Fré's kamer kwam, hoorde hij snikken.

Zacht duwde hij de deur open, sloop op zijn teenen in 't donker naar 't bed.

„Wie is daar?" schrikte Fré's hoofd op uit het kussen.

„Wat is 't, Fré?" fluisterde de jongen — „wat heb je?"

Toen stikkend in snikken kwam de klacht:

„Ik verlang zoo naar Niek."

Stil lag Con's kleine koude hand op 't dek. Al wat hij deze lange harde weken moeizaam verduurd en hardnekkig bevochten had: het verlangen naar zijn moeder — troost

vindend in Fré's warme hartelijkheid — dat ontzonk hem, nu *zij* alleen maar verlangde naar Niek.

„Oh, wat was dat akelig en naar, en 't was hier ook altijd zoo koud..." Hij stond te klappertanden. Plotseling dook Fré's hoofd weer op.

„Sta je daar nog? Ben je zoo koud? Stakker, kom hier." En ze sloeg haar sterke armen om hem heen, trok hem naast zich neer.

„Sla deze deken om tot je warm bent, zoo."

Hij liet gedwee met zich doen, smachtend naar vertroeteling, warmte. En in haar armen, onder de deken, voelde hij zich eindelijk vertroost.

„Lig je goed?" vroeg ze nog — en hij, met een zucht zich dieper nestelend met zijn hoofd tegen haar aan: „lekker!"

Ze lagen in elkaars armen, voor 't eerst dien dag, dien langen kouden dag, zich geborgen voelend. Ze hoorden Gusta bovenkomen — pratend tegen Leo in de gang.

Toen kon Fré opeens lachen.

„Hoor je?" fluisterde ze — „Gus... ze moest weten! Wacht nu maar tot ze voorbij is... Maar al wachtend vielen ze in slaap.

Den volgenden morgen toen 't nog donker was, werd Con wakker, half op den bedrand, stijf in al zijn kleeren. Voorzichtig werkte hij zich uit de deken, sloop zonder Fré wakker te maken, beschaamd om zijn flauwheid den vorigen avond, en doodsbang dat iemand hem hooren zou, naar zijn eigen kamertje...

HOOFDSTUK XIII

NICO WAS BETER VERKLAARD, WEL ERG mager, bleek en schriel, maar hij liep op wat wankele beenen alweer vrij rond in huis. En daar was dan tegelijk het eindelijk verschiet:

De andere kinderen weer thuis!

Termolen bleef nog komen, zoo 't heette voor Nico, maar inderdaad lette hij scherp op Lize; zàg hij, hoe doelloos verloren ze rondliep als eene die haar weg kwijt is, en hoe slap en lusteloos haar kleine handen in haar schoot hingen. Het was haar niet eens bewust dat de scheiding van de kinderen haar langzamerhand ziek maakte, want toen hij haar over hun thuiskomst sprak, zag hij meer een onwillekeurig

terugtrekken dan verlangen in haar gezicht. Ze wist — nog onzeker en zwak in haar droefheid, en altijd levend bij 't oogenblik — alleen maar, dat ze nu dezen vriend dien zij als een immer geduldigen steun naast zich gevoeld had zoovele weken, weer verliezen moest; dat nu weer het oude groote drukke leven op haar aan ging stormen, — terwijl zij tevens zich voelde ontglippen Nieks verknochte aanhankelijkheid, nu hij haar niet meer uitsluitend noodig had.

Ook Koen vond haar deze dagen zóó bleek en teer, als hij haar ledig en zonder deelname in iets, zag zitten staren, dat hij soms opeens haar naar zich toe trok:

„Je bent toch niet ziek, voel je je niet goed?" Ze schudde neen, gaf hem stil met bevende lippen een kus. Ze wist... ze wist het zelf niet...

Dan liet hij haar — te diep verslonden ook in eigen smart, dan dat hij zich kon verdiepen in wat in haar omging. Hij deed zijn werk met gedwongen aandacht, maar nauwelijks ervan los, worstelde hij zwijgend en gesloten voor een ieder met zijn leed.

Toch, het begon weer te leven in Lize. Hoe groot haar verdriet om Kootje geweest was, het kòn geen meester blijven van haar lichte, allen druk ontvluchtende ziel. En den dag vóór de kinderen zouden thuis komen brak openlijk het geluk in haar door, ging zij 's morgens na een lange beraadslaging met Niek al vroeg uit. Ze moesten allemaal een verrassing vinden, dàdelijk wat prettigs.

Het was bij twaalven toen ze eindelijk thuis kwam. In de gang ontmoette ze Koen; hij stond stil, keek haar verstomd aan, zooals zij hem daar verscheen, beladen met pakjes, haar oogen helder en tintelend in het nog bleek gezicht.

Toen rees voor 't eerst sinds weken de oude ergernis in hem, geheel verdwenen in den gezamenlijk doorgeleden smart-tijd.

„Kon ze nù alweer uitgaan en haar koopziekte botvieren! Ze zag er heelemaal opgefleurd van uit.

't Ging toch alles wel heel gemakkelijk bij haar, en dat voor een moèder! Terwijl hij zelf niet wist nog, hoe hij de dagen doorkwam met die leegte — zijn Kootje, dat er niet meer wàs. De meid had er meer leed van dan zij...!"

Zij zag zijn somber gezicht, met een flikkering van verontwaardiging in de oogen, — en ze voelde wat hij dacht.

„Ik wou — voor allemaal — een welkom-thuisje hebben," zei ze onzeker.

Het klonk als een verontschuldiging voor een strafbaar feit.

Hij gaf geen antwoord, liep haar voorbij het kantoor in.

Ze beet op haar lippen, en op de trap al vloeiden de vlugge tranen over haar gezicht.

„Ze kon niet helpen, dat ze 't zoo prettig gevonden had voor allemaal wat uit te zoeken — ze had zoo lang in huis gezeten en geen mensch gezien — en nu dacht Koen, dat zij niet meer om Kootje gaf..."

En eindelijk, daar kwámen ze! Wat vreemd, onwennig toch na het láng verlangen, onwillekeurig geremd hun luidruchtigheid door de gedachte aan... wat gebeurd was. Ze hadden zich altijd voorgesteld, dat ze 't huis zouden instormen! Nu kwamen ze zoo kalm binnen, want vader stond aan de deur. Hij tilde Jeannetje op, omhelsde hen alle drie met een ernst in zijn gezicht, die hen schuw maakte. Maar verder in de gang... daar zagen ze moeder! Ze holden elkaar tegemoet, en een oogenblik had zij ze allen tegelijk in haar armen, als een buit! — En zóó, één kluitje, trokken ze gezamenlijk naar boven op de voorkamer, Jeannetje op moeders schoot — brak meteen hun gebabbel los over àl wat ze beleefd hadden. Niek stond er in het eerst wat vreemd bij, zoo uit de eenzaamheid van weken plotseling weer in het oude drukke leven, maar al gauw trok Fré hem mee, Con hen achterna — en ineens was het heele huis, zoo lang leeg en stil, vòl van kinderstemmen, gejoel en gedraaf van rappe kleine voeten. Juno, dolblij, holde blaffend mee met zijn lieveling Fré, maar Bontje, schuw voor 't zoo lang ontbeerd lawaai, blies van schrik — vluchtte dan na een oogenblik beraad achter de dichte gordijntjes in Jeannetjes poppeledikantje.

Van de slaapkamertjes klonken kreten van verrassing: op alle bedden had wat gelegen! Fré vond een flaconnetje met zilveren dopje, gevuld met die heel lekkere odeur van moeder. Con een plaat boven zijn bed, die al zoo lang een wensch was geweest — Jeannetje drie beeldige zakdoekjes: groen, lila, rose, met bloemetjes-randjes. — En Fré gaf nòg een gil. Want toen ze 't deurtje opentrok van haar kabinetje, zat daar Loekie, die schat, in een beeldige nieuwe blauwe jurk, in plaats van haar oude versleten samaar.

„Daar heb ik moeder aan zien naaien," knikte Niek.

Ze keek hem opmerkzaam aan. Haar vlug gevoel had onmiddellijk ontdekt, dat hij in dezen tijd zich aan moeder gehecht had. En het deed haar opnieuw denken aan wat

gebeurd was. Met Loekie in haar arm geklemd, liet ze zich op den grond glijden met haar rug tegen het bed — en dit was zoo iets bekends, Fré daar te zien zitten, dat de jongen meteen terugvond de even-vervreemde vertrouwelijkheid. En terwijl de anderen weggedwaald waren, konden zij opeens weer praten samen.

„Ben jij ... d'r bij geweest?" fluisterde Fré.

„Neen — ze hadden de deur gesloten — 't was 's middags. Ik hoorde moeder zoo huilen — en de dokter kwam — en ik lag al dien tijd maar alleen zeg — later kwam vader bij me zitten..."

„Heb jij ... Kootje nog gezien — toen ..."

„Neen — hij lag op de kinderkamer ..."

„Daàr??"

Ze fluisterden onwillekeurig, in even huiverende nieuwsgierigheid naar 't èrge ... Fré met wijde oogen, keek Nico aan. 't Leek of zij een verhaal hoorde uit een boek. — En dat het allemaal hièr gebeurd was ...

„Ik ben toch zoo blij, dat ik thuis ben," zei ze — „en Con ook. 't Was afschuwelijk bij Gus — alleen Gerard was zoo aardig ... Die ..."

Maar hij luisterde zonder aandacht, naar zijn aard geheel ingenomen door eigen ervaringen. En Fré, hoewel hieraan gewend, ondervond dit nu als een teleurstelling. „Alsof Niek niet zóó had verlangd als zij ..."

Een oogenblik bleven Lize en Koen alleen — luisterden ze beiden naar het kinderlawaai, dat de vreemde stilte verjoeg — de stilte die er was blijven hangen na Kootjes dood.

Koen stond naar buiten te staren. Hij had wel gezien de verruiming waarmee ze luisterde naar de kinderen — de hunkering, waarmee ze slechts het gunstig oogenblik afwachtte, om weg te sluipen naar hen ...

Hij had zich die thuiskomst zoo heel anders gedacht. Hij had zich voorgesteld, dat zij beiden — beneden in de tuinkamer, niet hier op de voorkamer, waaraan hij zooals zij wist, een hekel had — met de kinderen bij elkaar zouden zitten; wel pratend en vragend en vertellend van weerskanten, maar met een ernst van herdenken, en een groot gevoel van troost om dat eindelijk samenzijn weer — een inniger, stiller verkeer ook dan vroeger.

Nu — wat was er geweest dan een babbelen en lachen, een weg hollen zoo gauw mogelijk — en gillen van plezier om cadeautjes ... Of het een féést was!

En hij dacht in zijn bittere gekwetstheid:

Dit ellendig verdriet, het verlies van een kind, had hen beiden niet dichter tot elkaar gebracht, zooals hij zelfs in die droeve weken gedacht had. Van het eerste oogenblik af, dat hij haar weer gezien had met de kinderen, wist hij: het had haar integendeel verder van hem verwijderd. Hij kon nu eenmaal niet begrijpen een smart, die troost zocht en vond in luidruchtigheid. Ook hierin stond hij weer alleen — in het eenige dat zij dan toch gemeen moesten hebben! Kootje, diè was van hèm geweest, en dien had hij moeten missen.

Een schuchter vingertje schoof zich in zijn afhangende hand. Hij keek om, vond Jeannetje naast zich, schuchter bedelend...

Hij pakte het kind op, en terwijl een zware zucht in zijn borst golfde, kuste hij het, innig tegen zich aan, met oogen die niets zagen.

HOOFDSTUK XIV

SLECHTS EENMAAL WAS MARIANNE OP DE Prinsengracht geweest na de thuiskomst der kinderen. In het stille middaguur had zij lang bij Lize zitten praten over Nieks ziekte, over Kootje... En in een rustgevende voldoening had zij zich bij Lize nader gevoeld dan lang te voren...

Toch na dien keer was zij nog niet weer gegaan. Zij had het druk, verpleegde Gusta die met influenza te bed lag. In een vreemde genoegdoening, verdroeg zij geduldig dagen lang Gusta's onberekenbare grillen en kuren, die meestal eindigden met een nederig berouwvolle bui, waarin zij zacht en waardeerend sprak over Gerard en haar man. En Marianne had attenties voor De Raadt, bracht hem thee boven 's middags en zat dan even bij hem, achtend door weinig te zeggen hem niet in zijn gebrek te irriteeren maar hèm te laten praten. Dan, als zij wegging, zei hij:

„Er is eindelijk weer eens zon geweest in dit huis vandaag."

Gerard, wanneer hij thuiskwam en hij vond Marianne jong-vroolijk en vol zorg tusschen die beide moeilijke menschen, wier verhouding hem te veel in hun misère had meegesleept, dan dat hij, behalve een steun nog een vreugd voor hen kon zijn, speurde dankbaar den verfrisschenden

invloed die van haar uitging, en naast zijn liefde bloeide een groote vereering voor haar in hem op.

„Wat kán je veel! Wat ben je veel voor een ander!"

Marianne glimlachte, coquet — wist zich hier zooals zij nog nooit geweest was; zelf verwonderd om deze toewijding, die geheel buiten haar lijn vallend zich grondde niet in behaagzucht alleen — waartoe zij zich gedreven voelde door zij wist zelf niet wat... En in diezelfde onbegrepen diep indringende belangstelling kreeg zij op lange donker-stille namiddagen wanneer zij te samen zaten, Gusta ertoe te vertellen van haar leven — haar meisjesjaren — en nog vèrder terug — van haar kinderjaren op het dorp, waar Koen en zij samen opgroeiden — in het oude huis, dat nog onveranderd bestond...

Marianne onder het omslachtig druk verhaal, tuurde gebogen over een oude photo, naar het huis — de verbleekte, nauw zichtbare kinderfiguren... Tot daar Gerards stap was — ze opsprong, om met hem nog een uur te wandelen voor het eten, ze geestig en vroolijk met hem babbelde als ontsnapt uit een ban.

En ze dacht, er was een groote weldoende rust in dit leven met en voor Gerard, zonder veel ingrijpende afleiding van buiten af. In Utrecht had ze nog gezongen in de Béatitudes, en in Haarlem op een kerkconcert. Alleen, zij was moe. Ze kon 's avonds doodaf in haar stoel zitten na Gerard's afscheid — en tegen Jeanne sprak ze het uit:

„Gek, in mijn druksten tijd van reizen en trekken ben ik nooit moe geweest — 't is of dit rustige leven mijn krachten verteert."

Dan keek Jeanne bezorgd, sprak van staal... vond ook Marianne bleek en tenger, maar tegelijk in haar woorden, in haar heele wijze van doen zoo tevreden en gelukkig als nog nooit tevoren. En Jeanne zweeg weer, sprak er niet over tegen Gerard in een aarzelende kieschheid. Zij was blij Marianne tegenwoordig zooveel thuis en om zich heen te hebben, nu het huis haar zonder Jeannetje die haar zorgen eischte, wanhopig stil en leeg scheen. En zij zòcht werk, liet dit jaar vroeg de schoonmaak beginnen — kondigde dit op een morgen bij het ontbijt tot onuitsprekelijke ergernis van haar vader aan.

„En waar moet *ik* dan heen?"

„Zoolang bij Marianne — want uw kachel is naar den smid."

„Daar wil ik alleen heen, als ze flink de ramen openzet."

„De ramen open! Ik zou morgen dood zijn..." verweerde

zich Marianne verontwaardigd. — „U kunt bij me zitten als ik behoorlijk stoken mag."

De heer Roske keek diep verongelijkt naar Jeanne. „Nu vraag ik je — nu heb *ik* geen plek waar ik zitten kan... omdat jouw hoogste geluk schoonmaak is!"

„Ja vader, mijn lust en mijn leven." Ze gaf niet toe — er moest wat gedaan! „Weet u wat, dan ga ik met u wandelen."

„'t Is toch merkwaardig zooals jij altijd je zin weet door te drijven!"

Haar glimlach kwam terug.

„Ja," zei ze — „ja, kinderen — alles gebeurt altijd zooals *ik* wil. Een beul ben ik hè? Nu vader bedenk vast waar we heen zullen."

Hij liep de kamer al uit.

„Jeanne," zei Marianne, „wees toch niet gek — in dàt weer! Je hebt een hekel aan regen."

„O wat dàt betreft..." Jeanne telde aandachtig de sneedjes brood. „Ik *wil* uit," dacht ze.

Marianne, haar handen achter haar hoofd ging voort: „En ik, die dacht nu eindelijk weer eens alle dagen rustig te kunnen studeeren, want met Jeannetje kwam er ook nooit van."

Jeanne kreeg een kleur.

„'t Kind hield het meest van jou!" ontviel haar.

Marianne zat stil — verbaasd-ontsteld: „was Jeanne jaloersch? Dààrop??" en opgestriemd uit het egoïsme van haar eigen gedachtenleven, peilde ze, pijnlijk getroffen, haar zusters woorden...

„Ben je nu klaar Jeanne, of niet!" riep de heer Roske ongeduldig de deur opengooiend.

„Dadelijk vader." Jeanne liep haastig naar boven. Op de trap dacht ze: „Hoe kon ik dat zeggen van Jeannetje!"

In jarenlange oefening had ze leeren zwijgen over àlles van zichzelf. Dat nu in een oogenblik, waarin alles zoo wanhopig leeg en doelloos leek, je tòch zoo iets ontsnapte — terwijl ze al die weken had opgepast...

„Jeanne!" daverde het aan de trap. „Ik ga alléén!"

Meteen hoorde ze de voordeur dichtslaan.

Ze had er haar glimlach voor hem, toegevend als voor een kind, dat zij wel wist onredelijk eischend, maar waaraan zij immer gàf, omdat zij geven moèst — en rende hem na op haar vlugge kleine voeten, met nog een blik in den spiegel of haar hoed goed stond. Hij vertraagde zijn tred niet, blééf doordraven, tot hij naast zich haar stem hoorde, kort beslist:

„Staat u een oogenblik stil, vader; en steekt u even mijn paraplu op, terwijl ik mijn handschoenen aantrek."

Hij stònd stil, ontmoette haar oogen, vast en met iets bedwongen straks. Zonder een woord stak hij haar paraplu op, hield die boven haar hoofd, terwijl ze kalm, zonder haast, haar handschoenen vastmaakte.

„Zoo vader, zeg nu maar waarheen."

Zwijgend schoof hij zijn arm door den haren.

HOOFDSTUK XV.

VREEMD GEWOON ROLDE IN HET MARTINSEN-huis het leven voort den eersten tijd na Kootjes dood. Schijnbaar onverbroken, maar met de wonde herinnering aan veel leed. In huis bleef Kootje's heengaan een ledig, dat niet werd aangevuld. Lize dreef het te meer naar de andere kinderen — bij hen ook zocht zij troost en steun tegen Koen èn tegen Barta. Zij wist wel, die beiden veroordeelden haar vroolijkheid zoo kort na den dood van een kind. Maar als zij Koen door het huis zag gaan, somber en in zichzelf gekeerd, al was hij zachter ook en toegevender, kon zij verwonderd denken: was *dit* dan de eenige manier om verdriet te hebben? Je kon toch wel schreien om één kind, zooals zij nog dikwijls om Kootje deed, en lachen en gekheid maken met de anderen? Ze kòn niet altijd door treurig doen, want dat wàs zij niet — er gebeurde toch altijd nog zooveel prettigs en mals ook. Was zij daarom nu een slechte moeder?

Als zij dit in een harer zeldzame buien van zelfinkeer had zitten uitpiekeren, boven op de voorkamer voor 't raam, voelde zij zich zonderling moe en krachteloos — en zij was zachter en volgzamer tegenover Koen dan anders, als om te verzoenen een onbegrepen schuld . . .

Maar in de heldere April-avonden — als zij lang zaten te schemeren in de tuinkamer, en Lize's grappen en dwaze invallen joegen telkens den kinderlach hoog op — kon Koen achter in zijn stoel geleund naar buiten zitten kijken in den tuin, waar aan den kastanjeboom de jonge knoppen op uitbotten stonden. En hij dacht, hoe nu al gauw de zoele dagen zouden komen waarop Kootje in zijn zandhoop placht te spelen . . . en hij gaf een kort, norsch antwoord als iemand hem iets vroeg. En dadelijk na de thee ging hij weer heen,

zat alleen op zijn kantoor. Dan was er bitterheid in hem, hoe alles hier in huis, dat het zijne toch was, er maar makkelijk en vroolijk op los leefde, en hij alleen het verdriet scheen te dragen. En hij nam aldoor meer werk op zijn schouders — 't was hem een behoefte zich te verdiepen in de belangen van anderen. Hij moèst werken, dat was 't eenige, en hij was sterk; meer hulp nemen, nog een candidaat erbij, wilde hij niet.

Ten Houten, die als oudste candidaat Joosten vervangen had bleek maar een halve kracht. Joosten, met al zijn kwalen, werkte tenminste goed als hij er was... Maar zijn ongedurigheid verdroeg haast geen anderen — als hij gekund had, zou hij alles zelf hebben willen doen. En hij zat iederen nacht laat op, om door den berg werk, die zich opstapelde, heen te komen. Van de kinderen stond hij meer dan ooit op een afstand, hoewel hij in zijn afgetrokkenheid lichter iets door de vingers zag ook; zelfs Niek was 't beetje vertrouwelijke aanhankelijkheid, tijdens de roodvonk ontstaan, tegenover hem weer kwijt. Alleen met Jeannetje bemoeide hij zich meer dan bij Kootjes leven. En Lize merkte op, hoe hij dadelijk Jeannetje miste, het eerst naar haar rondkeek; en hoe hij toegevend geen bestraffend woord ooit vond, als de rapporten van de juffrouw, die Jeannetje tweemaal in de week kwam lesgeven, immer beneden het middelmatige bleven: ze was lui, en dadelijk afgeleid, en kurig als ze beknord werd — als ze maar wilde, kòn ze wel, maar ze miste allen lust tot leeren...

Dan, als hij haar bij zich riep, ze voor hem stond enkel krullen en tranen, vond hij 't al genoeg; dacht hij verteederd: „wàs ze lui... ach, ze was nog zoo jong..." En op zijn schoot vertroetelde hij haar troostend, — zijn poppetje, zijn eenige kleintje nu nog.

De andere kinderen ook zagen wel, hoe het zusje langzamerhand bij vader de voorrechten van Kootje kreeg, en ze namen ook dit weer als iets gewoons; maar bij henzelf bleef de plaats van 't gestorven broertje onvervuld; Kootje was hun iets heiligs geweest, Jeannetje ging onder de anderen door.

Op een dag, in 't stille middaguur, had Termolen Lize boven op de voorkamer gevonden, zittend op den grond met de poes in hare armen. En toen hij onverwacht voor haar stond, keek ze hem aan met iets hulpzoekend-angstigs in haar oogen.

„Ik ben zoo moe —" zei ze — „ik ben toch zóó moe —"

Hij boog haastig naar haar over, al zijn affectatie vergeten, en hielp haar opstaan. En nadat hij haar makkelijk op de bank had doen neerliggen met kussens in haar rug, bleef hij een poos bij haar zitten tot zij weer opgewekt te babbelen begon. Maar hij zag wat niemand scheen te zien, hoe de doorleving van een groot leed dit luchthartige wezen te zwaar was geweest, en haar een knak had gegeven, zooals een teere plant verkwijnt bij gemis aan zon en licht.

En dienzelfden middag nog had hij er bij Koen op aangedrongen, dat zij eens naar buiten zou gaan, een poos in een heel andere omgeving, verlost van de zorg voor het huishouden; maar Lize, hoe tuk gewoonlijk op verandering, toonde toen Koen hierover sprak geen lust.

„'t Is nog zoo vroeg in den tijd," zei ze, daarmee verschuivend elk besluit.

Maar een paar weken later, op een drukkenden voorjaarsdag, toen zij Jeannetje aankleedde om uit te gaan, al de kinderen woelig om haar heen roesden, werd het opeens zwart voor haar oogen — viel zij flauw.

Gillend vlogen de kinderen de gang in om vader. En Koen, opgeschrikt door de noodkreten, liet zijn cliënten in den steek, kwam aanhollen.

„Wat is 't — wat is er gebeurd!"

„O vader... moèder!"

Fré klemde zich doodsbleek aan hem vast, terwijl Con snikkend er bij stond, Niek hulpeloos ronddraaide, en Jeannetje bang wegliep.

Hij vond er Barta al, geknield bij Lize; ontsteld, denkend aan een nieuwe ramp, tilde hij haar op, droeg haar op de bank.

Ze kwam gauw weer bij, kon er meteen om lachen, vond het gek, dat Koen Termolen had opgebeld.

Maar in Koen, toen hij dien avond bij haar zat, met haar kleine hand in de zijne, kropte de wroeging dat hij niet beter op haar gelet had — èn de zorg om Termolens woorden.

„'t Is absoluut noodig, dat zij den eersten tijd volslagen rust neemt — ze moet blijven liggen en mag zich om niets bekommeren."

„Vraag dan of Marianne hier komt," had Lize gezegd — en op zijn aarzeling, „toè alsjeblieft! We kunnen toch geen vreemde hier hebben — Marianne of Jeanne, een van die twee..."

Een onwil was in hem. „Liever Jeanne" — zei hij, maar tegelijk begreep hij, Jeanne zou van haar vader niet weg kunnen. Dus tòch Marianne? Die dat slechts noodgedwongen

zou doen... enfin, als er maar eerst iemand was! Bleek het noodig dat Lize langer rustte, dan kon hij werk maken van een juffrouw... maar waar vondt je zoo gauw iemand, die behoorlijk voor al die jonge kinderen zorgde — Barta kon niet àlles...

Dien avond nog kwam Jeanne — ze zat bezorgd en troostend bij Lize, die zich zenuwachtig maakte... beloofde er dadelijk thuis over te spreken.

Haar vader nog niet hersteld van een influenza, die hem erg had aangepakt en lusteloos in huis hield, wond zich op: „Daar hadt je het al, 't verwonderde hem niets, ze moest ook wegloopen van dien kerel! Hij zou er heengaan en haar aan 't verstand brengen, dat ze scheiden moest. Dat ze anders binnen 't jaar dood was. En dan kon ze hièr komen, desnoods met al de kinderen. Kon *hij* met dat mispunt van een jongen-van-hèm optrekken!"

„Toe vader, doe niet zoo gek — wie praat er nu bij zoo iets van scheiden," zei Jeanne.

„Als je leven op 't spel staat?!"

Gerard lachte, hij vond zijn schoonvader altijd een vermakelijk type; maar Jeanne ging kalm door:

„Als *ik* kon, zou ik gaan, maar..."

„Ben je wel dwaas!" viel de heer Roske uit — „wie moet er dan voor mij zorgen! *Jij* blijft bij mij!"

Jeanne had haar lachje. Ja zeker *zij* blééf. Al die jaren was zij gebleven, scheen het ieder heel natuurlijk, dat 't zorgen voor een vader haàr voldoende was — 't onafgebroken hardnekkig zorgen, dat haar het folterend denken belette. Kon zij maar zijn daar met al die kinderen, dat tenminste haar lichaam eens doodmoe werd...

Ze ging kalm door:

„Maar nu ik niet kan, moet jij gaan Marianne. Lies wil geen vreemde, en er moèt hulp komen."

Marianne zat stil. Een schrik, een weerzin klom haar naar de keel — onberedeneerd en heftig ging het in haar hersenen; „*ik* wil niet — ik *wil niet* —" Dan in de stilte voelde zij het wachten op haar antwoord.

„Hoe kan..." zocht ze.

„Het is maar voor den eersten tijd," was kalm overredend Jeanne's stem — „later kan er misschien op een andere manier in voorzien worden —"

„Ik moet Vrijdag zingen in Arnhem," week ze terug.

„Ik dacht dat je nog niet geantwoord hadt —" zei Gerard — „als Lies je nu noodig heeft..."

Marianne richtte zich plotseling op, als gestoken. Ze voelde instinctief in Gerard: hij wilde in de door hem gekozen vrouw vereeren kunnen het absoluut vrouwelijke... Een gloed vloog naar haar gezicht, haar handen beefden.

„Waarom zou ik niet mogen zingen in Arnhem? Waar ik zóó naar verlàngd heb! Ik mòet weer eens zingen — ik kan 't niet uithouden meer, dat in huis rondhangen en zieken oppassen...!"

Ze snikte van drift — keek Gerards kant niet op. Maar Jeanne zag hem zitten met iets verslagens in zijn gezicht. Hij worstelde om te begrijpen.

„Ik kan 't niet uithouden meer." Dat klonk hem steeds in zijn ooren op dien geprikkelden, overspannen toon. En opeens nu wist hij, dat zij bleek geweest was den laatsten tijd en dikwijls afgetrokken.

Hij hàd gedacht, dat hij het heel natuurlijk vond als een artieste niet buiten haar kunst kon; hij zou zichzelf bekrompen genoemd hebben zonder dat begrip. Had hij zich ook niet voorgesteld, dat zij zou blijven zingen wanneer zij getrouwd waren? Maar nu — nu het haar zóó ontviel, kwetste het hem bitter, dat zelfs in dezen eersten verlovingstijd, voor hem zoo onvermengd heerlijk, er voor háár een leegte was geweest.

„Je kunt immers dien avond wel zingen, al ben je dáár" — zei Jeanne.

Marianne knikte. Ze voelde zoo zeker, alsof hij het gezegd had hoe ze Gerard bezeerd had met haar woorden — haar ontvallen in een woede plotseling, omdat uitblééf waarop zij wachtte: zijn tegenstand — zoodat zij zich voelde gebonden door zijn wil — gebonden aan hèm.

Maar er was slechts geweest zijn goedhartig redeneeren... zijn behoefte haar te tooien met den nimbus van vrouwelijke offervaardigheid.

Een doffe vermoeidheid zonk in haar — zij sprak niet meer mee — zij dacht alleen: wat moest zij daar in het huis van een man, dien zij slechts irriteeren kon, en die haar voortdurend irriteerde...

Toen zij van Gerard afscheid nam, las zij in zijn oogen de ontruste vraag, die hij niet wilde uitspreken, verlangend de ontkenning van wat hij zoo gauw mogelijk wilde vergeten... Maar haar moede hersenen vonden geen woord van berouw, noch van verwijt, en terwijl zijn mond den haren zocht, wist ze alleen zich gedreven in vreemde weerloosheid langs onvermoede wegen...

HOOFDSTUK XVI

IN HUIS WAS ALLES VERANDERD VONDEN DE Martinsjes — naar en raar. Want moeder die den heelen dag van alles een pretje wist te maken, lag boven te bed. Tegenover Marianne, die ze altijd wel „leuk" hadden gevonden als „tante," waren de kinderen nu zij plotseling de plaats van hun moeder was komen innemen, dikwijls stug en op 't onvriendelijke af; met al hun ervaringen holden ze onmiddellijk naar Lize. In 't begin had Koen hun streng verboden deze te storen, wachtten ze geduldig langen tijd voor de kamerdeur tot eindelijk hun krabbeltikje gehoor vond — maar niet zoodra was Lize een beetje opgeveerd uit de eerste uitputting, waarin ze dagen lang dof sluimerend lag — of zijzèlf brak het verbod. En buiten vaders oog sloop telkens een kleine gedaante door de kier van de deur, die gemakshalve ten slotte maar open bleef — klonk den heelen dag hartstochtelijk verontwaardigd gefluister of gesmoord gelach bij het bed. Maar toen Marianne eindelijk Koen erop wees, dat Lize zóó nooit rust had, en absoluut niet vooruitging — had Lize zich opgewonden in een van haar onhandelbaarste en opstandigste buien, en geroepen, dat als de kinderen niet boven mochten komen, zij weer beneden kwam en niet rusten wilde. Tot Koen, om deze opwinding te sussen, die zij dagenlang met een hevige hoofdpijn betaalde, het er bij liet. En ook Marianne beseffend, dat zij in dezen chaos niet óók nog opgewassen was tegen oneenigheid met Lize, legde er zich bij neer.

Want Marianne in deze eerste weken doorleefde als een benauwden droom de dagenlange worsteling met dit voor haar onbedrevenheid totaal onhandelbaar huishouden. Waar de keukenmeid luierde, Barta alsof Marianne niet bestond

ostentatief altijd het tegenovergestelde deed van wat deze met moeite had uitgedacht — de kleine vlieg, het schellekind, altijd zoek was en zich bij voorkeur op den zolder verstak, om er de hemel weet wàt uit te halen. Waar rumoerige kinderen altijd boterhammen moesten hebben en op tijd naar lessen gedreven worden — en Lize den heelen dag verzorgd moest worden met extra kostjes; Lize, die zich nu ook plotseling niets meer aantrok, niets meer scheen te weten, en haar — dit had Marianne van den eersten dag af duidelijk gevoeld — geen enkel succes gunde bij de kinderen. Terwijl Koen in zwijgend veroordeelen van al wat zij deed, zijn gang ging en haar verder niet scheen te zien.

Een zwak wanhopig verlangen kwam in haar naar het vredige, luie leven thuis, waar alles voor haar gedaan werd door Jeanne, Gerard al haar wenschen voorkwam, en zij zich voèlde die ze was: Marianne Roske.

„Hier," — dacht zij, als zij te laat naar beneden gehold kwam, omdat Lize haar aan de praat had gehouden, terwijl Koen en de kinderen als levende verwijten zaten te wachten — „hier was zij een slavin, niets anders. Erger dan een betaalde huishoudster, want zij verstond haar werk niet". En het slot was dat Koen wegliep eer hij half klaar was, omdat er clienten waren die hij had besteld — Niek kribbig zat te draaien op zijn stoel, tot Fré openlijk haar aanvoer:

„Tante, als het zoo laat wordt, kan Niek niet eens meer studeeren vóór de les —"

En Con eindelijk met een ongeduldig, verongelijkt gezicht aan haar mouw trok:

„Tante, *ik* heb nog heelemààl niets gehad!"

Want waar Lize te kort schoot, redde anders Barta — altijd en overal. Maar sinds Marianne gekomen was, zag Barta niets.

Toch, op iederen avond als zij moedeloos, op schreien af haast, doodmoe naar bed trok, volgde een morgen, dat ze hardnekkig zich weer aangordde tot den strijd. Maar zij voelde het als een strijd boven haar macht — iets als een reusachtig verward kluwen, dat zich door haar onbedreven handen en brein niet liet ontwarren.

's Avonds ging zij soms een uurtje naar huis, of kwam Gerard bij haar. Dan was er een verzet in haar hem iets van haar getob te laten merken; zij kleedde zich zorgvuldig, deed vroolijk en geanimeerd. Vooral als Koen erbij was. Als hij haar een onhandige stumper vond, goèd! — maar hij zou *niet* denken dat zij er zich iets van aantrok! En voor zijn

karig woord gedurende den ganschen dag, de nauw verzwegen afkeuring die bij een tekortkoming duidelijk uit zijn gezicht gesproken had, eischte zij 's avonds de voldoening van Gerards bizondere attenties, zijn bewonderende vereering.

Dat zij dit alles eigenlijk voor 't eerst sinds hun verloving vurig begeerde, merkte zij zèlf op in verbazing; thuis was het haar soms schijnbaar onverschillig geweest. „Hier," dacht zij — „behoefde zij het als een troost. Thans deed haar liefde voor hem zich in al haar kracht voelen — hier eerst besefte ze, hoe slecht ze hem ontberen kon."

En Gerard, op die avonden, ondervond verrast haar zooveel grootere teederheid.

„Wat zal je toch een uitstekend huisboudstertje worden," zei hij eens, toen zij nadat de kinderen naar bed waren, Koen nog te werken had, alleen samen zaten. „Ik heb je vroeger nooit zoo gezien — dat is nu wéér een kant dien ik in 't geheel niet van je kende."

Haar vlug gevoel onderscheidde onmiddellijk de voldoening, die hij erin vond. Ze merkte telkens deze weken: het stemde hem gelukkig en gerust. Zijn wat droge, dorre geest, getrokken door het brillante, stralende in Marianne, vond er tòch een veiligen terugkeer tot eigen haard en gewoonten in, nu zij hier al het huishoudelijk werk deed. Het had zijn trots gestreeld, ongeweten haar bekoring voor hem verhoogd dat zij Marianne Roske was; zijn diepste innerlijk was nù pas gerust en tevreden.

„Toch, zij moest haar zang niet geheel verwaarloozen, dat zou jammer zijn," zei hij eenige malen.

Dan zweeg Marianne. Zij moest denken in plotseling opjagenden wrevel, hoe hij nooit begrepen had wanneer zij zong, dat een enkel gesproken woord haar totaal uit de stemming kon brengen. Hij had haar gekust, kruidje-roer-mij-niet genoemd — lachend...

Op een avond toen Gusta en Leo er waren, en hij haar vroeg te zingen, weigerde ze bijna kortaf.

„Waarom niet?"

„Daar moet ik voor gedisponeerd zijn, niet den heelen dag het zoo druk gehad hebben —" zei ze hoog.

Ze stond op om thee te schenken; haar hand waarin ze den trekpot hield beefde van ingehouden drift.

't Was aan Koen om te begrijpen, dat zij maar niet zoo eene was, die hij kon laten zwoegen voor zijn gezin zonder ooit een woord van waardeering — om 's avonds het gezelschap nog een beetje te amuseeren.

Koen had gezwegen. Even snel gingen zijn oogen onder de zware wenkbrauwen naar haar uit, waar zij stond lenig en jong in haar wijnroode japon. En terwijl hij opmerkte haar bijzondere gratie, was tegelijk hard en argwanend de gedachte in hem:

„Wat beduidde dat? Vond zij zich te goed voor het werk hier? Ze deed het anders slecht genoeg. Daar heb je weer de „artieste"! Allemaal zelfverheffing, zelfvergoding — en ondertusschen liep in huis alles spaak. En nu was hij zeker nog niet dankbaar genoeg! 't Leek wel zijn noodlot dat hem, die alles in zijn huis zocht, juist daàr altijd de ellende trof!"

Toen Marianne hem zijn thee reikte, weerstond ze een oogenblik weerbarstig zijn smadende oogen.

Maar dien avond op haar kamer weende ze bijna van onmachtig verzet tegen dezen man, die haar te sterk was in zijn zwijgende geringschatting.

„Ging hij maar eens uit de stad!" dacht zij. „Dat ik tenminste de rust had mij erin te werken. Nu heb ik onder zijn oogen 't gevoel alles verkeerd te doen. Enfin, het zal gelukkig niet voor lang meer zijn."

Maar Termolen na de eerste veertien dagen vond Lize niet bijgekomen — er was vooreerst nog geen sprake van, dat zij op mocht.

Dien avond toen hij met haar alleen was, vertelde Koen het Marianne. Zij hoorde het zwijgend aan, wachtte; en in de stilte, die nu tusschen hen beiden viel, kon hij niet komen tot de vraag, of zij nog wat wilde blijven — wilde zij niet verstaan wat hij verzweeg.

Dan plotseling, in dat zwijgen, trof haar zóó de humor van 't geval, dat ze voluit lachte.

„Eén van beiden zullen we 't toch moeten uitspreken," zei ze.

Toen moest hij ook lachen, al stak hem de ergernis diep, dat zij hem toch niet tegemoet kwam — niet aanbood te blijven, terwijl zij wist hoe radeloos ze zaten.

„Dan zal *ik* de wijste zijn," zei hij.

„Dat is altijd een verheven bewustzijn!"

„Kleine kat!"

„Despoot!"

Zijn lip trok verachtelijk. „Ik moet zeggen, dat het dáár nogal veel op lijkt! Nu ik soebatten moet of jij misschien zoo goed zoudt willen zijn nog wat in deze lagere sferen te vertoeven om ons te helpen."

Ze lachte.
„Waarom lach je nu weer?"
„Omdat 't jou zoo goed afgaat, ièmand iets te vragen."
„Wel allemachtig! wil je me dan alsjeblieft voortaan dicteeren hoe ik mijn verzoeken aan jou moet inkleeden?"
Ze lachte nog, maar haar oogen troebelden toen zij opstond. En ze behield van dit schertsend geharrewar alleen de herinnering, die in haar haakte: hoe hij toch geen enkel hartelijk of waardeerend woord had weten te vinden.

Den volgenden dag toen Marianne en Koen toevallig te zamen bij haar boven waren, zei Lize:
„Gelukkig, dat Marianne nog wil blijven, hè?"
„O blijft ze nog?" zei hij droog.
„Wist je dat dan niet?"
„Hoe zou ik dat weten, ze heeft het *mij* niet gezegd."
Hij keek even van terzij naar Marianne, trok met zijn schouders, en verbeet een lach, toen hij haar gebelgd zag omkeeren...

En opnieuw wierp zich Marianne in den maalstroom van dit huishouden, waarbij ze nauwelijks den tijd behield om tot eigen gedachten in te keeren.
Het ergste blééf het iederen dag groeiend bewustzijn, dat ze eigenlijk niets kende van al datgene, waarvan zij de verantwoordelijkheid droeg...
Voor bezorgde Jeanne, die dikwijls in 't middaguur bij haar opliep, hartelijk aanbood te helpen, verzweeg ze trotsch hoè onbeholpen ze stond tegenover alle practische kleinigheden. En hardnekkig, zelfs waar ze geen uitweg zag, weigerde zij Jeanne's hulp.
Lize in haar zwakte, had zich onmiddellijk aangepast en gewend aan een leventje van vertroeteling dat zoo geheel met haar aard strookte. Eigenlijk was het wel heel prettig zoo! Koen, altijd lief, bracht kleine verrassinkjes voor haar mee — de kinderen kwamen boven met hun leuke verhalen — zelfs Barta bedierf haar een beetje. En zij had een ondeugend plezier om Marianne, die nu eens ondervond wat het zeggen wilde in zoo'n warboel orde te houden. Met de voldoening van haar altijd wakkere jaloezie had ze onmiddellijk geraden hoe zwaar het Marianne viel; en in een soort wraak voor eigen geleden moeite, in 't veilig weten nu zelf buiten schot te blijven, kon zij niet laten Marianne, als Koen erbij was, kleine steken te geven:

„Ik heb zoo moeten lachen om Fré's verhaal hoe jij heelemaal vergeten hadt boterhammen te maken."

Of: „Je moet Con niet met zulke lange haren laten loopen, dat vindt hij zoo naar, hij moet noodig naar den kapper."

Marianne merkte: Lize zou haar nooit waarschuwen voor een verzuim tegenover de kinderen. En 't gaf haar 't gevoel, dat zij nog vreemder tegenover haar zuster stond dan tegenover Koen. Het meest hinderde haar een begane flater om Lize, die een manier had van het onder den schijn van onschuldigen scherts in een belachelijk licht te stellen.

Op een middag, dat zij en Koen bij Lize zaten, kwam Jeannetje binnenloopen om een schort.

„In de linnenkast," wees Lize.

Marianne zocht in den stapel, vond er eindelijk het eenige schort, slordig met een bijgehaalden scheur. En terwijl zij te aarzelen stond, wenkte Lize ongeduldig: „Ja dàt!"

Koens gezicht betrok.

„Heeft 't kind geen ander boezelaartje om aan te doen?" vroeg hij.

Marianne zweeg; zij voelde het als een kwetsing, hoewel zij de schuldige niet was. Maar terwijl zij neerknielde om Jeannetje het ongeluksding aan te trekken, sloeg het kind innig beide armen om haar hals.

„Ik vind u zoo lief," zei ze, als een poes haar gezichtje tegen Marianne's wang wrijvend, — „vader in bed spelen we Prikkebeen! Hebben we morgen wéér zoo'n pret?"

Een kleur brandde op in Marianne's gezicht. Het was in deze weken haar eenige troost: 's morgens het spel met het kleine ding in bed, het wasschen en aankleeden daarna, onder honderd malligheden en aànhalerijtjes. Onwillekeurig klemde ze een oogenblik het kind aan zich vast in een gevoel van dankbaarheid. Maar toen ze haar zware oogen met moeite hief naar Koens gezicht, zag ze hem naar haar kijken met een zachten glimlach.

Den volgenden avond, toen zij iedereen naar bed wist, Koen veilig uit, zocht ze in een plotseling besluit het ongelukkige schort, probeerde er een toonbaar stuk in te krijgen. Ze herinnerde zich nu flauwtjes lessen daarover van Jeanne — maar het had nooit tot haar begrip kunnen doordringen — wat maakte dit alles haar moe en rampzalig. En waarom dééd ze 't! Alleen uit trots, het niet te willen opgeven. Ze schrikte op door een stap voor de deur.

Koen? Ze had hem niet hooren thuiskomen!

Eer ze het werk vermoffelen kon, stond hij vóór haar.

„Wat is dàt nu?" vroeg hij zacht. „Zit jij hier nog op? 't Is bij twaalven, weet je dat wel?"
Doodop, verslagen dat hij haar zoo vond, boog ze het hoofd om de plots opwellende tranen te verbergen.
Hij keek van haar naar 't naaiwerk, zelfs voor zijn mannen-oog één hopeloos geknoei — en 't roerde hem.
Zoo iets had hij nooit van haar verwacht, dat zij zich hiermee zou zitten aftobben.
Hij stond een oogenblik stil naast haar; maar 't hartelijk woord dat hem naar de lippen drong, weerhield zijn weer-barstige ziel in de eigen gegriefdheid om de opdringende gedachte: dat Lies zich nooit om zóó iets bekommerd had. En hij zei alleen:
„Kom ga nu maar naar bed — 't is al zoo laat — en 't is hier ook veel te koud..."
Ze vouwde machinaal gehoorzamend 't werk op. Maar ze stak hem haar hand niet toe, toen zij meteen opstond en hem voorbij ging naar boven.
„Wel te rusten" — zei ze.
„Wel te rusten."
Hij stond een oogenblik te denken.
„Wonderlijk schepsel — waarom vloog ze nu ineens weg? Was ze toch beleedigd?"
En hij dacht terug aan den zomer in Zandvoort. Toen was ze het aardige schoonzusje geweest, had hem geboeid haar lieve bekoorlijkheid, haar vroolijke en natuurlijke gezelligheid. Maar van den winter was alles verdwenen, had ze hem geërgerd met haar uitdagende balsturigheid. En nu hier in huis, waar hij met al die kinders van haar afhing, had hij meenen te zien in haar verzuimen, verwaarloozing uit opzettelijke geringschatting. Natuurlijk, op concerten zingen, zich laten toejuichen en bewierooken als de interes-sante zangeres, het was alles zooveel belangrijker dan een beetje nauwlettendheid en zorg besteden aan vier arme kinderen, die onverzorgd rondliepen — en te maken, dat een huishouden niet heelemáál naar den kelder ging.
Maar nu *dit* — dit was toch wel een bewijs dat 't haar schelen kon. Al was 't wel erg, dat zij zoo iets heelemaal niet kon — en dat ging dan nog wel trouwen!
Nu kon ze natuurlijk niet uitstaan, dat hij haar verrast had... Was ze dáárom zoo meteen weggeloopen?
Een der volgende avonden, toen hij haar tegenkwam in de gang zei hij:
„Je zit toch niet weer zoo laat op?"

Ze kleurde. Ze had op haar eigen kamer zitten naaien om niet opnieuw door hem overvallen te worden, nadat Jeanne haar dien middag de geheimen van het stukjes inzetten had uitgelegd.

„Neen —" haperde ze kort.

„Want ik meende gisteravond toen ik boven kwam, dat was over eenen, nog licht door je deur te zien."

Ze gaf geen antwoord, keek hem stug aan.

„Ik ben van zijn belangstelling niet gediend, die ik toch later als een hatelijkheid terugkrijg," dacht ze, toen ze verder liep. Maar dien avond luisterde ze opmerkzaam naar zijn stap. Die stap, zich dempend voorbij de kamertjes der kinderen — en ze deed snel het licht uit.

In bed lag zij wakker, en in verlangen dacht zij aan Gerard.

Gelukkig hij kwam morgen — ze had hem noodig! Ze had nooit vroeger geweten hoe onontbeerlijk hij voor haar was.

Lize ondervond het met verbazing en teleurstelling: Marianne was degelijk geworden. Ze had haar jongste zuster hier willen hebben, zich voorstellend tallooze genoegelijke oogenblikken door Marianne aan haar bed gesleten. Maar Marianne, hemel nog toe! Die ging onder de hand door met verstellen, of een kast opruimen, holde soms midden in een verhaal weg.

Op een middag, toen Gerard bij haar boven kwam, zei ze:

„Die Marianne! Je hebt er geen idee van wat ze hier afdraaft! Ze slooft van den ochtend tot den avond — stakker."

Een drift vloog in Marianne op. Ze voelde Koens oogen naar haar heen; plotseling boog zij zich naar Gerard over:

„'t Is hier mijn leerschool," zei ze teeder. — „'t Is allemaal voor jou later — je zult geen onbedreven vrouw krijgen."

Hij greep haar hand — maar even plotseling als ze hem gezocht had ontweek ze hem in een geprikkeldheid, die immer Lize in haar wekte, zooals zij daar lag met al de kinderen om zich heen...

In de familie had het de grootste verwondering gewekt, dat Marianne het bij Lize uithield. Gusta, wond zich op, noemde het een groote dwaasheid zich af te sloven voor Lize, die er altijd doodkalm haar gemak van wist te nemen. En humeurig liep zij tòch dikwijls bij Lize aan, om er haar babbelzucht bot te vieren, zeker daar een altijd belangstellend gehoor te vinden.

Lize bestelde al haar kennissen aan haar bed, en het werd er zoo'n kring soms, dat zij 's avonds niet meer in staat was een uurtje op te zitten, als Koen boven kwam. Termolen

was begonnen alle bezoek te verbieden; maar ze werd zóó ongedurig, prikkelbaar, weerbarstig of lusteloos verveeld, dat hij eindigde na alle vergeefsche redeneering, met één bezoek iederen dag toe te staan — zonderling bekoord door dit luchtige wezen, dat met hem omsprong als met een kameraadje, en in haar kinderlijke onbevangenheid verfijnder wapens in 't spel bracht dan de volleerdste coquette.

Hij vrouwenkenner, raakte hier het spoor bijster, waar hij onderscheiden wilde onbewuste aanhankelijkheid en doordachte behaagzucht. Hij zat bij haar, terwijl ze babbelde, pruttelde, schertste, een beetje schreide soms, zonder zelf uit de plooi te komen; maar hij keek naar de kleine voetjes die slap bungelden over den sofa-rand, naar de fijne vingertjes, die in een wirwar een zakdoekje vlak voor zijn oogen rondzwaaiden — en in hem was, in dieper en ongekende nuance, de teederheid die slechts kinderen in hem hadden gewekt.

Koen verkropte het, dat hij zijn schoonfamilie zoo ruimschoots genoot. Zelfs de heer Roske had op herhaalde briefjes van Lize, zijn grieven tegen Koen zoo ver verwonnen, dat hij in 't morgenuur bij haar opliep, om haar met zijn fantastische dwaasheden te vermaken. Tegen Marianne deed hij wat stroef, — hij vergaf 't haar niet, dat nòg een dochter van hem zich vrijwillig voor „dien kerel" ging afbeulen. En Marianne aanhoorde zijn schimp, dien hij haar niet spaarde, in een onaandoenlijkheid alsof alles buiten haar om ging. Alleen voor Lize's boosheid was ze gevoelig — en zij verwende haar, bleef dikwijls 's avonds nog lang bij haar zitten, al was ze moe en verlangde zelf naar rust.

Op een avond beneden komend, hoorde zij Gerard aan Koen vertellen van een oud-studiegenoote, die nu, na drie jaar getrouwd te zijn, weggegaan was met een anderen man. „En zij had hemel en aarde bewogen om dien eersten te krijgen. De arme jongen was geknakt gewoon — hij was dol op haar. Begrijp je nu zoo'n vrouw?"

Er was iets in Gerards toon, dat Marianne prikkelde, en opeens mengde ze zich in 't gesprek:

„Je moest niet zoo licht oordeelen in dergelijke gevallen — wat wist een ander, of die vrouw óók niet werkelijk heel veel van dien man gehouden had —"

„Nu," zei Gerard gechoqueerd — „dat lijkt me dan toch een bedenkelijke liefde, die zóó gauw op een ander overslaat —"

„Wie zal zeggen wat voor ontgoocheling de vrouw in dien tijd gehad heeft!" Ze wond zich op, feller betoogend

omdat Koen bleef zwijgen, voelde diens stillen tegenstand — weersprak Gerard in een haarzelf verwonderende vaardigheid van geest.

„Maar hij hield nog altijd evenveel van háár!" wierp Gerard ook heftiger tegen, „beduidt dat dan niets?"

Het bloed vloog haar naar het hoofd, in een drift die haar niet meer toeliet de eigen woorden te controleeren. „Néén! alleen omdat die man veel van háár hield — moest zij daarom bij hem blijven? En haar kansen op geluk met een ander vergooien?"

Toen plotseling zag ze Koen het hoofd naar haar wenden en haar aanzien, en ze las van zijn gezicht, waarin een trek van minachting diep trok om den mond, wat hij dacht: „Zijn dàt jouw opvattingen over het huwelijk? Prettig voor Gerard!"

Ze kwam opeens tot bezinning, in een berouw om haar woorden. „Waarom moest zij Gerard krenken — en voor wàt — een onverschillige vreemde!..." En bij 't afscheid had zij kunnen schreien in zijn armen, had zij hem willen zeggen, dat hij niet alles zoo in ernst moest opvatten van haar — als niet Koen er bij gestaan had...

Ze nam de gelegenheid waar, terwijl hij met Gerard meeliep om een brief te posten, naar boven te glippen vóór zijn terugkomst.

Maar Koen kwam niet dadelijk weer thuis; alleen liep hij, zooals hij graag deed in den stillen vroegzomeravond, de grachten langs. Vroeger gingen hij en Rick dikwijls samen, en ze hadden langzaam loopend rustig gepraat. Dan maakte het hem gelukkig dat er zooveel contact tusschen hen was, en met zijn karige, maar scherp duidende woorden had hij den jongen gesproken over allerlei levens-kwesties; de gedachten van Rick ook weten te lokken en te peilen. Nu dacht hij hoe weinig hij eigenlijk tegenwoordig van Rick wist, en het hinderde hem méér dan hij blijken liet, dat Rick telkens de zondagen thuis oversloeg. Hoe moeilijk en onhandelbaar dikwijls de kleine bende thuis, hij had ze toch nog allemaal!

Rick was hem ontwassen, dat besefte hij den laatsten tijd duidelijk. En bij de begrafenis van Kootje had hij den jongen gevoeld wel meewarig en hem ontziend in zijn groot verdriet, maar weinig meelevend en warm.

Hij keek op in de nog lichte lucht.

Nu ja — hij wist wel, dat Rick het thuis niet prettig vond met Lize en de kinderen — en het kwetste hem, dat de jongen het ter wille van hem niet wat meer zocht te verbergen. Ja,

hij had het er toch niet om kunnen laten! Rick ging vroeger of later zijn eigen weg, bleef niet uit dankbaarheid bij een ouden vader zitten. En hij, neen, hij hàd niet zoo'n leven voort kunnen zetten zonder vrouw — het was nu eenmaal zijn aard — hij moest het vinden in zijn eigen huis.

Zijn gedachten liepen terug op dezen avond; hij fronsde toen hij dacht aan Marianne.

„Die drift en die theorieën! Neen — een vrouw die zulke dingen verdedigde — hij benijdde Gerard niet!"

En hij verdrong in zich de bewustheid dat niet Marianne's theorieën hem het meest geërgerd hadden, maar haar gezicht, alsof ze hèm een bekrompen stumper vond, die haar gedachtengang niet kon volgen.

In bed lag Marianne wakker. Zij hoorde weer Gerards stem die uit den eenvoud van zijn ziel slechts dit eene had weten te zeggen: „Maar hij *hield* van haar!" Als een wond bleef de herinnering hieraan in haar bloeden. En in een woede van onmacht om er zich aan te onttrekken, verweet ze het Koen. Ze verweet hèm, dat niet Gerard-zelf dit berouw in haar had kunnen wekken. En inmiddels lag ze te luisteren met klimmende drift of hij werkelijk zóó lang uitbleef.

„Om mij niet meer te hoeven te zien als hij thuiskomt," dacht ze, vóór ze eindelijk moe in slaap viel.

Den volgenden dag ontweek ze Koen zooveel mogelijk. Maar 's middags ging ze als verrassing Gerard tegemoet, op den tijd dat hij van het Binnengasthuis kwam. En ze dacht in een zwak verlangen, als hij haar nu stroef en koel bejegende, haar streng zijn nog niet geleden grief om haar woorden deed voelen, hoe ze dan hunkeren zou naar zijn liefde weer, die zij soms in haar onevenwichtigheid schijnbaar niet achtte — beven onder de mogelijkheid hem te kunnen verliezen. Hij was te goed voor haar, daar kon misschien geen enkele vrouw tegen op den duur.

Maar toen hij haar zag, was daar slechts de onvermengde vreugde om haar komst in zijn gezicht, zijn stem, de haast waarmee hij haar hand vatte — met blijkbaar geen enkele herinnering aan den vorigen avond. En zij liep naast hem, koel en nuchter, en de gansche opwinding van berouw en verlangen ontgleed haar als een onnoozele waan.

Aan het eten was zij in plotsen omkeer, waar zij den heelen dag stroef en afgetrokken had gedaan, vroolijk en spraakzaam met de kinderen, en zij betrok er Koen in, zoodat hij eerst verwonderd-onwillig, ten slotte gewonnen zich meesleepen liet.

De paaschvacantie met de vier kinderen den heelen dag thuis, had Marianne een onoverkomelijke moeielijkheid toegeschenen — toch, het was meegevallen. Niek had zij verlof gegeven op haar vleugel iederen dag te gaan studeeren, en zoo kwam hij de vacantie door zonder de gewone scènes tusschen Koen en hem. En Con had twee nieuwe vrienden opgedaan.

„Hun vader was kapitein bij de genie, ze waren een beetje opschepperig, maar toch wel leuke jongens om zoo eens mee uit te gaan" — vertelde hij met een hem vroeger geheel vreemde luchtige onafhankelijkheid, op den rand van zijn moeders bed zittend. En Lize onderscheidde met iets van pijn: het alleen-uit-zijn dezen winter had veel van het jongkinderlijke dat hij zoo lang behouden had, weggevaagd — en hij ging minder onder den druk, zelfbewuster dan vroeger rond.

Jan zag hij nog wel, hij was te trouw om hem geheel te laten schieten. Maar het stille fantastische spelen van hen beiden lukte niet meer; mèt de vriendschap voor Jan, scheen ook de behoefte daaraan verstorven.

Fré, wat aan zichzelf overgelaten, had dan altijd Karel, die ieder vrij oogenblik zijn troost zocht in het burenhuis. Het was er zijn tweede thuis, het waren zijn broertjes en zusjes. Fré bleef zijn vriendinnetje, maar Karel, wijs voor zijn jaren irriteerde haar dikwijls door zijne „ouwe-heerigheid". Als Fré klaagde in hartstochtelijke verontwaardiging over vader, dan ondervond zij gekrenkt en verbaasd, dat Karel daar niet in mee ging, haar terechtzette — en haar vlug gevoel ontdekte verbaasd dat hij een vereering voor haar vader had. Ten slotte streelde het haar, al begreep ze niet hoe dat zoo kwam. Want tegen Fré had Karel nooit kunnen vertellen, wàt hem dezen winter „meneer" had doen aanhangen in diepe, dankbare genegenheid. Karel had vroolijkheid en hartelijkheid gevonden in het Martinsenhuis, maar immer op zoovele blijde avonden had zijn trots het oogenblik gevreesd, dat hij midden-in weg moest; en altijd weer opnieuw uitleggen aan mevrouw en de kinderen, wat zij toch nooit begrepen of onthielden — de bekentenis waartoe het hartelijk nooden hem altijd weer dwong:

„Ik moet naar huis, want *ik* moet Pa in bed helpen." —

Als dan meneer in de kamer was, zei die onmiddellijk:

„Dan moet je dat ook doen jongen, dàt gaat voor."

In een trots had hij gevoeld: „meneer begréép het — vond het goed en ook heel gewoon." En een warme genegenheid was in zijn donkere oogen als hij Koen tegenkwam in de gang of op straat, en hij kon met hem meeloopen als zelden een van zijn eigen jongens — vertellend over alles...

Marianne zag het, en zij dacht hoe wonderlijk het was, dat zonder moeite Koen dezen jongen volkomen voor zich gewonnen had, terwijl het tusschen hem en zijn eigen kinderen zoo licht botste. En zijzelf die nu al die weken in zijn huis was, kwam zij hem iets nader? Toch ging alles den laatste tijd zooveel beter, werd haar geest williger, haar handen redzamer voor dit soort werk — zou *hij* het dan nooit merken? Zij had toch te veel dezen zomer Lize in haar huishouden gezien om niet te weten dat het toen eer slechter dan beter ging. Maar van Lize verdroeg hij het, en van haar, een vreemde, niet — dàt was het verschil.

Als zij dit met zichzelf had uitgemaakt voelde zij zich slap en moedeloos. 't Was ellendig, maar zij kon zich niet onttrekken aan al die toch nietige voorvallen, plichten en ergernissen.

In dezen korten tijd had dit leven bezit van haar genomen — het had haar ontfutseld stuk voor stuk alles waaraan tot nog toe haar hart, haar trots, haar gevoel van eigenwaarde waren blijven hangen. In haar heelen verlovingstijd mocht het haar in bewust redeneeren een feit geschenen hebben, dat zij nu al het andere achter zich liet, — onbewust, dat voelde ze nu, had zij nooit losgelaten het oude leven, was het ook nooit verdrongen geworden door haar gevoel voor Gerard. Wat was het dan, dat in enkele weken haar had overrompeld met zoo verbijsterende overmacht, en al het andere deed vervagen, verijlen tot verre onwezenlijke droomen — knottend in vreemde machteloosheid iedere eerzucht.

Waarom — waarom had nooit Gerard haar vermogen te vervreemden met sterke hand van alles, tot zij machteloos en zalig overgegeven, zich slechts verbonden voelde aan hem? Ze had het verlangd, gewild. Zij had zichzelf opgedrongen dat hij het deed. Nu wist zij, het was niet waar geweest — en zij verweet het Koen. Zij verweet hèm iedere tekortkoming die haar in Gerard ergerde. Zij verweet het hem in uren, als zij slapeloos lag, en zich verweerde tegen een gewaarwording welke zij weerstrevend en tegelijk geboeid onderging: alsof zij na jaren zwervens tusschen vreemden,

die een àndere taal gesproken hadden dan de hare, hier haar nauwelijks meer bewuste, diepste zelf terugvond. Zij wist nu: in velerlei losse vriendschap, in schijnbaar diepere genegenheden, in den omgang met menschen tusschen wie zij meende zich thuis te voelen, was daar soms geweest een woord — een blik — een lach — die haar 't gevoel gaven van een afgrond tusschen haar en al die anderen. En het deed haar zich terugtrekken in een niet meer te verwinnen koelheid, die den ander wegdreef ten slotte.

En nu — nu was er die afgrond immer tusschen haar leven hier en al het andere — tusschen haar en alle menschen — tusschen haar en ... Gerard? Neen, néén!! O, hoe kon zij zoo zichzelf verliezen, dat zij niet eens meer *wist* of zij — Gerard ...

Zij wierp zich om en om in een worsteling met zichzelf, die haar alle rust benam; maar toen zij een paar dagen later Termolen in de gang ontmoette, vroeg zij hem plotseling:

„Hoe vindt u mijn zuster, dokter? Zoudt u denken, dat zij gauw weer zelf haar huishouden kan waarnemen?"

„Hebt u haast om weg te komen?" weervroeg hij stijfjes — en hij merkte op, hoe haar blik in een zwakheid den zijne ontweek.

„Neen," zei ze kort, als een ademstoot.

„Het is van het hoogste belang dat mevrouw er nu eens geheel bovenop komt. Te lang heeft zij zichzelf veronachtzaamd," zei hij.

Hij wachtte even, dacht dat zij niet op haar zuster leek — groette toen.

Met moede voeten klom Marianne de trap op naar Lize. Een dofheid was in haar hoofd. Zij bedacht, hoe Gerard verlangde naar den zomer, dat zij dan weer thuis zou zijn.

Dat zoù zij ook ...

Dat was nog lang toe ...

HOOFDSTUK XVIII

DE VACANTIE WAS VOORBIJ, VOERDE DE kinderen weer naar school, allen voldaan en fleurig. Zelfs Niek. Lize zich herinnerend zijn kribbigheid na vorige vacanties wrokte in een koelheid tegen Marianne, wijl deze het middel gevonden had Nieks goede stemming te bewaren.

Dien eersten schoolmorgen stond er een rijtje van vijf jongens te wachten aan den wallekant — en Koen uit zijn kantoor zag, hoe Con bedaard maar vergenoegd op hen toeliep.

Hij dacht: „Wonderlijk, die jongen scheen altijd vrienden te maken — waarom kwam hij dan thuis niet eens wat meer uit den hoek?"

Zijn gedachten werden van Con weer dadelijk afgetrokken, want Jeannetje zou vandaag voor 't eerst naar school gaan. Hijzèlf zou haar brengen. Hij had het Marianne afgewonnen, haar half verlegen in zelf-spot gezegd: „Ik ben nu eenmaal een bedil-al, dat weet je." En ze had stil geglimlacht — ze had wel gezien, hoe hij telkens Jeannetje naar zich toetrok de laatste dagen, het in zijn hart vreeselijk vond het poppetje naar zoo'n vreemde school te moeten sturen. Slechts kropte even het wantrouwen in haar, dat Lize haar dit voorrecht niet gegund had, nu zij zelf het niet doen kon . . .

Jeannetje zag de nieuwe gebeurtenissen bedrukt tegemoet. Ze begreep wel: aan alles wat ze prettig had gevonden, kwam nu een eind: het overal meehuppelen met tante Marianne — het neuzen bij de meiden in de keuken als er wat lekkers te halen viel, — het babbelen bij werklieden op zolder, of sluipen tot aan het bediendenkantoor, waar haar vriendje Biggel, uit het gevreesde oog van zijn patroon, altijd wel voor een spelletje te vinden was — en eindelijk het kruipen in moeders groote bed als ze moe en slaperig was geworden.

En nù was er die nare school, waar ze leeren moest! Ze had een hekel aan leeren. Dan was zelfs de juffrouw, die twee maal in de week opdoemende schrik, nog beter geweest. Vader had gezegd: „Ze wou toch geen dom kind blijven?" — „Ze wou wèl liever dom blijven . . ."

Op dien eersten morgen bracht het geval ieder in actie. Fré zorgde voor haar griften waaraan Con de punten had geslepen, haar sponzedoos . . . zóó zelfs dat Niek beleedigd was dat Fré hem vanmorgen alles zelf liet doen. En Marianne strooide haar lieveling muisjes op het dunne boterhammetje, dat maar niet naar binnen wilde.

Tot eindelijk de heele familie in spanning den aftocht gadesloeg van Jeannetje, onder een hoedje te vangen, aan vaders hand. En Lize, gewaarschuwd door luide kreten van: „Moeder, ze gààt ! !" het bed uitvloog en met haar kleinen neus platgedrukt tegen het raam, het slachtoffer nakeek, zoo ver zij kon.

's Middags, voor 't oogenblik de narigheid achter den rug, voelde Jeannetje zich hoofdpersoon onder de algemeene belangstelling; vervloeide de herinnering aan feiten, die den heelen dag haar met tranen bedreigd hadden: een groote jongen, die aan haar krullen trok — twee meisjes, die haar aldoor wilden optillen omdat ze haar zoo grappig licht vonden — de juffrouw met-een-bril, waar ze bang voor was, en die haar verboden had omdat ze met haar voetje zat te zwaaien.

„Jeannetje zit stil!"

Ze had Fré's hand omklemd, toen deze, alle grieven van thuis vergeten de gang om vier uur kwam ingeloopen, en groot kind zich voelend met koel voorbij zien van de juffrouw uit de eerste klas, terloops het bekende hoedje en manteltje van den kapstok had gegrepen en het zusje met zich meegetrokken.

Koen hoorde de verhalen aan. Hij had dezen heelen dag aan Kootje moeten denken — en Marianne, toen ze hem zag zitten, las het van zijn gezicht. Zijn oogen ontmoetten de hare — maar hij ontweek haar, wendde zich opeens tot Con:

„Wat was dat voor een eerewacht vanmorgen hier op de gracht?"

Er klonk een onwillekeurige ironie in zijn stem die de jongen onmiddellijk opving in wantrouwen. De nerveuse angst, dien hij zoo lang voor zijn vader gehad had, verdween langzamerhand, maar de schuwe terughouding bleef.

„Geert en Marinus van Aalst, Jan Termeer, Kees Stijnen en Jules van der Linden," somde hij stijfjes precies op.

Martins glimlachte, maar hij hield het schertsend woord binnen, dat bij een der anderen hem over de lippen zou zijn gekomen. Meer dan ooit had hij het gevoel bij dezen jongen op een onbegrepen afstand te staan.

Op een avond, dat Gerard Marianne halen kwam om te wandelen, zag zij dadelijk aan zijn gezicht dat er iets gebeurd was.

„Is er wat?" vroeg ze.

„Ja," zei hij, en aan zijn stem hoorde zij zijn spanning — „er iets iets. Ik kan naar Ruurwijk gaan — de dokter daar is ziek, en moet minstens voor drie maanden een plaatsvervanger hebben..."

„Doe je 't?" viel ze hem in de rede.

Hij stond voor haar, van haar gezicht willende lezen hoe zij het vond.

„Ja — ik wou wel graag — 't is natuurlijk... op 't oogenblik voor ons allebei niet prettig — maar 't is iets wat ik al lang gezocht heb en misschien — er is kans, dat deze dokter zijn praktijk niet meer opvat — dan zou..."

Ze voelde, hij wilde.

„Je moet het doen" — zei ze.

Hij vatte haar om 't middel, kuste haar.

„Je begrijpt toch wel hè? dat ik 't naar vind van jou weg te moeten — ik zal je wel heel erg missen zoo lang — maar aan den anderen kant, 't is onze toekomst..."

Ze knikte. En zij zag: een ruim luchtig huis op een mooi Geldersch dorp, zichzelf in de waranda, wandelend in den tuin, met Gerard...

Ja — de toekomst...

Haar gedachten stokten in een verweer, dat zij niet ontleden wilde, dadelijk overwon.

„En zoo lang jij nu nog hier noodig bent, hebben we ook niet zoo veel aan elkaar..."

Ze voelde in den ouden wrevel plotseling: 't was hem gaan vervelen den laatsten tijd. Waarom dan had hij niet ingegrepen, gezegd kort en straf, dat 't uit moest zijn, dat hij haar weer geheel voor zich wilde hebben! Dan — had zij het gedaan — zich veilig vastgehouden geweten bij hèm...

In een koelheid zei ze:

„Ja — ik kan hier nog niet gemist." Ze zweeg even — toen:

„Wanneer zou je al weg moeten?"

„Volgende week — dat is over drie dagen..."

Er trok zich iets in haar terug, als in plotselinge vreeze — dan dacht zij dat het misschien het beste was. Dit tweeledig bestaan, waarbij de zorg voor het huishouden al haar gedachten in beslag nam, en zij tegelijk uren moest uitsparen voor Gerard, voor hem 's avonds frisch en onvermoeid zijn — ze wist nu opeens, het werd haar te veel. Ze vocht meteen tegen de gedachte in, gekweld door de wroeging, dat zij dit niet eens voor Gerard over had — zij was een ellendige egoïst! En toen zij dien avond afscheid van hem nam, kwelde haar een groot schuldbesef, dat haar zich aan hem deed klemmen, haar beide handen gesloten om zijn hals.

Dat zij zich als een bang kind aan hem vasthield, nu hij van haar weg zou gaan, het streelde hem in de even zelfverwondering: dat dit Marianne Roske was... maakte hem tegelijk zoo week, dat hij bijna nù nog had willen weigeren.

„Kindje, kindje," troostte hij, haar kussend — „je zoudt maken, dat ik heelemaal niet weggaan kon..."

Toen, als een bliksemstraal viel in haar het weten:
Dat zij dit niet begeerde.

Het overrompelde haar, ontdekte haar zoo onverhoeds aan zichzelf, dat ze als verschrikt van een plotseling schel licht, ineenkroop, roerloos bleef in zijn armen.

Haar plotselinge meegaandheid, die hij hield voor gehoorzaamheid aan zijn wenschen, roerde hem nog meer, en hij ging voort haar te troosten.

Ze zei niets meer. Zwijgend, heftig gaf zij hem zijn kussen terug, maar toen hij haar hoofd ophief van zijn borst, zag hij in haar oogen een ontstelde uitdrukking, die hij niet verstond.

„Wat is er nu?" vroeg hij zacht.

Ze schudde langzaam en moe het hoofd, kon niets zeggen.

Toen zij Gerard uitgelaten had, kwam zij in de gang Koen tegen.

„Een heele verandering voor jullie," zei hij hartelijk. „Gerard vertelde mij zooeven — maar 't is voor jullie beider toekomst hè? Hij heeft groot gelijk, al is 't voor 't oogenblik een harde scheiding."

Ze stond met één voet op de traptrede, haar hand aan de leuning; hij kon haar neergebogen gelaat niet zien — ze knikte alleen, zonder een woord — mompelde toen flauw een nachtgroet. Een ontzettende vermoeidheid deed haar langzaam de trap opgaan naar boven — Lize's kamer vermijdend.

Ze kòn Lize's vragen, Lize's gezicht op 't oogenblik niet verdragen.

Boven alleen, met Gerards portret tegenover zich, zijn liefdevolle stem nog in haar ooren, schreide ze een poos. Maar eenmaal in bed lag ze kalm — uitgehuild.

Voor 't oogenblik... hoorde zij hier — eischte dit haar op.

HOOFDSTUK XIX

HET LEVEN HAD VOOR MARIANNE EEN andere kleur gekregen. Voortaan verdeelde zij het bijna onbewust in twee perioden: mèt Gerard — en toen Gerard weg was.

Ze begon de eerste dagen voortdurend uit te zien naar zijn brieven, die geregeld kwamen — en zij zorgde in haar antwoorden geen kleinigheid te verwaarloozen, op alles te reageeren. Maar daartusschen was zooveel wat haar gedach-

ten aan Gerard onttrok. Daar was dadelijk al Jeannetje, die zóó als zij wakker werd Marianne's geheele aandacht eischte met alle grieven over de nare school. Iederen morgen vocht het kind met haar boterhammetjes, tenslotte meegetrokken door Fré, die nu niet meer de lankmoedigheid van dien eersten ochtend bezat, het kortweg flauwigheid, kuren noemde. Dan kwam Marianne ertusschen, verweet Fré, en 't resultaat was, dat Fré haar hooghartig zonder een woord den verderen dag uit den weg liep.

Marianne wist het wel: de eenige brug naar Fré's hart was Nico. Den laatsten tijd wilde Niek zich wel graag 's morgens nog eens laten overhooren, en Marianne had de kunst geleerd, onder het zorgen voor het ontbijt door, den jongen te helpen en te bemoedigen met zijn lessen. En Fré begon vertrouwen in tante Marianne te stellen, riep haar hulp in voor een extra piano-uur, uitgespaard op een als pretje aangerekende wandeling...

En met Con samen behaalde ze een overwinning. Koen was er op gesteld dat hij 's morgens een ei at. Maar Con walgde van eieren, had er een griezel tegen gekregen in den tijd toen moeder met ontbijt boven bleef, Barta het hem glibberig en onvoldoende geklutst, voorzette. En 't gaf een driftbui van Koen, tot de jongen zich bijna iederen morgen half ziek maakte om de ei-scène, tenslotte wrokkend wegliep om bij Lize zijn troost te zoeken.

Toen had Marianne, terugdenkend aan den storm in Zandvoort, geweten: *Dit* niet nog eens. En met Con had zij ernstig geredeneerd: „Kom nu morgen een kwartier vroeger beneden, dan zijn we met ons beiden en hindert het niets als je naar wordt. Maar je wòrdt niet naar, als je 't maar heel vast niet wil. En ik kluts het met wat citroen, zoodat je er niets van proeft."

Hij had weifelend, verrast haar aangekeken, toen stil geknikt. En den volgenden morgen hadden zij 't samen doorworsteld. Hij wàs begonnen met bleek te worden, maar gerugsteund door 't weten dat niemand op hem lette, — zelfs Jeannetje had Marianne hardvochtig van het tooneel geweerd — ging het, en toen merkte hij, dat hij het zóó niet eens heel leelijk meer vond.

Toen Con naar school ging, vroeg Koen:

„Heeft hij zijn ei gehad?"

En Marianne, triomfantelijker dan Con, zei: „Dat is al op."

Koens blik ging vriendelijk prijzend even naar Con, die blij verlicht de deur uitliep, toen vragend naar Marianne.

„Hoe komt dat nu ineens zoo?"

„Hij neemt het als we samen alleen zijn, dan maakt hij zich niet zenuwachtig."

Hij zei niets, maar zij zag in zijn gezicht, dat hij haar hier dankbaarder voor was, dan nog ooit voor iets wat zij in zijn huis had gedaan — en zij glimlachte naar hem over, zacht en vol, als bij een gemeenschappelijke vreugde.

En die hooge blijdschap deed haar dien heelen morgen met lichte voeten gaan door het huis en met vaardige bezige handen verrichten wat noodig was — in de wondere gewaarwording alsof zij plotseling leefde een ander wijd en ruim bestaan, waarin haar ziel als bevrijd, zingend zijn wieken uitsloeg.

En 's middags ging zij uit, kocht zij voor Gerard allerlei kleine versnaperingen — in haar zonnige heldere stemming wist zij van alles te bedenken om hem genoegen te doen — maakte thuis een groot pak en schreef er een langen brief bij. De woorden kwamen los en luchtig, in antwoord op al wat hij van zijn praktijk vertelde — dan kwam zij terug op het eigen leven in huis, vertelde over de kinderen. Lize, Koen... Ze moest ook aan Gerard vertellen, dat het zooveel beter dan vroeger ging tusschen Koen en haar — en zij dacht: het was heerlijk, dat ze àlles aan Gerard kon toevertrouwen...

Op een middag in de week kwam onverwacht Rick over. Fluitend liep hij de gang door — in het kantoor hoorde hij zijn vaders stem nog — dacht, dat sinds hij zooveel andere huizen gezien had, hij het hier toch sobertjes vond. Vroeger vond hij altijd die groote gang hier zoo mooi — daar moest hij nu om lachen — ja zoo leerde je onderscheiden. En narrig voelde hij onder zijn voeten de ingesleten treden van het trapje naar de tuinkamer. Daar was het altijd gewoon een rommel met dat ouderwetsche boeltje en al dat kindergedoe. Wel verbetering dat tante Marianne (zooals hij haar sinds Zandvoort gemakshalve en schertsend meenoemde) er was. Een bliksemafleider ook allicht nu hij met vader het altijd onverkwikkelijk onderhoud moest hebben over geld.

In de tuinkamer vond hij niemand. En wat landerig ging hij in de waranda zitten, onderwijl bedenkend wat hij kon aanvoeren tegen de preek, die natuurlijk niet uitblijven zou. Veertien dagen geleden had hij nog honderd gulden gehad — dat was heel royaal geweest, méér dan hij durfde hopen. Nu ja, maar hij kwam al veel te kort met al die andere

kinderen van zijn vader. Een enkelen keer voelde hij het ook wel als een gemis dat hij niet meer zijn vaders genegenheid alleen bezat. Maar het ging onder in de diepere ergernis, hoe hij zich om dat tweede huwelijk bekrimpen moest, niet kon leven als hij wel wilde. En je wist gewoon niet waar het geld bleef! Als je zoo'n avond met elkaar uit was naar Den Haag — wie keek er dan op een vijftig gulden — daar moest je ook niet mee aankomen bij lui als De Lange en Cruyff, voor wie geld maar een klank was. 't Kon hem kriegel maken tot in zijn merg, dat hij er altijd over moest piekeren hoe aan genoeg geld te komen, terwijl bij die anderen alles maar vanzelf scheen te gaan. Enfin, 't was niet anders — hij zat nu eenmaal in die club en hij bedankte ervoor om met den nek te worden aangezien.

Eén keer had hij van Carl geleend en dit nog niet teruggegeven. Al voelde Carl zoo'n zestig gulden niet — hij had hem er nooit om gevraagd ook — voor je eergevoel was het niet prettig. Maar Sofietje kostte hem ook veel. Soms had hij danig spijt, dat hij 't begonnen was, maar als hij haar een paar dagen niet gezien had, verlangde hij toch weer naar haar. Een duivel was ze, maar lief ook — en zoo mooi...

Hij merkte niet, dat Marianne binnen was gekomen en naar hem keek!

„Hij zag er niet goed uit," dacht zij — „het echt jongensachtige frissche van verleden jaar had hij verloren; een zwierig heertje nu, bleek met moeë oogen. 't Leek geen aanstellerij, je kon zien, de jongen wàs moe..."

Hij keek om, zag haar, en groette haar met zijn ouden lach. Ze moest denken dat hij niet op Koen leek, en of hij dien lach van zijn moeder had... die toch niet bekoorlijk scheen op haar portretten...

„Ik vind het leuk, dat ik u hier weer vind."

„Ja, je staat hier nu onder mijn regime, weet dat wel!"

„Oho!" lachte hij vermaakt — „Wou u eens zien of u mij eronder krijgt?"

„Jou zoo goed als de rest," spotte ze met galgenhumor voor zichzelf. Ze had nogal succes hier!

„Zingt u niet meer?"

„Op 't oogenblik — neen —"

„Wanneer dan wèl weer? op concerten meen ik..."

Ze keek met aandacht de tafel rond, of zij niets vergeten had...

„Misschien nooit weer —" ontviel haar verstrooid. Zijn oogen werden groot; hij was teleurgesteld.

De glorie viel van haar af. Hij vond haar nu opeens maar een gewoon meisje — een beetje oud al — zooals ze daar heen en weer liep, en allerlei huishoudelijke dingen bedisselde.
Ze merkte het gevoelig snel en lachte spottend naar hem. Maar zij dacht: „Neen — hoe kon zij zoo iets zeggen — zooals voor dezen jongen zou zij dan voor alle menschen zijn — zij kon niet missen haar roem, die haar nu eenmaal een steun was..."

Koen deed niet zoo opgewekt als anders wanneer Rick onverwacht overkwam, en aan tafel ook bleef hij stil terwijl Rick praatte aan één stuk, om zijn vader de gelegenheid te benemen een scherpe opmerking te plaatsen. En Marianne zag de wolk op Koens gezicht toen hij Rick na het eten meewenkte.
Op het kantoor wachtte hij wrevelig wat er nu komen zou — overwoog de kans, die niet gunstig scheen om nog meer te vragen.
„Hoor eens —" begon Koen, hem de sigaren toeschuivend, — „we moeten eens even praten samen. Ik heb je toen dat gestuurd, en zoo iets vind ik ook niet erg voor een keer — ofschoon, ik heb me dergelijke dingen zoolang ik nog van mijn vader afhankelijk was nooit veroorloofd... Maar enfin, dat laat ik nu daar. Maar ik moet je wèl zeggen, dat je je voortaan een beetje moet intoomen met je uitgaven. Die stijgen maar steeds en je schijnt er nooit aan te denken dat je broertjes en zusjes er ook nog zijn..."
Hij poosde even. Het had hem moeite gekost dit te zeggen, wetend dat immers de jongen daarom wrokte den laatsten tijd. Maar zijn trots verdroeg het óók niet zijn eigen zoon daarin te ontzien.
Richard zweeg. Hij dacht: het was voor het laatst, dat hij zulk gezanik verdroeg — voortaan zou hij zichzelf weten te helpen, dan waren er nog wel andere wegen!
Koen zag den gesloten hooghartigen trek om zijn mond, — het herinnerde hem aan Clara — en het verzachtte hem onmiddellijk, pleitte voor hem. Hij wilde niet langer streng zijn, 't was al lang weer genoeg voor den korten tijd dien zij samen waren — en hij begon op gansch anderen toon te vragen naar allerlei in Rotterdam, had er zijn oude warme belangstelling, waarmee hij zoo lang den jongen aan zich had weten te binden. En Rick praatte losjes terug — voor die paar uur wilde ook hij geen onaangenaamheden, maar een koelheid was in zijn stem bij het afscheid, die Koen niet ontging.

„Jawel —" dacht hij, half in spijt, half in medelijdenden spot — „meneer is gebelgd — ach zulke jongens, kinderen zijn het nog — over een paar jaar komt het verstand wel ... daarom moest hij hem nu maar wat kort houden ..."

Dien avond laat ging hij nog even naar beneden. Het zag er in de tuinkamer sinds Marianne in huis was, altijd gezellig uit, moest hij zich bekennen. En wanneer hij, zooals dikwijls tegenwoordig, wat vroeger beneden kwam, zij samen zaten, soms lezend, soms wat pratend, viel langzaam de gedwongenheid weg, die bij tijden nog hun omgang beheerschte. In die stille avonduren naderden hun twee vreemde werelden elkaar, in een zonderling overgevoelig wantrouwen elkaar bekampend eerst, dan voorzichtig tastend in elkaar verglijdend. Het was de vrouw, die het eerst met fijner wapenen, geslepen door 't innerlijk onbewust begeeren die andere wereld binnendrong, en er zich wist te handhaven, vastklemmend het kleinood, dat zij er als een verrassing vond: zijn zacht en warm hart voor zoovelen die zijn hulp behoefden — het werk waaraan hij zich wijdde met dezelfde diepe gesloten liefde als voor zijn gezin. En zij luisterde vreemd aangetrokken naar zijn stem, die vertelde van allerlei menschen; het laatst van de Ellemannetjes, een geval, dat hem zeer aan zijn hart ging en waarnaar zij vroeg in telkens meerdere begeerte om te weten. De man had fraude gepleegd, en zich van kant gemaakt — de vrouw was geholpen in de Garenklos — kende ze niet dien winkel op den Nieuwendijk? 't Ging — de vrouw had ijver genoeg — maar er waren vijf kleine Ellemannetjes, die daar krioelden in de donkere kamer achter den winkel, allemaal even spichtig en bleek ... En ze luisterde, volgde woord voor woord. Maar uit háár wereld wist ze hem te weren! En hij liet zich weren, in onbewust egoïsme tevreden aannemend haar belangstelling in zijn aangelegenheden. En zóó scherp onderscheidde zij zijn gevoel van het hare, dat ieder woord gewaagd in vriendelijk bedoelen naar haar leven, haar slechts een krenking scheen.

Toen hij binnenkwam vond hij haar bezig op te ruimen om naar bed te gaan. „Ik wou juist nog even naar je toekomen," zei ze.

„Hadt je me wat te vragen?"

Ze bloosde. „Ja — ik heb geen geld meer."

Hij glimlachte even om haar verlegenheid.

„Is het zoo'n dure week geweest?"

„Zooveel rekeningen."

Ze schoof hem een stapeltje toe — hij bladerde ze door, en ze zag met hem mee. Het waren meest dingen waarvan zij niets wist, en ze verwonderden zich beiden in stilte over de behendigheid, waarmee Lize zelfs vanuit haar bed nog kans had gezien allerlei uitgaven te doen. Maar ontstellend hoog schenen haar nu ook de uitgaven onder haar eigen beheer die ze haperend maar precies hem uitlegde. Hij was zoo gewend aan Lize's geknoei en gedraai bij dergelijke gelegenheden, dat even dit ronduit opbiechten hem vreemd aandeed.

„Er zit niets anders op dan betalen," zei hij dan met een zucht. „Maar meisje — we moeten een beetje zuinig zijn, hoor."

Ze keek verschrikt.

„Heb ik te veel uitgegeven?"

„Je bent nog onbedreven natuurlijk," zei hij zacht — „maar ik ben niet rijk — en ik heb veel buitengewone uitgaven gehad in den laatsten tijd."

Hij zweeg plotseling, dacht aan Rick — en ze begreep.

„Dat moet je nu niet dadelijk aan Lize gaan overbabbelen," zei hij — „dan tobt ze maar."

„Waarom zegt hij dat," dacht ze — „hij weet best dàt Lize niet tobt over zulke dingen."

„Neen," beloofde ze mat." „Nu goeden nacht."

Hij keek haar aan, vriendelijk; hield haar hand een oogenblik vast.

„Wel te rusten, Marianne."

Bij de deur kwam ze opeens terug.

„Ik kan naaien tegenwoordig," zei ze.

Hij moest lachen. „Hoe komt dat ineens?"

„Wil je 't zien?"

„Ja, kom er eens mee voor den dag."

Ze zocht in Lizes werkmand, toonde hem een onderjurk van Jeannetje.

„Puzzle: zoek het stuk."

„Daàr," zei hij meteen.

„Hè akelige man! 't Is toch netjes?

„'t Is keurig," bewonderde hij geamuseerd.

„En ik huil er nooit meer om."

Hij lachte voluit, terwijl ze wegvloog, een wuivende hand even om den hoek van de deur.

De zuinigheid nu — dat was een geheel nieuwe moeilijk-

heid. Marianne had vroeger gedacht, als de machine liep, was 't al prachtig. Nu kwam er dit nieuwe hoofdbreken erger dan al het andere, want hiervoor had ze een strijd aan te binden tegen alle bestaande ongerechtigheden, die zich als regels in het huis geworteld hadden.

Ze begon nauwlettend acht te geven op wat er in huis verbruikt werd. 't Verwekte een storm bij Barta, maar Marianne zette door. Een haat broeide in de meid, welke haar vroegeren wrok tegen Lize vernietigde; en de jaloezie, waarmee zij in haar hondentrouw aan Koen, Lize had geduld als een eenmaal bestaand onheil, deed haar de „vreemde" bestoken in gloeiende vijandschap, richtte in nauwelijks bewusten drang al haar daden. Zoo koos zij nu Lize's partij blindweg, handhaafde Lize's wenschen en wil tegen eigen beter weten in; en zelfs verzachtte in onverhoedschen keer de gedachte aan Kootje haar thans voor de moeder. Lize, als een stout bedorven kind, had er snel-begrijpend haar lach om, sloeg er vlug en slim ieder mogelijk voordeeltje uit voor zichzelf.

Op een avond toen Marianne naar huis was, Koen naar een vergadering, en de vier kinderen bij Lize zaten, kwam Fré door moeder naar beneden gestuurd om de koekjes te halen, met leege handen weer boven.

„Er zijn tegenwoordig geen koekjes haast," zei 't kind — „tante Marianne zegt, het is niet noodig alle avonden."

„Dan moet Marie halen — dadelijk!" riep Lize — „jullie mogen kiezen wàt."

Ze zagen met kinderscherpte wel moeders boosheid en zij vielen uit instinct onmiddellijk haar bij — vergaten om 't leege trommeltje al de genegenheid voor tante Marianne.

Toen Koen dien avond bovenkwam, vond hij Lize met een kleur van opwinding.

„Wat is er gebeurd?" vroeg hij.

Ze gaf niet dadelijk antwoord, lag boos te kijken, voelend hem medeplichtig.

„Ik *wil* niet dat Marianne de kinderen zoo beknibbelt — dan kan ze 't eerst aan mij vragen, als ze hun 't lekkers afneemt. 't Is of 't mijn kinderen niet meer zijn! Omdat ze nu toevallig op *mijn* plaats beneden zit!"

Hij begreep waarover 't ging, en zijn eerste gevoel was ergernis, maar haar laatste klacht won hem.

„Kom, kom — dat is malligheid — je weet best dat het altijd en alleen nog joûw eigen kroost is."

„Ik zie joû ook nooit meer — jij komt ook nooit meer boven! Jullie, jullie zitten daar maar met wijze gezichten te

bazen over die arme kinderen. Ik vind Marianne een bedil-al — ze moest nog een bril ook op zetten, ze wordt zoo leelijk den laatsten tijd! En ze zal er tòch geen plezier van hebben, de kinderen geven tòch niet om haar!"

Hij lachte om haar onredelijkheid, zag in een flits Marianne's geestig, fijn gezicht zooals zij soms 's avonds nog bij hem kwam om hem iets te zeggen of te vragen — en hij moest opnieuw lachen in half onbewuste mannen-voldoening.

„Ik geloof, dat jij weer naar beneden moet," plaagde hij — „dat het dàt is — je wordt beter."

Maar onder zijn woorden al zag hij na de opwinding haar gezicht smal wegtrekken.

„Nu stil maar — met je muizenissen," suste hij, zich naar haar overbuigend, waar zij pruilend hem ontwijkend, wegdook. Maar de groote betraande oogen uit hun schuilhoek bedelden om zijn kus...

Den volgenden dag blééf het spannen tusschen Lize en Marianne. Lize, onhandelbaar, prikkelbaar tot in het uiterste, had honderd bedenksels die Marianne voortdurend tijd kostten; maar met een vreemde lijdzaamheid verdroeg zij — in een machteloos weerloos gevoel, dat haar, anders zoo slagvaardig, tegenover al deze onredelijkheden zwijgen deed. Toch, tegelijk ervoer zij het als iets dat haar zenuwen aangreep, haar uitputte meer dan de grootste lichamelijke vermoeienis.

In 't middaguur toen Lize rustte, ging zij uit; ze kocht een paar dingen die Gerard haar gevraagd had — bedacht, straks als zij terugkwam zou zij voor Koen het boek bestellen zooals zij hem beloofd had; dan liep zij door naar het Vondelpark. „Hier wandelde zij verleden jaar iederen middag met Gerard... wat zou er het volgend jaar zijn...

Er trok zich iets in haar samen bij die gedachte — iets dat zij niet doordenken wilde en zij sloeg weer den naasten weg in naar de stad. Zij moest Jeannetjes klasseonderwijzeres spreken over den onoverwinnelijken weerzin dien het kind behield voor de school, zóó dat het er soms werkelijk onder scheen te lijden, in één dag vacantie opfleurde.

Het vlotte niet tusschen de beide jonge vrouwen, waarvan de eene zich gekrenkt meende door de inmenging van een leek in haar werk, maar inderdaad niet verdragen kon de meerderheid in optreden van een andere, een mondaine vrouw, die haar zich deed voelen simpel onderwijzeresje. En zij vond er onmiddellijk den pijl van eigen bot verweer, die dieper raakte dan zijzelf kon vermoeden.

„O — u is er dus tijdelijk aan huis — vandaar dat *u* over Jeannetje komt spreken en niet mevrouw."

„Mijn zuster is ziek." 't Antwoord kwam rap en koel; en rustig-hoog met de nauw verholen kleinachting dat de ander niet te onderscheiden wist het fijne overgevoelige poppetje van al die andere robbedoezen, sprak Marianne door: „zou het niet eens te probeeren zijn met een andere plaats, wat vooraan, zoodat de onderwijzeres meer zich kon bemoeien met Jeannetje — zij was een beetje verwend en dadelijk ongelukkig onder onverschilligheid of onvriendelijkheid — het bleef toch in de allereerste plaats van belang dat het kind niet leed onder een afkeer, die door takt en liefde weggenomen kon worden..."

De andere, overrompeld, het bits jonge-meisjes-gelaat — kinderlijk van ronding nog, merkte Marianne op — rood-overvlamd, prevelde iets van: eerlijkheid in de klas, geen uitzondering kunnen maken... Tot Marianne haar koel overschouwend, met korten groet zich wendde.

Maar terwijl zij daar ging, wist zij waarom zij had *willen* kwetsen: wijl zij na dezen moeilijk doorworstelden dag ontwricht zich voelde, een verslagene tegenover deze vreemde, die met ruwe onwetende hand geraakt had aan wat zij zelf onophoudelijk verdrong uit haar bewuste denken. En onder het woordgehaspel had zij voortdurend gezien: het kind, zóó op haar gelijkend, dat het vreemden trof!

Zij liep den boekwinkel voorbij, waar zij het boek van Koen had willen bestellen...

Dien avond ging zij Koen even in 't kantoor opzoeken. Zij gaf er zich geen rekenschap van dat dit de laatste week een gewoonte van haar was geworden — als een baken aan 't eind van iederen dag dit oogenblik stond. Maar als zij de lange stille gang doorliep, wist zij altijd hetzelfde:

Hij, voor zijn bureau, zijn hoofd gebogen over papieren — dan zijn hand, die plots vaderlijk voor haar open lag.

„Kwam je me goedenacht zeggen?"

Dan vertelde ze hem alles van den dag, van de kinderen — van haar tobberijen ook die ze toch immer zorgvuldig wist voor te stellen als een grap, haar prestaties als iets dat zijzelf belachelijk vond. En ook nu, terwijl een vermoeidheid haar brak om dezen langen zwaren dag, hing zij een geestig tafreel op van het tweegevecht tusschen haar en de onderwijzeres.

Hij lachte geamuseerd, als een verfrissching genietend dit

oogenblik, dat zich iederen avond hem wel wilde aanbieden. Maar dieper voldaan wist hij te onderscheiden haar liefde voor 't kind, haar oplettende zorg. Toch, waarom verstopte zij het immer tegenover hem onder zooveel dwaasheid? Was het valsche schaamte — vond *zij* het werkelijk belachelijk van zichzelf, of wilde zij het voor hèm niet weten in de oude prikkelbaarheid?

„Ik ben je heel dankbaar, dat je dit gedaan hebt," zei hij. „Ik heb zoo weinig tijd — en een vrouw kan beter over die dingen praten en oordeelen. Heb je ook soms nog om dat boek van mij gedacht?"

„Neen," zei ze, haastig, als om te weren het zoo zeldzaam prijzend woord, waarnaar zij hunkeren kon in lange dagen, „ik moest nog voor Gerard allerlei bestellen, en toen heb ik dàt heelemaal vergeten. — Ik kan 't morgen wel doen."

„Welneen," zei hij, zijn papieren naar zich toe trekkend, „ik kan 't best zelf."

De vreemde genoegdoening, die haar dit had doen zeggen, ontviel haar — en terwijl zij langzaam de trap opliep, haakte in haar een pijn, of zij iets opzettelijk bedorven had.

HOOFDSTUK XX

NA DE VACANTIE WAS KOEN NAAR DEN directeur gegaan van Nieks school, die hem beslist had afgeraden Niek naar de H. B. S. te sturen. „Con zou er het volgend jaar voor klaar zijn, maar met den oudsten bleef het tobben, hij had geen hoofd om te leeren — anders een aardig ventje, wat stug en moeilijk eerst, maar als hij eens aan 't praten kwam over muziek, zat er veel meer in dan je zoudt denken."

Koen, voelend waar de ander heen dwong, had kortweg 't gesprek afgebroken. Thuis riep hij Nico bij zich, verbood hem niet onvriendelijk maar stellig méér dan een half uur per dag te spelen. Hij moest nu eens al zijn krachten inspannen voor zijn schoolwerk deze maanden.

Lize, door Fré ingelicht, begon er dadelijk over tegen Koen, toen hij bij haar boven kwam.

„Als je hem verbiedt te spelen, ontneem je hem zijn eenige plezier; dat ellendige schoolwerk is een kwelling voor hem, dat weet je best."

Hij gaf geen antwoord, liep meteen, zich met moeite inhoudend, de kamer weer af. En toen Marianne na het eten boven kwam, vond zij Lize die niets had gegeten, schreiend, vol verwarde verwijten tegen Koen.

Zwijgend hoorde Marianne het aan. Maar al dien tijd zag zij hoe stil en in zichzelf gekeerd hij aan tafel gezeten had, zonder zelfs op Jeannetjes aanhalerijtjes acht te slaan.

„Dat *ik* nu ook niet beneden ben!" snikte Lize. „Nu kan Koen doen met hem wat hij wil — want jullie, jullie voelen niets voor de kinderen!"

„Voelt Koen niets voor de kinderen?" verontwaardigde Marianne zich.

Lize, te midden van haar drift, ving Marianne's toon op, en door haar tranen heen keek ze haar zuster scherp aan.

„Neen!" wond zij zich op. „Hij is slecht voor Niek en voor Con en voor Fré — hij houdt alleen maar van Rick — en van dat mensch, Clara, dáár heeft hij van gehouden — en daarom trekt hij altijd Rick voor boven *mijn* kinderen — jij hoeft hem niet te verdedigen! wat weet jij daarvan?"

„Stil," zei Marianne hard. Ze stond op, greep het bord met koude vingers — „ik zeg immers niets..."

Toen ze voorbij Koens kamer kwam, stond de deur open. Een oogenblik weifelde ze, wetend dat hij uit was. Toen gehoorzamend aan een drang die voor 't oogenblik al 't andere in haar te niet deed, sloop ze snel en lenig zacht de kamer door naar den wand waar 't portret van Clare hing.

„Daar heeft hij van gehouden."

Ze stond lang te staren naar 't kalme, gelijkmatige gezicht...

Dan met een schok hervond zij zichzelf en met bonzend hart vloog ze weg.

HOOFDSTUK XXI

NICO VOELDE ZICH IN DEZE PERIODE DOODongelukkig. Zwoegend voor dragelijke cijfers tegen de groote vacantie, verloor hij zijn plezier in alles. Zijn schoolwerk verfoeide hij, en zijn muziek was hem, nu hij niet studeeren mocht en slecht speelde op les, meer een kwelling dan een genot. Fré deed voor hem wat ze kon, ze maakte al zijn werk met hem, sloot zich uren met hem op om hem zijn lessen in te pompen: en de eenige belooning was, dat hij al zijn grieven tegen haar luchtte, het eene

verwijt van zijn dadelijk zich verongelijkt voelende ziel op het andere stapelde. Tot het bij Fré eindigde in een huilbui, en Marianne tusschen beiden kwam.

Voor Koen trachtte Marianne het zooveel mogelijk te verbloemen, maar op een dag hoorde hij hoe Nico tegen Fré uitvoer, en met barsche woorden zette hij den jongen terecht, stuurde hem naar boven.

„Waarom was hij zoo tegen je?" vroeg hij Fré in een verontwaardigd medelijden om die zoo slecht beloonde trouw.

Ze kon nooit velen als er iemand tusschen haar en Niek kwam.

„'t Is allemaal alleen, omdat u hem niet laat spelen," barstte ze uit. „Omdat u hem dat verbiedt — 't is uw schuld!"

Hij werd rood van drift, — in een gekrenktheid ook dat ze hem zoo misverstond, en onverdiend brak over Fré zijn toorn los.

Maar ze was door het dolle heen, luisterde naar niets. En opeens liep hij weg.

Marianne zag hem gaan — haar hart kromp. Ze kon, o ze kòn hem niet zóó zien tegenover de kinderen. Evenmin als Lize, maar ... ànders. *Zij* kon het niet velen om hèm, omdat zij wist hoe zijn drift, zijn schijnbare hardheid altijd uiting waren van innerlijke pijn, zoo hevig in zijn snelbezeerde gevoelige ziel, dat die zich uiten moèst.

Onhandig nog en onbeholpen, hen niet genoeg kennend in hun eigenaardigheden, had zij den laatsten tijd herhaaldelijk getracht ongerechtigheden bij de kinderen te ondervangen en te voorkomen, om den vader te sparen. Het lukte niet altijd. Het was of een instinct den kinderen deed beseffen, dat waar zij hielp, het niet in de eerste plaats was om hunnentwille. En liever dan naar Marianne, hoewel die verstandiger hielp, gingen zij naar moeder. Die was altijd met hen geweest, zelf een ondeugend kind temidden van de kinderen — onverstandig den storm opjagend inplaats van dien te bezweren, maar onbezweken aan hùn zij.

's Middags, toen Koen en Marianne na de koffie een oogenblik alleen waren, zei hij plotseling:

„Hadt je dat ooit gedacht? Dat iemand zóó tegenover zijn kinderen kon staan als ik? Nu — zoo ver brengt een kind van dertien jaar je — heb ik Fré geschreven. Dan zal ik 't zóó probeeren. We kunnen nu eenmaal niet praten samen — 't is of zij en ik ieder een andere taal spreken."

Het bloed vloog naar haar gezicht; haar oogen vol en warm zagen hem aan.

„Oh," zei ze, „je moet niet denken, dat ze niet van je

houden — dàt is 't niet. Ze begrijpen alleen niet, dat je het doet uit zorg en liefde — daar zijn ze nog te jong voor."

Hij keek haar snel aan — toen voor zich.

Was dat — Marianne? die hij altijd zoo ver van zich gedacht had, levend in een sfeer die met de zijne niets te maken had?

Dit was, wat hij in zijn heele huwelijksleven nog nooit van Lize gehad had; begrip — denken om hèm.

Hij kon 't niet verwerken. Zijn stugge moeilijke wantrouwende aard ook kon het niet dadelijk aanvaarden. En hij ging zwijgend den tuin in.

Fré was niet meer te voorschijn gekomen. Toen het stil in huis was, ging Marianne naar boven. Voorzichtig duwde zij de deur van Fré's kamertje open — trok meteen weer terug.

Aan tafel over den brief, zat Fré te snikken.

Dien ganschen dag en den volgenden zag Marianne hoe het kind vocht om met zichzelf tot klaarheid te komen. Ze kòn niet laten voor Nico te strijden, en haar gevoelig hart was getroffen door haar vaders woorden. Met niemand praatte ze over den brief, dien ze geen oogenblik uit haar zak had gehad sinds ze hem kreeg.

Maar den tweeden dag zag Marianne Fré binnenkomen, terwijl Koen alleen in de waranda zat.

Zij zag hoe een oogenblik het kind, bleekgeworden, aarzelde, toen op hem toevloog, zijn hand greep — en zij hoorde tusschen Fré's snikken van berouw *zijn* troostenden kus . . .

„Juffrouw — *is* er geen melk meer voor mevrouw?" Ze schrikte op. Ze wist nu opeens, dat voor den tweeden keer Barta gevraagd had. En alsof zij op een misdaad zich betrapt voelde, ontweek haar onzekere blik Barta's vijandige oogen, terwijl zij machinaal naar de kast liep.

Dien avond, toen zij met Koen alleen was, zei hij:

„Hoe moet 't nu met dien jongen!"

„Praat eens met hem," smeekte ze. „*Zeg* 't dan eens, wat je toch wèl *schrijven* kunt."

Hij zat stil — zijn hand vast gesloten.

„Ja," ging ze door, warm-hartstochtelijk, „ze begrijpen je niet, omdat je je altijd inhoudt — je niet geeft zooals je bent. Dat kan je van een kind ook niet eischen. Maar ze houden zóó van je, dat als je maar eens even uit je stroefheid komt, je ze ineens ook weer hèbt — dat zie je aan Fré.

En 't is bij Nico geen onwil — zijn liefde voor de muziek is zoo groot, dat hij iederen tegenstand voelt als een persoonlijke krenking."

Ze zag zijn gezicht betrekken.

„Wat denk je nu ineens?" onderbrak zij zich.

„Ik denk, dat *jij* dat begrijpt, maar *ik* niet," zei hij stug. „Ik — die dingen zijn mij nu eenmaal vreemd."

Ze stond naast hem, zag op hem neer.

„Alles van *mij* is hem vreemd," dacht ze.

„Ik had je nog over iets willen spreken, maar 't kan even goed op een anderen avond — als je nu moe bent..."

„Dòe ik alsof ik moe ben?" vroeg ze geprikkeld.

„Neen — alsof je geen lust hebt de conversatie verder voort te zetten. Ik hoop dat ik uwe majesteit niet beleedig met mijn belangstelling?"

„Volstrekt niet."

„Ik ben je zwager, moet je denken."

„Dat heb ik al méér gedacht ja."

„En een ouwe kerel."

„Dàt is waar."

Hij keek haar aan.

„Je hoeft 't niet in alles zoo roerend met me ééns te zijn."

Ze lachte voluit, haar helderen jongen lach.

„Ik ga naar bed — ik schijn hier toch geen goed te kunnen doen."

„Neen." Hij keek naar haar hand, die ze hem niet toestak.

„Goedenacht."

Licht sloop Marianne de trappen op, naar haar kamer. 't Was te laat geworden om Gerard nog te antwoorden op zijn laatsten brief — moeizaam las zij dien nog eens over. Met Pinkster hoopte hij te komen — zouden ze eindelijk weer eens ouderwetsche dagen hebben.

Zij had een innerlijken fellen schok, alsof iets haar zei in haar diepste, zekerste weten: dat het oude *nooit* terug zou komen...

Meteen verzwond het, had haar verstand het verdrongen — en terwijl ze haar haren borstelde, dacht ze: „met Pinkster — ja — ze konden misschien samen naar buiten gaan, als Lies dan wat opgeknapt was — ze mocht wel eens voor haar zomerjapon gaan zorgen..."

Ze stond peinzend stil, haar lenige vingers spelend met haar vlecht. En toen, terwijl zij keek naar haar hand, moest zij denken hoe die, blank en klein naast Koen op tafel had gelegen en hoe hij die had làten liggen.

HOOFDSTUK XXII

DEN VOLGENDEN MIDDAG RIEP KOEN NICO bij zich. Zwijgend stond de jongen voor hem — en Koen terwijl hij zag den gemelijken trek in 't bleeke kindergezicht, dacht hoe ongerust hij van den winter om Nico was geweest. Dit leek ook niet veel naar een gezonden, vroolijken jongen.

„Hoor eens hier," zei hij, en er was een warme klank in zijn' stem die den jongen deed opzien. „We moeten eens praten samen. Zeg eens eerlijk, valt het leeren je zóó moeielijk den laatsten tijd, dat het zoo slecht gaat?"

„Ik weet niet," zei de jongen schouderophalend — „'t gáát niet — niets gaat er — ik vind alles naar."

„Alles naar," herhaalde Martins misnoegd. Zoo iets begreep hij niet. Dat je zorgen hadt of verdriet ja — maar zóó in 't wilde alles naar vinden!

„Is 't om dat piano-gespeel? Wrok je daarover?"

De grijze kinderoogen werden even opgeslagen, keken wrevel verlegen weer neer.

„Als ik niet goed mag studeeren, speel ik net zoo lief heelemaal niet."

„Ik heb 't verboden, omdat je slecht leerde."

„Ik kan nu heelemaal niet leeren," zei de jongen dwars.

„Dan blijft er ook voor je plezier geen tijd over," zei Koen streng.

„Omdat *mijn* plezier is pianospelen," dacht de jongen en keek het raam uit.

Koen zat een oogenblik stil — een bitterheid, een ergernis steeg in hem op. Hij dacht aan wat Marianne gezegd had: „probeer met hem te praten, zooals je toch in je hart voor hem voelt." Deed hij nu al dien tijd anders? En met wat voor resultaat?

„Als ik je nu toesta net als vroeger te studeeren, kan ik er dan van op aan dat je méér je best zult doen op school?"

Het gezicht van den jongen beefde en vertrok; al zijn opgekropte zenuwen om een tegenstand dien hij niet kon verwinnen, braken los — en hij barstte in snikken uit.

„Ik kan 't niet beloven. Ik vind spelen óók niet eens meer prettig."

Koen zat stil — dat behuilde jongensgezicht tegenover hem deed hem zeer. Wat was er nu met zoo'n kind aan te vangen?

Hij trok Niek naar zich toe.

„Ik wil toch een flinken kerel van je maken," haperde

hij — „geef me een hand en laten we met nieuwen moed beginnen — hè?"

Stil vertrouwen-zoekend gleed de hand van den jongen in de zijne — zijn oogen schuw beschaamd naar zijn vader op, prevelde hij:

„Ik zal 't wel probeeren."

Hij vertelde niemand in huis, zelfs Fré niet, wàt vader gezegd had. De eerste dagen ook speelde hij niet, maar in een moed der wanhoop trok hij met zijn boeken dadelijk na het eten naar boven, liet zich door Fré alles inpompen.

Marianne zag het, evenals Koen, hoe hij zich weerde tegen zijn eigen lusteloosheid — en op een middag zat hij opeens na schooltijd voor de piano en studeerde.

Marianne's oogen zochten triomfantelijk Koen.

„Je hebt 't gewonnen met Niek," zei ze zacht blij toen de kinderen weg waren, ze samen in den tuin liepen.

„Omdat hij speelt — wat *ik* zoo heerlijk vind hè?" zei hij met galgenhumor.

„Dat harde hoofd van jou — wie dat klein krijgt!" riep ze half lachend, half in ergernis. Meteen liep ze naar binnen, joeg Con op van de canapé waar hij zat te lezen.

„Jullie gaan met zijn vieren met mij naar de bioscoop. 't Is een tractatie aan jou."

Hij keek verbaasd. „Aan mij?"

„Ja — 't is vandaag je honderdste ei geweest, en dat gaan we nu vieren."

Hij kreeg een kleur van plezier.

„Wat — wat geven ze . . ." stotterde hij.

„Dat zal de verrassing zijn!"

Hij stond een oogenblik verwezen — holde dan met het verhaal naar de anderen toe — naar moeder. In een oogenblik kwamen ze aangevlogen om er alles van te hooren — waren dan weer weg om zich te gaan aankleeden, en binnen 't kwartier stormde het heele viertal kant en klaar binnen. In de gang stond Koen verwonderd.

„Waar gaan jullie heen?"

Ze zei het hem.

Hij glimlachte, ving het dansend Jeannetje op. „Veel plezier!"

Op de stoep, terwijl hij hen uitliet, zei hij: „Heb je een anderen hoed op?"

Ze kreeg een kleur van boosheid.

„Ja — al zes weken lang."

„Hij staat je goed," lachte hij.

Ze gaf geen antwoord, maar ze had den scherpen blik gezien, waarmee hij haar opnam.

Toen Koen in den middag even bij Lize boven kwam, vond hij haar uit haar humeur en stil. Er was geen visite geweest, en al de kinderen uit, en Marianne ook — aan háár dacht nooit iemand. En toen even later Marianne met de kinderen thuiskwam, alle vier vroolijk binnenvielen met kleurig gebabbel en allerlei verhalen over 't geziene, bleef ze mokkend liggen kijken.

Nadat de kinderen weg waren zei ze:

„Hoe kwam je er bij, Con naar zoo iets mee te nemen — hij houdt niets van die dingen."

Voor Marianne verzonk de heele vroolijke middag.

„Hij vond 't heusch prettig," zei ze zwak.

„Nu ja, dat zei hij natuurlijk, Con is zoo fijn — maar hij is veel liever bij mij thuis, dan dat hij met jou uitgaat."

Marianne zweeg. Ze had kunnen weenen in een wijd gevoel van vernedering. Als een bedelaarster voelde zij zich, wie de aalmoes in verwijt voor de voeten gegooid wordt. Toen zag zij Koen fronsen en opeens in een angst voor zijn mogelijke verdediging, ging zij de kamer uit.

Binnen viel een stilte. Koen zweeg, hij zag Marianne's gezicht, zooals het verbleekt zich wendde naar de deur. En de pijn, die deze herinnering hem gaf, weerhield hem in onbewust zelfverweer, Lize iets te zeggen over haar grove onredelijkheid. Aan tafel was hij stil en afgetrokken, ging meteen na het eten naar zijn kantoor, bleef dien ganschen avond werken.

— — — — — — — — — — — — — —

Midden in den nacht werd Koen wakker, hoorde hij Lize zuchten. Hij boog zich naar haar over, schoof zijn arm onder haar, en hij voelde haar tegen zich aandringen, haar lippen zijn gezicht zoeken.

„Hou je nog van me?"

„Mal kind!"

„Zeg dan . . ."

„Och natuurlijk . . ."

„Het meest? het aller-àllermeest?"

„Het . . . allermeest."

Met een snik van verlichting vleide ze haar wang op zijn arm, sliep weer in.

Hij kon den slaap niet vatten, lag uren stil, met strakke, open oogen.

HOOFDSTUK XXIII

GERARD SCHREEF GEREGELD. HIJ HAD HET bizonder naar zijn zin, zich nu al geheel in dat dorpsleven ingeleefd. Er heerschte een mazelen-epidemie onder de kinderen en zoo was hij in korten tijd met bijna al de gezinnen vertrouwd geraakt. Het zou hem spijten als hij hier weer vandaan moest: de berichten van den ouden dokter bleven slecht — dus misschien ... Er was ook nogal een aardige conversatie. De dominee en zijn vrouw waren jonge menschen, zij zoowel als hij doctor in de theologie — en bij een paar families in de omliggende villa's kwam hij veel aan huis. Marianne zou het hier niet zoo ver van de wereld vinden — zij moest eens komen kijken, de Van Breggens hadden gevraagd of zij dáár wilde komen logeeren ...

Marianne, als zij beneden kwam, vond er de groote bekende couverten naast haar bord — of Koen kwam er mee binnen, triomfantelijk zwaaiend. Dan glimlachte ze, greep er naar, onderwijl Jeannetje helpend, of van Con een langdradig verhaal aanhoorend.

Deze dagen kwam een wonderlijke rust over haar. Verzonken was de hartstochtelijk zoekende onbevredigdheid der laatste jaren, de vreemde ontgoochelende dofheid, de strakke opgewondenheid daarnà van haar verlovingstijd, en het uitputtend getob der eerste weken hier. Zij dacht, zij zon niet meer over het leven, ze vond zich niet zondig meer omdat zij zoo tevreden kon zijn zonder Gerard; dat — het zorgen met Koen samen hier in huis was immers iets dat aan haar leven met Gerard niet raakte! Zij deed wat haar handen te doen vonden en was gelukkig.

Ze ontdekte soms zelf-verwonderd hoe volkomen ze in dit kinderleven kon opgaan, zich geheel verdiepen in kinderkwesties. Dat zij 't kòn! Zij, die altijd egoïst-weg gemakzuchtig geleefd had haar luxe bestaan, zij kon vroeg opstaan, alle vermoeidheid vergeten om een les van Nico, een spelletje met Jeannetje. En ze was blijder en trotscher als ze een kind tot gedweeheid en overgave aan Koen gepaaid had, dan ooit na een succes voor een volle zaal.

In een van zijn brieven vroeg Gerard: „zong zij heelemaal niet meer, trad zij niet nog eens op? Zij schreef er nooit over ..."

Zij bleef een oogenblik verwonderd stil; haar leven had al zijn oude verrukkingen verloren; geen spanning meer, geen triomfantelijke vreugd. In plaats daarvan hing en trok

haar hart aan duizend kleinigheden. Haar grootste eerzucht was geworden een goed kop koffie voor Koen, een keurig verstelde jurk, een kinderhand, die hulpzoekend of dankbaar in de hare gleed. En in deze stemming, waarbij zij voor 't oogenblik alle nagedachte, alle zorg en getob over zichzelf van zich werpen kon, klaarde haar wezen op in een fleur die zich aan haar gansche omgeving meedeelde. Zij kon een pruilerige, lastige bui van Lize met geduld en een vroolijk gezicht het hoofd bieden, zij vond honderd kleine attenties voor haar, die Lize als bedorven kind onmiddellijk weer verzoenden — en 's avonds vingen de stille witte gangmuren haar schaduw als in een vlucht, wanneer ze met rappe voeten uit het kantoor kwam, de wangen overbloosd, de oogen warm-diep.

Lize werd iets sterker, en de oude opgewektheid begon zich bij haar baan te breken. In den middag of 's avonds kwam zij een paar uur beneden. Zij vond het een pretje genoegelijk lui op de bank te liggen, terwijl alles haar aangedragen werd — en was er een zonnetje van gezelligheid met haar licht en los gebabbel. Dan werd Marianne stil, innerlijk kleumend van leegte waar zij de kinderen tot Lize zag getrokken als vlinders naar de lamp — van verlatenheid in 't weten dat toch niets van dit alles waarvoor zij den ganschen dag met al haar krachten, al haar gedachten ook zorgde, haar toebehoorde. En zoo'n avond kon zij nog laat opzitten om aan Gerard te schrijven — schreef ze in hartstochtelijk dringende vurige woorden over hun toekomst, hun beider leven, het huis — zàg zij al dien tijd zichzelf in een zonnige kamer, en naast zich een wieg — een ander jong kind speelde in den tuin, riep haar . . . moeder . . . maar 't was altijd de tuinkamer hier in huis, ze kon zich geen andere voor den geest roepen . . .

Als Termolen kwam, en hij vond Lize vooruitgaande, zei hij haar dat zij nu gauw misschien haar plaats beneden weer zou kunnen innemen. Het was een uitlokken, want telkens nam hij denzelfde weerzin waar, den schrik die bleek haar gezichtje wegtrok. En hij zòcht naar den prikkel die de nerveuse vermoeidheid zou overwinnen nu het zwakke lichaam niet meer de eenige rem bleek . . .

Op een morgen vond Marianne toen zij beneden kwam, een brief naast haar bord van De Voogt in zijn qualiteit als dirigent van een Arnhemsche zangvereeniging, waarin hij haar vroeg of zij hem den grooten dienst wilde bewijzen in

te vallen voor mevrouw Van Laar, die de alt-partij zou zingen in de Josua en plotseling ongesteld was geworden.

Ze zat een oogenblik stil. Het oude leven, dat haar weer tot zich rukte! Een onwil was in haar het eerste oogenblik... het bedenken dan hoe De Voogt altijd klaar stond voor háár — hij had mevrouw Van Laar slechts noode genomen, na háár weigering...

Ze voelde Koens blik op zich rusten, en reikte hem den brief over. Hij las, gaf hem terug — zwijgend.

Een snelle gekrenktheid joeg in haar op. Zij wist het wel! Zij was goed, zoolang zij allééń maar opging in dingen die hij kon begrijpen, in *zijn* aangelegenheden. Geen poging om ook haar eens te naderen in haàr leven. 't Kon hem allemaal niets schelen, dàt ging aan hem voorbij.

„Ik kan wel zoo laat mogelijk hier vandaan gaan, en den middag na het concert terug zijn," zei ze zakelijk koel sprekend, als over iets dat zijzelf reeds beslist had. „De Voogt is mijn oude leeraar en een goede vriend altijd van mij gebleven, ik kan hem niet in den steek laten."

„Welneen, waarom zou je dat doen," zei hij even koel.

Niek hing aan haar lippen.

„Tante wat gaat u zingen?"

„De Josua van Händel."

De kinderen zaten perplex haar aan te kijken. Zij werd ineens weer de tante Marianne van vroeger — maar vreemd en onwezenlijk voor hun kinderbegrip nu zij zoo lang haar hier als een „gewone" tante in hun midden hadden gehad.

„Tante, doet u een mooie japon?" vroeg Fré, en Jeannetje viel in:

„Mag ik 'm zien, tannie?"

Ze lachte, bedacht weerbarstig triomfeerend dat zij weer eens een mooie japon zou aantrekken, voor menschen die tenminste naar haar keken. Van avond en morgenochtend kon zij de partij nog eens doornemen. Als zij dan met een laten middagtrein wegging, kwam zij nog net op tijd voor de generale repetitie. 't Zat er nog wel bij haar in, ze had verleden voorjaar pas in Frankfort meegewerkt.

Na het eten ging zij naar Lize, vertelde het haar. Die was er dadelijk in, wou dat Marianne meteen zich eens heelemaal voor haar aankleedde — dat zou een echt apart pretje zijn. En Marianne gaf alles toe, in de wonderlijk verwarrende gewaarwording, alsof ze plotseling uit een bekorenden ban ontslagen, zich weer in het vroegere, oudbekende leven terugvond: als de Marianne Roske, die verloren

en ondergegaan scheen. Want Lize ook was weer als vroeger, en de vervreemding tusschen hen beiden van den laatsten tijd leek een droom nu.

En terwijl zij naar haar kamer ging om zich te kleeden, had zij de sensatie, alsof zij ook plots nu geheel tot Gerard weerkeerde, terwijl zij toch vroeger hem nooit in eenig verband met haar kunst gevoeld had.

Voor den spiegel paste zij de japon. Ja Jeanne had gelijk, hij stond haar bizonder jong ... en zij kon rose dragen — 't had een waag geschenen maar haar teint was frisch den laatsten tijd. Zij bezag zichzelve critisch, tot een ongeduldig gebons op de deur haar opschrikte.

„Tannie, mogen we nu kijken?"

„Dadelijk, ga maar vast, ik kom zóó bij moeder." — Wacht, zij zou zich voor Lies heelemaal mooi maken, haar roze zijden kousen, de satijnen schoenen ...

Toen zij even later de trap afkwam hoorde zij Fré als een heraut aankondigen:

„Daar komt tante!" En zij zag hen in spanning saamgedrongen op een kluitje, de gezichten in gretig verlangen naar haar op.

„O — oh!" 't Was een langgerekte zucht van bewondering uit vier kindermonden.

„Vader, kom toch eens kijken!" gilde Fré en Marianne zag hem de benedentrap opwippen, dan stilstaan achter de kinderen en naar haar opzien.

Zijn oogen omvatten in een seconde alles; het fijne hoofd met het springende donkere haar, den ranken blooten hals, heel de gracieuse lenige vrouwenfiguur tot aan den kleinen voet. Het drong zich in hem op, dat zij zóó zou staan voor een volle zaal ...

Een gloed vloog naar zijn hoofd ... zwijgend stond hij.

Marianne's hand beefde op de leuning, haar adem ging kort — langzamer ging zij, als met zware voeten.

„Komen jullie nóóit?" riep Lize uit de kamer.

De kinderen joelden haar vooruit: „O, moeder, prachtig!" en Jeannetje:

„Mooi hè, vadi — zoo zacht ..."

„Ja," zei hij, „zoo mooi maakt tante Marianne zich niet voor onze partijen, hè?"

Het kind ving den toon van zijn stem, keek verwonderd naar hem op. Hij lachte, liep door naar beneden.

„Hier ben ik," zei Marianne, bij Lize binnengaand. Er was onbewust een overgegeven weemoed in haar stem, toen

zij voor Lize's bed ging zitten, in haar mooie japon, de kinderen om haar heen.

— — — — — — — — — — — — — —

Den volgenden middag ging zij, na een radeloos gejacht en gehaast om klaar te komen, met het geroezemoes der kinderen om zich heen. Bij de deur, toen de atax vóór stond, kwam Koen even uit zijn kantoor.

„Veel succes," zei hij kort.

Ze dankte hem luchtig en hij zag haar na, zooals zij elegant in haar reis-toilet insteeg. Het viel kil en vervreemdend in hem, dat zij daar nu kon gaan, zoo geroutineerd kalm-weg logeeren alleen, in een hotel.

En toen hij dien dag met de kinderen aan tafel zat, was er een gekwetstheid in hem, die hij niet kon verwinnen, en hem op kantoor in woede had doen uitvaren om een gering verzuim: 't gevoel van iemand die aan een klein station zit te wachten op een trein — welke tenslotte hem niet meeneemt en onverstoord zijn grooten loop vervolgt. Zoo ging het hem bij Marianne. Haar verblijf hier was een tusschenstation, waar zij slechts een oogenblik toefde, om dan den weg te vervolgen naar haar doel.

Nu ja — wat verweet hij haar eigenlijk? Dat zij zóó zich hier gaf dien korten tijd, was nog alleen een reden tot dankbaarheid.

Het was wel eens goed, zoo iets als dit. Dan wist je ineens, dat je niet te veel je moest gewennen aan wat maar tijdelijk kon zijn. Maar een leegte, een verlatenheid kilde om hem heen dien avond, toen hij op zijn kantoor zat, en wist dat Marianne niet komen kon om hem goedennacht te zeggen en nog wat te praten.

HOOFDSTUK XXIV

VREEMD ALS EEN DROOM VERGLEDEN VOOR Marianne de twee dagen, meegenomen in den roes van de reis, de repetitie, het weerzien van De Voogt, die àltijd onuitputtelijk was in het ophalen van oude herinneringen. Als een droom ook was haar het optreden den concertavond zèlf — en toch zoo overbekend, als aan een pelgrim, die na jaren zwervens vervreemd, een ander geworden, terugkeert in het immer vertrouwd gebleven huis.

Toen ze opstond om in te vallen, voelde ze de blikken

van het publiek zich aan haar hechten, en terwijl ze de eerste tonen uitzong van haar eigenaardig aangrijpende stem, wist zij in een blijdschap dat zij nog jong was en mooi. En in die zelfde lichte vreugde zong zij de groote aria „Wenn der Held nach Ruhme dürstet, dünket Wonne ihm der Krieg", alsof uit het diepst van haar innerlijk wezen zich het geluk losmaakte; zong zij, overgegeven, gedragen op de golven van een vreemde diepe verrukking, met een bezieling, die De Voogt ontroerd het hoofd naar haar deed wenden — de solisten, het koor, de gansche zaal ademloos hield geboeid.

Haar wangen brandden, zij hijgde licht toen zij weer zitten ging; een oogenblik, onzeker, zocht zij in de partituur . . .

In de solisten-kamer kwam De Voogt haar hartelijk dankend de hand drukken.

„Je hebt prachtig gezongen," zei hij. „Ik vreesde, na je weigering in het najaar, dat je voor ons verloren was — maar iemand als jij blijft de kunst altijd trouw."

„Ja," zei ze, — „o ja!"

Ze glimlachte, zag door hem heen, haar oogen vertroebelend. Als een scherp geteekend prentje stond voor haar geest: een stille kamer, waar zij zat te naaien aan de tafel — tegenover haar Koen met de krant voor zich . . .

„Het geluk," hernam De Voogt, trotsch op zijn oudleerling, „het geluk doet àlles in een mensch opbloeien, en een stem ook." Hij lachte, knikte haar toe.

Zij verstond zijn bewonderenden blik. Een lichte wijde dankbaarheid dreef haar naar de jonge sopraan, deed haar spreken met de lieftalligheid, die dezen heelen avond de menschen tot haar trok, over haar stem, haar optreden — dan wendde zij zich tot Marosi, den gebochelden violist, vroeg hem naar zijn spel — „ze had de Chaconne van Bach nooit van hem vergeten . . ."

De kleine man, verbitterd tot in zijn kunstenaarschap door zijn mismaaktheid, keek naar haar op, en een vale blos trok langzaam over zijn gelaat.

Het was laat in den middag den volgenden dag toen Marianne van het station naar huis reed. Ze had slecht geslapen, toen moeten reizen met De Voogt en nog een paar kennissen, die aan één stuk gepraat hadden. En zij was moe, van een nerveuze moeheid, die haar stil naar buiten starend in den coupé had doen leunen, terwijl de regen in stroomen tegen de ramen sloeg.

Ze rilde in den kouden vochtigen wind, die snerpend op

dezen guren Aprildag door haar heen woei, en zij voelde haar hand, waarmede zij het portier opende, stram verkleumd.

Marie deed open, nam de valiezen aan van den chauffeur — tegelijk kwam Koen het kantoor uit. Een oogenblik stond Marianne verdwaasd in de lange stille gang. Als een andere wereld vol van licht, menschen, muziek, succes, viel de avond achter haar weg.

„Hoe heb je 't gehad?" vroeg hij.

„Goed," antwoordde ze kalm.

„In de tuinkamer brandt de haard," zei hij, „'t is zoo koud."

Zwijgend liep hij met haar mee. Hij zag haar naast zich gaan met haar lichten, veerenden tred, en hij dacht:

„Ze is vol van haar succes."

Ze trok haar mantel af, warmde voor het vuur haar even nat geworden voet. Een kille terugslag had de warme lichte stemming van den vorigen avond, van dezen morgen nog, vervangen. En ze voelde kregel dat ze bleek zag, moe en onvoordeelig.

„Wel," zei hij, en zijn stem klonk sarcastisch, „ben je nu voldaan, dat je weer eens hebt gezongen in 't publiek?"

„Ja, het was heerlijk."

„Je bent natuurlijk naar behooren bewierookt."

„Eindelijk!" spotte ze, maar haar stem was wrang, „dat had ik bij jou absoluut verleerd."

Hij stond tegen de tafel, met zijn rug naar 't licht.

„Ja," zei hij, „ik ben geen verzenmaker of muzikant."

Toen opeens lachte ze, voluit, maar tegelijk liepen haar de tranen langs de wangen. Hij kwam snel, ontsteld op haar toe, greep haar hand.

„Wat is er nu?" vroeg hij gesmoord, „ik héb je geen verdriet willen doen!"

Ze schudde het hoofd — gebroken leunde ze een oogenblik tegen den muur. Zijn oogen boorden donker in de hare.

Toen opnieuw herwon ze zich in een lach.

„Je moet niet zoo op me schimpen," zei ze, „daar kan ik niet tegen."

Door haar tranen heen zocht ze naar haar tasch. Hij begreep — trok er het zakdoekje uit, en droogde vaderlijk voorzichtig haar tranen. Ze ademde den eigenaardig zoet-prikkelenden geur in van zijn kleeren, en hij voelde hoe ze bevend terugtrok.

„Als jij nu nog huilen gaat, hebben we heelemaal geen

zakdoeken genoeg meer in huis," zei hij, „ze zijn allemaal zoo snip-verkouden."

„De kinderen? en Lies?" Ze greep haar tasch, haar bont bij elkaar — snelde hem voorbij als in een vlucht. Op de trap vlak bij de deur kwam ze Barta tegen. De meid groette nauwelijks, keek haar scherp aan.

Nerveus wendde Marianne haar oogen, die ze nog vochtig voelde, af....

Boven aan de trap stuitte ze op Fré, die een vreugdekreet slaakte.

„O tante, is u daar! Gelukkig — want hoort u eens, Niek..."

Marianne liet zich meetrekken, zat er op de trap met haar mantel nog aan, haar tasch en bont om zich heen — en liet zich vertellen: moeder was eergisteravond al zoo verkouden, de dokter had gezegd moeder mocht niet uit bed, en nu waren ze 't allemaal ook zoo — en Niek mocht van vader morgenavond naar een concert in de Luthersche Kerk, daar had hij voor opgespaard, en als hij nu niet beter was mocht hij niet. „Kan u hem niet beter krijgen, tante?"

Niek kwam er bij aangeslenterd, stond er hangerig, mismoedig, met een vuurrooden neus en traanoogen — dan kwamen nieuwe voeten aandraven: Jeannetje, huiverend en bleek, kroop er met snuivend neusje en verkouden open mondje weg in Marianne's bont, terwijl Con, toonbeeld van narigheid, manoeuvreerde met een half beddelaken als zakdoek. En Marianne beloofde: 't zou vanavond extra gezellig worden — allemaal vroeg in bed, en zij kwam bij hen zitten met een grooten ketel heeten anijsmelk — en ze had verrukkelijke koekjes meegenomen uit Arnhem.

Dan ging ze naar Lize, die onder alle verkoudheid door alles precies moest weten van den avond. En Marianne vertelde, of ze een lesje opzei — maar in haar geest zag zij het vreemd terug, als iets dat haar absoluut niet meer aanging. Haar valiezen stonden boven, ze haalde er alleen het lekkers uit voor de kinderen en Lize, liet alles verder onuitgepakt.

Maar opeens, toen ze beneden kwam, waar de tafel gedekt stond met haar eigen plaats tusschen Con en Jeannetje, Koen aan den overkant — brak als een zon in haar door de blijdschap weer hier te zijn!

Er was geluk in 't aanraken van ieder bekend voorwerp, in 't krijgen van een glas uit de kast, in 't blind den weg

vinden van haar handen naar een vergeten vork in de la van het buffet; geluk in 't hooren der kinderstemmen — Fré's rappe praat en Nieks verveelde opmerkingen, Jeannetjes kirrend lachje en Con's langdradige verhalen — tegen Koen's zware bas; geluk in het zien bewegen van zijn handen . . . in 't wenden der kindergezichten van Koen naar háár . . .

„Kom eens hier," fluisterde zij Jeannetje in, die maar niet opschieten kon; het kind kwam aan haar schoot staan en Marianne schoof geleidelijk hap voor hap in het traag gapend mondje.

„Braaf kind," ze bukte haar wang naar het verkouden snoetje — een oogenblik lag haar hand op Con's mager klauwtje, bedelde haar hart om zijn genegenheid óók, van dien kleinen, gesloten jongen. Dan met een stillen wenk ruilde ze Nieks bord voor een leeg, met alleen wat abrikozen er op. En ze lachte naar Koen. „Ik kom niet alle dagen van de reis — laat me ze nu maar eens bederven."

Hij keek van het jonge vrouwengelaat naar het kindergezicht, dat in hun beider sterke gelijkenis hem ontroerde, en hij vond geen woord . . . maar onder zijn zwijgen bloeide haar glimlach voller en inniger. Zij dacht niets, vorschte niet in zichzelf. Voor 't oogenblik was er niets dan dit. En het intens geleefde oogenblik weerde alle daarbuiten vallende emotie als een muur.

's Avonds was er de groote pret. Toen werden alle verkouden kinderen met warme kruiken onder de wol gestopt, en daartusschen liep Marianne met heete anijsmelk en „zalige" koekjes heen en weer. En om beurten vielen er bij ieder bed de grootste rampen voor:

„O tante, die akelige Juun, die hapt zóó mijn koekje weg van de deken!"

„O tante, nu is mijn gombal in mijn glas citroen gevallen, en nu doet dat zoo eng."

„O jakkes tante, mijn hand gleed uit toen ik drinken wou, en nu is alles in mijn hals geloopen!"

„Tante, wordt Niek al beter?"

En Marianna troostte, vischte, droogde, beloofde — liep dan weer naar Lize, die met haar hoofd over den rand van het ledikant hangend haar deel in de pret eischte, en riep dat de deur open moest blijven, want ze wou alles hooren wat er gepraat werd! En de deuren open, ging óver 't portaal heen en weer de conversatie, 't getrouw verslag van ieders avonturen. Tot om negen uur Koen boven kwam,

van de veiling, nat en rillend, en door Marianne bediend werd met een grooten kop anijsmelk; en tot verontwaardiging van de heele gemeente daarna ondankbaar verklaarde: dat hij zich nu voelde als een ouwe zieke kat.

„Waarom drink je 't dan?"

„Ik wou maar eens kijken, of 'k 't nog zoo naar vond als vroeger..."

— — — — — — — — — — — — — —

Het was laat toen Marianne eindelijk zelf naar bed ging. Maar ze sliep niet in. Ze lag te luisteren met gesloten oogen naar al de bekende geluiden in het huis: even gepraat op de jongenskamer — Fré die zich omgooide in haar slaap — een kreuntje van Jeannetje, die hardop droomde. Tot eindelijk — het laatste waarop ze te wachten lag:

Een zware stap, die voorzichtig de treden bestapte, voor de kamertjes der kinderen zich te dempen zocht — haar deur voorbij...

Zij rekte zich, in een diepe geruste tevredenheid, en terwijl haar hoofd zich vaster in 't kussen drukte, wist zij dat zij de vorige avonden dien stap gemist had.

HOOFDSTUK XXV

NIEK WAS MET KUNST EN VLIEGWERK beter gestoomd voor zijn concert, en Marianne had hem Koen vertoond als reclame voor haar anijsmelk.

„Hij is heusch beter — laat hem maar gaan!"

Hij had toegegeven in de stille voldoening haar iets toe te staan, waar zij op haar spottende wijze deed alsof ze hem een onvermurwbaren bullebak vond.

Toen zij het Lize vertelde, gunde die haar het succes maar nauwelijks, en zij was er te boozer om wijl zij het Marianne niet wilde laten merken. Maar ook nu weer ondervond zij geprikkeld, wat zij immer bij Marianne opmerkte en niet begreep, als zij onredelijk tegen deze gekribd had: Marianne verweerde zich nooit; zij maakte een of andere verrassing voor haar, een bizondere lekkernij, of gaf haar langer haar gezelschap, geduldig en amusant.

Aan de koffie waren er de Arnhemsche couranten met recensies, die De Voogt haar stuurde — en een brief van Gerard, dat hij de Pinksterdagen over kwam. Zij zei het aan Koen als terloops, in een onwillekeurige koelheid van woorden,

die gekwetst zijn hartelijken toon terugving: „Zoo, dat is een heele verrassing."

Fré, die het hoorde, brak uit in een storm van gejuich.

„Tante, komt Gerard? Komt hij den heelen dag hier?"

„Ja — maar niet voor jou," meesmuilde Koen.

Zijn scherpe blik vloog even naar Marianne over.

Zij stond op, bond Jeannetje's servetje los, en ging met Lize's bord naar boven. Toen zij terugkwam was Koen al weg, de kinderen opgebroken om naar school te gaan. Een oogenblik stond zij stil uit te zien in den tuin — keek zij rond over de tafel, waaraan zij even tevoren gezeten had met Koen en de kinderen . . . En het was haar, of een onverbiddelijke hand haar met geweld terugtrok van dit alles, wat haar lief en vertrouwd was geworden.

Ze ontstelde van de even ongecontroleerde gedachte.

„Neen," dacht ze radeloos, „het is niet waar — *hij* is me nader, Gerard — en niet dit — *niet dit* . . ."

Opeens herwon zij zich met geweld. Zij belde Barta om af te ruimen, ging naar boven zich kleeden. Ze wilde naar Gusta.

„Besta jij nog?" vroeg Gusta, toen zij binnenkwam, „'t is of je daar de wereld afsterft . . ."

Marianne lachte. „Ik ben notabene net vier dagen weg geweest naar Arnhem."

„Waarom lieg ik er een dag bij?" dacht ze zonder het toch te verbeteren. Zij zat er geduldig te luisteren naar Gusta's woordenvloed, blééf zitten terwijl zij wist, dat de kinderen uit school kwamen — zij zorgde altijd dat zij dan thuis was. Maar ze verweerde zich in een doffe voldoening tegen die gedachte: „Ligt Gerards moeder mij niet nader dan al het andere? Te lang heb ik Gusta verwaarloosd." En met Gusta mee wond zij zich op tot eigen blijde woorden, sprak met haar over Gerard en ze beloofde: „Ja, beide Pinksterdagen kwam zij dáár eten — zeker."

Thuis kwam zij juist voor het eten aan — Koen was al binnen. Verwonderd keek hij op, toen ze gejacht binnenvloog.

„Ik heb me zoo verlaat bij Gusta — die was natuurlijk vol van het heugelijk nieuws van de Pinkster, en als we eenmaal aan het praten zijn over Gerard, wetèn we geen van beiden meer van tijd."

Het scheen haar toe, dat zij noodeloos veel woorden gebruikte voor een zoo natuurlijke zaak.

Koen had niets gezegd, maar aan tafel was hij ongewoon

druk met de kinderen, vol grappen. En hij vertelde: moeder kreeg er een klein, pikzwart katje bij; maar ze mochten het niet verklappen hoor!

Jeannetje hing aan zijn hals: „Vadi, o toe, wanneer mag *ik* 't zien, en hoe heet het?"

„Moeder mag den naam bedenken."

Stom en bezeerd at Marianne voort. Een scherpe pijn trok en boorde in haar achterhoofd; als één ellende van onontwarbaar leed lag de lange, zware middag achter haar. Dien avond ging zij kort na de kinderen naar boven, zei Koen even om de deur van 't kantoor goedennacht.

„Ga jij ook al?"

„Ja, ik heb zoo'n erge hoofdpijn."

Hij zag haar inderdaad bleek weggetrokken, met diepe schaduwen onder de oogen. Maar 't woord van bezorgdheid dat in hem opjoeg, wilde hem niet van de lippen en hij zei alleen zacht:

„Nu beterschap dan...

Hij kwam niet dadelijk weer tot werken — moest uitdenken wat ongewild zijn gedachten bond: „Had zij zóó zich opgewonden van blijdschap, dat Gerard kwam? Had zij hem al dien tijd zóó gemist? 't Eerste moment zou hij gezworen hebben, dat zij niet blij was — wat dan? Waar wilde hij heen, dat dit hem niet losliet, hij telkens weer er zich op betrapte het in zijn geest te wenden en te keeren... Wàt tenslotte beteekende het voor hèm! Gauw ging alles hier weer bij het oude..."

Hij stramde zich, als tegen een plotselinge moeheid.

Boven op haar kamer zat Marianne, neergevallen voor de tafel, te schrijven bij het late licht.

„Eindelijk kom je dan! Eindelijk! Hoe lang moet het nog duren eer we voor goed bij elkaar zijn! Maàr het kòmt toch! Wij tweeën, jij en ik, wij hooren bij elkaar, daar kan niets en niemand tusschen komen."

Zij schreef, tot zij de letters niet meer kon zien. Toen, de brief gesloten in het couvert, zat zij ineengezakt tegen den rug van haar stoel een poos dof te staren in de nog lichte lucht, waartegen de jong groenende boomtakken ragden.

Toen trok ze opeens de gordijnen dicht, kleedde zich uit.

Midden in den nacht schrikte zij met een schok wakker — zag zij voor zich staan de eigen woorden uit den pas geschreven brief: „wij tweeën, wij hooren bij elkaar..."

Met een kreun als van physieke pijn, wierp zij zich om.

Den volgenden dag besprak ze dadelijk met Lize de Pinksterplannen. Ze zou graag beide dagen met Gerard bij zijn ouders eten.

Lize knikte, zei dat ze het best begreep. En tegen Koen lachte zij later ondeugend. „Die Marianne was toch zoo verliefd — ze was heelemaal geagiteerd sinds ze wist dat Gerard zou komen." Hij zei niets, en het ontging haar ditmaal, al haar aandacht geboeid door het zwarte katje, dat ze plechtig „Roetje" gedoopt had met drie druppels thee op zijn fulpen kop, en dat den heelen dag met zijn hakerige pootjes over haar deken marcheerde.

De Zaterdagmorgen voor Pinkster stond het heele huis op stelten. Moeder was onder luid gejuich van de kinderen als „luilak" gedoodverfd — zij moest tracteeren! Zoo'n luie moeder, die heelemaal niet uit bed kwam! Alleen Con had het niet goed kunnen verzetten — hij was naar boven geloopen en had gehakkeld als haast nooit meer den laatsten tijd: „U — u — u — is niet lui ... 't komt dat — dat u ziek is."

Ze had hem lachend gerustgesteld, meteen van de gelegenheid geprofiteerd, om voor de koffie te bestellen waar zijzelf dol op was: Berliner bollen. Marianne was juist bezig den verleidelijken stapel te verdedigen tegen de enthousiaste aanvallen, toen Koen haar liet roepen.

„Gerard vraagt je aan de telefoon."

Ze kwam rap, vond er aan de telefoon zijn stem — beklemmend bekend.

„Nu kan ik tòch niet komen — ik heb een patiënt, die ik niet verlaten kan, 't is onmogelijk — vindt je 't erg naar, lieveling? Het is mij ook zoo'n groote teleurstelling ..."

Ze omvatte het niet onmiddellijk — een nervositeit belette haar te hooren, deed de woorden als klanken aan haar oor voorbij gaan. En toén, begrijpend, praatte ze meteen heftig, hartstochtelijk er tegen in, aandringend op wat ze wist dat verloren was:

„Kon hij dan niet één dag — al was 't een middag maar?"

„Neen, onmogelijk. Maar hij kwàm gauw — zoo als hij weg kon."

Ze liet het — plotseling — in een onmacht nog langer aan te dringen. Zij had een gevoel als een drenkeling, die zich het vastgegrepen touw uit de machtelooze hand voelt

glippen, en den strijd moe, terugzinkt in het haar omsluitende water.

„Gerard komt niet — hij kan niet weg —" zei ze tegen Koen.

„Dat is erg jammer —" zei hij strak — „nu moet je je maar met ons behelpen."

Toen dacht zij opeens, dat zij wel kon weenen van teleurstelling. Ja, hij zei het: behèlpen — want niets van dit alles was van haàr.

„Tante," kwam Fré aanhollen — „komt Gerard niet?"

„Neen, hij kan niet," haperde zij alsof ze een schuld bekende.

„Hè jakkes! hè dan vind ik de heele Pinkster niets leuk! Ik had me er zoo vreeselijk op verheugd — ik had hem zooveel te vertellen!"

Marianne zweeg in een wrevel, alsof de felle teleurstelling van het kind iedere uiting van háár ontwrichtte.

Niek hapte tevreden in zijn Berliner bol; hij vond 't vervelend als hij Fré niet heelemaal voor zich had — nu was dat gevaar afgewend.

Na de koffie, in allerlei drukte, hervond Marianne zichzelf. Alsof iets dat afgedaan was, zoo wonderlijk volkomen verzonk de heele Pinkster-teleurstelling achter haar. Zij ging op in de vacantie-vreugd der kinderen, vooral van Jeannetje, die opfleurde in de vrijheid als een verkommerde knop onder de zon. Als zij maar even kon, sloop zij de achtertrap naar het bediendenkantoor op, wist er met list den jongen Biggel uit te lokken — en samen op de trap, bedreigd door duizend gevaren, zat dat zonderling ongelijksoortige tweetal: het roodharig, ongunstig-uitziend boefje, dat Willy Biggel altijd bleef, hoeveel Koen ook aan hem te fatsoeneeren zocht, en het broze fijne kind, met haar teer kleurtje, haar bedelende, pruilende oogen, haar gretig mondje, dat onder alle pret altijd klaar scheen om zich bij de eerste terleurstelling tot schreien te vertrekken. Daar vertelde de jongen haar de onwaarschijnlijkste verhalen, wisselden zij samen voor elkaar bewaarde lekkernijen — want in snoepzicht waren zij beiden gelijk. En Marianne, als zij Jeannetje daar vond, knorde een beetje, nam haar hardvochtig mee, toch evenals Koen verwonderd over de geduldige, zachte genegenheid van dien onverschilligen, leugenachtigen, luien jongen voor het zooveel jongere kind.

En terwijl zijzelf met Jeannetje al de oude spelletjes speelde, maakte ze een plan: Koen moest een van beide

dagen met al de kinderen naar buiten gaan, dan zou zij bij Lize blijven.

Na tafel vertelde ze 't hem.

„Wou je me weg hebben?" lachte hij, even geprikkeld. Maar ze had gezien, hoe het allereerst moment het plezier voor het plan had getinteld in zijn oogen. En ze lachte terug, half voldaan, half weemoedig bezeerd.

„Ja," zei ze, „en jij wil ook wel."

Hij stond voor zich uit te kijken in den tuin. Opeens haar blik voelend, wendde hij zich naar haar om.

„Wat zie je aan me?" vroeg hij. Hij wist, dat hij grijs was zoo in 't volle licht!

„Niets — ik mag toch wel eens naar je kijken!"

„Vindt je me nogal mooi?"

„Neen — voor 't mooi hoeft het niet!" plaagde ze. Maar ze dacht, dat hij heel bleek was deze dagen.

Hij schokte zijn schouders op, in de war door haar spot, drentelde den tuin in.

's Avonds kwam hij boven, waar Lize en Marianne samen zaten.

„Ik heb een brief van Rick, dat hij den tweeden dag komt," zei hij.

Marianne keek hem aan — en hij zag, hoe zij zijn vreugde hierom peilde en meeleefde — meteen bevocht hij de gedachte, keerde zich tot Lize.

„Hij had zeker niets beters," snibde ze met opgetrokken neusje. Maar tegelijk greep ze zijn hand, kuste spelend een voor een zijn vingers. Toen lachte hij — en lachte wéér, als om de grief van een kind, omdat hij bezeerd, één seconde Marianne's oogen op zich gevoeld had.

HOOFDSTUK XXVI

STIL EN EENTONIG VERGING DE PINKSTERzondag, nadat al vroeg Koen en de kinderen vertrokken waren. Tot het laatste oogenblik had Marianne gezorgd Nieks kribbig en lusteloos gezicht voor Koen te verbergen. En zij had geen antwoord gegeven, toen Fré haar vroeg: „Niek wou zoo graag thuis blijven, studeeren tante — als u 't vraagt, mag 't wel."

Maar terwijl zij tot het laatst toe de bede las in Fré's

dringende oogen, medelijden met Niek haar knaagde, wist zij boven alles geldend: Koen's genoegen. En zij had tenslotte Fré zien verdwijnen zonder groet, Niek landerig verveeld achteraan sloffend, eindelijk ongeduldig bij een arm opgehaald door Koen.

Daarna had zij Lize voor den heelen ochtend geïnstalleerd in den tuin — en deze was eerst laat in den middag, moe van het ongewone, het licht, de zon, en tenslotte het bezoek van haar vader met Jeanne, doodmoe naar bed gegaan.

Marianne, nadat zij Lize geholpen had, zat nog een poos met de beide anderen in den tuin. Vreemd en leeg was haar deze zomerdag vergaan — en zij betrapte zich, dat zij telkens als in een gehoor-hallucinatie het hoofd neigde — of er een stap moest zijn in de gang — op de trap...

„Jeanne was stil den laatsten tijd," dacht Marianne; maar wanneer zij haar vroeg, had Jeanne immer haar afwerend glimlachje. Want zij zag met fijn onderscheiden, dat wèl Marianne, als plotseling getroffen soms, belangstelde — maar dat meteen ook weer haar aandacht verliep, alsof zij die zelfs met al haar wil niet meer kon bepalen tot iets anders dan wat samenhing met dit huis. En zij zag ook, wat Lize in den omgang van uur tot uur ontging: Marianne zoo mooi, als zij in haar jonge meisjesjaren nooit geweest was, met iets van vol en willig ontbloeien in heel haar wezen: haar oogen waren groot als in stadig vreugdig verwachten, de mond even open als in verlangen, de wangen doorbloosd van een innerlijk geluk, dat zelfs terwijl zij met vader zat te praten een teedere geestige vroolijkheid verleende aan ieder woord en gebaar.

„Heeft tòch de liefde voor Gerard Marianne zoo gemaakt?" peinsde Jeanne. Ze had wel eens getwijfeld... Maar opeens zag zij Marianne's oogen afdwalen, het antwoord verliezen — zag haar waaksch opluisteren... Dan eerst onderscheidde zij zelf stemmen in de gang — een mannestem — en een oogenblik later stoven de kinderen binnen.

Toen meende Jeanne, terwijl zij Marianne Jeannetje op haar schoot zag trekken, opeens haar zuster te begrijpen in weemoed van verteederng — die tegelijk haar eigen hart toewrong in een pijn, die werd als een àngst...

Dien avond kwam Rick al. Hij was vroolijk, opgewonden bijna, maar Marianne zag, er trilde een onrust in hem, en den volgenden morgen, toen ze een oogenblik met hem alleen was, kwam zij bij hem zitten.

„Rick — je hebt wat."
Hij schrikte, probeerde gewoon te doen.
„Welneen — wat zou ik hebben — dat verbeeldt u zich maar."
Ze lachte even — ze wist, haar verscherpt gevoel in alles wat de kinderen betrof, had dit in zelfverwondering nog vóór Koen ontdekt.
Hij zweeg, zat moe voor zich uit te kijken.
„Kan je 't niet met je vader bepraten?"
„Men dien eerst recht niet," weerde hij wrevel.
„Dan wel met mij," drong ze. „Heb je schulden? Is het dat?"
Hij keek haar aan, en opeens in de verlichting er met iemand over te kunnen praten, liet hij zich gaan.
„Praat u er dan met niemand over alsjeblieft — ja — ik heb schulden — en ik kan 't vader niet zeggen. Die vertelde me den laatsten keer toen ik hier was, met zoo'n begrafenisgezicht dat ik wat zuinig moest zijn... en dat hij moest denken aan de andere kinderen óók..."
„Dat moeten wij ook," viel ze in.
Hij ving dat „wij" even op, maar het greep zijn aandacht niet.
„'t Is een koopje, dat je vader je bezorgt, door nog eens te gaan trouwen," morde hij — „nu lijd ik het loodje. Als dat niet gebeurd was, zou ik nu niet tot zuinigheid gemaand worden."
Tranen van gekrenktheid en hartzeer om zijn woorden drongen in haar oogen. Dàt zag hij, even verwonderd, dan romantisch geroerd door zulk diep medelijden met hèm.
„Trek het u maar niet zoo aan..." deed hij grootmoedig mannelijk.
Het aarzelde in haar, hem zich in zijn waan te laten koesteren, maar haar verontwaardiging was te sterk, brak door.
„Heb je er nooit aan gedacht, dat er nog een andere manier is om je plaats in dit gezin te beschouwen?" vroeg ze scherp. „Niet in eén wrok, dat je minder kunt profiteeren, maar in een verlangen je vader tot vreugd te zijn?"
Hij haalde, uit de lucht gevallen, zijn schouders op... 't sprak niet tot hem.
„Ik kan even goed Chineesch tegen hem praten," dacht ze, in een pijn van minachting.
„Had vader me wat anders laten worden, waarmee ik dadelijk verdiende! Het was voor je eergevoel óók niet prettig zoo afhankelijk te zijn."

Hij zweeg, zat stroef te staren tot Marianne's stem hem wekte.

„Nu heb je zeker nog een liefde ook!"

Hij lachte onwillekeurig, maar kon haar van Sofietje niet vertellen; voor 't eerst misschien voelde hij hoe ver hij hierdoor van zijn ouderlijk huis was afgedwaald. Maar hij wist tegelijk, hij was niet bij machte haar zich van den hals te schuiven... — en ach eigenlijk wilde hij dat ook niet — als hij weer daar was...

„Zeg nu eens eerlijk, hoeveel schuld heb je nog?"

Hij dacht na. „Alles en bij elkaar, een goede vijfhonderd gulden."

„Weet je vader daar niets van?"

„Neen, hij had me zestig gestuurd en vond dat al veel, toen heb ik maar niet verder gevraagd." Hij zweeg weer.

Ze dacht na. Ze had nog over gehouden van haar laatste concerten. Het schimde even voor haar geest, dat ze dit bewaard had om er een verrassing voor Gerard van te koopen in hun huishouden — maar de gedachte verijlde als waardeloos tegenover dit tastbaar kleinood: ze kon er Koen de ergernis om Rick mee besparen.

„Als *ik* je help hiermede, ben je er dan heusch uit?"

Hij lichtte op. „Ja — maar..."

„Maar je mag er met niemand over spreken hoor!"

„Neen op mijn woord — 't is allemachtig lief van u, maar ik weet eigenlijk niet, of ik het wel kan aannemen —"

„Je weet best, dat je dat wèl kunt —" zei ze half lachend, half minachtend.

Hij keek zuinig, maar de blijdschap, de verlichting was te groot dan dat die zich liet verdringen door zijn anders zoo vlug bezeerde eigenliefde. En dien heelen dag was hij zoo vroolijk, gezellig en eenvoudig met hen allen, dat zelfs Lize, aan het eten beneden gekomen als een extraatje, zich geheel met hem verzoende.

's Avond mochten de kinderen, met Karel in hun midden, wat langer opblijven om den Zondag; en zij zaten met elkaar te schemeren, nadat Lize doodmoe naar bed was gegaan.

„Toe, wilt u nu niet wat zingen?" vroeg Rick aan Marianne.

Zij aarzelde — stond dan op.

„Neen, laten de kinderen maar wat zingen, dan doe ik wel mee —"

Aangetrokken drongen de kinderen om haar heen. En bij haar lenig spel klonken hun stemmen fleurig op: Nieks mooie

jongensstem als een klaroen, en Frè's bevend heel hoog, maar absoluut zuiver sopraantje, Jeannetje's schril dapper geluidje, en Con's geneurie, verlegen en weinig toonvast — terwijl Karel, zich op glad ijs voelend, zacht meebromde de liedjes, die hij van de kinderen hier gehoord had, maar nooit meester werd.

Zacht, verstolen bijna, mengde zich Marianne's zang in die der kinderen, in een ongekend, beklemmend verlangen, de eigen stem te verliezen in al die andere — zong zij langzaam zich herwinnend mee al de eenvoudige kinderliederen in een zuiver genot.

„Tante, toe — zingt u nu alleen!" bad Niek.

Marianne aarzelde opnieuw. Onwillekeurig wendde zij zich om naar Koen — hij verstond de vraag, knikte met een glimlach.

Even zochten haar handen — dan als vanzelf, welde het haar naar de lippen: Sei stille dem Hern — en wonderlijk onzeker eerst, dan haar meesleepend in vervoering, hoorde zij opklinken voor 't eerst in zijn volle kracht de eigen stem — *hier*.

„Er wird dir geben was dein Herz wünscht". Hartstochtelijk kéérde de zin, in steeds dringender stijging als een vurig gebed om den innerlijken, den overgegeven vrede.

Zij zat een oogenblik stil — haar oogen zagen niet — haar hart beefde en wrong. Als een belofte was haar geweest de extase van den eigen zang — de hemelsche belofte, dat ééns en op welke wijze ook, 's levens wonder aan haar zich voltrekken zou.

En als vanzelf wond er zich uit los Händels Te Deum: „Fait misericordia tua super nos —" De aanroep van een tot doodzonde vervallene in de uiterste worsteling om de eenige genade — Gods eindelijken troost voor de verslagene ziel.

Zij zong in den lichten Pinksteravond alsof zij haar ziel uitzong. Alsof alle strijd, alles wat dof en duister in haar wrochtte en leed, aan het licht drong, en zich uitte in die eenen wanhoopskreet: „fiat misericordia!" Zij zong, zooals zij wist dat zij nog nooit gezongen had, in een wijde smart, die tegelijk in een vreemd geluk haar opvoerde over alle onvolkomenheid heen.

En gebroken klonk daarna het rustig-moede: „Herr, schicke was du willt" van Wolff — alles aanvaardend in stillen deemoed.

Koen zat stil. Hij had Jeannetje op zijn knie getrokken;

een wonderlijke opklaring was in hem. Hij dacht: „*Dit* was niet wat hem altijd zoo geërgerd had. Dit was niet de vooze schittering van te zingen voor een zaal met menschen in de behoefte zich te doen gelden in het publiek. Dit was — dat voelde hij — het allerbeste wat haar hart en ziel te geven had voor hem en de zijnen, zooals zij hier iederen dag ook zichzelf gegeven had. Zóó was muziek nooit tot hem gekomen en in dit licht had hij het nooit gezien." Zijn blik zocht Niek, die daar zat — verloren; in zijn gezicht de verheerlijking, die alleen muziek erin kon brengen. En de wrevel om de herinnering, hoe de jongen den heelen dag naast hem gesloft had gisteren — lusteloos verveeld — hem te feller prikkelend omdat hij de reden begreep — verzonk voor 't eerst. Hij had wel tot hem willen gaan, en zeggen: „Nu begrijp ik je — en zóó is 't ook goed." Maar de schroom weerhield hem, die er immer was tusschen hem en zijn kinderen, minder om het gevoel dan om het woord, dat zoo moeilijk zich vinden liet in de vrees mis te tasten.

„Tante Marianne, het is allemaal zoo ernstig!" riep Richard ongeduldig. „Zingt u nu eens een liefdelied."

Ze weerde af met haar fijne hand.

„Ik kan van avond alleen maar... bidden," zei ze.

Haar stem brak in haar lach. Toen zong ze zwaar en hartstochtelijk Wolffs groote lied: „Ueber Nacht."

Toen zij alleen met Koen was, de kinderen naar boven, zei hij:

„Dat was mooi — dat laatste... ik dank je voor 't genot van dezen heelen avond."

Ze stond bevend voor hem — ze kon niets zeggen. Langzaam trok zij haar hand uit de zijne los.

Boven riep Niek haar binnen.

„Tante," zei de jongen, en hier in het donker pas kon hij zijn innigen dank fluisteren:

„Wat hebt u prachtig gezongen."

„Nacht jongen!"

Ze boog zich over hem, kuste hem in een ongekende wijde vreugde om de eigen gave.

„Nog nooit ben ik dankbaar geweest dat ik zingen kon," dacht zij, toen zij op haar kamer was — „nog nooit, o God nog noòit..., dat weet ik nu! Nu — voor 't éérst!"

— — — — — — — — — — — — — —

Op de slaapkamer sloop Barta naar Lize toe. „Slaapt u?"

„Neen — ik kan niet in slaap komen."

„Zal ik melk voor u warmen?"

„Neen — ik heb hoofdpijn."

„Dat gegil ook bij die piano," zei de meid.

Bij de trap verstilde een oogenblik haar tred, luisterde ze gespannen... Dan ging ze haar kamertje binnen, zat er voor den bijbel, die open lag naast Kootjes portretje...

„.... En eene vreemde vrouw is een enge put — ook loert zij als een roover, en vermenigvuldigt de trouwelóozen onder de menschen..."

HOOFDSTUK XVII

RICK WAS MET WAARLIJK GOEDE VOORNEMENS naar Rotterdam afgereisd, met het voor zijn wisselvalligheid vast besluit, nu eens te toonen aan Marianne, dat hij toch niet zoo'n lammeling was als zij dacht. Haar woorden hadden wel iets in hem wakker geschud, en hij verlangde, gekrenkt in zijn ijdelheid, zich in haar oog te rechtvaardigen.

Voor 't eerst van zijn leven vocht Rick een beetje met zichzelf. Hij wilde niet zooveel meer fuiven, 's avonds eens wat lezen, voor zich zelf bijblijven, en niet zoo dikwijls meer naar Sofietje gaan; en zijn vrienden weerde hij af met een kwijnende hooghartigheid, die hen eerst onbedaarlijk vermaakte, daarna onverschillig deed wegblijven. Maar toen dit zelfmartelaarschap na een week alle aantrekkelijkheid verloren had, hij daar alleen zat op zijn kamer, hunkerde alles in hem naar de pret, de gezelligheid waarvan hij bij de anderen hoorde en hij begon zich doodongelukkig te voelen.

Maar geld om uit te gaan had hij nu eenmaal niet, en hij wist, zonder dat hoefde hij ook bij Sofietje niet aan te komen. Alles wat hij van zijn vader en Marianne gekregen had, was gegaan aan het afdoen der staande schulden — en hij verkoos niet nòg eens een vermaning van zijn vader af te wachten.

Toen, in die warme zomerweken, terwijl zijn beetje geestkracht weer verslapte, hij zijn vrienden verloor, vatte hij het besluit buiten alles en iedereen om, zichzelf te redden.

Hij ging naar een geldschieter, nam tweeduizend gulden op; en voor 't oogenblik uit de zorg, hervond hij als een geluk de vroolijke fuiven met zijn vrienden — de blijdschap ook, waarmee het ervaren Sofietje hem inhaalde, al zag hij innerlijk ontsteld hoe het geld vloog op zoo'n avond onder

haar extravagante eischen. Maar hij had het hart niet haar iets te weigeren, voelde als een striem het geringschattend lachje waarmee ze hem taxeerde, begrijpend dat deze jongen, dien zij overigens wel lief vond, boven zijn krachten ging. En hij wilde niet denken, wat er nu verder gebeuren zou; eindelijk moest hij weer eens genieten, zorgeloos en volop.

Lize ging goed vooruit. Op raad van Termolen lag zij den heelen dag in den tuin, waar Marianne haar 's morgens al onder de kastanje installeerde. Tegen het eten ging zij naar boven, omdat de kinderdrukte aan tafel haar nog te veel vermoeide — en weltevreden nestelde zij zich dan op de voorkamer in een verschansing van kussens. Maar haar indolente rust was uit; het begon te gebeuren, dat zij, den zijden deken ongeduldig wegschoppend, opeens kwam toeloopen uit den tuin, als haar scherp oor iets ving wat haar nieuwsgierigheid wekte — of zij den weg naar een kast vond om daar een of ander plotseling begeerd voorwerp uit te visschen. Dan, stond zij een oogenblik verbluft stil — in zoo'n nette kast wist zij den weg niet; een frons trok tusschen haar oogen, haar teenen bewogen driftig in haar slofjes, en in een oogenblik hadden haar baldadige kleine handen alles omgehutseld tot den chaos, dien zij immer als een spoor op haar onderzoekingstochten achter zich liet. Of zij kon zitten kijken naar wat Marianne deed met een onverschilligheid als ging haar niets van dit gezin aan, haar jaloezie geprikt door iets wat de kinderen betrof, zij ingreep.

Marianne voelde nerveus, dat Lize's bijzijn haar hinderde. Het was iets, dat zij zichzelve bestreed van uur tot uur, van dag tot dag, zonder het te kunnen overwinnen. Tot de Zondag kwam, zoo licht en zonnig, dat het haar was of zij met één sprong uit deze laatste, moeilijk vergane week zich bevrijden moest.

Aan de koffie vroeg Lize haar:

„Ga je naar huis vanmiddag?"

„Neen, ik wou wel eens, als ze me tenminste mee willen hebben, naar Artis."

Marianne zei het kalm, maar met een gevoel alsof ze openlijk een slag leverde.

Koen keek verrast op.

„Dat's een goed plan," zei hij — „Artis is zoo mooi in dezen tijd."

Na de koffie, terwijl de kinderen rondliepen, Marianne nog wat ruimde, trok Lize hem naar zich toe.

„Zoo zonde," pruilde ze ondeugend — dat *ik* nu niet mee kan — ik vind Artis zoo zalig — maar ik màg niet hè?"

Hij lachte — „Bengel," en trok aan haar krulletjes in een blijde overschilligheid, die hij niet trachtte te ontleden.

Marianne ging de kamer uit.

Als in een droom liep Marianne naast Koen door de even-groene lanen. Het was haar zoo vreemd hier te gaan met hem en de kinderen, en zij streed met het half beklemmend, half verlossend besef: dat zij dit zelf zoo verlangd had.

Dan moest zij denken hoe zij nog eens zoo met hem gegaan was, in Zandvoort. Het leek haar of er jaren lagen tusschen dien avond en nu — of zij zelf een andere was geworden. En weer als toen luisterde zij naar zijn stem. Hoe mooi en belangrijk maakte Koen alles voor de kinderen. Ja, het vaderlijke, dat was het beste en liefste in hem, en dáárom ook hield zij van hem.

Het was als een erkentenis, willig en verlangend gedaan. Mòcht zij niet van hem houden? Hij was haar zwager, en twintig jaar ouder. Zooals zij beiden samen gezorgd hadden dezen winter, dat bond; het was een eigenaardige, een groote genegenheid, maar die aan haar verhouding tot Gerard nergens raakte.

En als bevrijd kon zij plotseling weer praten met haar gewone geestige opgewektheid. Koen glimlachte vroolijk, meegesleept, waar zij elkaar telkens vonden in hunzelfde gevoel voor menschen en dieren — onmiddellijk verstonden, vermaakt of getroffen, wat de ander met een half woord, een bijnaam soms aanduidde. En het was hem een kostelijke en zeldzame vreugde, die hij te feller beleefde in het weten dat hem nooit verliet:

Over korten tijd weer zou zij verloren zijn voor hem — zou zij haar eigen weg gaan — met een ander...

Hij wees haar de bloeiende tulpenboomen, de paarse seringenbouquetten...

Zij knikte, maar haar oogen zagen als door een waas. Zij hoorde alleen zijn stem, en heel haar gecompliceerde ziel van cultuurmensch, van luxe-vrouw en artieste, ging open, en werd stil en klein voor den grooten eerlijken eenvoud van zijn natuur, die ze geheel begreep, doordacht in een wonderlijk accomodatie-vermogen.

„*Dit* was nu wat hij heerlijk vond en onbekommerd genoot: hier met zijn kinderen loopen en straks aan een tafeltje kalm zitten kijken naar al de menschen, waar je tòch niet mee te

maken hadt — en in de verte, maar zóó dat je eigenlijk niet hoorde, een beetje muziek..."

Ze doòrdrong het dieper en dieper, ze laafde zich aan *zijn* genoegen, dat zij proefde als eigen genot. En zij kon met een glimlach denken aan het Concertgebouw, het nieuwe werk van Mahler, het heele kunstlievende publiek...

Het leek haar alles zoo ver en onbelangrijk! Zij zaten hier te luisteren naar derderangs muziek... en alle menschen schenen goed in hun eenvoudigheid — het leven zoo klaar en open, zoo kalm en diep, onder de genegenheid van Koen en de kinderen. En een melodie zong in haar:

„Gesegnet sei, durch den die Welt entstund"

. . . .

Er schuf das Paradies met ew'gem Licht,
Er schuf die Schönheit, und dein Angesicht.

Op den thuisweg pakten in den laten broeiend warmen middag zware onweerswolken zich aan de lucht — en juist toen zij het huis inkwamen, rommelde de eerste verre donder.

Marianne naar boven dóórgerend, verkleedde zich snel. Toen, terwijl zij weer naar beneden liep, hoorde zij de bel, een stem in de gang, stappen de trap op naar de voorkamer.

„Zou Rick gekomen zijn?"

Ze duwde even de deur open...

Een oogenblik stònd ze — roerloos. Dáár voor het raam, met den rug naar haar toe — naast Koen... Gerard!

Hij wendde zich snel — ergens viel een woord...

Zij duizelde. Een àndere wereld sloot zich over haar — een wereld, die zij... vergeten had — en sleurde haar mee.

„Gerard..."

Haar mond machteloos stamelde zijn naam. Zij zag hem zijn armen wijd opendoen en op haar toekomen. Toen, met een gesmoorden kreet, verblind, verdwaasd — liep ze naar hem toe, als buiten haar wil gedreven. En terwijl zij zijn kussen voelde op haar mond, wist zij door haar gesloten oogleden heen: Koen's gezicht — bleek maar glimlachend — nu ging hij de kamer uit — waarom deed hij dat... En nu was er weer Gerard stem:

„Vrouwtje — na dien laatsten brief van je — met Pinkster — had ik geen rust meer — ik moèst je zien. Zóó hadt je me nog nooit geschreven! M'n arme schat, heeft ze zóó verlangd...

Een snik hijgde in haar keel — ze klemde zich aan hem vast, in wanhopig verweer:

Ze wàs blij — ze wàs blij!

En ze vond alleen de woorden:
„Hoe — ben je zoo ineens gekomen? hoe kon dat?"
„Ik ben om twaalf uur weggegaan — en ik moet met den trein van 7.13 al terug. Ik kon er maar net even tusschen uit snappen. Ik wou 't expres niet schrijven..."
„Neen."
Ze was gaan zitten — hij kwam naast haar, zijn arm om haar heen. En uit de foltering van haar gedachten: zij daar in Artis — en Gerard op weg naar haar toe... wond zich dit eene los:
„Je hebt het daar prettig hè?"
„Ja — als ik er kon blijven! En ik heb alle hoop van wel — en dan — zou je het niet heerlijk vinden schat — zoo gauw al...?"
Ze worstelde om haar denken te dwingen tot dàt... Even bleef ze stil, toen zei ze:
„'t Gaat hier nu zoo goed met de kinderen, en alles. Ik ben er absoluut in gegroeid — 't is wel druk, maar heerlijk..."
Hij zag een glans komen in haar oogen; zij merkte niet, dat zij hem niet geantwoord had.
„Verlang je niet naar ons èigen huis?" fluisterde hij dringend.
Ze schrikte op.
„Och natuurlijk — moet ik dat nu speciaal zeggen?" Ze lachte. „Malle jongen," — verzachtte haar geïrriteerden toon in een kus. „Ik... kan nooit... over die dingen praten."
„Ze is nerveus," dacht hij. „Een vrouw is toch een wonderlijk wezen! Hoe kan ze *schrijven!* — en nu wil ze geen woord erover velen..."
De deur vloog open, Fré stoof binnen, vloog met een gil van vreugde Gerard om zijn hals.
„O, Gerard, Gerard!" ze danste — „tante, hoe vindt u het toch! Als we dàt geweten hadden, ik had het in Artis niet uitgehouden!"
Ze hing aan hem, kon hem niet loslaten, in een openlijk getoonde gehechtheid, vreemd voor het stugge gesloten kind.
Maar Marianne ondervond denzelfden wrevel, als toen met Pinksteren Fré haar teleurstelling over Gerard's wegblijven zoo hartstochtelijk geuit had. En wéér zag zij haar eigen gevoel als een bleeke, broze schaduw naast die vurige blijdschap.
„We eten niet laat Fré, ga je eerst opknappen," zei ze koel.
Het kind keek haar aan, in weerbarsting verzet — van haar naar Gerard.

„Ga nu maar even," troostte hij, „des te gauwer ben je terug."

Fré ging. „Tante wil me weg hebben," dacht ze, en ze vorschte jaloersch — waarom . . .

Toen zij beneden kwamen in de eetkamer was de zon geheel schuil gegaan. Een zware onweerslucht hing boven de boomen, en een vreemd, luguber, valsch licht scheen over de gedekte tafel. In een obsessie greep het Marianne aan, in een heimelijken angst alsof een onheil te gebeuren stond. En daar Lize om het feestelijk feit van Gerard's bijzijn beneden bleef eten, zag zij zichzelf verschoven van haar gewone plaats naar het langer eind, naast Gerard.

Maar eenmaal gezeten verwon ze met geweld die stemming. In den spiegel zag zij zich even, met een koortsig kleurtje brandend op haar wangen, haar oogen in vreemden glans. Voortdurend voelde zij Gerard's blik verliefd naar haar heen — soms beroerde hij even haar hand.

En Mariane praatte en lachte. Ze móest vroolijk zijn — vroolijk! Vanavond — morgen, dan kwam het er niet meer op aan — maar nu, niet die grijze dofheid, die wanhopige, drukkende zwaarte in haar hersenen, die ze kwijt was geweest en die er nú weer was. Die haar hersenen lamsloeg, haar tong en gebaren bond. Praten maar — pràten! Vroolijk zijn! Gerard moest de herinnering meenemen dat zij blij was . . .

Want Koen . . . Koen was óók vroolijk. Waaróm was Koen zoo vroolijk — neen wat deed dat er toe, niets deed er meer toe. Gerard . . . Gerard — anders was er niet! Nu oppassen: Koen zei iets — klinken met Koen, zij en Gerard — haar hand stilhouden — zoo — op hun toekomstig geluk — Gerard en zij — hùn geluk . . .

Een dwarrelwind joeg de afgevallen bloesems over den drempel de kamer in. Koen was opgestaan, sloot de tuindeuren voor de eerste groote druppels die begonnen te vallen . . .

Om zeven uur moest Gerard weer weg. De stroomende onweersregen gudste nog langs de ruiten. Marianne was stil geworden. Zij zat naast hem, terwijl hij gehaast zijn koffie dronk.

„Ik breng je naar den trein."

„Neen kindlief, in dat weer . . ."

„Met een atax . . ."

Hij kuste haar ontroerd. Ze liet hem begaan; ze dacht, als ze had moeten lóópen door modder en slijk in het ontzettendste weer, ze hàd het gedaan! Er was een fanatieke wil in haar alles te doen voor hem wat in dàden gedaan kòn worden.

In de gang stond de heele familie om Gerard uitgeleide te doen.

„Tante, gaat u ook weg?" riep Niek lachend.

„Ja," lachte ze terug. „Je ziet mij niet weer." En ze dacht: „Kon ik 't doen! Kon ik nu weggaan voorgoed met Gerard."

Maar samen in den atax, zij beiden alleen, sloeg een vlam van wanhoop door haar heen — wilde zij alles van hèm! En ze klemde hem in haar armen, trok hem aan zich met een wilde kracht, die hem ontzette en verrukte.

„Marianne," fluisterde hij in zijn kussen. „Marianne — m'n eigen vrouw..."

„Ja," kreunde ze, terwijl ze zijn tanden tegen de hare voelde. — „Ja — jà..."

Hij omklemde haar tot stikkens toe, en ze bleef verdoofd, verwezen aan hem hangen — even zag hij haar oogen, groot en strak met een vreemde troebeling... alsof zij langs hem zagen...

De atax reed het station Weesperpoort binnen — een koude luchtstroom drong binnen door het opengerukte portier.

„De trein staat al vóór meneer."

De regen was opgehouden; een kalme heldere lucht hing over de Zondagsche avondstraten, waar langzaam de wandelaars weer uit de huizen te voorschijn kwamen, toen Marianne terugreed.

Een kalmte was ook over haar gevallen. De heele late middag, Gerards overkomst — het ontglipte, ontgleed haar in de verlossende gedachteloosheid van verpletterende vermoeidheid.

Alleen: nu de grachten — hùn gracht — en daar het huis — waar zij nog toe behoorde — morgen... en overmorgen... en zoovele dagen nog...

HOOFDSTUK XXVIII

TERMOLEN HAD KOEN GEZEGD, DAT HIJ NU den tijd gekomen achtte voor Lize om een poos naar buiten te gaan. Maar niet met al de kinderen — alleen, of nog beter met juffrouw Roske.

Even waren zijn onverschillige oogen over Marianne heengegleden, en terwijl hij meteen koud voor zich keek, blééf de herinnering in hem, hoe in die eene seconde de oogen van het meisje zich naar hem hadden opgeslagen met een uitdrukking van fel verweer en tegenzin. Maar tegelijk was haar stem beheerscht kalm:

„'t Zou beide kunnen."

Lize stribbelde dadelijk tegen:

„Ik alleen weg? Zonder de kinderen? Dan krijg ik er dadelijk een ziekte bij. Mèt de kinderen, en anders heelemaal niet."

„Dan moet u wachten tot de vacantie, en anders zoudt u nu al kunnen gaan. Wanneer u nu weet, dat de kinderen in goede handen zijn..."

„Ik doe 't niet!"

Termolen met den schaduw van een glimlach op zijn ivoor-bleek gezicht, had toegegeven. En zekerder wist hij nu: in het gelaat der zuster een oplichting van hoop, fel en begeerig, dadelijk onderdrukt.

Dien avond sprak Koen er over met Marianne.

„Hij wist niet wat beter was, aandringen bij Lies of overlaten — als zij bepaald niet weg wilde alleen..."

Zij stond stil naast hem. Weer zag zij, zooals zij het dien morgen gezien had bij Termolens woorden, verblindend als een visioen:

Zij hier in huis, zonder Lize, alleen met Koen en de kinderen...

Het had nauwelijks den tijd tot haar bewustheid òp te stuwen, zóó onmiddellijk verdrong haar wil het. En zij hoorde zichzelf zeggen:

„Veel beter dat Lize gaat mèt de kinderen — tot zoo lang blijf ik nog — als dan het huis leeg trekt, is meteen mijn taak afgeloopen."

Alsof een vonnis geveld was, zoo viel de stilte tusschen hen. Toen hij eindelijk opkijken kon, zag hij haar grauw verbleekt, de schouders gekromd.

Hij zag weer neer. Zijn hand opende en sloot zich krampachtig. En op zijn boek starend hoorde hij eindelijk als uit de verte haar stem, waarop hij wachtte in angst, gewoon en bedwongen kalm.

„Nu, wel te rusten."

Alleen zat hij, terwijl de tijd verstreek; hij merkte het niet — hij hoorde, wist maar één ding:

„Dan is mijn taak hier afgeloopen."

Dan was het dus uit. Het moest. Hij zeide het zich den langen dag, als hij temidden van zijn werk soms Marianne's stem in de gang onderscheidde met dien eigenaardig donkeren klank. Hij zei het zich als hij aan tafel alles ordelijk vond, netjes en frisch gedekt, de kinderen welverzorgd — hij zei het zich als hij 's avonds hier zat en wachtte... tot zij weer bij hem zou staan of tegenover hem zitten, de oogen warm, met hem opgaand in *zijn* leven, zooals nog nooit iemand dit gedaan had — en hem vertelde de honderd amusante kleinigheden van den dag...

Dit moest hij weer verleeren. Want dit, het leven hier in zijn huis, wàs het hare niet. Haar leven lag daarginds, waar een jonge man haar wachtte. En dat alles van den laatsten tijd... het waren dingen waaraan hij eigenlijk niet eens meer denken mocht.

Koen had voor den zomer gehuurd in Lochem; Lize zou er met de kinderen heengaan zoodra de vacantie was begonnen, maar voor het eerst in al die jaren wilde hij zelf zijn vacantie alleen doorbrengen. Bij toeval had hij in de stad zijn ouden ongetrouwden vriend De Rode ontmoet. Die vertelde hem hij wilde dit jaar de Ardennen nog eens in, dan verder naar Noord-Frankrijk, de Cathedralen zien... En opeens had Koen gedacht, hij kòn niet veertien dagen lang in Lochem zitten. Hij wilde er zich geen rekenschap van geven: hij wist alleen, hij snakte, in een prikkelbaarheid om alles, er uit te zijn. En meteen hadden zij samen het plan vastgesteld — hij zou met De Rode de Ardennen doorreizen, dan keerde *hij* terug.

Toen hij het Lize vertelde, had ze eerst wat geprutteld, toen bedacht dat het wel leuk was eens héélemaal alleen en vrij te genieten met de kinderen. Een echt nieuwtje, en het vervulde haar fantasie met honderd plannetjes.

Hij merkte het wel, dacht: zou haar heelemaal niet meer pijn doen de herinnering aan Kootje? Maar hij sprak het niet uit, en hij zag ook niet, hoe in terugdenken aan Zandvoort haar oogen soms verdoften. Hij zag haar eigenlijk heelemaal niet den laatsten tijd.

Marianne sprak er niet in mee; zij wilde er zelfs niet over denken. Wanneer zij zich bezon dat haar verblijf hier eindigen ging — als een mijlpaal stond daar de zestiende Juli voor haar geest — verdrong ze dit onmiddellijk. Ze vorschte niet in zichzelf, ze trachtte niet haar gevoelens te

ontrafelen, maar van oogenblik tot oogenblik, van uur tot uur gréép ze dit leven vast, en leefde het vol en absoluut uit. Geen kinderlach of -traan ging verloren, geen wensch van Koen of Lize, geen kleinigheid in het huishouden. Het voltrok zich alles in haar, zooals een plant tot zijn volledigste ontwikkeling komt onder de zon.

Soms als haar vader en Jeanne op bezoek waren geweest, bracht Marianne hen een eindje weg. Dan vond zij, als een spelletje, er een zoete begoocheling in, dat zij daar nu met hen liep alsof zij meeging naar huis — mèt het weten: *zij* ging terug, daar waar Koen en de kinderen haar wachtten, waar alles afhing van haar zorg, en verlangde naar haar. En terwijl zij Jeanne hoorde zeggen, hoe blij zij zou zijn als zij Marianne weer eens eindelijk thuis had, — als zij haar vader hoorde schamperen over Koen, wist zij in zichzelf als een diep en blij geheim:

Zij hóórde niet meer bij hen, zij verlangde niet thuis te komen. Hoe 't alles kwam, wat het worden zou, zij verdiepte er zich niet in — ze wilde alleen dit leven — zonder meer — dat geluk was. En daartusschen waren de brieven van Gerard. Daar blééf altijd het doktershuis op het dorp — de waranda — de wieg in den kamerhoek — daar waren haar eigen woorden die zij 's avonds neerschreef in haar stille kamer na den gretig doorleefden dag. Daar blééf de verre droom, dien zij in fanatieke volharding geen oogenblik losliet of verloor, die zich eenmaal onomstootelijk verwezenlijken zou.

Zij wist dit 's avonds als zij de laatste geluiden van het huis in zich opnam, vóór zij onwillig zich scheiden liet van het dagleven door den korten slaap — zij wist het star en ongeschokt waar zij lag weer vroeg ontwaakt, en met wijde verwachtende oogen het morgen zag worden van een nieuwen dag.

Rick was nog een Zondag overgeweest. Marianne vond hem gedrukt en stil. „Hij voelde zich deze warme voorjaarsdagen als een gevangene in dat ellendige Rotterdam" had hij slechts geantwoord op haar vragen, en zij had verder niets uit hem kunnen krijgen. De waarheid was, dat hij niet wist hoe de rente te betalen van het opgenomen geld. Zijn vrienden lieten hem schieten — van Carl voelde hij dat het ergst. Die scheen nog wel goed met hem, maar de oude intimiteit verslapte meer en meer. En het stak hem, dat als er sprake was van een fuif, Carl nonchalant tegen hem zei:

„Ga jij soms mee?" Dan besefte hij in jammerlijke vernedering, dat zij zijn geldgebrek begonnen te doorzien, en hem beneden zich vonden.

En in zijn kregelheid, nu hij er toch niet toe komen kon aan zijn vader alles te zeggen, terwijl die hem ineens uit allen nood had kunnen helpen, ontviel hem tegenover Koen het onheusche antwoord, toen deze zei: „Je moet Carl maar eens meebrengen naar Lochem..."

„Carl?! In zoo'n pensionnetje? Ik zou u danken."

Het ontsnapte hem, hij sprak nooit op dien toon tegen zijn vader; maar al zijn gefnuikte hoogmoed, de geleden vernedering joegen in hem op met een plotseling toomelooze verbittering.

Marianne verwachtte een van Koen's scherpe uitvallen, maar hij zei niets. Hij keek Rick alleen aan, zijn gezicht onbewegelijk strak; toen ging hij zonder een woord de kamer uit.

Marianne's handen beefden, een straal van woede lichtte in haar oogen.

„Jij hebt een lâffe ziel!" barstte ze uit. „Hoe kom je daaraan? nièt van je vader! Jij, die de menschen naloopt om hun zoogenaamde voornaamheid, om hun geld..."

Hij had het land over zijn woorden, voelde die nu, vooral door Marianne's drift, unfair. En toch, hij kòn niet anders, hij zou 't wèèr zeggen, hij kòn Carl niet hebben hier. En er bleef een ongewone koelheid tusschen hen beiden tot aan zijn vertrek, die Rick mismoediger, gekrenkter nog deed gaan dan hij gekomen was.

Het liet Koen niet los. Voor het eerst, nu het dezen jongen van hem betrof, trachtte hij zich te denken in het innerlijk van een zijner kinderen. Zóó pijnlijk waren hem de toon en de houding van den jongen geweest, dat hij voelde, hij móest tot een recht begrip van 't geval met zichzelf komen.

En hij trachtte het zich in te praten, dat het immers heel natuurlijk was, als al die luxe bij de Prinsen's den jongen, die nog waar weinig van het leven gezien had, wat verblind had. Er school tegelijk toch ook een zeer begrijpelijke hooghartigheid in de vrees, dat Carl op hen zou neerzien. De manier van zeggen mocht grof zijn, 't gevoel dat er achter stak was kiesch. Gek, dat hij zich dit zoo had aangetrokken; maar 't was dan ook dikwijls moeilijk de drijfveeren en gedachten van zoo'n jongen te doorvorschen.

Marianne zag hem als van een kwelling bevrijd — ze begreep, hij had het weggeredeneerd. En ze was om één ding dankbaar: dat Lize er niets van wist.

HOOFDSTUK XXIX

LIZE HAD ZICH TE VEEL VERMOEID MET HAAR lange ontdekkingstochten, die zich van den kelder tot den zolder uitstrekten; zij bleef weer boven, voor 't oogenblik bevredigd, nu bovendien 't omgeslagen weer haar ook het liggen in den tuin onmogelijk maakte. En dan, zij had opeens een helder inzicht gekregen hoeveel er nog te doen was voor zij allen met de vacantie goed en wel afreizen konden; en ervoor terugschrikkend om zich in dien puzzle te begeven, overdreef zij haar moeheid, voelde zich genoegelijk veilig buiten alle bemoeiïngen op haar bank.

Marianne, ontheven van Lize's bijzijn, begon met groote energie de zomerkleeren in gereedheid te brengen: Zij leefde zich absoluut weg in de problemen over het flatteerendste hoedje voor Jeannetje — jurken, die aan de slappe Fré wat model gaven — doelmatig en toch aardige pakken voor de jongens. Het werd haar een geluk, waarvan ze den bitteren ondergrond hardnekkig verdrong, de kinderen eens naar hartelust te kleeden en uit te dosschen naar eigen smaak. Ze trok winkels in en uit, sloot zich met een handige huisnaaister dagen lang op in de boven-achterkamer, bepraatte, paste wat nog vermaakt kon worden tot iets bijna nieuws — en 's avonds was het feest, exposeerde zij de slachtoffers voor Koen en Lize. En Lize verrukt dat dit alles zoo maar vanzelf gebeurde, zij zonder eenige inspanning, zonder één steek naaien, vier keurig aangekleede kinderen mee naar buiten zou kunnen nemen, genoot uitbundig, te ongeduldig bijna om den avond af te wachten, die weer nieuwe verrassingen brengen zou, en ze betrok opgewonden Koen in haar blijdschap. Maar hij moest denken aan het gevlieg, geroes, het nooit klaar komen, het eindelijk wegtrekken met povere resultaten van andere jaren — en de bitterheid beet in hem, dat deze zorg maar geleend was voor zijn kinderen, en de ware moeder zijn huis voor immer weer verlaten ging.

Voor eigen...

Hij klemde zijn tanden. In dezen tijd begroef hij zich diep in zijn werk. Hij had zaken die hem geheel innamen, en de Ellemannetjes kostten hem ook hoofdbreken. Ze gingen nu allemaal naar school; achter den donkeren winkel zag hij hun bleeke harkerige figuurtjes opduiken als kleine schimmen, en dan moest hij denken aan zijn eigen kinderen, die de heele vacantie buiten konden zijn. Het ging niet, zoo'n langen

zomer die stumperds in een donker achterhuis, zonder licht en lucht, opgesloten te houden — als straatkinderen op stoepen en straten te ravotten was hun fatsoenshalve ontzegd — en hij had om de beurt plaats voor hen besproken in een kinderpension in Katwijk.

Het hakerde in hem er met Marianne over te spreken, of zij geen oude kleeren bij de kinderen vond die, opgeknapt, dáár nog konden dienen; toch weerhield hem de oude weerbarstige schroom te spreken met Marianne: waarover hij tegen Lize zweeg.

Maar op een middag toen Marianne iets kocht in de Garenklos, had juffrouw Elleman met haar extatisch bleek gezicht een lofzang aangeheven op meneer Martins. Wat dàt toch een engel van een man was, nu stuurde hij de kinderen naar buiten op zijn kosten. Hij was beter voor hen dan een eigen vader. En Marianne, ondanks den griezel dien juffrouw Elleman altijd met haar zwemmerige oogen in haar wekte, voelde zich van een wijd geluk doorstroomd; alsof zij bevoorrecht was boven allen wijl zij iederen dag zich koesteren mocht aan die groote goedheid. En terwijl zij telkens verder vorschte en vroeg naar de kinderen, was inderdaad al haar aandacht slechts geconcentreerd op Koens aandeel in 't geval, zag zij uit het verhaal voor haar geest verrijzen: hoe hij had gezeten, wàt hij had gezegd . . .

Dien avond, toen zij samen zaten in de tuinkamer zei ze terloops:

„Ik heb een massa goed afgedankt van de kinderen; zou het ook iets zijn voor de Ellemannetjes?"

Hij keek verblijd op, maar aan de lichte verlegenheid in haar gezicht — zoo slecht kon zij tegenover hem veinzen — begreep hij onmiddellijk hoe de vork in den steel zat.

„Ben je in de Garenklos geweest?" vroeg hij.

„Ja, en moeder Ellemans vertelde verrukt over den uittocht van haar kinderen. Maar ik denk, dat er wèl kleeren noodig zijn."

„Ja, maar 't zijn zùlke schimmetjes, daar zijn de onze Falstaffen bij."

„Nu juist, dan maak ik van die overtolligheid keurige schimmengewaadjes."

Den volgenden dag werden de Ellemannetjes besteld om te passen, wat nog gebruikt kon. Een paar pakken waar Con was uitgegroeid konden zoo gedragen, het middelste Ellemannetje kon in Jeannetjes jurken, maar de jurken van Fré werden vermaakt en verfrischt met nieuwe ceintuurs,

een aardige kraag — hoeden werden verbogen tot nieuwe modellen, nieuw opgemaakt en gepast op Fré's en Jeannetjes geduldige hoofden. Vooral Fré gedroeg zich onder deze omstandigheden als een lam — liet zich, terwijl ze Niek's sommen maakte, hoeden op-en-afzetten als een houten mannequin.

Tot eindelijk de koffer met kleeren in de Garenklos zijn zegevierenden intocht deed onder schril gejuich van vijf dansende Ellemannetjes. Den volgenden dag zei Koen:

„Juffrouw Elleman is bij me geweest, ze was de wereld te rijk. Ik ben je toch zoo dankbaar — wat een werk heb je daaraan gehad!"

„En jij dan? Zijn 't jouw Ellemannetjes niet?" weervroeg ze met een teederen glimlach, die den laatsten tijd haar gelaat als in een luister verfijnde. En terwijl zij zich bukte over haar naaiwerk, dacht zij:

„Als er nooit iets anders was dan dit, zou 't leven rijk zijn."

Toen zij naar bed ging, schemerde het wit in de bus. Zij liep er heen, zag dadelijk dat het een brief van Gerard was. Alsof hij zwaar in haar handen lag, zoo langzaam liep zij ermede naar boven, naar haar kamer; en gezeten op haar bed, opende zij met trage vingers het couvert.

Zóó, als zij den brief openvouwde, trof haar een woord — en plots nu greep ze het papier vaster, vloog de regels door, sloeg over, keerde terug, wilde ineens den heelen brief tegelijk in zich opnemen, tot ze weer stilbleef bij den regel:

„In September — dan haal ik je weg — en neem je met mij mee."

„Neèn!"

Als een doodskreet was het, een wilde kreet van verweer, waarmee ze voorover viel en beet in het kussen.

„Zij — kòn niet! Niet weg van... alles hier — daarheen, zoo ver. En voor goed..."

Zij lag een tijdlang stil, als verdoofd door het plotseling weten. Eindelijk met een rilling, ging ze overeind zitten.

Oh — wat dacht ze! wat déèd ze! Het kwam ook zoo plotseling, zoo onverwacht — het had altijd nog ver geleken... Naar Gerard moest ze toe, morgen al — bij hèm zijn — — bewijzen, dat ze hèm toebehoorde...

Haar handen groeven zich diep in de deken...

„O neen — neen — 't hielp niet meer — nu hielp er niets meer. 't Was gedaan met alle zelfbedrog — nu lagen alle sluiers verscheurd en alle leugen was noodeloos. Er bleef niets meer dan de waarheid naakt en open:

Zij hoorde niet bij Gerard. Hij was een vreemde voor haar. Zij hoorde hier — met millioenen onnaspeurbare koorden was zij hier gebonden."

Zij kreunde, zij snikte, terwijl ze kroop op haar knieën, de handen gewrongen in elkaar. Zoo trouweloos, zoo slecht, zoo laag en gemeen kwam zij zichzelve voor, nu ze eindelijk klaar doorzag:

Dat, terwijl ze in schijn Gerard toebehoorde, zij met haar heele ziel hing en zich klampte aan een ander — die niet om haar gaf.

„O wat moest zij — wat moest zij ... En hoe was alles zoo gekomen. Eéns had zij dit toch verlangd — eerlijk gewild."

Ze bleef een oogenblik roerloos als gevangen in de eigen gedachte.

„Eerlijk — was ze dat ooit geweest — met zichzelve — met ... hem?"

Gerard — Gerard — dat brandde in haar hersenen. Zij herinnerde zich met folterende duidelijkheid: Gerard in zijn verlangen, zijn blijdschap haar te zien — zij hoorde zijn stem, alle kleine liefdewoorden, liefdedaden, waarmee hij gemeend had haar gelukkig te maken — waarmee zij zich had opgedrongen gelukkig te zijn, terwijl inderdaad haar hart al zijn geluk opzamelde van een ander. Zij zàg zich zichzelf dien laatsten avond.

Altijd en door alles heen was er geweest een andere stem, die zich in haar ziel had vastgeklonken — een ander gezicht terwijl zij Gerards kussen voelde op haar mond. En geklemd in Gerards omarming, had zij gewéten de nooit vergeten aanraking van een andere hand. Oh, een schuld, een gedáchtenschuld tegenover Gerard, zoo groot — zóó een ontrouw in den geest van minuut tot minuut! Waar was het verschil met de daad...

Zij lag stil, de handen op haar brandende oogen, en langzaam ging het laatste jaar aan haar geest voorbij; trok zij steen voor steen op het gansche gebouw van tallooze kleine gebeurtenissen, tot het rees tot dit:

Zij zag haar engagement — het begin. Gerard ... hij was gekomen op een tijd, dat alles klaar in haar te wachten lag op het leven. Toen alle onbevredigheid en alle verlangen zich in haar samentrok — en alle roem en succes een holle klank voor haar geworden waren, omdat het haar verlangend hart leeg liet. Toen zelfs haar kunst haar losliet, omdat alle leven naar den geest haar voos en onbeteekenend

scheen tegenover dat eene, waarnaar de vrouw in haar joeg.

En toen — toen had zij toegegrepen. Zij was acht-en-twintig jaar, en zij had zichzelve niet gekend.

Zij had niet geweten, dat zoo een groote macht van liefde in haar leefde, zij had niet willen luisteren naar de stem van haar wijzer weten, dat haar waarschuwde zich niet met het mindere tevreden te stellen; zij hàd het gevoeld van 't eerste oogenblik af, dat ook Gerard haar verlangen leeg liet, en zij had dit besef in zich vertrapt, zij had met geweld tot zwijgen willen brengen den zuiveren onbedriegelijken slag van het eigen hart.

En nu liet het zich niet meer tot zwijgen brengen, dàtgene wat haar gekneed en vervormd had tot een ander wezen; wat haar het hoogste geluk had doen vinden in dingen, vroeger buiten haar aandacht; wat haar geest had gebogen en haar handen had doen grijpen naar werk, dat zij nooit had kunnen leeren noch onthouden. Voor 't eerst in haar leven had zij zich vastgehouden gevoeld door een man in wien zij zich weg kon leven, voor wien alle egoïsme in haar zweeg, den eenigen voor wien zij waarlijk goed had kunnen zijn.

Zij wrong haar handen, terwijl heete tranen op haar kussen dropen.

„De eenige, die alles van haar maken kon, die de vrouw, de moeder, het gansche levensbesef in haar gewekt had."

Zij wist het nu — zij had hem, Koen, altijd liefgehad. Van het eerste oogenblik af, dat zij als haar zwager hem begroet had — zij een kind nog in een schuwheid had gebeefd voor zijn scherpe oogen, die iedere vermeende geringschatting van zijn kant tot een opgekropt leed van dagen maakte. Ze had hem liefgehad in den vreemde, waar ze haar spelletje speelde met anderen, zonder dat ooit één dieper snaar geraakt werd. Tusschen concerten, lichte zalen, tusschen wereldsche luxe en luchtige dwaasheid was daar immer geweest:

Amsterdam — een ouderwetsch huis op een stille gracht, waar de eene woonde, die haar altijd pijn deed.

Zij had hem liefgehad, als zij onwennig en overmoedig schijnbaar alsof zij een gunst verleende, aan zijn tafel zat — zij had hem liefgehad tot het haar terugtrok met ijzeren, onverbiddelijke hand in den ouden levenskring. En — het ontvouwde en ontrolde zich alles tot het naakt en klaar voor haar open lag: *hij* had haar gedreven naar Gerard.

Die was haar nader geweest dan een ander, alléén omdat hij deel uitmaakte van Koens omgeving.

Gestreden had zij, zich zelf bedrogen in fel weer, om haar geluk te vinden in wat binnen haar bereik zich stelde: Gerard. Tot alles verkrompen, verslagen en leeggebrand in haar was, onder den vergeefschen strijd tegen wat niet te dooden viel — zich niet uitroeien liet.

Zij zag de maanden terug in dit huis — door alles heen was zij zalig geweest. Smart had zij gekend en bittere tranen, maar ook dat was geluk wijl het ontsprong uit haar liefde.

En tusschen dat alles, had onwetend en vertrouwend Gerard gestaan. Thans wist zij: alle geluk, waarvoor zij Gerard had willen danken was van Koen gekomen. Er had nooit iets bestaan tusschen hen beiden, dat niet van den derden kwam. Het was immer haar liefde voor Koen geweest, die een uitweg had gezocht bij Gerard; die haar na een blijden dag, getooid door de herinnering aan een woord, een blik, een aanraking, des avonds een innigen brief had doen schrijven aan Gerard. En hij, Gerard had die brieven gekregen, zonder te vermoeden, dat het een veldslag was tusschen twee machten, waarin het gevoel voor hem sneuvelen moest.

„Neèn!"

Voor den tweeden keer stond haar gansche verweer in haar op. „Neen — neèn!"

„Het leven hier in huis met koen, en de kinderen, als met een eigen gezin, het had alles in haar losgemaakt wat zij van zichzelf niet kende. Zij had geen moed meer voor een leven alleen, van ongetrouwde vrouw."

Zij lag er, terwijl de storm in haar uitwoedde, en de uren vergingen zonder dat zij het wist.

En toen uit de asch van al wat verteerd was, raapte zij dit eene tusschen haar bevende handen:

„Wat blééf, Gerard. Zij wilde haar leven hebben! Al moest haar hart eronder bezwijken, ze zou nog redden wat er te redden viel. Als deze tijd .... voorbij was .... zij daar ginds, ver weg, zoodat zij Koen nooit meer zag — Koen, die haar immers niet liefhad! .... en er was al het andere: het eigen thuis, een man, aan wien zij zóó geheel haar aandacht schonk, dat het verleden geen minuut vond om binnen te sluipen — en eenmaal de wieg, de dravende voetjes — dan — dan zou dit misschien wel in haar sterven willen."

Pas toen de morgen van den grauwen Juni-dag in haar kamer stond, sliep ze uitgeput in.

HOOFDSTUK XXX

AAN HET ONTBIJT WAS ZIJ DEN VOLGENDEN morgen zoo bleek, maar tegelijk zoo rustig, als een herfstlucht helder en schoon na donkeren stormnacht. Er was een bizondere teederheid in de neiging van haar hoofd naar Jeannetje, een gratie in ieder gebaar van haar smalle blanke hand, alsof een hoogere wijding alles in haar veredelde en verlichtte; maar Koen opziende bij een woord van haar diepe stille stem, zag een groef langs haar mond, alsof een lijden over haar gelaat was gegaan en er zijn spoor in gegrift had.

Schuw en plotseling als een opgejaagde vogel die telkens wederkeerde, streek door zijn geest de gedachte welke hij niet aandurfde, wijl ze hem meesleurde naar ongekende, wondere verschieten, en die hij tegelijk niet loslaten kon, omdat hij dán zich voelde storten als in een bodemloozen afgrond. De gedachte, die martelend en verrukkend tevens was: hoop en vrees tegelijk.

„Leed zij, Marianne, ook? Zag zij op tegen het einde als . . . hij? Maar dàn was er, bestond er het andere, waartegen hij zoo lang al zich weerde, dat hem de rust van zijn werk, de rust van zijn dagen en nachten ontroofde in een onzekerheid, die zaligheid en kwelling was geworden.

Hij keek haar aan, en een redelooze toorn vloog in hem op tegen haar. „Hij geloofde — neen, hij geloofde het niet! Zooals zij daar nu zat te lachen en gekheid te maken met de kinderen. Vrouwen waren allen gelijk — onbetrouwbaar in hun veranderlijkheid als zeeschuim, en zèlf werd je door zoo'n gril uit je evenwicht getrokken. Het vulde je kop, terwijl je waarachtig al je hersenen wel bij mekaar mocht houden."

Hij dacht nu opeens aan den kleinen Biggel, die op kantoor weer geknoeid en gelogen had, en dien hij onderhanden moest nemen — en hij schoof met een ruk zijn stoel achteruit, liep zonder een woord de kamer uit, de gang in, naar kantoor. En riep er den boosdoener bij zich, die hoewel zenuwachtig krimpend onder zijn strengheid, tòch zelfs in dit moment met onuitroeibare behendigheid nieuwe leugens vond, ze herriep, zich verwardè, zich opnieuw bezwaarde, terwijl jammerlijk de tranen langs zijn boefjes-gezicht dropen. Koen stuurde hem eindelijk weg met het vernietigend slot-effect: hij wilde hem niet op kantoor houden.

Hij vergat voor een poos 't geval, totaal zijn aandacht ingenomen door een rumoerige erfeniskwestie van een groote ruziënde familie, waaronder hij met moeite orde hield, tot hij, een oogenblik alleen, werd opgeschrikt door een luid misbaar in de gang. Marianne en hij, tegelijk toegesneld, vonden er op de trap naar het achterkantoor Jeannetje, tranen-overstroomd, in één hand een half versmolten peerdrups, in de andere het zakdoekje, waarmee ze onophoudelijk het onoogelijk gezicht van den jongen Biggel afdroogde.

„Wat doen jullie hier?" viel Koen uit, in één toorn de beiden omvattend, en hij trok het snikkende kind af van den jongen, dien hij met een „marsch jij, naar boven!" de trap opjoeg.

„En jij?" ging hij voort op een toon, dien hij nog nooit tegen zijn lieveling had aangeslagen, in de ergernis der herinnering hoe het kind dien miserabelen jongen stond te liefkoozen.

„Om — dat — Willy — weg — moet..." kwam er, onverstaanbaar door snikken.

Hij bedaarde, half wrevel, half geroerd, en tilde haar op.

„Nou, huil maar niet zoo, ik ben niet meer boos, maar je mag niet ieder oogenblik naar 't achterkantoor loopen — hier, stil, geef me maar een zoen. Wel allemachtig!" viel hij zichzelf in de rede, „wat heb ik in mijn baard?!"

Hij zette 't kind neer, — tegelijk begon Marianne te lachen.

„Een peerdrups!"

Hij vloekte. — „Die beroerde jongen! Ga je handen wasschen!" viel hij opnieuw uit tegen Jeannetje, die nu het onheil niet meer overziende, wegholde.

Koen's blik ontmoette dien van Marianne; zij kon zich niet meer goedhouden, lachte voluit.

„Hoe krijg ik die kleverige vuiligheid weg — er komen dadelijk menschen."

„Wacht, aan 't fonteintje beneden, ik heb warm water." Ze ging hem vlug voor, schonk warm water voor hem in en reikte hem een schoonen handdoek — toen, terwijl hij zich waschte, wendde zij plots zich af in een beklemmende schuwheid.

Hij merkte het op — een zachte trek kwam in zijn gezicht, onwillekeurig eerde hij haar om dezen schroom. En het ontwrichtte zijn ganschen toorn om dezen storm in een glas water.

„De twee boosdoeners gevlogen! Ga ons poppetje maar gauw troosten," glimlachte hij.

„Je doet den jongen toch niet weg?" vroeg ze zacht, wetend dat hij er spijt van zou hebben.

„Neen," zei hij wegloopend, zijn schouders opschokkend met 't half verlegen gebaar dat zij zoo goed kende.

— — — — — — — — — — — — — —

Met het gevluchte Jeannetje troostend op haar schoot, voelde Marianne alles van den nacht in zich verglijden, wist zij alleen opnieuw zich opgenomen en ondergaand in dit leven, voor 't oogenblik nog het hare. Wat daar buiten lag verschoof zij buiten haar denken.

HOOFDSTUK XXXI

ER HING TUSSCHEN DE TWEELING EEN GEheimzinnigheid in de lucht, die Marianne al eenige dagen opmerkte. Iederen dag had zij Nico landeriger en bleeker uit school zien komen, en door Con kwam zij er achter dat 't heelemaal niet ging met de repetities bij Niek. Wat haar het meest verontrustte: zij zag Fré niet meer saamgezworen met hem naar boven trekken om behalve haar eigen portie werk nog welgemoed de zijne te torsen, maar met een stugge strakheid ging Nico zóó als hij thuiskwam voor de piano zitten en studeerde tot het eten — begon na het eten opnieuw.

Op een avond kwam Koen binnen.

„Is je schoolwerk al af?" vroeg hij.

Er kwam geen antwoord; als aangeschoten vogels lagen de smalle jongenshanden stil op de toetsen. De andere kinderen drongen schuw terug, begrijpend dat hier iets ernstigs gebeuren ging. In angst zag Marianne de beiden aan.

„Ga eens met me mee," wenkte Koen.

De jongen stond op, slenterde achter hem aan de gang door, het kantoor in, stom, strak zwijgend.

„Waarom gaf je geen antwoord op mijn vraag?" begon Koen. „Je werk is niet af, nietwaar?"

Langzaam schudde Niek's hoofd neen.

Een oogenblik bleef het stil, zagen de beiden elkaar aan. De vader wilsvast de sterke grauwe oogen, die van den jongen wijd in verzet.

Eindelijk kwam er trillend, onvast van opwinding, maar scherp beslist van toon:

„Ik kan toch niet mee. Ik heb 't aldoor geprobeerd en

mijn best gedaan, maar 't gaat niet. En nu wil ik 't volgend jaar naar 't conservatorium."

Lang dreven de woorden van de hooge, wat heesche jongensstem uit het doodstille kantoor. Op de gracht liep een man fluitend voorbij, een musch hipte over het hekje...

„'t Was gezegd," dacht de jongen en zijn spanning brak — „eindelijk was het gezegd."

Met geweld hield Martins zich in.

„Je begrijpt toch wel," zei hij met een stem die gewoon moest verbeelden, „dat daar nooit iets van kan komen."

Nico zweeg. Een harde, onbuigzame trek groefde zich om den fijnen mond.

„Daar komt nooit iets van begrijp je — je weet, dat ik dat niet wil."

„Waarom wil u 't niet? Rick heeft ook zijn zin mogen doen."

Het drong zich in Koen op, hoe hij omgekeerd altijd het verwijt van Rick gevoeld had over dèze kinderen.

„Omdat het van Rick een redelijke wensch was, maar *dit* is geen toekomst. Als je niet leeren kunt, best, dàt kan je niet helpen, dan zullen we wat anders voor je zoeken. Dan zou je bijvoorbeeld naar de tuinbouwschool kunnen."

„Tuinbouwschool?" verachtelijk wierp de jongen het er tusschen.

„Is je dat soms te min? Daar kan je licht iets beters worden dan een mislukte muzikant."

„Ik zòu niet mislukken," zei de jongen, terwijl hem 't bloed naar 't hoofd schoot, de overtuiging van zijn gave een oogenblik aan zijn gansche gezicht een wijding gaf, die zelfs Koen temidden van zijn ingehouden drift trof. „U begrijpt niet..."

„*Ik* begrijp wat ik als vader verplicht ben. Ik weet nu al lang, ik zal er nooit iets anders dan wrok en verwijten mee oogsten, maar ik zal blijven doen wat ik zie dat noodig is — dat en niet anders. En met dat piano-spelen en die muzieklessen is het vooreerst uit."

Zonder een woord, bleek, koppig, keerde de jongen zich om, liep de gang door naar de tuinkamer, waar Fré popelend te wachten stond. Maar voor zij iets had kunnen vragen, kwam Koen achter Nico de kamer in.

„En dàt heb ik jou ook te zeggen, het moet nu uit zijn met dat sentimenteel gedoe, dat beklag omdat hij als ieder ander leeren moet. Probeer 't niet hem langer in die kuren te stijven."

Met zware stappen liep hij naar de piano, sloot die en stak den sleutel in zijn zak.

Een kreet ontsnapte Fré.

„Dat is gemeen!"

Hij schudde haar bij den schouder, op het toppunt van zijn drift.

„Wàt zeg je!"

„Ja," riep ze, snikkend van verontwaardiging, „u, u maakt misbruik van uw macht — dat màg u niet! u màg hem niet beletten te spelen — dat is..."

Bang dat hij, niet meer wetend wat hij deed, haar slaan zou, kwam Marianne er tusschen. „Ga jullie weg," zei ze, haar stem haast niet meester.

Fré vloog meteen den tuin in — Nico, langzaam, volgde.

't Werd doodstil in de kamer. Met een gevoel of ze flauw zou vallen ging Marianne zitten. Ze keek naar Koen, die met zijn rug naar haar toe, zwijgend voor de waranda stond.

„Koen," waagde ze.

„Ik luister nergens naar," bracht hij uit.

Ze zweeg meteen weer. Ze voelde wel, 't scheelde maar weinig of zijn drift sloeg op haar over — of hij haar medeschuldig achtte aan deze oneenigheid in zijn huis. Wist hij niet, hoe ze altijd Niek begreep in zijn muziek?

Hij stond een poos naar buiten te staren, terwijl langzaam zijn gezicht verviel. Toen, met een zijdelingschen blik naar haar afgewend gelaat, liep hij, slap na zijn drift, de kamer uit.

Haar hoofd viel neer in haar handen, ze snikte het uit.

Ze kon — o ze kon niet de kinderen zóó tegenover hem zien. Zwaarder dan alle eigen leed woog haar het zijne.

In de gang sloop Jeannetje naar Koen toe.

„Vadi —" probeerde ze, nog wat onzeker na het Biggeldrama.

„Zoo poppetje —" zei hij schor.

Gerustgesteld drong zij vlak naast hem het kantoor binnen, klom op zijn schoot.

„Wat zit uw haar slordig — zal ik 't opkammen?"

Ze vischte bedrijvig een poppekammetje uit haar zak, trok het moeizaam door het weerstrevende, dichte haar.

„Kijk nu eens in den spiegel."

„Prachtig —" zei hij, haar tegenhoudend, waar zij alweer wou afglijden. „Zal jij me nooit verdriet doen poppetje?"

„Néén," beloofde ze grif van schrik. Want plotseling spookte voor haar herinnerigg op een stout versmokkeld

taallesje. En heelemaal klein, volkomen gereed om zóó uit te barsten, kroop ze dicht tegen hem aan als om te bezweren, dat hij nòg eens zoo'n booze stem tegen haar zou opzetten als laatst....

„Mag ik bij u blijven?"

Toen glimlachte hij.

Het was hem een troost en een behoefte haar te bederven. Het was wat hij op het oogenblik broodnoodig had: een kindergezicht, dat zich liefkoozend tegen zijn wang drong; kinderoogen, die niet in vijandig verzet hem aanstaarden, maar vleiden en lachten.

Lize, van den toestand op de hoogte gebracht, haar kussens links en rechts verspreid, wond zich op, in gelijk verwijt tegen allemaal! Tot Con bovenkwam en ze bij hem haar hart uitstortte.

Hij stond tegen de tafel geleund na te denken. Nog altijd kleine tengere jongen, maar in zijn manieren, zijn woorden, groot-menschelijk verstandig dikwijls. Hij besefte beter dan een der anderen, hoe zwaar het Niek moest vallen tegen dien harden wil op te tornen. Maar hij had óók nooit vergeten, hoe hij het indertijd door volhouden tegen zijn vrees in, gewonnen had.

„Als hij maar volhoudt," zei hij.

„Als vader de lessen afzegt, wat geeft het dan?"

Hij zweeg, 't meest bezorgd om zijn moeder; nu al wijzer dan zij wetend, hoe zij altijd eindigde met door verkeerd ingrijpen zijns vaders toorn op zich te laden.

Plotseling luisterde zij op, wees hem stil heen te gaan. Ze had Koens stap gehoord op het portaal. Als hij *dit* deed, na een booze bui bovenkomen, dàn was het ergste al geleden! En haar tenger figuurtje rekte zich, rank en recht, in een soort triomf over „de narigheid, die alweer gewéést was."

„Wat was er met Niek?" vorschte ze listigjes onschuldig toen hij binnenkwam.

Hij keek haar aan, zooals zij daar stram en dapper in de kussens zat, met de sporen van nog niet geheel gedroogde tranen in haar gezichtje — en in zijn hart sloeg een woede uit om deze kinderlijkheid, die hem anders altijd ontwapende, maar waaronder hij nu slechts vermocht te voelen kalm gespeelde komedie, zonder eenig meevoelen met hèm. En terwijl hij daar stond en neerzag op de kleine vingers, die nerveus het borduursel begonnen te plooien en glad te strijken, zonk in hem een moeheid om alles — om zijn heele bestaan.

Alleen voelde hij zich, doodelijk eenzaam. Eene was er die naast hem stond — hij dacht aan den angst in haar gezicht, toen zij tusschen hem en Fré trad — en die eene moest hij weren.

„Waarom mag Niek niet meer spelen?" viel ze hem onverhoeds aan in haar zenuwachtigheid omdat hij zwijgen bleef — ze was haar ongeduld geen meester, en ze koos het woord, wat hij nooit had kunnen velen: „Jij begrijpt ook niet..."

„Neen," zei hij en hij lachte, terwijl hij meteen de kamer uitliep — „je bent nu eenmaal met een idioot getrouwd."

Toen alles stil was in huis en Marianne beneden kwam, — Jeannetje al in bed, had in hartstochtelijk gefluister bekend van 't taallesje en ze had beloofd morgen wat vroeger op te staan en het samen te maken — vond zij in de huiskamer Koen.

Onmiddellijk, zóó als hij met haar alleen was, kwam zijn bitterheid los.

„Kom je van boven?"

„Ja."

„Dacht ik wel. Er moest zeker getroost worden!"

Ze zei niets op zijn onredelijkheid, ze dacht alleen: waarom doet hij me zoo opzettelijk zeer. En tegelijk wist ze: om zijn groote goedheid had ze hem boven alles lief, maar aan de hardheid die onverhoeds in hem opsteken kon, voelde hij zich blind onderworpen.

„'t Is een prachtig vooruitzicht," ging hij voort, heen en weer loopend, „een zoon artiest. Kan je je iets jammerlijkers denken! En waar moet hij van bestaan als ik dood ben..."

Zijn smaad, dien zij voelde als ook van toepassing op haar ging verloren bij het woord dat schokte in haar hart: „als, ik dood ben..."

Na een oogenblik zei ze:

„Hij zou wel in staat zijn voor zich te zorgen. Hij zou wel hard werken..."

„Werken — is dat een jongen om hard te werken, en zoo'n vermòeiend leven te leiden? Niets is hij waard — buiten bij een boer misschien zou hij flink kunnen worden. Heeft dat iets van een gezonden jongen, vraag ik je. Moet ik hèm ook verliezen?!"

Hij snikte haast van drift en ellende.

„En dan staat zoo'n jongen tegenover je of je zijn erfvijand bent! Ik heb nooit zoo tegenover mijn vader gestaan, dat is geen verhouding."

Hij sloot krampachtig zijn vuist open en dicht. Zoo ongelukkig, verbitterd, had ze hem nog nooit gezien.

„Probeer het nog eens met hem," smeekte ze, „toe — zoo vervreemdt je hem van je..."

„Of hij al niet vervreemd is," zei hij, „'t is nooit anders geweest — 't is of 't mijn kinderen niet zijn."

Ze liet hem praten, geduldig. Ze wist wel: hij kon haar niet zeggen, dat hij voelde hoe zij naast hem stond, met hem meeleefde. Zoo iets kon *hij* niet. Maar het feit alleen, dat hij bij haar zich uitspreken kwam, zijn grieven zeggen, beduidde zijn dank.

„*Ik* weet niet, hoe ik van dien jongen nog een bruikbaar mensch moet maken."

„Bruikbaar." Ze glimlachte half in weemoed, half in tevredenheid bij het herdenken, hoe hij ook altijd tegen haar getoornd had, en hoe driftig en gekrenkt zij zich eenmaal verweerde. Ach — wat was er van dat alles gebleven! Zij kòn niet anders dan den *jongen* steunen, omdat 't *zijn* kind was, maar niet, wijl het nog raakte, zooals hij dacht, aan eigen belangen.

„Heb je mij ook wel ooit voor iets bruikbaar gedacht?" zeg eerlijk."

Hij glimlachte even, verlegen.

„Jij bent een vrouw. Dat is wat anders. Ik vind nu eenmaal iets misselijks in zoo'n kerel, die daar zit te spelen of zich staat aan te stellen op een tooneel."

Toen lachte ze voluit.

„O wat vreeselijk gek, dat je er dàt alleen maar in kunt zien."

„Ja," zei hij weer stroef. „Het getuigt misschien niet van veel artistiek begrip, maar ik kan 't nu eenmaal niet anders zien."

Het drong zich in haar op, hoe zij eenmaal in Gerard had meenen lief te hebben zijn begrip van haar artistieke roeping; en hoe een, die dat alles miste, en verachtte wat haar zoo na aan 't hart lag, haar voor 't leven gewonnen had.

„Heb je nooit opgelet, hoe Niek een ander wezen wordt als hij opgaat in muziek?" vroeg ze.

„Ja — omdat hij dan niet behoeft te werken."

„Néen!" Een gloed steeg in haar gezicht, veredelde het. „Omdat dàn pas het allerbeste wat in hem is tot uiting komt. En er is niets wat dit kan, dan muziek — mag je hem dat dan onthouden?" En toen hij zwijgen bleef: „Heb je," ze haperde, hijgde licht, „heb je zelf wel eens het gevoel gekend,

het ontzettend gevoel, het beste, het allerbeste wat in je is te moeten vertrappen als een misdaad? Kèn je dat gevoel?"

Hij keek niet op. Hij hoorde haar ademhaling kort en snel, zag haar hand op tafel trillen. Ze trok die snel terug toen zijn blik er op rustte.

„Waarom zègt ze dat," dacht hij, en al wat hij den laatsten tijd in zich verdrongen en bevochten had, stormde in hem op. — „Wat wil ze..."

Hij blééf zwijgen. Het was haar, of ze een juweel vertrouwend uit handen had gegeven en een ander het achteloos vallen liet.

„Het is ook niet waar," hervond ze na een oogenblik den toon, „dat hij niet werkt — en het werkt in hem, zooals ook jouw eigen werk het beste in je naar boven haalt."

Zij zag hem aan, warm en vol.

„Gun hèm, Niek, datzelfde dan ook! Probeer het eens een jaar met hem op het conservatorium, dan is er toch nog niets verloren. Laat hij het joù te danken hebben, als hij mag leeren wat hem het liefste is."

Haar stem pleitte in bevende hoop, haar oogen smeekten. En terwijl hij zat en naar haar luisterde, leek het hem een zoet geluk haàr toe te geven, wat hij ieder ander geweigerd had.

„Om jou dan..." zei hij.

Zij hoorde zijn stem, onderscheidend den toon met haar gescherpt gehoor... Als onder een ban zat zij... tot zij eindelijk opkijken kon. En toen zag zij in zijn oogen, wat haar de hare duizelend sluiten deed, wist ze:

„Hij heeft me lief — hij heeft me lief..."

Het sloeg door haar heen als een vuur, verterend, vernielend al het andere. Daar was niet meer Gerard, niet meer Lize, daar was alleen: zij beiden, *zij* van *hem*, den eenigen...

Ze snakte naar adem, de grond deinde, ze voelde hoe hij haar greep in zijn armen — zijn aanraking zou ze herkend hebben als ze op haar doodbed lag — ze keerde zich half om en tastte zich blindelings aan hem vast. En terwijl ze zijn gezicht gebogen voelde over het hare, kon zij, haar machtelooze handen klemmend aan de zijne, maar één ding uitbrengen:

„Hou me vast, hou me vast, hou me vàst..."

Het was maar een oogenblik. Toen zij weer bijkwam, lag ze op de bank, en ze dronk werktuigelijk van het glas wijn, dat Koen haar voor de lippen hield.

„Ben je wat beter?"

Zij hoorde zijn stem vreemd zacht, met een wankelmoedigen, haast nederigen klank. Zij kon slechts knikken, lag te staren met blinde oogen. Toen kwam ze overeind.

„Laat me . . . naar boven . . ."

Hij hielp haar opstaan. Als in een droom op onvaste voeten liep ze naast hem de gang door tot aan de trap.

„Kan je nu heusch alleen?"

Ze knikte — haar mond wrong. Het woord „alleen" ráákte haar.

Hij zag het en wendde zijn oogen af. En stond te wachten tot hij haar tastenden stap de trap op, het portaal over had hooren gaan . . .

Toen ging hij terug — zat er als verblind tegenover het plotseling licht, dat na de martelende onzekerheid der laatste weken was geweest als een fel, heerlijk visioen.

Zij had hem lief — zooals hij haar.

Den heelen stormachtigen dag doorleefde hij opnieuw met eindelijk hun samenzijn dezen avond. Woord voor woord hoorde hij weer van hun gesprek, en hij zag haar gelaat, terwijl zij smeekte en pleitte voor den jongen, om *zijnentwille*. En terwijl de stilte van het nachtelijk huis om hem heen stond, wist hij in een groot smartelijk geluk: dat hij liefhad voor 't eerst van zijn leven met een liefde, niet van beheerschen en geven, maar van hopend verwachten en dankbaar ontvangen. Voor 't eerst had hij ondervonden, bezaligend, hoe de zielen van twee menschen in het allergewoonste dagelijksch leven, onder simpele onverschillige woorden, tot elkaar kunnen spreken van het wonderbaarste geluk.

Hij zag dit alles — en tegelijk wist hij het, onverbiddelijk zeker: het mocht niet.

Daareven, toen zoo duidelijk haar liefde uit haar gesproken had, was 't hem te machtig geweest. Al wat hij zelf voelde, hoopte, leed, had hij teruggevonden in haar gelaat. En het moment dat hij haar in zijn armen hield, dacht hij: boven alles was zij hem waard.

Maar nu, hier, met zijn immer koel verstand tegenover de vraag waartoe dit voerde — wist hij, in zijn strakke, trotsche rechtschapenheid: hij was niet de man, die alles in den steek kon laten om een vrouw. Onder allen wrok, onder alle gemis door, bleef hij met duizend banden hier gebonden, Lize was de vrouw, die hij als hoofd van zijn huis gesteld had — met haar te beleedigen zou hij zichzelf verlaagd

voelen. Zij was de moeder van zijn kinderen, en met haar niet te eeren zou hij zichzelf onteerd achten. Daar waren zijn kinderen met al hun eigenaardigheden, die geen ander dan hij leiden kon, daar was... de herinnering aan Kootje, die misschien hem vaster hield dan iets anders...

Zelfs in dit oogenblik bleef, mèt de liefde voor Marianne, de opstand in hem tegen die liefde — het verzet zich te laten losmaken van alles wat hij zoo vast in zijn sterke handen gehouden had. Hij zou alles kunnen verdragen, maar niet het verlies van zijn onbesproken naam, niet het respect, het vertrouwen, dat hij van een ieder ontvangen had als iets dat hem toekwam, maar hem tegelijk een geluk was geweest. Hij had het nooit erkend en doorvoeld als in dit uur. Zonder zijn zelfachting kon hij zich zijn bestaan niet denken, kon hij niet blijven dien hij geweest was voor zoo velen — niet voor zijn kinderen — zelfs niet voor Marianne.

Neen — dit jonge vrouweleven, dat zich aan hem bood — hij moest het weren. Nòg eens had hij het verlangen daarnaar zoo in zich gevoeld, toen hij Lize leerde kennen, maar dit was oneindig kwellender en sterker in de onmogelijkheid der vervulling — een laatste opbloei van heel zijn eenzame, vurige ziel, zijn gezond, sterk lichaam.

De gedachte aan Marianne drong hem barstend naar zijn hoofd — hij zag haar met Jeannetje aan haar schoot... zijn handen klemden...

Hij zat er tot de dag begon te breken — hij eindelijk op moede voeten den weg naar boven zocht.

HOOFDSTUK XXXII

DE STILLE DAGEN BROEIDEN.

Den volgenden morgen aan het ontbijt, scheen het alledagsleven Koen en Marianne zoo gewoon. Marianne hoorde haar eigen stem luchtig weg: „Fré, heeft Niek zijn havermout al op?" — „Ja kip, jij krijgt een boterham met suiker." — „Con, zit jij zoo benauwd stakker? wacht ik zal de broodplank opschuiven — wil je al thee Koen? het is er."

Het scheen alsof er niets gebeurd was, alsof niet in hun beider herinnering leefde de laatste avond. Maar Marianne in deze dagen, waarin zij en Koen naast elkaar gingen in het allergewoonste doen, hun stemmen blank slechts praatten

over de kinderen, onverschillige onderwerpen — voelde alle kracht in zich opbranden. Voor 't laatst gaf zij zich geheel en onvoorwaardelijk aan dit alles, waarvan niets haar toebehoorde — zóó uitsluitend en volledig als nog nooit te voren. Het was alsof zij iedere plek van het huis en iedere nuance in de zielen van den man en de kinderen in zich op zoog, om het voor immer in zich te behouden, eer zij het afstond. Want terwijl zij ging in zijn huis, zag zij met haar scherpste diepste intuïtie hem zooals hij was, zooals zij hem liefgekregen had tot zij niet meer bestond dan in hem: van een onkreukbare rechtschapenheid, die eerder zou òndergaan dan tekortschieten in wat hem eer en plicht was. Zij had het geweten in het ellendig geluk, de verschrikkelijke zaligheid van dat eene moment: *zij* kon alles vertrappen om hèm, maar hij niet om haar. Zij had hem geweten sterker, beter dan zij, en bij hèm bescherming gezocht tegen zichzelf — terwille van die beide anderen, die argeloos en gerust leefden in goed vertrouwen — om eigen wille. Want bewust nu wist zij wat onbewust haar den vorigen avond had geleid:

„Dezen man volkomen bezitten, beteekende hem voor altijd verliezen."

Op een morgen riep Koen haar aan de telefoon. Jeanne was er, met ontstelde stem: „Vader had dien nacht een lichte beroerte gehad — 't was niet zorgvol, maar kwam Marianne eens? vader had naar haar gevraagd."

Marianne praatte, vroeg, antwoordde machinaal. Jà, zij zou komen, zoo gauw mogelijk. Maar terwijl zij terugliep door de gang, bleef het feit haar ver en onwezenlijk; slechts één gedachte drong helder naar boven:

„Zij moesten niet willen dat zij thuis kwam!"

Zoo gauw zij kon, ging zij er heen. Zij vond er Jeanne bedroefd en bezorgd, haar vader te bed. Hij herkende haar, knikte haar even slaperig toe, sloot meteen de oogen weer. En Jeanne, met Marianne in de andere kamer, vertelde fluisterend: „de dokter zag geen reden tot bezorgdheid — als het zich niet herhaalde... maar het was zoo'n schrik! Je bent zoo alleen, je weet zoo gauw niet wat te doen..."

Marianne luisterde, zocht een woord — voelend, waarop Jeanne wachtte...

„Ik kàn niet thuiskomen — ik wil niet," dacht ze in wanhoop.

En plotseling, toen Jeanne vroeg: „Alles goed daar?"

weidde zij uit over al wat nog gedaan moest — Lize, die eigenlijk nog niets kon — 't viel niet mee, nu ze eenmaal op was . . .

Jeanne knikte vaag — ze voelde den opzet, maar begreep niet den grond.

„Nu adieu, kom dan nog maar eens als je kùnt," zei ze in zacht verwijt.

Marianne ging, als een schuldige.

Maar terwijl ze naar huis liep ontgleed het haar al, voelde ze alleen als een vernedering nu, hoe wankel ze stond tegenover Lize, die haar misschien wel zou willen missen. Dan was er geen enkele reden meer tot blijven . . .

Maar Lize repte in den eersten schrik over haar vader niet van weggaan — verzacht in 't hulpbehoevend verlangen iemand bij zich te hebben met wie ze erover spreken kon. En in een schuwheid tegenover elkaar roerden noch Koen noch Marianne anders dan terloops de kwestie aan.

Evenwel, nadat bij Lize de eerste ontsteltenis geslonken was, de berichten van den zieke iederen dag beter werden, kwam de jaloezie om Marianne's kunstgewrochten weer boven. En met haar spottende luchtigheid, haar onverwinnelijkst wapen waarmede zij Marianne's zwaarder wezen letterlijk lam sloeg en de kinderen lokte, wreekte zij zich over iederen keer, dat zij dankbaar had behooren te zijn.

Marianne, met zwaar hoofd en moede voeten, deed wat er te doen viel. Het was haar onverschillig wàt, als zij maar werken kon.

Termolen, die nog eens kwam, was verbaasd Lize zoo opgeveerd te vinden, en juist in deze laatste drukke weken.

„Wat is er nu weer met u?" zei hij half lachend verwonderd.

„Niets."

Ze lachte terug, zich vermakend met zijn verbazing. Hij had haar nooit in zoo'n bui getroffen. Ze luisterde nauwelijks naar wat hij zei, naar den raad dien hij nog wilde geven bij zijn afscheidsbezoek. Voor haar vlottenden geest was alweer volkomen vervlogen, hoe zij maandenlang haar besten vriend in hem gezien had. Er was maar één ding:

„Marianne met haar knapheid in alles ging weg! En volgende week trok *zij* met Koen en de kinderen eruit."

Termolen zag het: ze had hem niet meer noodig. Ze toonde het hem even openhartig als vroeger haar aanhankelijkheid. En hij liep langzamer dan anders, zijn gewone

trippelpasjes vergetend, de gang door nadat hij van haar afscheid had genomen.

Op de gracht ontmoette hij Marianne, die naar huis was geweest. Hij sprak haar aan.

„Hebt u geen rijtuig?" vroeg ze.

„Neen, ik ben even te voet."

Ze zag hem aan, vond hem er buitengewoon slecht uitzien. En ze dacht, of het waar was, wat verteld werd: dat een kwaal hem sloopte.

„U gaat niet meer met de familie mee naar buiten?"

„Neen, ik ga naar huis — eindelijk houd ik weer eens op gast te zijn."

„We zijn allen vluchtige gasten in elkanders leven, en in elkanders hart," zei hij, uitziende over de groene zomergrachten. Een glimlach trok om zijn fijnen mond. „Er is maar één thuis, maar u is nog te jong om dat met mij eens te zijn, juffrouw Roske — en te gezond ook waarschijnlijk."

Hij reikte haar zijn koude hand, en ze begreep opeens ontroerd, wat den ganschen winter ook voor dezen man was geweest in het huis, waar zij weldra beiden buiten zouden staan.

Langzaam liep Marianne naar boven. Zij had kunnen snikken.

Háár eenig thuis was bij Koen! En te gezònd...! O, haar frissche jonge kracht, haar sterke hart, dat alles van liefde in zich had — wat dééd zij ermee, nu ze het niet geven mocht aan hem, maar het moest bewaren voor een ander als een plicht. Wat deed zij met zichzelf, nu *hij* geen geloof meer had in een geluk waarna *zij* haakte en hongerde, dat haar heete handen zochten en grepen, en gierig opzamelden van minuut tot minuut. Wat blééf er, nu die ééne zonder illusie en zonder hoop haar enkel nog maar kon en wilde aanvaarden als een tijdelijken troost...

In deze dagen leek alle strijd om Gerard tegen haar liefde, alle wroeging om zijnentwil en om Lize, haar vreemd en onwezenlijk. Er waren snaren in haar ziel die niet meer trilden. Zij zàg niet het egoïsme waarmee zij de eigen armoede ging stellen tegenover de volheid van Gerards liefde. Het liet haar alles dof en onaangedaan. Haar hart gaf geen andere echo dan op wat met Koen in betrekking stond — het was haar zelf een zoete verwondering, hoe rekbaar en vlug haar gedachten altijd het verband in alles met hem zochten en vonden. Wat daarbuiten lag viel langs haar weg, onverschillig als nutteloos in een afgrond van vergetelheid. Er was geen enkele vreugd, geen enkele droefheid, geen ge-

dachte, die niet haar eersten en eindelijken oorsprong vond in hem.

Slechts één keer trof haar iets met geweld. Zij zocht op een middag een valies op een der zolderkamertjes, en bij 't halfschemer van het kleine dakraampje stiet zij op iets, wat zij half bedolven onder rommel, niet herkende. Tot zij een dekkleed aftrok, een stapel doozen kantelde...

„Oh!" Zij viel op haar knieën, snikte het plotseling uit, onbeheerscht, met haar handen voor haar gezicht...

De wieg...

Een poos bleef zij zoo, geraakt in haar diepste wezen — toen, alsof een ruwe hand haar opstootte, vloog ze overeind, sloot de deur met een slag achter zich.

Op het bovenportaal ontmoette zij Koen. Er lag een uitdrukking over haar gezicht die hem ontstelde.

„Kind," zei hij, „ben je zoo moe?"

Ze schudde neen — liep hem voorbij op onvaste voeten — in een schuwheid...

Hij stònd een oogenblik. Hij besefte, het ging zoo niet langer: dit leven tusschen hen, achter het schild der beide anderen. Hij dacht aan dien jongen kerel daarginds, en hij balde zijn handen. Het ging bij Marianne om een van hen tweeën — dat was de strijd die haar zoo uitputte voor zijn oogen. Hij voelde het aan zichzelf. Lize was hem onverschillig geworden — na Kootjes dood begon dat eigenlijk al. Zijn liefkoozingen waren gewoonte geweest, zijn scherts, zijn vriendelijkheid gewoonte. Het was hem zoo licht gevallen, dat zag hij nù, wijl in zijn hart dat andere al leefde, zoo oneindig weldadig, dat hij zich alle dagen gevoeld had als een hongerende en dorstende, die zich eindelijk laven kon. En toch als hij Lize zag deze dagen, zooals hij haar kende met zijn scherpen blik, in haar jaloezie waarvan hij den grond doorvoelde, sprak zijn hart voor haar, waar zijn bewuste gedachten koud bleven.

Het hield den slaap uit zijn oogen, drukte zijn denken dof in het immer wenden en keeren van de vraag: òf het oude leven voortzetten met zijn van dag tot dag groeiende ontbering — òf breken met dat alles en nemen wat het lot zoo gul, zoo dubbel zalig van onverwachtheid hem bood.

Hij beet zich op de lippen; hij voelde zich afglijden van alles wat hem zijn gansche leven heilig was geweest; en voor 't eerst onttrok iets, sterker dan zijn vadergevoel, zijn eerste gedachten aan zijn kinderen. Het geval met Nico was voor zijn aandacht op het tweede plan verschoven; hij voelde

zich in 't geheel niet in staat met Nico te spreken en hem het blijde besluit mee te deelen. Hij wilde ook eerst nog Nico's leeraar raadplegen — maar overkroppend druk werk hield hem ook 's avonds gevangen. Hij zag wel, maar als iets dat hem ver lag, het koppig gezicht van den jongen — Marianne's bezorgden blik van hem naar Nico ontweek hij. En Marianne, hoe graag zij Nico een wenk had gegeven, wilde voor niets ter wereld bederven wat een vreugde moest worden tusschen Niek en Koen.

HOOFDSTUK XXXIII

„JE MOET ERGENS ANDERS GAAN STUDEEREN," zei Fré met haar gewone vastberaden voortvarendheid, toen ze op een dag Nico werkeloos op de voorkamer vond. Ze dempte haar stem, keek om naar Lize, maar die lag te lezen, had blijkbaar niets gehoord.

„Vader heeft niet gemerkt, dat je toch naar les bent gegaan," vervolgde ze fluisterend.

„Vader heeft niets gevraagd en ik heb niets gezegd — en tante Marianne was uit."

Ze keken elkaar aan, geschoven naar 't verste raam, beseffend hoe 't spande.

„Als je nu wilt spelen," zei de jongen eindelijk, „dan kan niemand je toch beletten, al is 't je vader."

„Neen. Als je je niet láát dwingen ..."

„'t Is makkelijk gezegd," wierp hij kregel tegen, „jij hoeft het niet te doen!"

Zij zweeg. Het kwam niet in haar op hem te herinneren, hoe alle scènes met vader, ook deze laatste, nooit een andere oorzaak hadden dan *zijn* belang.

„Kom," zei ze alleen, „ga maar mee, dan doen we samen je werk."

Toen ze weg waren, liet Lize haar boek vallen. Ondeugend plezier om zoo'n brutalen streek: toch naar les gaan als Koen 't verbood, èn angst voor de gevolgen, streed in haar. Maar 't ging haar niet diep genoeg, dan dat zij er zich in wilde mengen. *Zij* kon er in ieder geval niets aan doen, 't moest maar gaan als 't ging. Marianne, die immers alles zoo goed deed, had dat dan maar moeten merken. Nogal dom! En 't Niek verbieden, dien stakker, neen, dàt deed ze ook niet.

Maar den volgenden dag al brak het los. Toen Nico met zijn muziekboeken onder den arm wilde uitgaan, kwam Martins juist het kantoor uit. De jongen stond stil — innerlijk ontzettend geschrikt nu werkelijk gebeurde wat hij toch verwacht had — maar met een harde onverzettelijkheid om zijn mond.

„Waar ga jij heen?"

„Muziekles . . ." zei Niek heesch, nauw hoorbaar.

„Kom eens hier," wenkte Koen hem binnen.

En weer stond de jongen voor hem, en weer was in Koen angst om dat ziekelijk gezicht en woede om zoo hardnekkig verzet, dat hem te dieper kwetste na zijn eigen genomen besluit. Een oogenblik kwam het in hem op Niek dit te vertellen, maar de ergernis om deze ongehoorzaamheid was hem te sterk, zòcht een uitweg.

„Hadt je mij niet begrepen, dat ik je verbood naar de les te gaan?"

Een oogenblik hing een zwaar zwijgen, waarin de jongen vocht met zijn angst. Toen kwam trillend, onbeholpen van woorden, maar beslist van toon:

„Ik kan niet — geen les hebben — ik wil er komen — ik kan *niets* anders — waarom mag ik dat dan niet?!"

Hij slikte met droge keel. Toen, tot het uiterste gedrèven door het onheilspellend zwijgen tegenover hem, bràken zijn zenuwen, wrong zich uit hem los, half buiten zijn wil, tegen alle vrees in: „En als ik hier niet spelen mag, ga ik — ga ik — toch ergens anders . . ."

Hij hield kort in, verwachtte iets verschrikkelijks — en hij beefde. Maar toen hij eindelijk moeielijk de zware oogen hief naar zijn vaders gezicht, zag hij dit zoo somber bezeerd, zoo bitter, dat de jongen onthutst het zijne afwendde.

Martins zweeg nog. In zijn geest hield hij weer het heele gesprek met Marianne, hij zag haar gezicht, en hervoelde weer het zoet geluk, haar Nico's wensch toe te geven. Er was temidden van al zijn strijd voor 't eerst deze vrede in hem geweest van wel willen begrijpen en tegemoet komen aan de verlangens van den jongen — en nu deden ze hem dit! Geknoeid hadden ze achter zijn rug. Lize natuurlijk met de kinderen! En onder dat alles was nog iets wat hij voor 't oogenblik niet ontleden kon, maar dat hem ergens fijner en dieper wondde. Alsof iets kostbaars hem ruw was ontroofd.

„Dus jij," zei hij eindelijk, en de woorden kwamen heesch en langzaam, „dus jij wou je wil doorzetten tegen den mijne

in — en wat je er mij mee aandoet, dàt kan je niet schelen."
Bij den jongen drongen in verwarden chaos alle redeneeringen op, die hij in zijn verbeelding tegen zijn vader gehouden had. Maar geen woord wilde hem van de lippen — dan wat hij juist *niet* had willen zeggen: „Ik heb niet beloofd, dat ik 't niet doen zou..."
Koen ging door: „'t Is goed. Ik zal je de gelegenheid benemen tot dit bedrog. Je hoeft niet bij vreemden als slachtoffer te poseeren — dáár!" Hij gooide hem den pianosleutel toe, die naast Nico op den grond viel. „Ik was op zulke streken niet verdacht — op zulk geraffineerd oneerlijk ontduiken als: ik had 't niet beloofd. Ik vertrouwde je, ik hield je voor eerlijk — ik heb me vergist. En nu kan 't me niets meer schelen. Je kunt gaan naar dat conservatorium — ik zal 't een jaar probeeren, en dan zullen we verder zien. Ga weg."
De jongen was wit geworden. Door al die verwijten heen gonsde dit eene in zijn hoofd: „Je kunt gaan naar dat conservatorium" — en tegelijk voelde hij als een pijn: *dat hij niet blij was!*
Stom stond hij een oogenblik — toen raapte hij den piano-sleutel van den grond, raakte op onzekere voeten 't kantoor uit.
Maar hij ging niet naar muziekles. Hij dàcht er niet aan. Hij liep stil op zijn teenen naar boven, heelemaal naar den zolder — en daar zittende op een kist begon hij te huilen.
Nu ging hij — nu mòcht hij wat hij zoo lang gewild had. Zoo makkelijk ineens was het gegaan. Daar had hij zóó naar verlangd, en nu had hij alleen maar het land! Nu kon hij niets anders denken, dan hoe hij daar straks als een bedrieger gestaan had, en hoe hem dat alles naar zijn hoofd was gegooid. En — ja nu zàg hij 't ook: vader hàd er natuurlijk niet aan gedacht dat hij het tòch zou doen — maar *hij* had er geen bedriegen in gezien — hij had 't toch ook meteen gezegd toen vader vroeg...
Op eens zag hij zichzelf en Fré gisteravond op de voorkamer, en moeder die lag te lezen — moeder die altijd àlles hoorde en nu doof bleef. Toen had hij wel begrepen, moeder hield zich maar zoo en hij had 't wel makkelijk gevonden... Maar nu nù... En een heftig verwijt rees in hem tegen zijn moeder, het verwijt van het kind dat in een ouder de sterkere eischt: als moeder het hem verboden had, dan had hij nu niet zoo tegenover vader gestaan.
Wrokkend bleef hij zitten; huilen deed hij niet meer,

maar hij voelde ook heel geen vreugde of verlichting. Alles bleef grauw in hem.

Een stap stommelde de zoldertrap op. Hij verwachtte Fré, keerde zijn hoofd af. Maar 't was Con.

Toen hij Niek zag, dien hij met zijn muziekboeken weg had zien gaan, bleef hij verbaasd staan. „Vader 'm gesnapt en thuis gehouden," schoot door zijn hoofd.

De broertjes hadden elkaar nooit heel na gestaan, maar Con was zelfstandig geworden, den druk ontgroeid; er rijpte in den fijnen, stillen jongen een warme belangstelling voor ieder van zijn broers en zusjes — en Nieks strijd had hij zwijgend meegeleefd.

„Wat zit jij hier — heb je wat met vader?" vroeg hij kalm op den man af.

Toen barstte Niek uit; vertelde hij alles aan Con zooals hij het voor geen tweeden keer kon vertellen, zelfs niet aan Fré. Wrokkend, verwijtend, en in diep verdriet strôómden de woorden. Maar Con, terwijl hij aandachtig luisterde, haalde er meteen voor zichzelf uit wat Niek ontging: hij zag scherp het onderscheid van zijn strijd met vader vroeger, en nu dien van Niek.

„Vader hièld meer van Niek, dáárom was hij zoo erg boos. *Hij* had alleen nooit meer iets met vader, omdat hij zorgde geen aanleiding te geven."

„'t Slot is dus dat je gáát naar 't conservatorium," besloot hij eindelijk practisch.

„Ja — maar hoe —" prevelde Niek.

„Nu ja, nu 't eenmaal zóó ver is, maak je 't later wel weer in orde met vader."

Niek zat dof voor zich uit te kijken.

„Ik heb ook altijd zoo'n koppijn," zei hij zonder overgang.

„Ga naar bed," ried Con aan — de remedie van zijn moeder voor alle huiselijke stormen.

„Dan kletsen ze allemaal."

„Hoeft niet — zal ik 't wel zeggen."

„Dat er niemand bij me komt!"

„Ja, ga nu maar."

Langzaam daalde Nieks magere figuur de zoldertrap af. Iedere stap dreunde in zijn hoofd. Door en door ziek kroop hij zijn kamertje binnen, trok alle gordijnen dicht. En in bed lag hij zijn hoofdpijn uit te lijden, niet meer bij machte iets door te denken.

Con had het meteen aan Fré verklapt, en samen holden

ze naar boven om het moeder te vertellen. Lize, door haar blijdschap heen, verdiepte zich wat beklemd erin hoe alles zoo gauw gegaan was; haar geweten tegenover Koen was niet zuiver, en een onrustig kleurtje begon te branden op haar wang toen ze zijn stap op de trap onderscheidde.

Stil glipten de kinderen weg, toen hij binnen kwam.

„Wist jij, dat Nico toch naar die les ging, tegen mijn verbod in?" begon hij meteen.

Zij hoorde zijn stem, hard, als niet meer sinds haar ziekte, en begreep, dat hij heel kwaad moest zijn om haar niet te ontzien.

Dit laatste ondervond ze bijna als een lichamelijke pijn. Ze verbleekte, haar oogen verdoften, krompen voor zijn borenden blik.

„Ik — neen," begon ze. „Ik dacht dat hij — ik wist niet...." Ze verwarde zich, kon haar gedachten niet vasthouden onder de drift, die ze al meer en meer zag opbranden in zijn gezicht. En in 't wilde weg betoogde ze heftig:

„Neen, neèn, nietwaar! — het is nièt waar!"

„Je liegt," zei hij minachtend. „Jullie liegen allemaal! *Als* je 't niet wist, te meer schande voor jou; je hóórde het te weten. Wàt weet jij ooit! Ben jij een moeder — de kinderen leeren liegen en knoeien tegen mij, dat is 't eenige wat jij kunt."

„Nietwaar!" riep ze heftiger, gestriemd door zijn toon. Haar kleine voeten trapten driftig de zijden deken weg zoodat Roetje een luchtreis maakte, ze gleed van de bank, liep op hem toe. „Ik — ik dàcht — 't wel — maar hij heeft 't me niet gezegd — en wat moest ik dan doen?"

Tranen stroomden langs haar gezicht — ze stond er als een kind, in haar blauwe kimono, de slofjes verloren. „Dan was je weer zoo kwaad geworden, en ik kan toch niet bij jou gaan klikken wat de kinderen doen — en als ik 't niet vertel, dan zeg jij — dan zeg jij — altijd zeg je, dat ik tegen je knoei — ik weet ook nooit wat ik doen moet — 't is nooit goed! Jullie — jullie maken me dóód met z'n allen!..."

Haar woorden stikten in snikken — ze was teruggevallen op de bank, lag er voorover trillend van 't schreien, de voetjes bengelend over den rand.

Zijn drift verslonk, maar hij voelde zich niet verzacht zooals anders. Hij hoorde Marianne's woorden: „Laat hij het jóu te danken hebben, als hij mag leeren wat hem het liefste is."

Dat mooie — had Lize hem ontroofd.

Plotseling lichtte ze haar hoofd op. „'t Blijft toch zoo, dat hij naar 't conservatorium gaat?" vroeg ze.

Hij keek haar aan, tot ze haar oogen neersloeg. Even vocht ze met zichzelf. Dan, in 't ongeduldig verlangen naar zijn vergeving, nu Niek toch eenmaal zijn zin had, kwam ze opnieuw naast hem en drong haar beschreide, gloeiende wang tegen zijn gezicht.

„Ben je weer goed op me?"

Hij stond rechtop, hard, neigde niet.

„Welja," zei hij eindelijk onverschillig; hij duwde haar van zich weg en liep langzaam de kamer af.

En voor 't eerst zei hij het zich vast en besloten: Hij wilde niet langer verdragen dit leven, nu hij wist hoe het kòn zijn — terwijl er dat andere was, waarnaar hij de hand maar te strekken had.

Binnen stond Lize nog in twijfel. „Hij wàs niet goed nog, maar 't ergst dreef voorbij" — opeens moest ze lachen, om de deur gluurde Con's bezorgd gezicht.

„Ga aan Barta een kopje thee voor me vragen," vleide ze, „ik heb er zoo'n trek in. Véél suiker! Hè, hè, dat's gebeurd."

Ze strekte zich moe op de bank, haar gezichtje trok smal wit weg na de opwinding.

„De dingen gaan hier in huis altijd anders dan je denkt," lachte ze nog.

„Ja," zei hij. Hij zag hoe ze geschreid had en hij verweet het verontwaardigd zijn vader.

„Zou er bij andere menschen ook wel eens zoo iets zijn?"

„Natuurlijk," zei de jongen kalm-wijs, „die anderen weten 't immers van ons ook niet — dat vertel je niet."

Hij stopte de kussens in haar rug met groote zorg, liep toen naar beneden om thee.

„Wat vergeet moeder makkelijk!" dacht hij met de verteedering, die hij van klein kind af voor haar gevoeld had.

Beneden vond Marianne, toen zij met Jeannetje thuis kwam, Fré een en al opgewondenheid op haar wachten met 't hartstochtelijk verhaal van dezen middag vol beroering. „En nu is vader bij moeder," eindigde ze.

Marianne's hand waarmee zij de cake voor de thee sneed, gleed uit — vreemd onhandig schoot het mes er langs.

„O tante, uw vinger!"

Ze schokte terug.

„Ik dacht, dat u zóó in uw hand sneedt," lachte Fré.

Marianne wrong haar mond tot een lach.
„Er was gebeurd wat hem moest kwetsen tot in 't diepst van zijn hart — en nu ging hij naar Lize! Al hing iedere vezel van haar eigen ik aan dien strijd tusschen Koen en den jongen, Lize was zijn vrouw, zij was Nieks moeder — met haar moest hij erover praten — en zij, zij stond buiten." Zij beet op haar lippen, terwijl zij machinaal de cake op de schelp schoof. „Ze had moeten weggaan toen er de reden bestond van haar vaders ziekte — ze was te jaloersch — ze kòn het niet meer verdragen...."

Het eten verliep stil en gedrukt. Koen zweeg, scheen niet te merken dat Niek aan tafel miste. Maar Marianne zag de diepe lijn langs zijn neus en mond. En ze dacht: „De hemel weet wat ze hem hebben aangedaan — als hij weer zoo driftig geworden is...."
Dadelijk na tafel ging Marianne naar Niek.
„Ik heb alles gehoord," zei ze, zich tot kalmte dwingend, maar tegelijk was het medelijden in haar met dezen zwakken, nerveusen, zoo weinig blijden knaap, dat hij nu zelfs *dit* groote feit niet vreugdevoller kon genieten; haar stem werd plotseling zacht en warm en zij zocht zijn hand — „ik ben blij, want ik weet zeker dat je je vaders goedheid verdienen zult. Je hebt een groot talent meegekregen."
Een gloed brandde op in 't gezicht van den jongen. In zijn stugge, bezeerde, gesloten ziel, vielen als een zomerregen haar woorden van geloof en hoop.
Het was een oogenblik stil — en in die stilte vocht Marianne met zichzelf. Eindelijk zei ze:
„Heeft vader je gezegd, dat hij juist het besluit genomen had je naar 't conservatorium te zenden?"
„Vader? Neen — hij zei....
Het verwarde zich alles in hem; wat tenslotte in hem overbleef was het rechtstreeksch verwijt: „waarom wist ik dat dan ook niet? dan had ik niet als een leugenaar daar hoeven te staan!"
„Wist u het?" ving hij haar meteen.
„Ja," erkende ze nederig bijna.
Ze had kunnen weenen; de woorden die ze Nico had willen zeggen over zijn vader, het begrip, de liefde die ze in hem had willen wekken, het stokte alles haar in de keel in onoverwinnelijken schroom.
„Maak het — nu je dit weet.... maak het weer goed met vader," bad ze enkel.

„Ik kan niet met vader praten," zei de jongen stug. „Ik weet gewoon nooit wat ik zeggen moet."

„Maar je hebt hem zoo'n verdriet gedaan."

„Ja kan *ik* dat helpen," verwierp hij nerveus.

„Als vader maar zag, dat je wel wilde..."

Hij zweeg een poos. Toen, tot haar verwondering, zei hij: „Ik wil 't wel eens probeeren..."

Ze gaf hem stil een hand, en ging de kamer uit.

Toen Marianne weg was, stond Nico op. Zijn hoofdpijn trok over; hij zou hier boven nog maar wat gaan werken, 't moest morgen toch àf zijn. Maar toen hij op het portaal kwam, riep Lize hem. Onwillig kwam hij bij haar binnen.

„Ben je nu blij?" vroeg ze lief.

De jongen bleef stil. Haar duidelijke verheuging wekte slechts het verongelijkt besef in hem, dat *hij* nooit rechtstreeks en onbezorgd iets kon genieten. En hij wist alleen maar te zeggen wat hem zóó hoog zat, dat er voor vreugde geen plaats bleef: „Vader hàd me willen laten gaan naar 't conservatorium, — 't *was* al besloten."

Ze bleef een oogenblik stom van verbazing.

„Hoe weet je dat!" viel ze dan plotseling uit.

„Tante Marianne heeft het me verteld."

Het bloed vloeide weg uit Lize's gelaat, overtoog het een volgend oogenblik met een gloeiend rood. Haar rappe geest doorzag onmiddellijk het groote nadeel van haar handelwijze. Niet alleen tegenover Koen, ook bij Nico. En ze voelde gekrenkt: hij had haar medeplichtigheid doorzien, en was er haar niet eens dankbaar voor. Hij weet hààr de ongenade van zijn vader. En Marianne — Marianne, die het geweten had!

Met geweld hield ze de woorden terug die haar naar de lippen drongen. Voor 't eerst van haar leven wist zij zich te beheerschen in een dollen trots tegenover haar kind: „niet laten merken dat *zij* niet geweten had wat een vreemde wèl wist." En opeens herzag ze, wat ze op 't moment zelf nauwelijks achtte: „Koen had haar heur kus niet teruggegeven!"

Hoe wist Marianne het, en zij niet! Praatte Koen met Marianne over dingen waar zij hààr buiten hielden? Iets zoo belangrijks als dit van Niek? Terwijl zij hier boven lag — ziek..."

„Blijf hier niet zoo rondhangen," viel ze bits uit tegen Niek — maar ze vòelde het, toen hij meteen onverschillig-kwaad wegslenterde.

Nu goed — ze mòest alleen zijn — ze mòest denken! Voor 't eerst zàg ze zichzelf, niet meer alleen als het verwende poppetje, bedorven en glimlachend ontzien door haar man, haar zuster, haar kinderen... zij zàg zichzelf figurante in haar eigen huis, haar eigen gezin. En nu pas hóórde zij Koen's woorden, die haar, als al zijn uitbarstingen en verwijten, langs gegleden waren:

„Ben *jij* een moeder — jij kunt je kinderen alleen leeren liegen en knoeien."

Wàt dacht hij — wàt vond hij! Als een bliksem sloeg het voor haar neer. dat hem dit ernst geweest was — niet maar zoo iets in drift geuit en even gauw vergeten. Al die jaren van hun huwelijk had hij zulke dingen gezegd — ze had een beetje gehuild, omdat het haar van streek maakte als hij zoo uitvoer, maar ze had toch nooit gedacht dat hij het meende.

Maar nu — vònd hij haar een leugenaarster, zooals hij Nico gescholden had een bedrieger? En Niek had het háár verweten. En dat alles was niet gebeurd, als Marianne niet verraderlijk tegen haar had samengespannen met Koen, er hen valsch had laten inloopen. Zij — ze had — ze had — Marianne altijd gehàát!!

Met een sprong stond ze recht, gewaarschuwd door haar vurige, sterke zinnelijkheid, die immer onder haar kinderlijkheid Koen's hartstocht gebonden had. En opeens, zóó van de bank, stoof ze in één vaart, kleine blauwe gedaante, al de trappen af, op kleppende slofjes — één bleef er midden in de gang liggen — naar beneden — naar de tuinkamer!

— — — — — — — — — — — — — —

Beneden was Koen bij Marianne binnengekomen.

Ze stond op, om een whisky-soda voor hem klaar te maken. Toen ze het glas voor hem neerzette, vroeg ze:

„Waarom heb je Niek niet gezegd, dat je al besloten hadt hem te laten gaan?"

Hij zag haar aan met die bezeerdheid van niet-begrijpen in zijn gezicht, welke haar zoo'n pijn deed.

„Waarvoor," zei hij. Hij zweeg even, en toen brak het uit hem los, zei hij haar àlles, zijn gekrenktheid, zijn afkeer, zijn eenzaamheid in het eigen huis,

„Altijd ben je alleen," zei hij.

Het volgend oogenblik knielde ze bij hem neer.

„Neèn!" zei ze gesmoord — „ik — o ik kàn 't niet verdragen...."

Snelle stappen roffelden het trapje af — Marianne stond recht — een driftige hand wierp de deur open.

„Lize!"

Marianne kwam ontsteld op haar toe. Maar in een woede, terwijl haar oogen vlogen van Koen naar Marianne, sloeg het vrouwtje haar van zich af, en in zinnelooze, toomelooze drift ontstroomden haar de woorden:

„Jij — jij — jullie! Jullie zitten samen te spannen tegen mij, tegen de kinderen! Om er dat kind zoo valsch te laten inloopen! Jij ellendig schepsel, wat doè jij hier ook — in *mijn* huis!!"

„Lies!!"

Koens stem viel zwaar in het rumoer der hooge gillende vrouwestem, maar ze hoorde hem niet.

„Neen, ik zwijg niet — voor haàr niet! Jij, trek jij partij voor haàr?! Ik *wil* 't niet langer .... ik wil 't niet — ze moet weg — ze móet 't huis uit! — zij .... ik ...."

Ze hield plotseling in — een oogenblik stònd er de stilte tusschen de drie menschen, die daar bleven als onder een doem gevangen, in hun ooren nog de echo van die snikkende driftige stem, die had beschuldigd.

Toen, uit dat zwijgen, maakte zich langzaam maar helder voor Marianne los dit eene:

„Dit — was het einde. Het einde, dat ze gevreesd had, waarvoor ze gekrompen had — dagen lang. Het wàs er onverwacht en onafwendbaar, als een oordeel. Het wàs er, waarop zij nu plotseling wist gewacht te hebben:

Het eene, dat alles beslissen zou — dat zij had te aanvaarden — dat komen zou verlossend van hèm, Koen ...."

Haar oogen hard en vast zagen Lize aan, en haar mond zei het stil, maar zonder beving:

„Ik ga morgen weg."

Zij wendde haar oogen geen enkele maal tot Koen. Zij hijgde slechts even, toen zij, hem voorbijgaand, zijn blik op haar voelde .... Langzaam ging zij de kamer uit.

Binnen bleef het stil. Lize stond er nog geleund tegen den stoel — een triomf trok haar lip op, maakte het gansche kindergezicht hard en oud. Maar haar oogen zochten Koen.

Hij stond van haar afgekeerd, voor de waranda — zij kon zijn gezicht niet zien, slechts de harde lijn van zijn kaak.

„Koen ...." Haar stem vleide, bevend.

Hij deed als hoorde hij niet; en toen plotseling in de uitputting van haar drift, nà haar overwinning, duizelde in haar de gedachte aan de dagen, die nù nog doorworsteld

moesten zonder Marianne. En Koen kwaad op haar — òm Marianne. O en *zij* die gelijk had! *zij* die in haar recht was! Opeens geen uitweg meer ziende, liep zij weg — in de gang nog even hóópte ze, luisterde ze of tòch niet de tuinkamerdeur... Maar 't bleef stil, en met een snik struikelde ze over haar verloren slofje.

„Naar boven — naar bed!"

In zijn kantoor zat Koen. Hij zei het zich ook: Dit was het einde. Alles hier in huis, dat hij als gewicht tegenover Marianne in de schaal had gelegd, en dat hem deze laatste dagen stuk voor stuk was afgevallen, moest dàt loonen wat hij met Marianne opgaf? Hàd het hem ooit iets geloond?

Neen, hij wist nu, hij wilde Marianne niet meer missen, hij kòn niet. Hij moest gaan zooals het ging. Wat hij allemaal gedacht en geworsteld had: Lize — de kinderen — het verzonk bij het andere, dat was jeugd opnieuw, een geluk zooals hij nooit gekend had — waarvan hij het bestaan had geleerd door haar. Op dat eene moment, waarin hij stond tusschen die beide vrouwen had zijn hart beslist. Het moest nu tusschen hen tot een verklaring komen, al zou hij alle bruggen achter zich afbreken...

Het was laat toen hij eindelijk opstond. Hij mòest Marianne spreken — hij mòest haar naast zich hebben, de liefde zien in haar oogen...

Het licht brandde hoog op de trap; in gewoonte-doen liep hij erheen, draaide het lager. Opeens schrikte hij op door Lize's stem, angstig, hulpzoekend: „Koen!"

„Wat is er?" riep hij, werktuigelijk terugkeerend. Zij kwam in haar nachtjapon het portaal op.

„Ik kan Roetje nergens vinden," klaagde ze, „o, en hoor het eens regenen! ik ben zoo bang dat hij buiten zit! voor jou alleen komt hij..."

„Ik zal 'm wel zoeken, ga maar naar bed," zei hij gesmoord.

Maar in de stille gang stond hij, de hand aan zijn hoofd.

Wat had hij gewild en gedacht! Hij wist het meteen; dat was de beslissing, deze kleinigheid.

Zoo'n kind was zij, dat zij vlak na haar zoogenaamden strijd om zijn bezit, vlak na wat haar het verlies van zijn liefde moest geopenbaard hebben, zich als de natuurlijkste zaak van de wereld tot hèm wendde om hulp bij haar ver-

driet om een poes. Alsof niets ergers te gebeuren stond . . .

Neen.

Zij wist hèt in haar onwetendheid beter dan hij.

Er kòn niets gebeuren. Deze zwakke, meer zijn kind dan zijn vrouw, meer dan hun beider kinderen, was de sterkste door haar argeloosheid, haar hulpeloosheid. Zij kon niet zonder hem — zij niet, en de kinderen niet . . .

En Marianne wel.

Hij beet zijn tanden op elkaar.

Zij en hij waren de sterken, *zij* moesten zwichten. Dit was zoo helder, zoo onverbiddelijk eenvoudig, zoo onontkoombaar. Terwijl hij daar stond, wist hij het, dat voor hèm de strijd gestreden was. Hij kon niet los laten wat zijn zorg noodig had, en eenmaal hem werd toevertrouwd.

Iets streek langs zijn beenen, met zacht gespin . . . Hij nam de kat op, zette hem binnen de slaapkamerdeur.

Toen langzaam, liep hij naar beneden — langs de kamertjes der kinderen — hij zag ze aan, een voor een, als iets waarvan hij opnieuw bezit genomen had.

Nu was er nog Marianne.

In de tuinkamer vond hij haar. Zij zat er op haar oude plaats, in den stoel voor de tafel — een leege opgeruimde tafel — de handen gevouwen in den schoot, nadat zij in kalme heldere zakelijkheid verricht had wat te doen viel: Jeanne opbellen en zeggen dat zij morgen thuis kwam, ze had oneenigheid met Lize gehad . . . En zij aanvaardde onmiddellijk het bijna grage antwoord:

„Wilde Marianne dan morgenochtend al komen? Want zij, Jeanne, had een invitatie om in Den Haag te komen op een intiem dinertje bij de Van Wijks en er een week te blijven logeeren. Ze had afgeslagen omdat zij vader niet alleen kon laten, maar nu het zóó liep . . ."

Marianne beloofde, met koele, klare stem.

Daarna had ze gepakt . . .

En nu wachtte zij op het eenige, dat nog komen moest . . .

Toen hij binnen kwam, rees zij snel, zoo bleek als hij nog nooit haar gezien had; haar oogen, donker en wijd zochten de zijne. En plots in hun beider radeloos beseffen dat het voor het laatst was, viel ze aan zijn borst, klemden één oogenblik, zijn armen haar vast aan zich. Toen, worstelend met zichzelf, bracht zijn keel een klank voort, gebarsten en heesch:

„Marianne . . ."

Zij had een schok, en kwam tot bezinning. En terwijl zij

nog op machtelooze voeten tegen hem aanleunde, haar gelaat in bevend verlangen tot zich hief naar het zijne, kromp in een oogwenk alle zaligheid, alle teugelooze geluksbegeerte in haar terug voor zijn oogen. En terwijl haar armen zich langzaam slap van hem losten, voelde zij zijn wil:

„Niets — mocht er zijn tusschen hen."

Er knakte iets in haar, of haar gansche innerlijk ineenstortte. En nochtans, terwijl een snik uit haar keel brak, wist zij nederig:

„Zóó als hij wilde en niet anders." Als een zegepralende, die schatten te geven en te innen had, was zij bij zijn binnenkomst geweest: den ganschen rijkdom van haar sterke warme hart, van haar levendigen fellen geest, haar jong gezond lichaam. Als een bedelkind, dat nog dankbaar bukken wilde voor den geringsten aalmoes, stond zij nu.

Zij zagen elkaar aan. In dat eene moment voelde hij, dat zij hem begrepen had — als immer; dat hij haar had neergeknauwd tot het eenige mogelijke tusschen hen beiden. Maar aan de ellende in haar oogen, terwijl zij gehoorzaam bukte voor zijn wil, zag hij hoeveel zij hem had willen geven.

Hij beet op zijn lippen. Hij zag in een flits àlles wat hij verwierp: een geluk, ongekend en ongemeten, waarnaar hij de hand maar te strekken had. Een samenleven zoo volledig, bij welker herinnering zijn bestaan eenzaam en moeielijk zou verglijden temidden van zijn gezin; een liefde, zoo krachtig en vurig, dat zonder die zijn hart stil zou zijn voor altijd.

Maar hij wist ook: als hij het nam, dit geluk, het zou tegelijk verloren zijn — hij wist het met haar tegenover zich in deze kamer, die zelfs in dit oogenblik luid tot hem sprak van al het andere. Hij zou zichzelven zien als een eerlooze, en al de glans van haar liefde zou daartegen mat worden en versterven.

Zij zag zijn gezicht, zoo ontdaan in den strijd, dat opeens zijzelf kalm werd:

„Een van ons tweeën," zei ze met een snik — „dan ik..."

Zij stak, zonder hem te zien haar hand uit — hij greep die, hield haar vast... Toen langzaam trok zij zich los — vond de deur.

In den stillen nacht, terwijl de regen gudste langs haar ramen, lag Marianne. Zij dacht niet. Zoovele nachten had zij gelegen hier — gevochten, gehoopt, verwenscht — zalig of vertwijfelend...

Er was nu niets meer dan... wat hij gewild had.

Tot zij hem hoorde bovenkomen — voorbij haar deur — de gang over, naar de slaapkamer...

Toen met een gesmoorden kreet stortte zij zich om — bleef er liggen als een verslagen mensch — voorover, de armen wijd.

HOOFDSTUK XXXIV

IN DE GANG KWAM JEANNE MARIANNE TEGE-moet — wat bezorgd om die blijkbaar wel ernstige oneenigheid tusschen haar zusters; zij merkte, hoe kil de wang was die haar lippen raakten, en hoe Marianne's oogen strak staarden als in pijn, over alles heen.

En Jeanne babbelde in haar onrust door: ze was blij dat Marianne komen kon, er zouden vanmiddag oude vrienden zijn in Den Haag — en vader had niet veel verpleging noodig, 't was maar dat hij een van hen beiden bij zich had. Hij voelde zich dadelijk veronachtzaamd en verlaten — hij was wèl oud geworden...

Zij stokte, alsof plots een gedachte haar beklemde... haar gezichtje bleef peinzend, de mond in ongewone strakheid geklemd. Maar Marianne zag het niet, merkte nauwelijks dat Jeanne zweeg; zij wist niet, dat zij zelve nog niets gezegd had. Zij stond met de hand geleund aan de deur, en zag met een siddering van weerzin, de oude bekende kamer rond.

„Kindje, er is toch niets ergs gebeurd tusschen jullie? Je vondt het toch niet naar om hier te komen?" aarzelde Jeanne, eindelijk getroffen door Marianne's gezicht.

Maar dat herwon zich meteen onder den zweepslag der noodzakelijkheid.

„Welneen — maar 't ging niet meer tusschen ons en toen hebben we er een eind aangemaakt. Je moet de groeten van allemaal hebben — ik heb 't de laatste dagen erg druk gehad..."

„Dat begrijp ik..."

Als in een droom ging Marianne de voorkamer door naar de achtersuite, waar haar vader zat. De oude man stak verheugd zijn hand naar haar uit.

„Zoo," zei hij, „dat is goed, dat jij zoo lang bij me komt, kind."

„Ja vader," zei ze klankloos.

Ze merkte wel zijn ongewone vreugde haar te zien, maar het deed haar niets. Even kwamen Termolen's woorden haar voor den geest.

Oh, dit — het oude leven, waarin zij was teruggekeerd! Alsof zij onmetelijke tijden had gezweefd op een feest, en nu in duisternis en armoede moest zwoegen voor het dagelijksch brood. Daar zitten met die beiden aan tafel, waaraan ook *zij* had aangezeten eens in haar oude plunje van tevredenheids bedrog — waaraan zij nù in haar flonkerend feestgewaad van liefde's rijksten tooi zich smadelijk vernederd voelde... En praten met Jeanne en vader, en antwoorden op hun belangstellend vragen naar alles, terwijl een wezenloosheid van 't bitterst leed haar gedachten, haar tong verlamde — zij niets zag dan wat zij telkens opnieuw doorleefde:

Dezen laatsten morgen — dáár. Het ontbijt met al de kinderen, in de grootste verwarring door het rare: tante ineens weg, moeder beneden — en haar eigen uitleg: „Tante Jeanne moest onverwacht uit de stad en grootvader kon niet alleen zijn." Lize, stom, bleek, met één roode plek gloeiend in haar hals, toen Koen nauwelijks beneden weer opstond, zei naar kantoor te moeten. Zij zelf handelend als onder een ijzeren dwang, zich klampend aan de eigen sterkte — in de eenige vrees, dat als zij dit niet zakelijk hard verwerkte, haar krachten te kort zouden schieten...

Eindelijk koel, vormelijk het afscheid van Lize — zij de gang door met al de kinderen om haar heen. —

Jeannetje snikkend aan haar hals. Dan de kantoordeur die open ging voor haar schemerende oogen...

Zijn hand om de hare...

Daarna niets meer. De vreemde straat, de verre geluiden, het vijandelijke licht — Niek, die naast haar liep, haar taschje droeg...

Achter haar — achter haar — ver — steeds verder en onbereikbaar — het huis — hij...

En *zij* lééfde...

— — — — — — — — — — — — — —

Na de koffie lichtte Jeanne met honderd kleine zorgen Marianne in over vader, het huishouden; en zij vertrok tenslotte onwillig, met bedrukt gezichtje kijkend van den een naar de ander. Marianne zag het, doch geen gerust-

stellend, vriendelijk woord kon haar doffe geest bedenken.

Maar na Jeanne's vertrek alleen op haar eigen kamer — een vreemde haar geworden na die andere, waar zich haar innigst leven voltrokken had — terwijl de oude man beneden zijn dutje deed, zonk de volle wanhoop van het onherroepelijke over haar, en op den grond in elkaar gekrompen als een ziek dier, viel het zinneloos van haar lippen:

„Ik kàn niet — ik moèt terug — ik wil naar hem toe..."

Ze wist niet hoe lang ze daar lag en kreunde, zonder een enkelen traan — ze schrikte eindelijk tot zichzelf door een klop op haar deur.

„Juffrouw — meneer vraagt naar u."

Ze strompelde op, liep naar beneden.

Haar vader bewoog zich onrustig in zijn stoel.

„Waar was je?" klaagde hij — „ik zit al zoo lang alleen."

Zij kon geen geluid geven, zijn klacht sprak niet tot haar hart. Dof en onaangedaan bleef ze, alsof een korst om haar hersenen alle emotie weerde. Slechts haar handen vonden machinaal het werk, dat er te doen viel — stopten het kussen opnieuw in zijn rug, maakten een glas limonade voor hem klaar. Toen bleef ze een oogenblik naast hem zitten op het lage bankje, haar hoofd tegen de leuning van zijn stoel.

Opeens voelde zij zijn hand over heur haren.

„Scheelt er wat aan?"

Ze gaf een snik. Alles had haar strak gehouden binnen die tranenlooze wanhoop: haar thuiskomst, Jeanne's liefde... Maar de zeldzame hartelijkheid in de stem van een ouden man — misschien omdàt het een man was — brak alles in haar. En plotseling begon ze te weenen, mòest ze uitweenen haar ellende, haar eenzaamheid en wanhoop — weende ze, zonder wil of zorg meer zich te beheerschen.

De heer Roske zat stil, alleen zijn hand streek nu en dan zacht over heur haren. Hij dacht geagiteerd in zijn zwakte: hij hoopte niet, dat ze iets met Gerard had — hij zou Gerard niet willen missen uit zijn kring...

Maar Marianne zei niets, ze dacht niet aan hem, wist nauwelijks dat hij naast haar zat. De radeloosheid, de woede-van-ellende van heel haar leven, snikte ze uit met diepe, harde snikken — huilen mòest ze eindelijk om niet krankzinnig te worden.

Eindelijk droogden haar tranen, en ze bleef een poos stil met haar beschreid gelaat tegen zijn stoel aanleunen, krachteloos, verdoofd — voor 't oogenblik van uitputting ongevoelig voor haar leed.

Slechts toen hij eindelijk uitsprak wat hem kwelde:

„Je hebt toch niets met Gerard?" vond ze onmiddellijk het antwoord:

„Welneen, vader, zeker niet."

Hij zweeg weer. Er was nooit veel begrip of meeleven in hem geweest met zijn kinderen. Hij had van hen genoten wat hem lief was, de rest genegeerd. Nu voor 't eerst hij zich zwak voelde en hulpbehoevend, was er door de dofheid van zijn geest heen, een angstig besef in hem dat hij alleen stond, ver van hen af.

Lize was haar vader even vliegend komen goedendag zeggen, en hij had niet gemerkt, dat Marianne opzettelijk boven bleef. Slechts de kinderen had Marianne gezien. Zij hoorde aan hun opgewonden verhalen en plannen — en dat vader eerst nog een paar dagen meeging, om dan met meneer De Rode veertien dagen naar de Ardennen te gaan. Fré vertelde haar gauw-raffelend, vader was naar Niek's leeraar geweest en nu mocht hij na de vacantie studeeren voor zijn toelatings-examen aan het conservatorium, en hij kreeg er thuis alleen lessen bij in de talen.

Marianne, Jeannetje aan haar schoot, luisterde, de handen gewrongen in elkaar, terwijl ieder woord, iedere beweging van hem oprees voor haar geest. En zij had hen eindelijk weg zien trekken, joelend en afscheid-wuivend — dat leven, waaraan zij geen deel meer had.

En nu kwamen stille dagen, door niets gestoord. De lange ochtenden, in het koel-lichte huis — de middagen, waarin haar vader rustte, zijzelf zat op haar kamer of in den kleinen tuin — de avonden, als zij tweeën weer samen zaten, te loom bijna voor een woord. En alleen waren daar de brieven van Gerard; die schoven zich telkens als een pijn apart tusschen haar smartdroomen.

Maar in die zware, zwoele zomerdagen begon een star verzet op te staan tegen haar verlangen en haar leed. Het was geen strijd als vroeger om zichzelf te bedriegen — het was de strijd van eene, die het leed tot in zijn diepste diepten doorschouwend, zich aangordt om te redden wat er te redden valt, zich klampt aan wat haar nog bleef. En zij dwòng zich Gerard terug te schrijven in den ouden toon, —

zij vroeg naar zijn praktijk, bizonderheden van het huis... Zij ging zelfs zoover, telkens tegen haar vader over Gerard te spreken, kleinigheden van hem te vertellen, waarbij zij hem altijd in het sympathiekste licht stelde. En als zij een grap herhaalde, die tusschen hen beiden was geweest, klonk haar lach op tot de tranen in haar oogen stonden.

Maar daarachter verleefde zij het àndere leven, van uur tot uur, van minuut tot minuut. Dáár, waar zijn voetstappen lagen, de muren de echo van zijn stem besloten, was zij in hun midden, liefkoosde en hielp zij de kinderen, gingen haar handen in liefdevolle aandacht en zorg over al wat hem toebehoorde — herinnerde haar bizonder gevoelig reukorgaan haar den eigenaardigen geur van het huis, van zijn kleeren... Daar sprak ze met hem, daar leefde ze van zijn lach en stierf ze onder zijn verdriet — tot zij 's avonds zijn woord, zijn handdruk mee naar boven nam als laatste kleinood van een kostbaren dag.

Toch — aan Gerard klemde zij zich — te hardnekkiger, naarmate de ander in begoochelende afwezigheid, waar geen enkele teleurstelling de illusie stoorde, haar dieper bezat. Strak en besloten, stelde zij vast, wat zij nu zèlf wilde:

In September zouden zij trouwen — en de weken daarvóór, als Koen weer terug was, moesten vergaan in overjachtend zorgen. Ze zou geen tijd meer hebben om daar te komen — nauwelijks eraan te denken — ze zou den onoverkomelijken slagboom stellen tusschen het verleden en wat voortaan slechts haar leven mocht zijn.

Maar de late zomeravond vond haar staan aan het raam en uitspieden langs de grachten en haar mond zong onbewust wat haar wil verwierp:

„Enden — enden — soll es nie..."

Dan liepen de tranen haar langs de wangen en ze wrong de handen. De gansche wereld, die samenkromp tot de plekken, waar *hij* kwam...

En zij werd het zich bewust, hoe haar langzaam totaal ontzenuwde het besef van den verren afstand, die hem onbereikbaar voor haar deed zijn. Als zij maar *wist* waar hij was! Nu werd deze onwetendheid haar een pijn, die folterde in alle mogelijke fantasieën: zij zag zichzelf liggen, zwaar ziek, naar hem verlangend en hij wist het niet. Hij had een ongeluk gehad en zij kon niet naar hem toe, geen bericht krijgen...

Op een morgen aan het ontbijt zei de heer Roske:

„Ik vind je mager geworden, meisje."

„Ik vader? mij scheelt toch niets."

Hij zweeg — hij zag haar oogen sinds zij hier was, grooter, met een brandenden honger in hun donkere diepten; en hij bezon met een overblijfsel van zijn vroegere scherpte: hoeveel ze over Gerard sprak...

HOOFDSTUK XXXV

NA VEERTIEN DAGEN SCHREEF JEANNE, DAT zij thuis kwam. En beiden, vader en Marianne, voelden opeens een verlichting bij 't vooruitzicht niet meer alleen te zijn. Er was in hun doen een soort feestelijke drukte voor Jeanne's ontvangst, een blijdschap toen zij daar weer tusschen hen zat, die Jeanne met iets smartelijks deed glimlachen. En Marianne voelde zich bevrijd als van een last. Terwijl daarginds de drukste dag haar niet te veel was geweest, woog nu iedere kleine plicht die haar gedachten opeischte, haar zwaar.

Na het eten, toen Jeanne haar koffer aan het uitpakken was, kwam Marianne bij haar binnen. Zij had zich opeens betrapt, dat zij nog naar geen enkele bizonderheid van Jeanne's verblijf in Den Haag gevraagd had — en met geweld dwong zij zich tot eenige belangstelling.

Zij vond er Jeanne werkeloos zitten op den grond, naast den koffer — zij gaf geen antwoord op Marianne's vraag; maar zonder inleiding of overgang vroeg ze plotseling:

„Herinner jij je Van Wege?"

„Van Wege — ja — ik heb hem van den winter nog eens ontmoet."

Jeanne zat stil, ze werd iets bleeker.

„Kindje, ik moet je wat vertellen, hij en ik — we zijn..."

Marianne's oogen verwijdden zich.

„Jane... hou je dan van hem? Je hebt me nooit over hem gesproken..."

Jeanne zweeg; haar hand, zoo klein en smal als een kinderhand, streek doelloos heen en weer over een pas uit den koffer gehaalde blouse. In het bleek Japaneezengezichtje stáárden de oogen en even wrong de kleine mond.

„Ik — moet 't jou zeggen — ik moet het eindelijk eens met iemand uitpraten. Want jullie — jullie hebt het nooit geweten — hebt er nooit aan gedàcht... hoe ik leefde. Altijd met vader. Lize had haar gezin, jij je zingen en later

Gerard — neen stil, ik verwijt je niets, ik weet wel, je houdt van me, jullie houden allemaal wel van me... maar wat heb ik daaraan — ik kan op den duur niet leven van wat liefde die overschiet!..."

„Oh," 't brak als een snik uit Marianne's keel.

„Neen, stil, laat me uitspreken. Lies, die is zoo jong getrouwd, dat heeft het me niet gedaan — maar pas later, al die kinderen — en toe jij..."

Marianne maakte een onwillekeurige beweging.

„Neen, begrijp me niet verkeerd — niet dat ik jou je geluk niet gunde, maar... toen vond ik 't zoo moeielijk worden. Wat was *mijn* leven... Ik zorgde voor vader, ik gaf hèm alles wat een ander aan een man en een kind geeft, maar wat kreeg ik ervoor terug? 't Is een geven dat gemis blijft — een altijd méér geven voor een altijd dieper ontbering. En toen jij nu met Gerard — wéér een gezin waar ik zou moeten meeleven en tegelijk buitenstaan! — ik heb 't niet eens dadelijk gevoeld, 't is langzaam door me heen gedropen als een vergif, hoe langer hoe ondragelijker... en toen eindelijk is het me te zwaar geworden..."

Marianne was bij Jeanne neergeknield, hield haar in haar armen. En wijl het raakte aan eigen smart, brandde zich de gruwel van Jeanne's stil geleden nood met een schroeiende pijn in haar.

„Jane, oh, wat zijn we toch..."

Jeanne liet haar begaan, het was of zij het niet eens merkte. Haar oogen bleven strak en wijd, alleen de lange oogleden waren iets rood getint.

„Tòen heb ik 't niet langer kunnen volhouden. Ik — kon niet meer. Ik kan zoo niet oud worden zonder iets dat echt van mij is. 's Nachts als ik wakker lig" — ze had zich opgericht en een blos vloeide over haar kuisch gezicht tot diep in haar hals — „dan grijpt 't me om mijn keel, de angst; zóó kan ik niet langer — in dat oude huis een ouden man verplegen, oude menschen ontvangen en mezelf daartusschen oud voelen worden. Ik bèn al oud voor een ongetrouwde vrouw! En ik" — ze wrong haar handen — „ik *wil* mijn leven hebben! Een ander kan 't misschien vinden in de zorg voor een vader of moeder, in philantropisch werk — ik ben er te egoïst voor — zoo zijn we alle drie, vreemden kunnen ons niet schelen — het gééft me niets. Ik ben drie-en-dertig" — ze snikte zonder een enkelen traan — „ieder jaar heb ik gekrompen voor 't volgend, en ieder jaar heb ik tòch nog weer gehoopt. Ik heb gewacht en gewacht: ik dacht zoo

zeker dat het wel eens komen zou, het heel mooie, dat toch bestáát in de wereld! Waarom dan niet voor mij... zoo'n liefde, die alles in je doet open gaan, die 't beste in je wekt, die je tot een ander wezen maakt, — zóó kunnen liefhebben, dat is een geven dat je oneindig verrijkt, zelfs al zou je er in schijn niets voor terugkrijgen. Toen ik jou van den winter zag, begreep ik 't, je liefde voor Gerard werkte dat in je. En dat gevoel heb ik ook zoolang zuiver in me bewaard. Maar nu, het laatste jaar, is alles in me vertroebeld, er is niets meer helder en zuiver in me... En nu is Van Wege gekomen — hij vroeg me al in Mei, toen wist ik nog niet... ik zou nooit uit mezelf aan hem gedacht hebben — maar de laatste maanden ben ik gaan beseffen: zóó eindig ik gek — als ik dit niet grijp, is 't misschien voor alles te laat... Je kunt 't verachtelijk vinden — 't is het wel, geloof ik — ik zie de dingen niet helder meer, ik heb te lang moeten wachten — ik weet nu alleen maar, 't drijft me, ik kan niet anders, ik heb geen keus — ik kan ook niet meer vechten er tegen — ik weet nog maar een ding, dat me redden kan: een kind. Als ik kinderen heb, kan alles nog goed worden...."

Marianne liet haar los; languit op den vloer lag ze, met haar gezicht in Jeanne's schoot — en een lange zucht scheurde zich uit haar borst.

Jeanne keek naar haar — haar hand lag licht op Marianne's hoofd.

„Je hoeft het je niet zoo aan te trekken. Ik weet, ik heb genoeg toewijding in me om alles van een man te kunnen verdragen, als hij me dàt eene geeft: een eigen thuis en kinderen. Van Wege is een beste man en ik wil hem gelukkig maken. 't Is ook geen strijd voor me, dat lijkt je misschien erg, maar ik kan 't niet meer voelen. Ik voel me gedreven één weg op — en dien heb ik nu maar te gaan. Ik heb 't je allemaal eens moeten zeggen — nu weet je het, en nu is 't over. Het is alleen wel hard voor vader. Maar vader heeft zijn leven eenmaal gehad — nu moet ik 't mijne hebben. Toe kindje..."

Jeanne bukte zich, ze lichtte Marianne's hoofd op; het harde starre in haar gezicht, haar gansche lichaam, verlenigde zich — en als de moeder, die zij haar gansche leven voor 't zusje geweest was, hield zij Marianne in haar armen.

„Wat is er Marianne? Heb je iets — heb je ook iets..."

Marianne schudde het hoofd; langzaam kwam ze overeind, haar kil gezicht lag een oogenblik tegen Jeanne's wang, en

in Marianne's stommen, innigen kus voelde de zuster het begrip... Toen, langzaam als onder een dwang, ging zij de kamer uit, vonden haar voeten den weg naar boven...

En op haar eigen kamer zat ze, verkrompen onder het onverbiddelijk weten, dat Jeanne's biecht voor haar had geopend: „een kind alleen kan me redden — een eigen thuis..."

Háár niet! — niet meer! Nu wist ze het. Een voor een, onder Jeanne's klacht, waren de leugens verscheurd, waaraan zij nog in egoïste levensvrees zich had geklampt. Dat eene, een liefde die den eigenlijken mensch in iemand wekt, die méér dan door ontvangen door geven rijk maakt — die had het leven haar geschonken. En nu wist zij, den weg dien Jeanne ging, kon *zij* niet gaan. Zij kon dat allerhoogste niet in zich bezoedelen door zich tevreden te stellen met het mindere — door een schuld voor het leven aan den man, die eerlijk haar liefhad. Een eigen thuis — welk? Er was voor haar geen thuis dan bij dien eenen. Kinderen... ze zou nog slechts van één man kinderen willen hebben — en dat was niet van Gerard.

Toen ze eindelijk opstond, wist ze het. Het was alles voorbij. Ze had zich nog met al haar krachten geklampt aan de mogelijkheid op wat geluk — het was haar ontgleden. Thans wist ook zij den eenigen weg. En bij alle verlies was er nog slechts deze ééne winst: vrij zijn. Vrij te voelen, te denken, zonder dat het immer tot een schuld werd aan een ander.

Daar bleef nu nog slechts het eene, waarvoor haar hart terugbeefde: Gerard die smart aan te doen.

In den stillen zomernacht zat Marianne op en schreef aan hem. Voor 't eerst nu weer, in 't weten dat zij voorgoed hem verloor, zàg zij hem zooals zij hem vroeger gezien had — wist zij, dat zij nòg van hem hield als toen. Zóó zou zij met hem getrouwd zijn indien niet een sterkere gekomen was als een noodlot, en haar losgemaakt had van alle ander leven. En de smart beet diep in haar, dat daarginds Gerard nog voortleefde in de rustige zekerheid van haar liefde, van zijn geluk, terwijl het reeds beslist was dat nooit hun beider levens meer samen zouden gaan. Maar zelfs terwijl zij dit meeleed met Gerard, deed de smartelijke trots om de eigen liefde, haar hart sneller kloppen.

Zij schreef:

„Als je leest Gerard wat ik je nu zeggen ga: dat al wat jij en ik voor ons verder leven samen aan plannen hadden opgebouwd nooit gebeuren zal — dan zal je dit eerst een

wreede grap lijken. En toch is het waar, moèt het helaas waar zijn. Het lijkt mijzelf, nu ik dit zoo schijnbaar kalm en weloverwogen aan je zit te schrijven, zoo ongelooflijk.

Ik weet niet, of ik het je heelemaal goed zal kunnen uitleggen. Het is dit: ik houd niet minder van je dan vroeger, maar ik heb geleerd, dat ik tot een heel andere liefde nog in staat ben. Nu dit in me tot klaarheid is gekomen, nu weet ik ook, dit ik maar een arm, klein deel van mijzelf aan jou zou kunnen geven, en dat zou te weinig zijn tegenover jouw liefde. Het zou te weinig zijn voor jou, en ook voor mij; het zou een ontbering, een armoede zijn, die wij op den duur geen van beiden konden uithouden, en dan was het beste van jouw leven voorbij. Ik weet, dat je nu zult zeggen: ik ben tevreden met wat je me geeft — maar weet je wàt je aan mij zoudt hebben? Niet de vrouw, die je je voorstelt — je illusie — want je kent me niet. Ik kan alleen maar goed zijn voor dengene, dien mijn heele hart liefheeft — maar ik zou niet weten te redeneeren, te verdragen, op te offeren bij een zwakker genegenheid. Je zoudt aan mij hebben een prikkelbare, lustelooze, egoïste vrouw, die het eigen tekort aan liefde, dat ik van uur tot uur zou ondervinden als een verschrompeling van mijn wezen, tenslotte jou ging verwijten. Mijn goede wil zou misschen wel kleine vriendelijkheden voor je uitdenken, maar het hart van een vrouw, die je werkelijk liefheeft — zóó als een vrouw liefhebben kàn, uitsluitend en absoluut — zal er duizend betere kunnen verzinnen. Er zijn vrouwen, die een man zoo dankbaar zijn, als hij haar een gezin en liefde geeft, dat hun eigen gevoel op liefde gelijkt. *Ik* zou nooit dankbaar wezen, want in me zou morren voortdurend de andere vrouw, die ik hàd kunnen zijn — de vrouw, die jij niet in me hebt kunnen wekken. Ik zou hoogstens een gewetensvolle huishoudster, een zorgende moeder voor je kinderen zijn — maar waarschijnlijk ook niet; want alles wat ik niet beleef in mijn hart, verveelt en vermoeit me dadelijk, en ik kan alleen goed doen wat mijn hart wil. Aan mij zou je geen vrouw naast je hebben, want mijn hart en mijn verstand zouden den eenigen prikkel missen om het beste wat in me is naar buiten te brengen. En jij zoudt in die ontbering op den duur je levenslust verliezen — ik zou je beroofd hebben van wat je nu nog van een ander krijgen kunt.

Het is misschien hard dit alles, zooals ik het zeg. Ik moèt hard zijn. Nù nog kunnen we ieder een weg gaan. Maar als wij samen den leugen tòch aanvaardden — wat

zouden dan de latere jaren voor ons zijn? Die zouden wij beiden niet aan kunnen, als wij niets hadden om op terug te zien dan het ongebluschte vergeefsche verlangen, de onvervulde illusie, de onverwezenlijkte hoop. Voor jou het verwijt, voor mij het knagend berouw. En als we kinderen hadden, wat zouden jij en ik hun dan kunnen meegeven aan herinneringen uit een leeg huis, een leeg hart...

Nu heb ik je één ding te vragen nog: kom niet bij mij, om te trachten mij van mijn besluit af te brengen. Probeer alleen door den tijd me te vergeven.

MARIANNE.

In den vroegen morgen sloop Marianne het huis uit, en liep met den brief naar de bus. Het begon te dagen, doodstil hing de ochtendschemering in den nevel. Voor de bus stond zij een oogenblik roerloos, den brief in haar handen, en haar hart stierf in haar toen zijn bedacht wat dit schrijven Gerard brengen moest.

Langzaam, terwijl een zenuwkou haar gansche lichaam doortrilde, liet zij het couvert in de gleuf glijden.

Met zware voeten sleepte zij zich terug, alsof nu alle kracht haar begeven had. Denken kon zij niet meer, slechts beseffen den gruwel van smart, dien zij Gerard deed lijden zooals zij zelf geleden had. En terug op haar kamer, viel zij neer op haar bed, in een halve bewusteloosheid.

HOOFDSTUK XXXVI

ALS EEN DROOM VERGLEDEN DE STILLE zomerdagen in het huis, dat in wonderlijke wisseling de hoop en het nieuwe leven der oudere zuster, het stug verbeten stroeve leed der jongste in zich borg.

Jeanne kwam haast aan eigen geluk niet toe. Daar was haar vader in zijn verbijstering om het verbreken van Marianne's engagement. „Alles ging van hem weg — nu zou hij Gerard ook moeten missen, die behoord had tot zijn kring." Hij vermocht in zijn doffen geestestoestand geen verdriet te voelen, noch met Marianne, noch met Gerard. Hij voelde alleen de leegte, en een verwijtende norschheid tegen Marianne was er de eenige uiting van.

Marianne verleefde mechanisch dof en strak de uren met

een gelaat waar 't leed in verstijfd scheen. Sinds dien vreeselijken dag, toen tòch nog Gerard gekomen was op haar brief, en haar verwéten had, beschuldigd in een ruwheid van smart, en Jeanne daarna haar had gevonden, als versteend, zonder één enkel woord — sindsdien ook weerde zij iedere poging tot vertrouwelijkheid met een muur van stugheid.

Wèl was een rust na den strijd om Gerard in haar gezonken, en het ego-centrisch denken onttrok hàar aan de scherpste herinnering van *zijn* smart. Van Gusta had zij een brief, vol van de heftigste verwijten ontvangen, dien zij onberoerd bijna had terzijde gelegd; maar op een dag bij 't omslaan van de Vijzelstraat, stond zij op de Keizersgracht onverwacht tegenover Leo. Zij wilde voorbijvluchten, maar zijn zachte oogen hadden haar vastgehouden.

„Marianne!"

Ze verbleekte. „Oh," zei ze in een snik, „vergeef 't me."

Hij las van haar lippen wat ze zei. Stil stond hij, terwijl hij uit zijn arm, illusieloos leven nu ook deze liefelijke bloem zag verloren.

Toen stak hij zijn hand naar haar uit, schudde langzaam het hoofd, met een zachten, droeven glimlach vol genegenheid.

Met gebogen hoofd, alsof ze een weerlooze geslagen had, ging ze van hem weg.

Jeanne's engagement, nu publiek, met de onvermijdelijke feestelijkheid van bloemen, bezoeken . . . leefde ze mee, zonder pijn. Dit, wat Jeanne deed, raakte niets in haar. Ze zag Van Wege, een goedhartigen, blonden man, vroolijk van aard, maar zich intoomend terwille van Jeanne, tegenover de drukkende omstandigheden in huis. En zij zag ook, er was in Jeanne een rust gekomen, alsof een verzoenende hand de rimpels uit haar gezichtje en uit haar ziel had glad gestreken. Zij had aanvaard, en in dit strak en vast besluit ontbloeide opnieuw de blijmoedige wil: geluk te geven waar zij kon.

Tusschen Marianne en Van Wege ging het niet gemakkelijk. Hij voelde zich wat beklemd tegenover het zusje, dat zoo kort geleden nog haar engagement verbroken had, en hij geneerde zich in haar bijzijn voor zijn eigen geluk. En Marianne met de geslotenheid voor alles wat haar eigen diepste leven niet raakte, zonderde zich af, liet zich alleen als Jeanne uit was — zij zouden gauw gaan trouwen — de zorgen in huis opdragen. En zij praatte met haar vader maar haar hart nam er geen deel aan, haar hart, dat voor

alles wat eenmaal haar belangstelling bezeten had, koud bleef — met een doode zwaarte in haar borst lag.

Zij zag niet de zon op de grachten, of den regen tegen het raam, niet haar lieveling de Oost-Indische kers overvloedig bloeien in den kleinen tuin. Zij zag niet den tevreden trek in het gelaat van den tot grijsaard vervallen man, voor een attentie die haar hersenen hadden uitgedacht, noch werd geroerd door zijn klacht van hulpelooze ouderdomseenzaamheid. Eéns probeerde ze met Jeanne een concert maar een walg slechts kroop in haar op terwijl ze luisterde naar de muziek, haar eens zoo'n diep genot — en ze ging middenin weg.

Er was niets dan de begeerte: „Weg — van alles en iedereen weg — en alleen zijn — om te kunnen denken."

Maar het denken, dat nooit iets anders was dan verlangen, folterde haar tenslotte zóó, dat ze weer vluchtte voor zichzelf bij haar vader, verlossing zocht in 't zorgen voor hem.

En weerloos in de lange nachten, wendde en keerde zij honderden malen al het gebeurde, verweet zich, dat zij zich het geluk had laten ontnemen — Koen had gehoorzaamd waar hij niet wist, wat hij verwierp — doorleefde zij uitputtend in voortdurenden terugkeer, alle gebeurtenissen in zijn huis, zag zij iedere kleinigheid buiten proportie.

Op een dag kwam een brief van Lize. Zij schreef:

„Overmorgen komen we allemaal tegelijk thuis — ik heb geen zin alleen daar te blijven nu Koen niet iederen dag kan overkomen. Dus om vijf uur kan je den heelen glorieusen intocht met pak en zak komen aanschouwen."

„Lies is weer echt beter," zei Jeanne blij zacht.

Uit de donkere achterkamer sloop Marianne weg, en in de gang leunde ze een oogenblik tegen den muur. „Zij daar allemaal — en ik — ik . . ." En opeens wist zij: dit zou erger zijn dan het besef van den afstand dat haar ontzenuwd had — nu het zoo open en onverschillig binnen haar bereik gesteld werd als voor iederen vreemde, en tegelijk juist in die gelijkheid het paradijs voor haar sluiten zou met onverbreekbare sloten.

HOOFDSTUK XXXVII

LIZE, IN AMSTERDAM TERUG, SLOEG ER ZICH die eerste weken dapper door, vervuld nog van de herinnering aan het zalig buitenleven met de kinderen èn het nieuwtje: Koen nu eens meteen laten zien, dat zij

alles even goed kon als Marianne, wanneer zij maar wilde.

Maar het viel niet mee, nadat zij zoo lang het gezag uit handen had gegeven. Zij begon wel met vuur, maar... het duurde al zoo lang, dat Koen nòg altijd niet tegen haar was als vroeger. Hij deed niet onvriendelijk, maar hij haalde haar ook nooit eens aan, en terwijl ze tobde en ploeterde voor haar geringe krachten, schoot haar vroolijkheid erbij in. De krekel was een werkbij geworden — zingen kon zij niet meer.

Dit was tenslotte wat tot Koen doordrong. Hij moest denken hoe altijd haar zacht geneurie had gezoemd door 't huis, soms als een groote bromvlieg, dan weer overmoedig uitklaterend in vroolijk tralala. En hij zocht onwillekeurig de huiskamer weer, nadat hij sinds zijn terugkomst strak en zwijgend zijn eigen weg was gegaan, en hij leerde zeggen als na een razenden wedloop alles tenslotte nòg maar schots en scheef in elkaar sloot, en haar blik half schuw half trotseerend den zijnen zocht:

„Dat went allemaal wel weer."

Hij — wilde wennen. Hij zei het zich als hij in huis den langen dag Marianne's stem miste, die tot in zijn kantoor doorgedrongen was. Hij zei het zich als hij voor 't middagmaal alles nog vond rennen, alles te laat, Jeannetje slordig met klevende handjes zag ombangen.

Hij zei het zich, als 's avonds Lize moe op de bank lag of vroeg naar bed was, en hij geen begrijpelijk vrouwelijk woord, geen blik die zorgvol of blij den zijnen zocht, verwachten noch hopen kon. En terwijl hij het aanvaard had, zich geheel te concentreeren zocht op zijn werk, op het kinderleven in zijn gezin, kon toch zijn wil het verlangen niet dooden, dat zijn gedachten telkens naar Marianne toedreef. Op reis, waar zijn innerlijke strijd hem elk genieten onmogelijk maakte, en een kwellende wrok hem soms Marianne voor oogen stelde, alweer vol illusies voor eigen leven — in September zou zij trouwen — had hij tenslotte alleen nog maar als een verlossing verlangd weer thuis te zijn, in zijn werk. En wèl was daar toen warm in hem geweest de vreugde om het weerzien der kinderen...

Maar op dien eersten avond van hun terugkeer was Jeanne even gekomen en had verteld met stille, bedroefde stem:

„Marianne had haar engagement verbroken."

„Waarom?" had Lize snel gevorscht, en haar blik was scherp naar den overkant geschoten, naar Koen. Hij voelde het, maar kon geen banale reddende vraag, geen weerwoord

vinden. Zijn hart bonsde op, en het overstelpte hem verwarrend en verbijsterend: „Wat doet ze — waarom déêd ze dat, — haar leven moedwillig breken èn dat van Gerard erbij — en wat wilde zij — wat nóóit kon — nóóit! En wat hoefde zij het hem opnieuw zoo zwaar te maken — nu zij vrij was . . .

De gedachte had hem overmeesterd, bezat hem nog! „Vrij — als ze dat voor een paar maanden geweest was, de hemel weet wat gebeurd zou zijn . . ." En een redelooze woede tegen haar joeg in hem op, waarvan hij den grond zelf niet dadelijk onderkende: vrees voor den nieuwen strijd tegen het eigen nauwelijks onderdrukt verlangen.

Op een avond vond Lize hem boven op het portaal staan, in gedachten verloren. Hij schrikte op toen zij zijn naam noemde.

„Waar denk je aan?" fluisterde ze naast hem dringend, haar oogen groot.

Hij greep haar opeens in zijn armen, en zijn mond zocht hartstochtelijk den haren.

Zij voelde: als vroeger, en haar armen klèmden om zijn hals. Toen, terwijl een bloedgolf naar zijn hoofd joeg, tilde hij haar op, droeg haar het portaal over . . .

Ze lachte, een zacht kirrend lachen, dat hij smoorde tegen zijn schouder.

HOOFDSTUK XXXVIII

SINDS MARIANNE THUIS WAS, KWAMEN DE oude vrienden van vroeger haar weer bezoeken, en het huis werd vol van drukte en vroolijkheid als in geen jaren, nu ook Van Wege er de geregelde gast was. De oude heer leefde er van op; Van Wege had hij aanvaard als remplaçant van Gerard, en nu de leege plaats maar was aangevuld, scheen daarmede ook zijn verwijt tegen Marianne vergeten.

Marianne leefde het alles mee als een droomende. Zij had de oude kennissen ontvangen met den weerzin, dien iedere man in dezen tijd in haar wekte; zij kon haast geen aanraking velen, en een keer stoof zij bijna op in drift, toen Bremer, een vriend uit haar conservatoriumtijd nog, plagend haar hand even vastgreep.

Lize kwam aanloopen als vroeger. De ontmoeting tusschen

de zusters was koel geweest, en het scheen van zelf te spreken, dat Marianne op de Prinsengracht niet kwam. Maar als een pijn boorden zich in Marianne's geest de voorstellingen, die Lize opriep met haar fleurige verhalen over het verblijf buiten, hoe zij genoten hadden de week dat Koen met hen daar was — en achteloos, doch àlles opmerkend, gleed haar blik over Marianne heen, die zat roerloos in haar stoel, in haar gezicht een uitdrukking van gevangen dier.

Maar als de kinderen kwamen, trok Marianne deze om zich heen, en gierig op ieder woord, wist zij met honderd listen hen te doen praten, en altijd weer, over vader. En terwijl zij Jeannetje op haar schoot nam, keek zij met hongerende oogen naar het kindergezicht, dat zóó het hare geleek...

Dan, uit die verhalen, gedaan met al het vuur, de luchtige, onverschillige openhartigheid der kinder-herinnering — als door geen enkel woord bleek, dat Koen anders was dan vroeger — kwam de argwaan haar kwellen dat *hij* niet leed. En wanneer de kinderen roezig weer waren weggedraafd, zij overhield als eenig voos bezit die losse vertelsels, moest zij zich naar boven sleepen — en de ellende kromp in haar:

„Het gaat alles daar in huis of ik er nooit geweest ben."

In dat opperste lijden, in die totale eenzaamheid — nu zij ook den eenigen troost voor later, die haar toch immer nog was gebleven, had moeten missen, — kwam de herinnering aan Gerard's groote, innige toewijding, aan het thuis dat zij verworpen had, haar in nieuwe marteling besluipen. Eenmaal losgelaten door Koen, vertroebelde zich alles in haar — voelde zij niet meer de drijfveeren, die haar onafwendbaar en zuiver tot de daden hadden bewogen. Zij werd zich alleen bewust, dat nog een laatste hoop haar had staande gehouden nu zij weer vrij was, en zij *wist* zelfs niet meer in de verwarrende doffe verbijstering van heel haar innerlijk, of dàt niet de eenige drijfveer was geweest bij het verbreken van haar engagement.

En deze grondelooze leegte, waarin zij zich zonder houvast voelde verzinken, deed haar een wreed spelletje spelen met Bremer — alleen om den smaad, daar door Koen aangedaan. Hij, die haar van zich had kunnen laten gaan met zijn gevoelens van eer, plicht en wat nog! Hoe had zij eenmaal zoo onnoozel kunnen zijn om daar eerbied voor te hebben!

Eerbied — zij kon nooit meer voor *iets* eerbied hebben, dat had *hij* in haar uitgeroeid. Hij, die al wat zacht en warm in haar leefde, vertrapt had met zijn dorre ziel. Hij, die

nooit geweten had wat liefde is, hoè 't folteren kon en zalig maken — bah, *zijn* liefde, die hij zóó makkelijk had kunnen beheerschen en overwinnen — dat wàs geen liefde. Zij had haar leven voor hem willen geven, zij had wàt haar nog aan kans op geluk was overgebleven, weggestooten — zij had een ander, wiens liefde duizendmaal dieper ging dan de zijne, het ergste aangedaan. En in dezen abnormalen zielstoestand, waarin alles uit het evenwicht hing, zij niets meer zuiver kon zien noch beoordeelen, pijnigden haar duizend herinneringen aan Gerard — zag zij haar eigen harteloosheid tegenover zijn immer verlangende toewijding zóó vergroot, dat het berouw om wat zij hem had aangedaan, het lijden om *zijn* smart, een marteling apart werd, die in abnormale verhoudingen haast al 't andere overheerschte. En wild tegen al die kwelling in, verzette, stramde zich alles in haar: „Zij — zij was gek geweest! En nù kon niets haar meer schelen; nu was er niets meer. Vroeger — als een herinnering uit een ander leven was de gedachte — had zij haar kunst gehad; dat ook had *hij* in haar vermoord. Nu had zij alleen nog maar den wil zichzelf weg te gooien, tot zij zóó diep in den modder lag, dat ze 't oprapen niet meer waard was — en dan tegen hem te zeggen: „Dat is jouw werk. Jij hadt alles van me kunnen maken, en jij hebt niet gewild — *dit* is 't nu, wat jij met al je prachtige gevoelens van eer en plicht hebt gedaan."

De heer Roske fleurde op, als onder de vrienden Marianne's lach onophoudelijk klonk, haar mond nimmer het vlugge weerwoord miste. Alleen zingen wilde zij nooit... Want — daar was de Pinksteravond, toen zij voor Koen gezongen had...

Het eenige wat zij zong, waren enkele regels, fragmenten, die haar als zij alleen was, vanzelf naar de lippen drongen — niet meer dan geneurie, brekend in tranen. Het waren de enkele zachtere momenten, als zij niet zichzelf en iedereen haatte, omdat zij hèm haten moest.

Voor anderen scheen Marianne vroolijk. Zij beheerschte zich nu zóó zeer, dat zij volkomen haar innerlijk kon verbergen onder oppervlakkigen praat en scherts. En alleen Jeanne kon haar aanzien met smartelijke verbazing als zij Marianne een heelen avond hoorde dwaasheden zeggen, lachen en coquetteeren in telkens een ander mondain toilet, zonder ooit een vinger uit te steken om haar te helpen.

Doch zij sprak tegen Marianne niet meer over het leed, dat naar zij meende om Gerard haar kwelde, sinds Marianne

opgestoven was in drift, toen zij eenmaal waagde: „of toch het niet herstelbaar was tusschen Gerard en haar?"

„Denk jij, dat ik goed genoeg ben voor iedereen?"

„Ik dacht, dat je te goed was om zóó te doen met een jongen als Bremer," had Jeanne gezegd.

Marianne, hoewel haar mond wrong, had gezwegen in zoo afwerende hoogheid, dat Jeanne bedroefd afliet. En dien avond flirtte zij met Bremer onbarmhartig.

„Waarvoor — voor wien zou ze nog iets laten, nu het Koen niet schelen kon wat er van haar werd!" Zij voelde zich vergiftigd tot in de wortels van haar ziel, zij had een afkeer, een walging van alles — van àlles — haar heele vroegere leven viel achter haar weg — en als iemand haar sprak van haar zang, lachte zij:

„Dat is geweest," zonder een spoor van betreuren.

Het eenige wat zij wilde was behagen. Hij, Koen, had voor 't eerst dien wil tot behagen in haar gewekt — nu exploiteerde zij de kunst als een probleem waarbij haar hart koud bleef, alleen haar tot in zijn diepsten kern gewonde ijdelheid bevrediging vond.

Op een dag kwam een brief van den pianist Van Rossem, of zij genegen was met hem een tournée door Amerika te maken. Ellena Roger met wien hij gaan zou, was ernstig ziek geworden en in den eersten tijd niet tot reizen in staat. Zij zouden eind October vertrekken,

Zij antwoordde niet eens.

HOOFDSTUK XXXIX

OP EEN MIDDAG, TOEN MARIANNE EVEN uit zou gaan — haar vader sliep en Jeanne was bij de Van Wege's in de Van Baerlestraat — stond zij opeens voor Rick Martins. Het heele bestaan sinds zij was thuisgekomen, week als een nachtmerrie van haar terug, en open brak als een verlossing de oude tijd in Koen's huis. Maar tegelijk begreep zij toen zij Rick's gezicht zag: er moest iets ernstigs gebeurd zijn, daar Rick haar hier opwachtte.

„Tante Marianne," wankelde heesch zijn stem.

„Rick, wat is er?"

„Ik heb aldoor op u gewacht, of u er ook uit zou komen. Ik moet u spreken, maar — ik wou niet bellen — ik — niemand mag het weten."

„Is er... thuis iets?" vroeg ze toonloos.
„Neen — het is — voor mezelf."
„Ga dàn mee naar mijn kamer, ik ben alleen, en vader slaapt."
Achter haar liep hij de stoep op. Toen zij opensloot, zag zij hoe hij onwillekeurig terugdeinsde op het hooren van een stem — de meid die in de gang iets riep. En met een bang voorgevoel wees zij hem stil de trap op naar haar kamer.
Hij ging meteen zitten alsof hij niet meer staan kon, en zij zag hoe zijn gezicht in die paar maanden was vervallen.
„Wat is er nu?" vroeg ze.
Zijn hoofd zonk neer, hij kon haar niet aanzien.
„Ik weet geen raad," fluisterde hij, „ik heb — 't is — ja ik heb..."
„Wat dan, wat dan?" hijgde ze, haar hand klemmend om zijn arm.
„O, ik kàn 't niet zeggen." Hij trok zich los, liet zich voorover vallen op de bank, zijn gezicht in zijn handen.
Zij stond stil voor hem. Als een nevel trok uit haar op, wat de laatste weken met booze macht haar bezeten had. En een dof instinct werkte zich naar boven uit den chaos van verdrongen en valsche gevoelens:
„Er was gevaar, verdriet voor Koen. Hier in den jongen school het."
Ze streek over haar voorhoofd als om een slechten droom te verjagen. In dat ééne oogenblik werd ze een andere vrouw dan die met harde oogen en een dood hart gelachen had, met geweld alles in zich had willen vernielen. Al het zachte, goede, brak in haar door.
Ze ging naast Rick zitten, trok zijn handen weg van zijn gezicht.
„Zeg 't me, Rick, zeg me in 's hemelsnaam alles — ik zal je helpen als ik kan."
„O!" hij kreunde als in lichamelijke pijn, en tusschen zijn geklemde tanden kwam eindelijk gesmoord dat eene woord:
„Gestolen."
Zij gaf een gil en greep hem vast.
„Neen, neen, dat kan niet!"
Haar schrik dreef hem tot wanhoop.
„Jawel, jawèl! 't Is wèl waar — o wat moet ik doen — vader zal het toch wel teruggeven?" schreide hij bijna. „En ik durf 't hem niet te zeggen."
Ze zat stil. Haar liefde, haar verwijt, haar ellende, haar verwoest leven — 't deed er alles niets meer toe. Er was

niets meer dan *zijn* verdriet, de schande die *hem* bedreigde — en *zijn* kind dat gered moest.

Hij begon weer te spreken.

„Gisteravond ben ik thuis geweest — maar ik dorst niet. Ik heb er gestaan met vader in de gang en ik kòn 't niet zeggen — ik ben net zoo weer weggegaan. Ik dacht vandaag — wou ik 't nog eens probeeren — ik wist dat moeder naar Haarlem is — maar ik had den moed niet..."

Haar oogen vergrootten zich als in pijn. Zij zàg: Koen daar staan en den jongen — en het onvermoede leed dat over hem hing.

„Was het om schulden?" vroeg ze.

„Ja, ik wist geen raad meer — ik nam 't zoolang uit mijn kas — ik dacht dat 't nooit uit zou komen — in dien tijd zou ik 't wel geleend hebben van iemand..."

Ze zweeg.

Eindelijk kwam ze tot de vraag, die ze nauwelijks aandurfde:

„Is 't gemerkt?"

„Ja..." 't Kwam haast onhoorbaar als een zucht.

„Dus bekend!" Ze verhardde zich:

„Wie?"

„Mr. De Leve. Hij heeft me drie dagen gegeven om 't in orde te maken — ze zijn morgen om. En mijn ontslag natuurlijk...

„Is 't veel?"

„Tweeduizend maar..."

Bliksemsnel rekende ze, dacht na. Neen, Koen moèst het weten.

„Je vader..."

Zijn handen beefden.

„Tante Marianne," fluisterde hij, „wil u niet — wil *u* 't hem niet zeggen?"

„Dàt — *zij* hèm zeggen moeten! Zij die alle geluk in de wereld voor hem had willen opzamelen en uitstorten! Zij, die niets voor hem had mogen zijn... bleef dit nu voor haar over?"

Een woede stormde in haar op tegen den jongen, die ondoordacht dit had kunnen doen, en nu nòg maar alleen vrees had, geen wroeging... neen, zij kòn niet. Maar dan bedacht zij, dat *zij* het hem misschien zou kunnen zeggen op de wijze die hem het minst kwetste — dat hij, als zij nù hem vond, gelegenheid zou hebben onmiddellijk naar Rotterdam te gaan en het ontzettende alleen met zich zelf uit te vechten, eer Lize het te weten kwam.

En — zij bedacht het in een weemoed van weldoende verteedering:

Zij zou het misschien voor Rick lichter kunnen maken — Koens jongen, de eenige die niet ook van Lize was...

„Ik zal naar je vader gaan," zei ze eindelijk.

Hij keek haar aan, hij zag zelfs in dit oogenblik hoe buitengewoon bleek zij was.

„Het regent zoo," zei hij hulpeloos.

Een smadelijk lachje trok om haar mond, deed hem zeggen:

„Zal ik dan maar gaan?"

Zij knikte. „Waar logeer je -"

„In Schillerhotel."

„Wacht daar dan op hem."

Hij stond op, groette haar stamelend.

Ze hoorde het niet; ze kleedde zich als in een droom en ging de straat op.

Voor 't eerst liep zij dezen weg, sinds zij was weggegaan — het leek haar jaren geleden.

Marie deed open. Een oogenblik stond Marianne in de lange bekende gang, waar de nooit vergeten geur van het huis haar tegen kwam — als een pelgrim, die na verre reizen in onbekende, onbeminde landen, eindelijk weer keerde.

Zij bedacht even dat zij naar mevrouw kon vragen, màar zij versmaadde de list — vroeg kort meneer even te waarschuwen, zij zou in de tuinkamer gaan.

Iedere stap bekend hier — in 't kantoor zijn stem met een andere — de trap — nu de kapstok met een manteltje van Jeannetje, èen jongenspet — Koens regenjas — de halsband van Juno — de ingesleten treden naar de tuinkamer...

Hier, de deur achter haar gesloten, stond zij stil rond te zien — in deze kamer, die nacht en dag in haar geest geleefd had. Haar oog liefkoosde zijn plaats aan tafel — zijn tegen den muur geschoven stoel...

Plotseling trilde zij op haar voeten — zijn stem in de gang, die Marie iets vroeg — en plotseling sneed de vrees in haar, dat hij haar komst hier misduiden zou.

Nu — zijn stappen op het trapje. Zij leunde hijgend tegen de tafel — de deur, die openging...

Zij richtte zich op, hoog en frank, maar in haar gevoel moeilijk, tot hij stilstond voor haar schemerende oogen; en zijn naam viel haperend en onzeker van haar bevende lippen, nu zij zijn gezicht zag, bleek, maar koel bedwongen en terugwijzend.

„Wou je mij spreken?" zei hij zacht maar stroef.
„Ja."
Hij ging tegenover haar zitten — als vroeger. Hij voelde zich onzeker van ontroering, en het verweer toornde in hem, dat zij dit doen kon: hier komen om hem te spreken — nu zij vrij was. En de teleurstelling om haar handelwijze, waar hij haar zoo hoog gesteld had, deed hem zich terugtrekken in een strakke koelheid.
Marianne streed met zichzelf. Zij dacht, hoe rusteloos zij had terugverlangd naar dit — naar nog eens een samenzijn — en hoe er nu niets was dan smart om de kille vervreemding tusschen hen. Hier in deze kamer, waar haar hart had geleefd in martelend herdenken — waar zij binnengekomen was in angst om wat zij hem ging aandoen — en waar nu het bitterste haar overkwam.
Toen, verwon zij zich in trots en langzaam met zorg haar woorden kiezend, begon ze te spreken. Ze zag, toen ze over Rick begon, het harde in zijn gezicht verslinken tot verwondering, onrust — en ze begreep wat hij had gedacht — méér dan gedacht, gevreesd, en tegelijk had verweten in minachting. Het stramde zich in haar, het bepaalde haar òver al 't andere heen tot de zaak waarvoor zij kwam — en ze vertelde, hoe Rick bij haar gekomen was, radeloos — ze zei het alles zoo verschoonend mogelijk...
Maar onder haar woorden, die ze slechts moeielijk uitbracht, zag ze zijn gezicht veranderen, vertrekken, in ongeloovig verzet, in toorn eindelijk...
Tot ze zweeg. Haar handen ijskoud, klemden in elkaar, toen ze hem zitten zag, gekromd, de vuisten gebald, haar aanziend met groote wanhopige oogen.
In dit oogenblik waarin eindelijk de vervreemding tusschen hen weg viel, wist ze dat *zijn* leed haar dieper wondde dan zelfs de eigen smart om hem. Ze ervoer het met een gevoel, alsof ze iets verloor, maar tegelijk kon ze het aanvaarden als het natuurlijkste.
Zij zag, hoe hij kampte met zichzelf in hartstochtelijk verzet tegen dezen ongedachten slag.
Eindelijk vond hij dit éene:
„Dus hij is — bij joù gekomen..."
Zij ving zijn bezeerdheid.
„Nadat hij eerst bij jou was geweest — maar hij durfde niet..."
Hij schokte in woedende smart zijn schouders òp — hij schudde zijn vuisten. Er was geen woord, waarmee hij ook maar in de verste verte zijn ellende kon uiten.

Zij dacht, terwijl zij haar gelaat afwendde:
„Zóó heeft hij nooit om mij geleden."
Eindelijk zei hij:
„Heb jij — heeft hij wel eens ooit vroeger tegen jou gesproken over schulden?"
„Ja," erkende ze als een fout.
„Waarom heb je me toen niet gewaarschuwd?"
„Ik hoopte, dat het terecht zou komen — dan hadt je de zorg nooit hoeven te hebben — ik had ook geen vermoeden, dat het zoo hoog liep.
Hij begreep, ze had het hem willen besparen.
Zijn gezicht werd een oogenblik zacht — de gansche tijd, dien hij zoo hardnekkig in zijn herinnering bevocht, herleefde voor hem.
„Ik zal dadelijk naar Rotterdam gaan, en dan naar hem — hij moet thuis komen."
Zij voelde zijn woede. Het volgend oogenblik stond zij naast hem, even bleek als hij.
„Zal je bedenken, hoe jong hij nog is — en wat een angst hij moet uitgestaan hebben — alléén! Want hij is een kind, niets dan een kind in zijn voelen en denken, veel hulpbehoevender met al zijn drukte dan Niek en Fré, of zelfs Con."
Hij maakte een beweging — nù nog zelfs kon hij niet Rick bij de anderen achterstellen.
Zij ging door: „Als je hem nù niet vasthoudt, verlies je hem voorgoed. En daar zou je later zoo'n verdriet van hebben."
Hij stond, zwijgend, ontoegankelijk schijnbaar. En ze doorzag, kende hem zoo. Zij wist hoe groot zijn liefde kon wezen, maar ook hoe die, bezeerd of gekrenkt kon omslaan in starre hardheid. Zij had het zelf doorleden, toen hij daareven binnenkwam. Maar hij dacht hoe zij, toen hij met Nico streed, óók hem gewaarschuwd had voor zichzelf. En met een dankbaren, zachten eerbied, die even brak door zijn smart en zijn drift, nam hij haar hand, hield die een oogenblik vast.
„Nu dan," zei hij — zich verbijtend.
Zij had geen woord. Er was geen leed in haar dan het zijne, toen zij stom, met benevelde oogen, nog eenmaal door zijn huis naast hem ging...

Het was acht uur in den avond toen Martins van het Centraal-Station terug langs het Damrak liep. De avond was zoel en stil na den regen, die een herfstguurte had gejaagd door deze late zomerdagen.
Martins liep langzaam, hij was moe. Hij merkte niet dat

menschen hem groetten. Hij zag alleen zichzelf weer bij De Leve, dien hij kende uit den tijd toen zij beiden candidaat waren bij den ouden notaris Van Meurs. De Leve, zeer gefortuneerd, en meester in de rechten, had toen een andere carrière gekozen, was mede-directeur geworden aan een groote Rotterdamsche bank. In jaren hadden zij elkaar niet gezien, tot De Leve op zijn verzoek Rick aan de bank geplaatst had.

Hij beleefde het gansche onderhoud woord voor woord opnieuw. Hard, rechtop, de oude vriendschap totaal negeerend, had hij er gestáán als de schuldenaar voor zijn zoon — maar zóó verbeten, zóó hoog in de gekrenktheid van zijn immer onbevlekten naam, dat de ander, pijnlijk getroffen, had gezocht naar een verontschuldiging, waar de vader die versmaadde: hij had het hem niet willen schrijven, dacht het beter als het bleef tusschen vader en zoon — het had hem leed gedaan tot in zijn ziel, dat *dit* gebeuren moest bij hun oude vriendschap — maar ach, iets ergers dan onbezonnenheid was het wel niet . . .! En hij die De Leve kende als rechtschapen maar ruw, had het gevoeld als een smet voor zijn gansche leven dat *die* hem wilde sparen.

Nu hij alleen hier weer liep in zijn eigen stad met dàt achter zich — en de angst voor openlijke schande was gesust — nu brak de smartelijke woede tegen den jongen zich weer in hem baan. Toen hij voor hem ging tot den vreemde die zijn lot in handen hield, had hij zich alleen maar in angst en ellende vàder gevoeld. Nu moest hij weer volledig in zijn herinnering beleven, wat hij voor zichzelf eenige maanden geleden had uitgevochten en verworpen om zijn naam voor zijn kinderen onbesmet te houden, zijn trots ongekrenkt. En die jongen gooide er een vlek op, onbesuisd, lichtzinnig weg!

Hij liep meteen door naar het Schillerhotel, vroeg naar de kamer van Rick.

„Meneer is nog niet thuis," zei de portier.

„Ik zal wachten."

Boven, in de vreemde hotelkamer, waar hij zat en wachtte, zonk een nooit gekend gevoel van eenzaamheid over hem. Een slechte droom leek hem dit alles sinds het oogenblik, dat Marianne bij hem gekomen was. Een paar maal rilde hij van kou, terwijl hij naar buiten keek zonder te zien, zijn blikken liet gaan over het Rembrandtplein. En afwisselend met zijn strakke woede, klom, naarmate de tijd verging, daartusschen telkens een angst in hem: waar wàs Rick — wàt, als hij eens iets wanhopigs gedaan had . . .

Toen eindelijk hoorde hij een langzamen stap naderen, een onzekere hand draaide den deurknop om.

Op bevende voeten stond de jongen voor hem. Met één blik zag hij; zijn vader *wist*, en het woord bestierf hem op de lippen.

Het schokt Koen, toen hij hem zóó zag komen — en meteen was vergeten zijn angst van een oogenblik te voren, stond hard zijn toorn in hem op. Hij bleef zitten waar hij zat, de kin op de borst, de strenge, stekende oogen op. Kort wees zijn vinger naar een stoel.

„Ga zitten en vertel me alles."

Werktuigelijk gehoorzaamde Richard. Zijn oogen zwierven onrustig rond, zijn mond trilde.

„Was 't geld — o 't geld — hij kon dien angst niet langer verdragen — hij dorst 't niet vragen ook..."

„Hebt u — is — weet u..."

Zijn koude handen sidderden. Martins zag het, en even, toen de schuwe oogen zich hulpbehoevend naar hem hieven, wendde hij in pijn de zijne af. Maar zijn stem klonk met de vorige hardheid:

„Vooruit nu — ik moet alles weten."

Machteloos in zijn verwezen brein zocht Rick rond naar een begin.

„'t Was — 't begon — ik had schulden."

„Wanneer?"

„Weet ik niet meer," schokte hij bijna geluidloos — hij trachtte zijn gedachten te verzamelen — „ik heb toen nog aan u gevraagd, en u hebt me gegeven, maar 't was niet genoeg..."

Even steigerde, onder zijn verplettering, de oude wrok: 't was nóóit genoeg geweest. „Want ik moest aflossen."

„Aan wien?"

„Aan Bekman, daar had ik tweeduizend gulden opgenomen."

Hij wachtte op een woord dat hem de biecht zou verlichten. Maar 't kwam niet. Er was niets dan die vreemde, holle hotelkamer, waar hij de vreeselijkste uren van zijn leven had doorgebracht — en het gezicht van zijn vader, waar hij niet naar kon kijken.

„Heb je nog van anderen geleend?"

„Van Carl eens, en van... tante Marianne."

Hij zag de gebalde hand samenkrampen.

„Toen — toen heb ik 't eerst nog wel geprobeerd..."

„Wàt geprobeerd?"

Hij zat en worstelde om onder den ban uit te geraken van die vernietigende ondervraging.

„Zuinig te zijn," bracht hij eindelijk uit, „maar ik verloor al mijn vrienden, ik had niemand meer, ik zat altijd alleen — en ik snakte er naar om ook weer eens plezier te hebben als een ander."

Tegenover hem duurde het ijzeren zwijgen. Met een wanhopige inspanning verzette hij zich.

„Toen — toen heb ik weer opgenomen."

„Hoeveel?"

„Duizend. Die meid ook!" bracht hij uit.

Koen zweeg even. „Dat óók mog!" En met bittere ergernis keek hij naar den in korten tijd verloopen jongen.

„Toen?"

Rick slikte.

„Die Bekman liet me geen rust — hij dreigde, dat hij naar u zou gaan — toen — wist ik zoo gauw geen raad — en toen heb ik..."

Zijn stem was geluidloos, zijn gezicht grauw vertrokken.

„... heb ik 't genomen. Uit mijn kas zoolang — ik dacht, ik zou 't wel zien te leenen ergens en dan met mijn salaris-verhooging terug betalen — maar toevallig wou Mr. De Leve mijn kas nazien — net dien dag..."

Martins wendde zijn oogen af. Dieper dan alles wondde hem, in 't eigen onkreukbaar eerlijkheidsgevoel wat hij zag in zijn geest: den jongen, als een schuldige betrapt door een vreemde. En hij wachtte, met iets gebogens in zijn stramme houding, wat er nu verder nog komen zou.

„Mr. De Leve — hij gaf me drie dagen om 't terug te geven — om 't — u te zeggen. — Ik — ik heb het geprobeerd — gisteravond..."

Nog keek Martins hem niet aan. Hij zàg zichzelf en Rick in de gang staan — hij had hem nog teruggehouden om hem even iets in den tuin te laten zien, en de jongen had daar naast hem gestaan en het aangehoord met doodsangst in zijn hart — en hij had niets vermoed.

Langzaam wendde hij zijn oogen naar Rick, die daar ontzenuwd en verwezen zat. Hij zag iets anders in zijn herinnering; zichzelf driftig, en tegenover hem Nico, een kind nog, bleek maar vastberaden, die zijn woede uithield. En in een onbegrepen combinatie van gevoelens, verzachtte dit hem voor zijn oudste. Over zijn toorn, zijn bezeerdheid, zijn verwonden trots, worstelde zich naar boven, wat ten allen tijde het sterkst in hem was geweest: het opkomen voor wat zijn bescherming noodig had.

Zijn liefde was geknauwd, zijn trots weg, zijn illusies begraven, maar zijn hart had Marianne's woorden bewaard. „Als je hem nù niet vasthoudt, verlies je hem voorgoed . . ."

Toen hij weer begon te spreken, was zijn stem zachter.

„Ik ben bij Mr. De Leve geweest. Die zal —" hij slikte — „zwijgen. Over 't andere moet ik nadenken . . ."

Hij zag neer op den jongen, die het plotseling uitsnikte in de ontspanning van zijn zenuwen, nu 't gevaar afgewend was . . .

Aan zijn geest trok dat heele jongensleven voorbij — hij zag hem op alle leeftijden; altijd was hij trotsch op hem geweest — en weer moest hij denken aan wat Marianne zei: „Hij is een kind, niets dan een kind in zijn voelen en denken."

„Was 't — zijn schuld? Had hij, die zoo moeielijk gelooven en vertrouwen kon, juist hier niets mògen vertrouwen? Had hij hèm vast moeten houden en de leiding geven, waartegen de anderen zich zoo verweerden? In huis had hij gestreden tegen eigenaardigheden van zijn andere kinderen, kleinigheden — terwijl daarginds deze jongen bijna voorgoed te gronde ging. Blind had hij de waarschuwingen niet geacht, die er geweest waren . . . Had hij ten eenenmale met al zijn kinderen misgetast? En zou, als ook hier meer vertrouwelijkheid geweest was, dit nooit gebeurd zijn . . ."

„Je komt morgen thuis," zei hij eindelijk, „dan zullen we verder zien."

Rick hief het hoofd op. Hij zàg het thuis met al die broertjes en zusjes — dat hij veracht had de laatste jaren en spottend uit de hoogte bezien; maar op dit oogenblik, waarin alles wat hij had nagejaagd, waaraan hij zich had vastgeklampt, als een hel van kwelling achter hem verzonk, leek dit, nu zijn vader zelf hem erin haalde, de eenige veilige wijkplaats voor zijn vernedering en ellende.

Met afschuw keek hij de hotelkamer rond, waar hij gezeten had als een paria — voor zijn ontstelde verbeelding niets dan justitie — gevangenis . . .

„Ja," fluisterde hij kleinmoedig.

Even nog stond de stille gestalte, waarnaar hij de zware oogen niet heffen kon, naast hem — ging hem dan met langzamen, vermoeiden tred voorbij, de deur uit.

Op straat dacht Martins:

Nu was er dit erge nog: hij moest het Lize vertellen. Zij zou thuis zijn en op hem wachten, vol nieuwsgierigheid

wat hem opeens de stad uit gedreven had. En dit was nu niet de minst bittere teug uit den kelk: in eigen huis, tegenover Lize te moeten afbreken, wat hij altijd tegen haar jalouzie in, zoo hoog had gehouden. Het te verzwijgen voelde hij als iets unfairs, denkend aan de heftigheid waarmee hij tegen de vergrijpen van haàr kinderen te velde was getrokken. Dezen avond leek alles wat hij zoo vast en overtuigd had meenen te weten, wankel en onzeker.

Er was één ding dat over alles heen lichtte: Marianne. Hij had haar niet verloren zooals hij een oogenblik geloofd had. En dankbaarder wijl hij zoozeer dit ideaal behoefde, en zij het voor hem behouden had — gedacht haar zijn hart in dieper liefde: in het moeielijkst uur van zijn leven was *zij* naast hem geweest.

Toen hij de tuinkamer binnenkwam, vond hij Lize op hem zitten wachten. Zij zag hem aan, en stond op 't zelfde oogenblik naast hem.

„Is er wat gebeurd?"

Dit onmiddellijk meeleven deed hem op 't oogenblik toch weldadig aan.

„Ja," zei hij, haar terugbrengend naar haar stoel en zich tegenover haar zettend — „er is wat."

Moeielijk, met stugge korte woorden, maar zonder iets te verzwijgen of te vergoeilijken, vertelde hij.

Ze bleef een oogenblik stil zitten, wat bleekjes ontdaan door „het geval".

„Kan je het betalen?" vroeg ze eindelijk bang.

Hij glimlachte onwillekeurig.

„Ja," zei hij — „dat kan ik gelukkig wel."

Ze herademde. Een oogenblik was een vreeselijk visioen voor haar opgedoemd: alles voor schuld verkocht — mannen die het huis leeg droegen, al de kleeren, het speelgoed van de kinderen — Koen's bureau, haar toilettafel — zij met Koen en de kinderen op een achterkamer in een arme buurt...

„Oh — en niemand weet het — behalve dan De Leve — en die zwijgt natuurlijk."

„Ja," zei hij.

„O maar dàn — Koen, vindt je het dan nog wel zoo heel erg?"

Ze kwam bij hem, schoof op zijn knie, haar arm om zijn hals. Hij trok haar tegen zich aan, en hij dacht zelfverwonderd, dat hem haar absoluut gebrek aan begrip niet meer irriteerde.

Dat hij alleen haar aanhaligheid in al zijn misère aanvaarden kon als iets dat hem lief was.

„En nu moet hij thuis komen — ik wil hem hier hebben, tot we iets anders voor hem vinden."

Zij knikte dociel. Als een kind zat ze op zijn schoot, vol aandacht zijn baard krullend om haar wijsvinger.

„Ja natuurlijk — dat is het beste."

En wéér moest hij even glimlachen, omdat hij zoo klaar haar doorzag. Opeens kon zij Rick verdragen, nu hij niet langer de meerdere was van hààr kinderen, nu hij zijn glorie verloren had in zijn vaders oog. En om die voldoening was ze nu onmiddellijk bereid hem te helpen — te eerder, wijl het vergrijp op zichzelf geen weerzin wekte in haar eigen oneerlijken aard.

„Hoe ben je het te weten gekomen?" vroeg ze plotseling.

„Marianne is 't mij komen zeggen. Hij was in zijn wanhoop naar Marianne gegaan."

Haar gezicht werd donker — haar handen trokken een scheur in 't dunne zakdoekje.

„Marianne! Wat had diè ermee te maken! 't Gaat niemand aan dan ons beiden!"

„*Ons beiden!*" dacht hij. Zwijgend zette hij haar van zijn knie.

„Kom ga jij nu maar naar bed — ik heb nog te werken."

Maar ze sloeg haar armen om hem heen.

„Neen *ik!*" riep ze heftig met tranen in haar stem, en ze stampvoette in drift. „*Ik!* met *mij* moet je erover praten en met niemand anders! *Zij* staat er heelemaal buiten! *Ik* heb Rick grootgebracht van klein kind af — en *ik* zal hem helpen!"

„Dat's goed, dat weet ik wel," zei hij zacht. Ze bedaarde, maar zij zag niet de moeheid in zijn oogen, en de klank van zijn stem ontging haar.

„Nacht!" Ze reikte weltevreden op haar teenen om een kus, tripte zacht weg.

Alleen zat Koen op zijn kantoor tot laat in den nacht, het hoofd op de handen gesteund. Hij dacht aan Marianne. Hoe eenzaam hij al dien tijd geweest was zonder haar, dat had hij vandaag opnieuw beseft. En toch kon hij nu voor 't eerst ten volle aanvaarden. Het was gegaan zooals het gaan moest. Zijn moeielijk gezinsleven, zonder hetwelk hij toch niet kòn, had hem geheel hernomen. Het had hem geroepen en hij had aan dien roep gehoor gegeven uit het zuiverst instinct. Vanavond, door alle ellende heen, wist hij dat hij den eenigen goeden

weg gegaan was. Dat hij den jongen nu niet had kunnen helpen als hij tòen zijn eigen geluk had vooropgesteld. Dat hij dan geen thuis meer gehad had om hem in te bergen met zijn vernedering — dat hij dan geen naam meer had gehad om voor hem op te komen — dat hij dan geen steun voor hem had kunnen zijn om zich aan vast te grijpen en in te gelooven.

Hij zat er, terwijl langzaam de uren vergingen, met tallooze zorgen en herinneringen.

Dit had de jongen hem aangedaan — en wat nòg...

En dan was er één man die het *wist* — dien hij dankbaar moest zijn als hij zwijgen blééf...

Het begon licht te worden toen hij eindelijk opstond met dof hoofd en zware leden.

„Zondag," dacht hij, terwijl hij door het slapende huis zijn weg zocht naar boven.

HOOFDSTUK XL

AL VAN TIEN UUR AF ZAT MARTINS DIEN Zondagmorgen op Rick te wachten. Toen hij hem eindelijk zag komen, ging hij hem zelf opendoen.

Bleek en onzeker, maar met een verademing die Koen niet ontging, stond de jongen voor hem.

„Ga maar naar boven op de voorkamer, daar vindt je moeder," was al wat hij zei.

Een oogenblik aarzelde Rick. Hij dacht, dat hij niet kòn komen daar boven bij „mamaatje", die hij den laatsten tijd zoo uit de hoogte behandeld had — en moeielijk bracht hij de vraag uit:

„Weet — moeder het?"

„Ja," zei Koen kort.

Rick beet op zijn lippen. Zijn schuwe oogen ontweken zijn vader. Hij ervoer in de overgevoeligheid van dit oogenblik: „vader spaarde hem niets."

Dan, terwijl hij nog stond, en worstelde, en met zware voeten niet gaan kón, was daar naast hem zijn vaders stem met iets milders: „Kòm!" en hij voelde even zijn schouder aangeraakt.

Toen ging hij — de trap op.

Voor de kamerdeur nog aarzelde hij — een andere hand dan de zijne draaide den kruk om...

Er was niemand in de kamer dan Lize. Geen der kinderen — dat was wat hij onmiddellijk in verlichting zag. En dan: Lize, die naar hem toekwam, het fijn gezicht wat bleekjes maar lief, en hem haar hand toestak. Hij gréép die — hij kon geen woord uitbrengen.

„Kom een beetje hier zitten, of wou je eerst naar je kamer?" Ze zag hem beven van zenuwkou. „Heb je 't koud? Ik zal je gauw een kopje koffie geven!"

Hij zat in den stoel — slap, schuw, als een die geen recht heeft daar te zitten. Als een bedelaar onderging hij haar luchtige vriendelijkheid.

De groote zonnigheid die van haar kon uitgaan, omving nu voor 't eerst sinds jaren ook hèm weer. De lange, zelfvoldane dandy, die bij haar binnenkwam alsof hij haar een gunst bewees, en aan haar tafel zat met zijn hautainen glimlach om haar huishouden-van-Jan-Steen, had geen sprankje moederlijkheid ooit meer in haar gewekt. Den angstigen verslagen jongen, die al zijn aplomb kwijt, voor 't eerst van zijn leven leed onder Koen's ongenade als bijwijlen zijzelf en haar kinderen, kon zij plots opnemen in een troostende genegenheid. Wat het voor Koen beteekende, den omvang van zijn smart en bitterheid, kon zij niet beseffen, maar haar hart begreep Rick's rampzalige vernedering, zijn ellendigen staat van schuldige, en het beste in haar pleitte voor hem.

Zij had den kinderen kort gezegd, dat Rick niet goed was en een poos thuiskwam, en ze hadden het aangehoord, wat verbaasd, het onverschillig aanvaardend dan. Maar aan de koffie, daar was vaders gezicht, zóó strak — vader die anders heelemaal opfleurde met Rick, en nu geen enkel woord tegen hem zei. En Rick zelf zat daar — Fré zocht, en keerde het geval om en om in haar vluggen bevattelijken geest — alsof hij bang moest zijn voor iedereen. Maar daar was dan weer *dit* wonderlijke: moeder, die maar babbelde en lachte — en anders maakte Rick moeder altijd stil en kribbig.

Na de koffie schoolden de drie oudsten bij elkaar. Rick was onmiddellijk naar zijn oude kamer getrokken en niet weer te voorschijn gekomen.

„Er is zeker iets gebeurd," zei Niek. „Wat zou hij hebben?"

„Hij was immers niet goed, zei moeder."

„Maar hij is uit zijn betrekking."

„Zou hij — iets ergs — gedaan hebben?"

„Maar wàt..."

Ze keken elkaar aan. Hun gedachten kruisten snel — ráákten huiverig in romantisch combineeren aan de waarheid, zonder die toch voor mogelijk te houden.

„Ik wou wel studeeren," zei Niek, „maar ik geloof, dat ik 't toch niet doe."

„Neen," schudden Fré en Con beidèn, „beter niet."

Ze dachten aan hun vaders gezicht. En voor 't eerst ontzagen ze hem uit begrip.

Toen ging het leven schijnbaar zijn ouden gang — leek het dra alweer gewoon dat Rick thuis was. Maar er bleef iets drukkends in zijn tegenwoordigheid.

Den volgenden dag had Koen lang en zakelijk met hem gepraat, om een nauwkeurige opgave van al zijn schulden, hem kort en straf uitgevraagd: „was hij van die meid af?" en nadien was de gêne, de ergste misère bij Rick geslonken. Doch tusschen hem en zijn vader blééf de muur, dien Koen na Rick's terugkeer in huis, onverbiddelijk hoog optrok door zijn stugheid.

In huis bracht hij de dagen door, gemelijk, landerig: hij vond zich van zijn eereplaats geschoven beneden de kinderen, en de houding van zijn vader deed hem zich uiterst onbehagelijk gevoelen.

Een betrekking in het buitenland was zijn eenige kans, begreep hij, maar het ontbreken van iedere aanbeveling zou een onoverkomelijke hinderpaal zijn; en hij vermoedde, dat zijn vaders toenemende strakheid voortvloeide uit verzwegen en telkens mislukte pogingen. Uit zichzelf tegen Koen erover beginnen kòn hij niet. De eenige, die door haar luchthartigheid hem het verblijf in huis lichter maakte was nù Lize. En hij aanvaardde haar vriendelijkheid en warmte, die in den grond een groote onverschilligheid verborgen — als een weldaad.

Zijn oude kennissen en vrienden meed hij, alleen bij Marianne kwam hij zich uiten. Die ontving hem op haar kamer, nadat haar vader met zijn vroegere heftigheid geraasd had: dat hij hier geen toevluchtsoord voor ontsnapte boeven hield.

Sinds Jeanne's huwelijk was vastgesteld, won zijn balsturigheid het van de slappe lusteloosheid die na zijn ziekte hem zoo lang bezeten had; Jeanne tobde en zon — tusschen het hollen naar haar huis in een der nieuwe straten achter het concertgebouw — hoè alles toch gaan moest nu Marianne nog geen enkel vast plan had, niet sprak van weer te gaan zingen en de oude man driftig ieder voorstel om een juffrouw te nemen, verwierp.

Toch — Marianne zag het duidelijk — het vermocht Jeanne's blijmoedigheid niet te fnuiken. Het scheen of, nu de laatste strijd, de laatste terugblik op een voorgoed verloren illusie geleden was, het komende nieuwe leven haar vervulde met een waarlijk geluk.

Zoo sterk was deze voldoening eindelijk een eigen thuis te kunnen scheppen, verweven met haar kameraadschappelijke genegenheid voor Van Wege, dat Marianne dikwijls dacht: het was geen wonder als Van Wege dit voor liefde aànzag. En ten slotte: kòn het tot liefde niet groeien? Het bleef bij Jeanne's natuur, waarin het moederlijke de hoofdfactor was, heel wel mogelijk.

Tusschen het zorgen voor haar vader, het helpen van Jeanne door, gaf Marianne bijna haar gansche gedachteleven aan Rick. Wanneer hij kon, was hij bij haar. Nu de eerste schrik en narigheid voorbij waren, koesterde hij zichzelf als een ongelukkige, en praalde met groote woorden als:

„Menschen als ik, moesten nooit geboren worden . . . Je hebt je eigen lot nu eenmaal niet in handen . . ."

Marianne spande al haar krachten in om hem op te beuren. Een vaste wil was in haar opgestaan, de oude fanatieke wil, die haar eenmaal Koens gezin in den regel had doen brengen, om Rick te helpen. De doffe onverschilligheid voor alles wat buiten haar eigen gevoelskring lag, was geweken — zij kon opgaan in Jeanne's belangen, Jeanne's huis — en Van Wege kwam zij voor 't eerst in deze dagen nader. Zij was zich klaar bewust wat deze omkeer in haar had gewekt:

Het weten, dat zij Koen niet verloren had; maar het weten tevens, op welke wijze, alléén zij deel aan hem kon hebben, en blijven houden. Het was als een loutering, een smart die den eigen troost in zich besloot. Het verlangen naar hem was als een ziekte in haar geweest — ze had honger naar hem geleden, tot alles in haar schrompelde en verdorde door gebrek en ontbering.

En nu was de oude begeerte in haar gestild, de abnormale keer in haar denken en voelen bezworen. Nòg eenmaal had de liefde voor hem als een sterke hand haar gegrepen en overeind gezet, toen ze bezig was zichzelf te vermielen. Haar smart bleef groot, nòg doorleefde zij uur voor uur met hem in haar verbeelding, maar het blind hartstochtelijk terugverlangen was verzonken in het dankbaar aanvaardend begrip wat zij te behouden had. Zij verloor er geen kleinigheid van, zij torste het als een zwaren schat in haar pijnende

hart. En het besef dat zij Rick moèst redden om hèm, was wat haarzelf bewaarde voor wanhoop — haar heendroeg door dagen van grauwe leegte.

Op een dag, dat Rick bij haar zat, zoo futloos en prikkelbaar, vroeg ze:

„Rick — wat zou je nu het liefst willen?"

Hij keek op.

„Och — iets, héél anders. Bijvoorbeeld daar denk ik al dagen over — ik geloof wel, dat ik aanleg zou hebben voor het tooneel..."

De verandering in haar gezicht stuitte hem.

„Vindt *u* dat zoo erg? Ik had gedacht, dat u tenminste onbekrompen zoudt oordeelen in die dingen. U hebt toch Niek ook altijd gesteund."

Ze glimlachte nauwelijks. „Ja," zei ze, „omdat Niek talent had."

„O ja natuurlijk, in mij gelooft niemand nu meer."

Met geweld verwon ze haar wrevel. Ze kènde hem zoo: de bitterheid over zijn zoogenaamde miskenning evenmin gemeend als die vlaag voor het tooneel.

„Ik ben gewoon een slachtoffer van de omstandigheden. Als vader me niet zoo kort had gehouden, omdat hij te veel aan de anderen dacht, was dat allemaal nooit gebeurd. En nu wil ik eindelijk mijn leven eens uitleven naar mijn eigen aard — ik moet nu eindelijk mijzelf eens zijn."

„Maar wat is jezelf? Dat weet je niet eens. Ik zou dankbaar zijn, als je werkelijk iets aanpakken wilde — maar 't is niets dat tooneelspelen, phrase als al het andere."

Haar woorden, haar toon gingen hem ditmaal dieper dan gewoonlijk. Hij zag den trek in haar gelaat, dien hij kende van den eersten keer toen hij haar zijn zonden biechtte, en dien hij nooit had kunnen verklaren.

„Denkt u, dat ik óók niet graag iets met hart en ziel zou willen, zooals Niek? Dien jongen benijd ik! En zoo prettig is het voor mij thuis ook niet..."

Zij kreeg opnieuw medelijden met hem. Hij was Koen's trots geweest, en hij was ongelukkig.

„Vader zou je immers aan alles helpen, als je maar ernstig iets wilde..."

„Maar ik *wil* niets," zei hij moedeloos.

Marianne, na dit gesprek, dacht voortdurend gespannen over Rick. Er mòest iets met hem gebeuren — maar wat? Koen had zij niet meer gezien, doch Lize kwam om de paar dagen. Dan, onder gewoon babbelen over allerlei, kon zij

plotseling met betrekking tot Rick opzettelijk zwijgen om Marianne duidelijk te maken dat de intimiteiten van het huis háár niet aangingen.

HOOFDSTUK XLI

OM DE GEZONDHEID VAN DEN HEER ROSKE zou Jeanne's bruiloft heel beknopt en stil worden gevierd. Even met de beide getuigen, vader en een broer van Van Wege, naar 't Stadhuis rijden — vader had erop gestaan getuige te zijn — en daarna een dejeuner voor de allernaaste familieleden aan huis.

Jeanne had alleen als rede genoemd: vader, die geen drukte verdragen kon; maar haar hart vreesde voor Marianne, wier eigen bruiloft te zelfder tijd geweest moest zijn — die met een hardnekkige belangstelling, welke Jeanne meer beangstte dan genoegen deed, opging in háár belangen.

Nog eens in deze dagen, vóór zij het verlaten ging, hield het oude thuis Jeanne met duizend groote en kleine zorgen gevangen. Zij had het gevoel alsof zij vader en Marianne beiden als onmondige kinderen achterliet; en de eindelijke vervulling van het lang begeeren vermocht haar in deze laatste uren slechts te lijken een egoïst toegeven aan eigen wenschen.

En zooals zij altijd haar vader gediend had in geduld en liefde, grooter dan zij zelf wist — zoo was haar bede om vergiffenis waarmee ze bij hem neerknielde den laatsten avond, getuigenis van die on-doorvoelde opoffering. En tòt het oogenblik dat zij naar het stadhuis zou rijden, bleef haar zorg over dezen ganschen laatsten dag gaan.

Een koorts hield Marianne op. Dien morgen in Jeanne's armen, onder Jeanne's blikken, wist zij slechts dit:

Koen, die mee zou aanzitten — enkele uren dat zij beiden, zij het ook onder vreemden, te zamen zouden zijn.

Jeanne, de plaatsen schikkend, had haar gevraagd: of Marianne goed vond naast den bruidegom, aan den anderen kant de broer van Van Wege — Koen tegenover haar...

Zij had geknikt — had slechts één ding snel berekend: Lize zat aan haàr kant.

In de voorsuite verwachtte het kleine gezelschap pratend en vroolijk den terugkeer van het jonge paar.

Koen kwam het laatst van allen, en een nevel waasde voor Marianne's oogen, toen zij hem eindelijk, na allen begroet te hebben, naast haar zag komen.

„Ik heb je nog niet weer gezien, na dien dag," zei hij zacht.

Ze had geen geluid; ze onderging de weelde van zijn stem, zijn nabijheid.

„Rick is veel bij je, hè?" ging hij voort; „daar ben ik je heel dankbaar voor, want ik — ikzelf — 't gaat niet."

„Dat komt, doordat ik zooveel verder van hem afsta," vond ze onmiddellijk. „Jouw verdriet, en zijn besef van dat verdriet, staan tusschen jullie. Tegenover mij voelt hij zich vrij."

Hij zweeg, maar hij hield het vast.

„Zijn besef van jouw verdriet." Zou dat toch waar zijn? Zij, Marianne, voelde de dingen altijd zoo juist en scherp.

„Als er maar eens iets van hem uitging," zei hij bitter en ongeduldig.

„Oh," dacht zij, terwijl ze als door een nevel de tafel zich reien zag, „hem dàt weer te kunnen geven — 't geloof in den jongen, dat hij niet missen kan."

Van Wege, de vroolijke bruidegom, vroeg haar iets — ze had het niet verstaan — maar ze verwon zich meteen, begon een gesprek.

„Dáár — aan den overkant Koen..." Ze knikte naar Jeanne, wier gezichtje één ernstige bede was dat alles goed zou mogen gaan zonder haar — de oogen dwalend van Marianne naar vader, dan de kamers rond...

En Marianne moest denken aan den middag toen Gerard onverwacht gekomen was — en Koen ook tegenover haar gezeten had — toastend op hun geluk — en een smart deed haar een seconde de oogen sluiten.

Aan den overkant der tafel praatte Koen met de zuster van Van Wege. Hij was een geestig causeur als hij wilde, en Marianne, terwijl zij de oogen van het blonde meisje geboeid naar hem zag opgeslagen, dacht hoe toch een man makkelijker dan een vrouw een groot leed doorleefde. Dit voelde zij zelfs nu aan de moeite die zij had, haar gedachte te bepalen bij een gewoon gesprek.

Twee plaatsen van haar af klonk Lize's lach telkens op. Zij was jeugdig en bloeiend, — zij leek de jongste van de drie zusters.

„Het leven ging opeens ook zoo licht. Koen was makkelijk in huis — en lief..." Zij boog zich voorover, zocht met de oogen Marianne, half onderzoekend, triomfeerend.

„Marianne was stil en bleek, dat stond haar nooit goed" — en haar lachende mond vond een rap weerwoord op een grap van Van Wege.

Koen hield een korten toast; hij sprak kort en stroef, maar zijn handdruk aan Jeanne, zijn blik maakten het goed. Een smart was hem dit heele feestmaal — hij moest bedenken, hoe hij haar, die daar ook als bruid of als vrouw had kunnen zitten, het geluk had ontroofd, zonder haar iets te kunnen weergeven. Het leven had hen beiden geroepen voor wat het zwaarst bij hen woog. Maar zij, de teedere, heftig-voelende vrouw bleef de eenzaamste...

Zijn oogen waren vochtig toen hij ze tot haar hief, en hij zag haar heele gezicht een oogenblik tot hem uitgaan in één opbloeiïng — één hartstochtelijk beroep ondanks alle bewust verweer.

HOOFDSTUK XLII

STIL VERGINGEN DE DAGEN NA JEANNE'S vertrek, tusschen vader en Marianne. Toch — niet hopeloos als toen zij pas was weergekeerd. De herinnering leefde in haar hart aan Koens woorden, zijn blik — en 's morgens als zij zich kleedde, kon zij een tijdlang voor zich heen neuriën, eer zij zich bewust werd wat zij zong.

Dan ging zij zitten en staarde voor zich heen. En zij kon droef glimlachen als bij 't hervinden van een lang bezeten en achteloos verloren schat: haar zang die zuiver en getrouw slechts wilde vertolken wat diepst en sterkst haar beroerde — die dood en zwijgend had gelegen onder leugen en zelfbedwang — en nu ontwaakte, gerijpt, om van het beste in haar te getuigen. Nù pas zong haar hart.

Een traan liep langzaam langs haar wang. Want tegelijk dacht zij, hoe zij toeschouwster zou blijven bij de festijnen des levens, waarvan haar verbeelding moest zingen.

Toch langzaam, maar vaster begon het haar te trekken. Hier blijven kon zij niet — zóó kon zij niet voortbestaan. En op een avond, toen voor 't eerst weer de volle, aangrijpende stem zich uit haar los zong, wist zij met zekerheid:

Haar kunst won haar terug — de uiting van wat het leven in al zijn volheid haar had geopenbaard; en in die gerijptheid haar een leven terugschonk, een ander dan zij begeerd had, maar van een nieuwen, diepen inhoud.

Haar vader had zich verrast omgewend.
„Meisje, wat zing je goed! Zoo zal je de wereld veroveren."
„De wereld! . . ."
In het duister, het hoofd in de handen, weende Marianne hartstochtelijk lang.

HOOFDSTUK XLIII

NICO HAD LIZE GEVRAAGD, OF HIJ NIET EEN piano mocht hebben, ergens anders dan in de tuinkamer, al was 't maar op zijn geliefden zolder. Want in de tuinkamer, waar Rick rondliep, Lize met Con babbelde, Fré met Jeannetje kibbelde en Barta rumoerig rommelde, kon hij niet studeeren op den duur. Lize vroeg het Koen met een benauwd hart, maar hij vond het dadelijk goed.

„Ruim hem dan het kamertje boven-vóór in," zei hij, en toen hij de verbaasde verlichting in haar gezicht zag, dat het zóó losliep: „Ja, denk je, dat ik het geval niet in al zijn consequenties heb aanvaard? Nu 't eenmaal zoover is, moet hij ook alles hebben wat hij noodig heeft."

Maar hij dacht daarna: vroeger zòu hij niet zoo licht hebben toegestemd. Het gebeurde met Rick had veel in hem verzacht voor de eigenaardigheden der andere kinderen.

Nico bleek voor *zijn* doen opgetogen. Lize en Fré waren een paar dagen bezig met leegruimen, passen en meten, en toen eindelijk de piano er stond in den hoek met een oude sjaal er achter, een bank tegen den muur was geschoven en gezellige oude pluche gordijnen voor het venster hingen — liep Niek met het gelukkig gezicht van bezitter in zijn pijpenla op en neer.

't Werd een heele gebeurtenis in de familie, Niek's kamertje — en iedereen kwam met wat aandragen. Marianne, wie hij het heugelijk nieuws zelf kwam vertellen met een zeldzaam enthousiaste welbespraaktheid, gaf hem een oude gitaar mee. Fré kocht portretten van Mozart en Beethoven, en Con kwam met een beeldje, een vioolspelende jongen.

„Ik zou hem ook wel wat willen geven voor zijn kamertje," zei Koen tegen Lize. „Weet jij wat?"

„Geef hem een pianostoel, hij zit zoo naar op dien kruk, als hij pijn in zijn rug heeft."

Zijn gezicht betrok; altijd bleef Niek's gezondheid hem een zorg — maar denzelfden avond nam hij hem mee naar 't piano-magazijn.

Zij gingen zwijgend naast elkaar. Niek, weinig spraakzaam, wist tegen vader heelemaal nooit iets te zeggen, en Koen kon dezen jongen nooit vatten. Hij moest er aan denken, hoe prettig hij altijd vroeger met Rick geloopen had en naar zijn verhalen geluisterd, en hij zag in zijn geest den bleeken, stillen jongen die nu thuis lanterfantend rondhing.

Maar in 't piano-magazijn kwam Niek los. Zonder eenige verlegenheid ging hij zitten en speelde, probeerde kort beslist het eene stoeltje na het andere. En Martins werd het wonderlijk te moede. Hij zag op eens Niek in een ander licht: hoe menschelijk verstandig en beslist zijn mager gezicht met den fijnen grooten mond was. En met wat 'n gezag trad hij hier op, in zoo'n vreemde omgeving!

Koen onderging dit alles, eerst half onwillig, dan met galgenhumor. Hij was meegegaan als vader van een verlegen jongetje dat een beetje piano-spelen kon, en hij stond er bij als een vijfde rad aan den wagen, terwijl Niek zelfstandig rustig zijn gang ging.

Plotseling keek hij over den vleugel zijn vader aan.

„Dit is heel goed," zei hij, „dit is zoo makkelijk en prettig."

„Héél veel langer zal u toch ook niet meer worden," zei de piano-handelaar lachend.

't Deed Koen opnieuw plezier; hij had 't nooit zoo opgelet den laatsten tijd dat Niek bijna een hoofd grooter was dan hij. Als iets ongewoon weldadigs hoorde hij op straat den warmen klank in Niek's stem waarmee hij hem dadelijk bedankte. En er trok iets door zijn geest, dat hij dit lang en eerder had kunnen hebben...

't Werd iets rustig aparts in huis, Niek's kamertje. En Niek's spel, zoolang de bron van voortdurende onaangenaamheden, werd nu in wonderlijke ommekeer iets, waarvan vrede en kalmte uitging. In de stille ochtenduren als de anderen naar school waren — want met Fré moest zij altijd rekening houden bij Niek — kon Lize de trappen opklimmen naar de kleine pijpenla, en stil op de bank, veilig voor Barta, een beetje luisteren en lui zijn. Meestal knikte hij alleen eens tegen haar, soms met een enkel woord over wat hij speelde, en hij dacht dikwijls wat hij nooit uitsprak:

Dat hij tante Marianne zoo graag hier eens zou hebben — zij was de eenige, die muzikaal hem begreep... Maar hij

besloot ook in zichzelf menschelijk rijp wat tante Marianne gezegd had, toen hij het haar vroeg:

„Niek, zal je daar nu niet meer over praten — want het kan niet. Kom jij maar dikwijls hier voor me spelen."

Hij zweeg, hij was niet vergeten hoe in dien laatsten storm zij hem bijgestaan had; hij vermoedde, dat het iets was tusschen tante Marianne en zijn moeder — en hààr kwam hij in dezen tijd niet nader.

Hij zag er wel slecht uit, dachten de anderen, als hij beneden kwam en zijn smalle handen warmde voor den haard. Wat in hem omging wisten ze niet — ook nu nog kon hij niet rechtuit vroolijk zijn, de onmacht daartoe wortelde in zijn physiek. Maar hij voelde zich diep tevreden dat hij nu zijn zin kon volgen, gerust in zijn groote begaafdheid.

Thans, evenals in de dagen van tegenspoed, ging hij geheel in eigen belangen op. Hij kon een oogenblik veel begrijpen en met tact vatten, doch van een dieper meeleven met iemand was nooit sprake. Hij gaf wat hij had — maar het was niet veel.

En toch hielden ze allemaal, tot Jeannetje toe, van hem. Juist wijl hij zoo buiten alles stond, bleef hij onbevangen, gaf zijn bijzijn verlichting en ontspanning.

Fré in dezen tijd begon zich eenzaam te gevoelen. Tusschen haar en Jeannetje ging het minder dan ooit, in een onuitgesproken antipathie die groeide en groeide, soms tot uitbarstingen leidde; Jeannetje zanikerig, plaagde — Fré werd driftig, sloég soms. Dan gilde Jeannetje om vader, trok Lize Fré's partij, en de eenige, die kalm en verstandig de zaak in 't reine wist te brengen was Con.

Maar Fré voelde: Niek had haar niet meer noodig. Alle strijd om zijn belangen, al de stormachtige scènes om zijnentwil, die de een na de ander in spanning haar kinderleven vervuld hadden, behoorden tot het verleden, en hadden een leegte gelaten. En waar zij Nico nog zocht in het oude vertrouwen, zag zij nu pas duidelijk wat altijd zoo geweest was: hij hoorde de woorden, maar verstond in zijn jongensnuchterheid én verstrooidheid niet den zin. En zij zag zijn oogen, zóó uit zijn spel, verlangend dat zij maar weer weg zou gaan. In dezen tijd leerde zij iets heel moeielijks: hij hielp haar niet, zooals zij altijd hèm had geholpen — hij dacht niet met haar, zooals zij altijd met hèm had gedacht.

In de leegte, die met dit begrip in haar viel, moest Karel het 't meest ontgelden. En ze kon hem toesnauwen in een dwarse woede: „Och ga weg — jij bent toch ook maar een jongen!"

„Nu ja —" dacht hij ongelukkig.

Toch blééf Karel haar het naast in dezen moeielijken tijd. Karel kon zij vertellen, wat zij voor Niek maar zweeg — van vervelende wurmen van kinderen, van de leeraars op school — van een moeielijke les. En Karel luisterde altijd. Van hèn beiden bleef hij degene, die gaf en weinig ontving. Thuis was hij de man, die de groeiende zorgen mee optorste — maar het frissche kind, dat met haar klare oogen zoo onberoerd naast hem kon loopen, leefde niets van dat alles met hem mee.

Soms had hij een uitlating die Fré midden op straat deed stilstaan, als: „Ik moet nog eens narekenen of dat wel kan — ik vind niet goed, dat moeder dit doet... En deze ouwelijke wijsneuzigheid, zooals zij het noemde, onderging zij ook geprikkeld in haar omgang met hem.

„Baas toch zoo niet!" kon ze ongeduldig kribben.

Dan werd Karel stil, maar hij kon de minste niet zijn. Hij wàs bazig geworden met een hulpeloozen vader, een moeder, die haar kracht zocht in hem. Hij had nog altijd zijn zacht hart, maar op een leeftijd die bij andere jongens zich uitte in ongedurigheid, branie-achtigheid, en stormachtige verlangens, groeide in hem met het klimmen der moeielijkheden thuis een starre koppigheid, en hij bleef blind gestaard op eigen opvattingen — bezeerd en verdrietig waar hij zich miskend zag. Dan was Koen de eenige voor wien hij zwichten kon, die den soms opjagenden wrok in hem stilde, dat het leven hèm zoo weinig zorgelooze vreugd beschoor.

En dieper dan een der eigen kinderen, al wist hij evenmin wàt gebeurd was, doorvoelde Karel intuïtief Koen's leed mee om Rick, zij 't dan ook in wat philisterachtige geringschatting voor den „kerel die hem nooit aankeek."

HOOFDSTUK XLIV

MARIANNE HAD ZICH MET VAN ROSSUM IN verbinding gesteld. En terwijl zij sprak met den impressario die in gretige bewondering voor haar kunst haar te winnen zocht voor het plan: eenige concerten geven in Duitschland, dan van Hamburg uit naar Amerika vertrekken, kwam toch voor 't eerst weer warm en weldadig het besef in haar: Dat zij velen door haar zang iets waard was — richtte zich haar tot in zijn diepsten grond gewonde

vrouwelijke natuur op bij de gedachte hoe zij door haar kunst was uitverkoren onder honderden.

Toch — dagen lang wikte en woog zij. Als lood lag in haar de gedachte aan den verren afstand, die haar scheiden zou van Koen. Maar tevens besefte zij: daarin óók lag haar redding. Als zij hier werkeloos bleef, met àl haar gedachten geklonken aan het huis dat voor haar gesloten was, aan een man, dien zij nooit nader komen kon — dàt zou op den duur haar vernielen.

En zij voelde door alle smart heen, een lust, een wil, een nieuwe begeerte om te leven voor haar kunst, in zich openbreken. En als om zich den terugweg af te snijden, sprak zij er met haar vader en Jeanne over — en even gehinderd, maar verlicht tevens ervoer zij hun beider onmiddellijken bijval.

„Alsof zij in ongeduld erop hadden zitten wachten," dacht Marianne in overgevoeligheid. Tegelijk roerde het haar dat haar vader zonder verzet thans toestemde in wat hem zóó lang een gruweldenkbeeld was geweest: een juffrouw.

„Maar niet zoo'n onbehagelijke," smeekte hij. „Denken jullie er aan, dat ik er van den vroegen ochtend tot den laten avond op kijken moet — zoek goed uit."

Toen Jeanne eindelijk met haar keus voor den dag kwam — een zuster van de machineschrijfster op Van Wege's kantoor — was hij dadelijk verzoend. Een meisje, even in de dertig, kalm en opgewekt, met een blond stil gezichtje.

„'t Zal wel lukken," zei Marianne, die de kennismaking had bijgewoond, tegen Jeanne. „Alleen zal ze hem net als jij ontzettend verwennen — maar dat kan geen kwaad."

„Neen — dat kan geen kwaad," zei Jeanne week, „*wij* laten hem alleen . . ."

Iederen dag kwam zij bij haar vader, zat er alsof zij niet was weggeweest bij hem in het middaguur — maar zonder plaids en mof, want hijzelf was nu doodsbang voor koude en tocht geworden.

In de morgenuren studeerde Marianne, bereidde zij alleen of met Van Rossum het programma voor, dat zij op de tournée zouden uitvoeren. De middagen gaf zij geheel aan Rick. In den korten tijd, dat zij nog thuis was — haar vertrek was bepaald op twintig October — wilde zij nog alles voor hem zijn wat zij kon. Zij zag hem met den dag achteruitgaan, en in de niet te dooven pijn om 't naderend afscheid, liep zij met hem in deze grauwe najaarsdagen langs

den Amstel, sprak hem moed en troost in en poogde hem afleiding te geven. En zij dacht met een weemoeds-glimlach, hoe goed zij dit kon — hoe immer haar geest en hart vaardig werden en vindingrijk waar het iets gold, dat met Koen in verband stond, wat hèm kon verheugen.

Op een middag toen zij thuiskwam, vond Marianne bij haar vader hun ouden vriend Berthold, die in haar meisjesjaren veel bij hen aan huis kwam. In Argentinië had hij gelukkig verbouwd — nu, na nauwelijks een maand verblijf in Europa, ging hij terug — hij kon zijn zaken niet lang overlaten aan vreemden, maar voor zijn vertrek wilde hij hen allen nog even bezoeken.

Het was een vriendschap, die de jaren uithield. Zij hadden briefwisseling gevoerd, en een paar keer was hij in Holland geweest en had hen bezocht. Als jonge man had hij Marianne het hof gemaakt, nu had hij zijn vrouw in Argentinië — en Marianne voelde zich toch even verheugd over zijn komst, zat er stil te luisteren naar de warme levendige mannestem, die vertelde over het leven daarginds. Hij keek naar haar, vond haar sinds den laatsten keer — hij rekende vlug: ze moest nu dertig zijn bijna — vertengerd, gracieuser nog, en met iets in haar gezicht, dat hij er vroeger altijd in gemist had. En hij sprak uit waarheen nog onwillekeurig zijn gedachten hem leidden:

„Het zou wel een land voor jou ook zijn, Marianne."

Zij voelde zijn blik, zooals zij tegenwoordig onmiddellijk onderscheidde — het bracht haar in ongecontroleerden overgang tot de gedachte:

Als Rick met dezen man kon meegaan — dat zou een redding kunnen zijn. En aan hem zou ze kunnen vertellen en toevertrouwen, wat bij een vreemde altijd het struikelblok was.

Toen haar vader na het eten sliep, legde zij Berthold het geval uit. En terwijl hij aandachtig luisterde, trof hem de gloed waarmee zij voor het eerst nu sprak — over den jongen, die niet kwaad was, alleen zwak, en de zorg, de ontzettende zorg van de ouders — den vader....

Iets waarschuwde haar: zij zag het gezonde, levendige mannegezicht tegenover zich verstrakken, bedacht dat hij kinderloos was gebleven... en zij voelde snel bij instinct dat een beroep op den vader hier niet baten zou. Alleen voor een vrouw deed deze man iets, en voor haar zoù hij het doen, als zij het handig aanlegde.

„Toen ik jou hoorde spreken, zag ik opeens een uitredding — ik wist meteen: *jij* alleen kan hier helpen."

„Waarom?" vroeg hij, stug nog, maar ze zag zijn sterke oogen glanzend onder haar dringenden warmen blik.

„Omdat ik in jou vertrouwen heb als in geen ander. Omdat ik weet, dat jij de man bent die zoo'n jongen redden kunt; omdat ik den invloed ken, die van jou uitgaat, en dien zoo'n jongen noodig heeft.

Hij keek haar scherp aan. Hij zag haar adem kort gaan en hij onderscheidde snel, dat groote genegenheid voor den jongen haar zoo deed spreken. Maar aan den anderen kant: hij was van Marianne blijven houden als van weinigen — het was hem veel waard haar een genoegen te doen.

„Ik moet hem eerst eens zien, met hem praten," zei hij, „en dan, als ik er iets in vind, beloof ik je..."

Berthold had Rick bij zich laten komen, die onmiddellijk opgetogen was voor het plan. En Berthold, dóór Marianne's woord en eigen levenservaring, zag den toestand: een niet onaardige jongen, die hier niet uit den put geraakte, en een totaal andere omgeving noodig had, wilde hij weer mensch worden.

Rick was thuisgekomen bij Koen, een en al geestdrift. Voor 't eerst — hij voelde het als een bevrijding — viel de schroom tegenover zijn vader van hem af, nu hij zèlf eindelijk met een goed voorstel voor den dag kon komen.

Koen had niet veel gezegd, maar ook in hem daagde de hoop, en hij was dienzelfden dag nog naar Berthold gegaan.

Deze vertelde hem: „Ja, Marianne Roske had voor zijn jongen gepleit. En hij had er wel moed op. 't Was hard werken en weinig afleiding, gezond vermoeiend leven. Hij had wel eens meer zoo'n jongen gehad, en 't was best gegaan. En hun huis stond voor hem open, hij had nu eenmaal om Marianne's wil de voogdij over hem aanvaard."

Koen had stil gezeten. Het krenkte hem, de losse manier, waarop die Berthold had gesproken over: „wel meer zoo'n jongen gehad", maar de dankbare verademing was sterker geweest. Want zóó ging het niet langer. Deze weken hadden hem geknauwd. En hij had in dezen man vertrouwen — ernstig en zonder terughouding hadden zij de zaak besproken.

Toen hij thuiskwam en het Rick vertelde, was de jongen zonder eenig gêne blij. Koen, hoewel dit hem even kwetste, vond eindelijk weer den ouden Rick terug. En 's avonds

toen hij alleen zat, wist hij: De schuwe, stille jongen, die als een misdadiger hier door zijn huis geslopen was — had hij niet kunnen naderen. Het had hem pijn gedaan tot in zijn ziel, en toch had hij hem door zijn eigen verdriet, angst, bezeerden trots en zorg niet tot zich kunnen trekken. Dàt had Marianne gedaan. Hij had hem neergeduwd — Marianne had hem opgehouden. En een groote eerbiedige weemoed deed zijn oogen vochtig worden als hij bedacht hoe zij een slagboom tusschen hen beiden gezet had — en weg zou gaan voor jaren . . .

Dien avond kwam Berthold bij Marianne. Hij vertelde haar zijn onderhoud met Koen, en merkte op terwijl hij sprak, haar telkens zich vergrootende pupillen, alsof zij gedurig in schrik iets zag. Maar haar stem bleef rustig, en zij vond lieve woorden van genegenheid en dankbaarheid.

„Het is aan mij om dankbaar te zijn, dat de gelegenheid mij geboden werd je dezen dienst te bewijzen," zei hij.

Ze glimlachte, stràlend. De warmte in zijn stem ging haar voorbij: in haar ooren klonken de woorden van een andere stem, die Berthold haar zooeven herhaald had.

HOOFDSTUK XLV

BERTHOLD ZOU DEN NEGENTIENDEN OCtober al terug gaan. En in dit kort verloop van tijd werd nog eenmaal het huis vol van drukte om Rick. Lize zorgde voor zijn uitrusting — de jongeren vonden het geval zoo geweldig interessant, dat hij opeens de oude plaats in hun belangstelling heroverd had. En Rick zelf voelde zich als herboren: weer een mensch, die wat durfde, die in geheel nieuwe omgeving opnieuw beginnen mocht! En méér dan de ellende, de vernedering van den laatsten tijd, had de plotselinge verlossing daarvan, in ongedachten keer hem rijper en wijzer gemaakt. Voor het eerst was er werkelijk iets van ernst in hem. Misschien deed ook het besef zoo spoedig weg te zijn van alles wat tot dusver met hem samengehangen had, hem wat klein en deemoedig naar hun aller genegenheid in deze laatste dagen hunkeren.

Marianne zag het. 't Was met duizend zorgen, dat zij hem gaan liet. En bovendien — in deze stille Octoberdagen doorleefde zij al de bitterheid van haar leed: wist zij, daàr

in huis, Lize en Koen sàmen bezig om Rick: en in de avonden, waar de juffrouw haar plaats aan de tafel tegenover vader al had ingenomen, herleefden een voor een de avonden met Gerard het vorig jaar — en zij doorleed nog eenmaal Gerards liefde en zijn leed.

Maar tegelijk deed dit alles haar beseffen, hoe noodig het was dat zij ging. Hièr voelde zij zich overbodig — daarginds in de wereld was een plaats voor haar, waar zij zich geëerd wilde weten om Koens wille.

En met strakke lippen pakte zij haar koffers vol japonnen — de kleinigheden, die Jeanne, de kinderen Martins nog telkens in genegenheid aanbrachten. Er was een kleine photo bij, een groepje van Koen met de kinderen, welke altijd op zijn schrijftafel had gestaan — en die hij haar nu stuurde alleen met een datum en zijn naam.

Zij weende niet toen zij het bekeek, en de gansche tijd in al zijn rijkdom voor haar oprees. Zij ging weer naar haar kamer verder pakken — maar toen zij in de gang haar vader moeilijk bukkend en omslachtig zorgzaam de adressen zag plakken op haar koffers, liepen haar opeens de tranen langs het gezicht.

Koen bracht met Marianne Rick weg. Lize had thuis afscheid van hem genomen, en ook reeds van Marianne, die een dag later ging, en het voorwendsel vond onmogelijk nog op de Prinsengracht te kunnen komen. Lize aanvaardde het in durende koelheid. Zij overwoog, dat Koen dan alleen van Marianne zou afscheid nemen, maar de jaloezie op die beiden leek al lang weer als iets onbestaanbaars vervaagd. Marianne was toch eigenlijk een oude juffrouw nu, en niets mooi meer... Maar zij kon nog steeds Marianne niet vergeven, dat die alles zooveel beter had gedaan dan zij. En ook Richard's genegenheid voor Marianne verdroeg zij slecht. Dat hij nu maar weer wegging, en voor goed, vond zij best; en om hem nu weg te brengen, terwijl Marianne den hoofdtoon zou hebben, daàrin had ze geen zin. En den vorigen avond had ze tijdig de hoofdpijn laten beginnen, die haar van alles zou vrijspreken.

Dien laatsten avond had Rick voor het eerst tegenover zijn vader openhartig over Marianne gesproken.

„U weet niet, wat zij voor mij geweest is dezen laatsten tijd."

Koen had het stil aangehoord. Maar op de boot bij het afscheid, toen hij Rick de armen om Marianne zag heen-

slaan, brak bijna zijn zelfbeheersching, en zijn oogen werden dof.

Zwijgend hield Marianne Rick vast. Zij zag doodsbleek, maar haar groote oogen staarden in de zijne, dringend.

„Belóóf me Rick, belóóf me . . ."

Hij kuste haar of zij zijn moeder was, en klemde een oogenblik zonder bezinning zich aan haar vast, terwijl zijn andere hand zich strekte naar zijn vader.

Berthold moest hem eindelijk meenemen.

En zóó terwijl de boot week van den wal, behield Rick Marianne in zijn herinnering: met haar bleek tranen-overstroomd gezicht, staande naast zijn vader.

Op het kleine bootje bijna alleen, voeren Marianne en Koen terug over het IJ. Naast elkaar op den voorsteven zaten zij, terwijl over het grauwe, opspattende water de koude mist van den guren najaarsdag aandreef. Scheen het niet alsof zij zóó te zamen de wereld invoeren? en het was slechts een kwartier, dat het leven als geschenk hun gunde.

Zijn hand zocht de hare, en opziend zag ze hem in 't gelaat, verouderd, vergrijsd — en zij dacht, hoe zij dezen man zóó liefhad, dat het haar wegdreef van hem.

„Nu ga jij morgen . . ."

„Ja."

Nog eenmaal trok alles wat zij gewild en gehoopt had aan haar voorbij. Het lag achter haar; een nieuwe weg was zij opgedrongen — niet den zijne. Zij had kunnen leven van zijn zeldenen glimlach, de zachtheid van zijn weerbarstige natuur; en de moeilijke streeling van zijn stugge hand zou haar een dieper geluk geweest zijn dan de vurigste liefkoozingen van een ander.

Wàt hij van haar geëischt had, zij zou het hem hebben gegeven. Zijn kind, zijn vrouw, zijn kameraad, zijn dienares — was er één nuance van liefde, die zich niet volledig in haar had uitgeleefd voor hem? waarin zij niet met lichaam en ziel onvoorwaardelijk hem had toebehoord? En voor zijn kinderen had zij haar moederlijkheid, die hij, en hij alleen in haar wekken kon, uitgestort en uitgeput.

Was er iets, dat zij te geven had en niet had gegeven? In de jaren, dat zij zwierf en trok en roem oogstte in volle zalen — dat leven waarnaar zij als onervaren kind met hunkerende handen en alles verwachtende oogen gegrepen had — dáár was het niet geweest.

Doch in die enkele maanden, zoo stil naar uiterlijken schijn, maar als een storm in haar ziel — die tijd in een ouder-

wetsch huis op de stille gracht van een oude stad, waar ze sloofde en tobde voor de enkele belooning: den goedkeurenden blik van een moegewerkten man, een kinderhand, die stil zich in de hare schoof — daàr! Nu, na allen strijd van vergeefsch en pijnlijk begeeren, van hard en wild verlangen, was langzaam diep in haar ziel bezonken het weten: Dat geen werkelijkheid volmaakter geven kon dan wat zij tot op den bodem in haar droomen had uitgeleefd.

En nu ging zij terug — in het oude woelige leven. Maar anders. Nu pas kòn zij voor de menschen zingen van alle menschelijke vreugd en leed. Hij, die naast haar zat, had het haar geleerd. Ook dit dankte zij hem.

Zij spraken niet — zijn hand slechts hield de hare. Er was ook niets te zeggen, wat zij in hun zielen niet reeds lang hadden verstaan.

Grijs in den mist daagde Amsterdam over het water — het bootje stootte aan. Een kleine wereld spande zich om hen in veilige beslotenheid, terwijl zij samen langs het Damrak liepen.

„Ik zal je thuisbrengen," zei hij.

Langzaam gingen zij, in den mistigen dag, door de straten. Voor het laatst. Het was Marianne of gansch haar leven zich oploste in den kouden witten nevel. Voor haar huis stonden zij stil.

Nu . . .

Zij konden niets zeggen. Haar oogen hechtten zich aan zijn gezicht in zoo'n honger, dat hij het zijne moest afwenden. Nog eenmaal verweerde zich, smeekte haar hart . . . Toen, wankelend, keerde zij om, greep de stoepleuning . . .

En daar zag zij hem na, hoe hij langzaam in den mist zich verloor — hoorde zij zijn stap verklinken op de leege gracht. Eens zag hij om — bewoog zijn hand . . .

Een bloeddrup liep van haar lip, terwijl zij stond en staarde . . .

HOOFDSTUK XLVI

HET WERD EEN TIJD IN HET MARTINSENHUIS als van een windstilte na veel stormen — terwijl langzaam de winter voorbij schoof. Van Rick kwamen geregeld goede berichten. Hij vond het werk heerlijk, de Bertholds waren allerhartelijkst voor hem, 't was een best land.

Die brieven liet Koen aan Lize lezen, en terwijl zij over zijn schouder hing, kwam verlicht blij om zijnentwil haar kus. Maar 's avonds alleen zat hij opnieuw met den brief voor zich, ieder woord wikkend en wegend. Hij kòn niet meer vertrouwen, niet meer gelooven. Hij kon alleen maar hopen in stilte en angst, dat het goed mocht blijven gaan.

In deze dagen kwam één zijner kinderen hem nader: Fré. Het gebeurde als hij 's avonds een grachtje om wilde met Juno, dat hij haar naast zich vond staan. „Mag ik mee, vader?"

Dan trok hij stil haar arm door den zijne. Hij had nooit woorden gehad voor zijn diepst gevoel, en ook op straat liepen zij zwijgend voort. En in het kind was dan wel de teleurstelling dat je zoo moeielijk praten kon met vader — maar haar hart vond langs wonderlijken weg in hem een rust en een steun, omdat hij zoo buiten alles stond wat haar beroerde — een steun dien zij in haar moeder nooit vond.

Ook ging zij dikwijls naar tante Jeanne, wier smal gezichtje de oude rust hervonden had. En zij zaten samen in de serre, Jeanne naaiend, Fré babbelend over alles. Tot Van Wege thuis kwam, die vroolijk met Fré schertste en praatte, den hemel te rijk met zijn vrouw, zijn immer vredige gezellige thuis. En Jeanne luisterde glimlachend, met haar gewone nauwlettende aandacht voor al zijn kleine wenschen, maar de glans in haar oogen gold het kleine goedje in haar dichtgeworpen naaimand.

De brieven van Marianne kwamen geregeld — soms namen de Hollandsche kranten brokstukken van recensies over. En Marianne schreef over de warme ontvangst, die haar overal ten deel viel — had woorden van hartelijk meeleven met Jeanne over de verwachte baby. Jeanne las de brieven haar vader voor, die tevreden geamuseerd luisterde. Hij was heel voldaan in zijn wat stompen geestestoestand met zijn juffrouw, die op zijn wenken vloog en de kunst verstond hem bezig te houden.

Jeanne merkte het wel; hij miste haar niet, en zij had er een glimlachje voor, dat zij eenmaal gedacht had hier onmisbaar te zijn...

Maar thuis, alleen, kon zij zitten met Marianne's brieven op haar schoot, en zij had het gevoel of door al die hartelijke woorden heen, Marianne haar ver en vreemd was geworden.

Ze wendde en keerde in haar herinnering alle gebeurtenissen van het laatste half jaar — zij zag Marianne's gezicht, dat immer wéérde. En zij wist het wel, zij had het

zusje, zoo lang haar kind gebleven, verloren. Er was iets tusschen hen gekomen, dat Marianne haar nooit had kunnen toevertrouwen — iets, dat haar had vervreemd van alles, wat vroeger haar onverdeelde liefde bezat.

Ook Lize kwam veel en telkens naar Jeanne. Het trok haar onweerstaanbaar. Nóg, nóg had zij zelf weer zoo'n kleintje willen hebben — dacht zij jaloersch. Want Jeannetje groeide op, was al lang geen baby meer. En Jeannetje hechtte zich ook zoo uitsluitend aan Koen.

En zij ontvluchtte de stille middagen thuis bij vader of Jeanne. Haar huishoudelijke energie was al lang weer gedoofd, langzaam alles van orde en regelmaat weer verslonken naar den ouden trant. Maar zij merkte het in verademing: de kinderen leerden zichzelf wel helpen — halve menschen waren het, Niek en Fré, die háár niet meer noodig hadden — en Koen was veel makkelijker dan vroeger. Nog altijd hieraan niet gewend, konden in de verbaasde blijdschap om een nauw ontloopen standje haar kleine voeten in stoute pret opspringen en haar hooge stemmetje tralalade meteen den schrik weg. Hij zag het wel, maar veel van zijn vroegere drift en ergernis was in hem verstild. Sinds hij Marianne moest opgeven, had hij het gevoel alsof al wat Lies of de kinderen deden in strijd met zijn wenschen, hem slechts te vaster aan hen bond.

In huis blééf moeder Con's liefde. Zij was de eerste waar hij naar keek of zocht, naar wie hij ging met kleine vertrouwelijkheden, die hij altijd terzij stond met raad en daad. En Lize, als zij den steun voelde in dezen jongen, den eenigen van haar kinderen die vermocht haar zuiver te zien in haar onbewustheid, dacht soms nederig:

„Hij is veel wijzer dan ik."

Hij had nog altijd zijn groote liefde voor planten en dieren — en zelfs Lize wist niet, hoe hij dagen lang lijden kon onder de herinnering van een lijdend kind of een mishandeld dier. Dat borg hij in zich weg; maar moedig, hoewel door zijn tengerheid meestal het onderspit delvend, kwam hij op voor alles wat verdrukt werd. Zijn kameraden plaagden hem een beetje, lachten wat, maar hij bleef getapt, had zonder er eenige moeite voor te doen, altijd veel jongens die zijn vriendschap zochten.

Op een dag was hij bij zijn vader gekomen en had hem gevraagd:

„Vader, mag ik alsjeblieft later medicijnen studeeren?"

Koen had een oogenblik stil gekeken naar den kleinen

jongen, die zoo rustig uit zijn bruine oogen kijkend, voor hem stond.

„Hoe kom je daar zoo aan!" zei hij eindelijk.

„Ik heb nooit iets anders gewild."

„Nu goed — ik vind 't best," antwoordde Koen. Er had hem geen aanmoedigend woord over de lippen gewild — hij voelde, hoe hij op dit kind vertrouwen kon, maar tevens hoe ver het van hem àf stond — toenadering was haast niet mogelijk tusschen hen. Toch, zijn vadergevoel aanvaardde het, zooals hij in den laatsten tijd te aanvaarden had geleerd; en zijn handdruk was zoo warm en hartelijk geweest, dat even de ernstige jongensoogen verrast-blij in de zijne bleven rusten.

In dezen wintertijd moest Koen veel denken aan Kootje. Hij en Jeannetje waren zijn kleintjes geweest, en sterker trok zijn hart naar zijn kleine meisje. Als zij thuiskwam uit school keek zij om den hoek van 't kantoor of hij alleen was — dan sloop zij binnen, hing haar tasch, die altijd te groot voor haar bleef, aan zijn stoel, en kroop bij hem, om hem onder honderd malligheden en liefkoozingen de avonturen van den dag te vertellen. Dat had geen zijner andere kinderen ooit gedaan.

Leeren deed zij allerslechtst. Maar hij vond in zijn toegevendheid voor haar altijd een verontschuldiging. Soms bromde hij wat voor zijn fatsoen, met een kus zoodra de vlugge tranen dreigden.

's Avonds gebeurde het soms dat hij naar boven ging, waar Niek te spelen zat, het scherp profiel in diepste aandacht neergebogen, verloren in zijn spel, dat vaster, machtiger werd. Hij zat er stil bij de muziek, die niet tot hem sprak — bij den jongen, dien hij nooit had begrepen — bij dat alles, wat hem toch ten slotte te machtig was geweest.

En Niek, verwonderd eerst, raakte eraan gewend dat vader daar zoo'n heelen tijd stil kon zitten.

„Luistert hij, of denkt hij aan wat anders?" dacht de jongen, terwijl zijn handen lichter over de toetsen gleden. En hij vermoedde niet, hoe in Koen de zorg kropte, als hij keek naar 't smalle teere gezicht, de hoekige schouders, de lange tengere handen:

„Zal hij ooit in staat zijn voor zichzelf te zorgen als ik er niet meer ben..."

Beneden in zijn kantoor zat hij dan weer, terwijl de avondstilte van het slapende huis om hem heen stond. Daar lagen

de laatste brieven van Rick, de jongen schreef altijd tevreden. „Toch, het leven was eentonig; hard werken en weinig variatie. Tante Marianne schreef hem, wààr zij ook was op haar tournée. Als hij eens landerig en gedrukt was, wekten haar hartelijke begrijpende brieven hem altijd weer op."

Een zucht ging in zijn borst.

Marianne . . .

Zij stond in zijn leven als een licht — iets dat zijn hart misschien onwetend met iederen klop zegende, maar dat hij ook wist onherroepelijk verloren. Toch — nooit verloren in de herinnering — het eenige wat het leven een mensch niet ontnemen kan.

Hij zat roerloos in gedachten verzonken op dezelfde plek waar hij zoo vele avonden op haar gewacht had. Hij wist het niet, dat zóó zijn beeld onafgebroken in Marianne leefde. En de menschen wisten het niet, die geboeid opzagen naar de tengere donkere vrouwenfiguur, en luisterden naar de wonderbaar aangrijpende stem, als een kreet uit het diepst eener ziel . . .

Dat zij zong door alle liederen heen slechts dit eene, en dit eene alleen, en altijd weer:

Een stille kamer — een hard-werkenden, vroeg-vergrijsden man — een huis vol kinderen die opgroeiden — zijn kinderen.

Daar zong haar hart den ganschen rijken droom waarvoor zij de werkelijkheid had opgegeven.

Daar zong zij haar liefde, haar verlangen, haar hoop, haar coquetterieën, haar smart en haar vertwijfeling — haar verwijten, haar trots, haar vernedering, haar wanhoop — haar onderwerping eindelijk en berusting.

Daar zong zij eindelijk wat zij zag, de lange stille nachten:

Eéns het uur, dat zij zóó zou liggen op haar doodbed.

Dat zij met ooren, die geen aardsch geluid meer opvingen, nog zou luisteren naar de echo van een lang verklonken stap, van een stem die zij onder duizenden zou hebben herkend — dat haar langzaam blindende oogen nog slechts een beeld aanschouwden en dit voor immer in hun uitgedoofde spiegels besloten — tot haar stervend hart de herinnering aan alle zaligheid en leed om hèm, als 's levens eenig kleinood met zich dragen zou in de eeuwigheid.

Aerdenhout 1917.
